magazin istoric

ANUL III
Nr. 7-8 (28-29)
IULIE - AUGUST
1 9 6 9

CONGRESUL X P.C.R.

23 AUGUST

XXV

1944 1969

Petre Balogh. Victorie

Coperta noastră : SĂRBĂTOARE
(după un tabolu de Eugen Popa).

REDACTOR ŞEF

CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei : DUMITRU ALMAŞ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-şef adjunct), ŞTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, AURICĂ SIMION ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 7-8 — iulie-august 1969

Din bogățiile noastre

ISTORIA CEA MARE 2
Suflul contemporan 10
Cîndva **„România liberă"** era ilegală. GEORGE MACOVESCU 17
Obiective de luptă îndeplinite. C. NICOLAE 20
Trenul blindat nu a trecut. GHEORGHE IONIȚĂ 24
Episoade de neuitat 27
Itinerar conspirativ în preajma insurecției 43
Capitularea de la Gherghița. GHEORGHE ZAHARIA 50
Un avion decolează în zori. PETRE ILIE 54
Zile glorioase. LIVIA DANDARA, VASILE I. MOCANU 58
Amintiri și reflecții. GHEORGHI JUKOV 75
Întîlnire cu André Malraux. CRISTIAN POPIȘTEANU 82
Eliberarea Parisului. ANDRÉ MALRAUX 83
Mărturisirile generalului Friessner 89
Oamenii zăpezilor veșnice : eschimoșii. 95
Peripețiile necunoscute ale spătarului Milescu. PAUL CERNOVODEANU . . . 101
Academicianul Andrei Oțetea la 75 de ani. TITU GEORGESCU 107
Congresul de la Viena. CONSTANTIN ANTIP 110
Cizme înalte și care ferecate. CAIUS TEODORESCU 120
Memorii (V). WINSTON CHURCHILL 123
Semnal 130
Banchet aristocratic la Paestum. EMIL CONDURACHI 131
Cel mai temut tribunal al istoriei : Inchiziția NICOLAE MIRON 137
Pagini inedite de jurnal. GALA GALACTION 142
Uzurpatori celebri din antichitate 146
Cînd satele „umblau pe bătrîni". H. H. STAHL 151
Tunurile din august. BARBARA TUCHMAN . 154
Destăinuirile unei steme. OCTAVIAN ILIESCU 166
Luna : cinci milenii de vise. I. M. ȘTEFAN . 170
Memento 178
Conflictul ambițiilor. FLORENTINA CAZAN . 180
Cei patru Sinan-pașa. M. G. STEPHĂNESCU . 186
Capete cu coroană dar fără minte . . . 188
Poșta redacției 196
Sumar în limbi străine 199

ISTORIA

Ce altceva este bilanțul — cu drept cuvînt glorios — pe care-l va prezenta poporului cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român, întrunindu-se la București, decît înfățișarea pe care a dobîndit-o astăzi **istoria cea mare** a țării românești începută odată cu eliberarea de acum un sfert de veac. Juxtapunerea acestor două mari sărbători — Congresul Partidului și aniversarea eliberării — în aceeași lună de august, conferă judecății oricărui cetățean al țării noastre putința de a privi în retrospectivă și deopotrivă în perspectivă la tot ceea ce este mai semnificativ, mai esențial și mai măreț în istoria contemporană a României. Se poate discerne în această dublă oglindă profilul și fizionomia unei noi civilizații — socialismul — pe care o făurim pe acest pămînt, strămoșească vatră a năzuințelor și luptelor pentru libertate, dreptate și fericire ale tuturor românilor.

Avem prilejul de a scrie aceste rînduri despre istoria de astăzi a poporuiui nostru, care se încolonează pe durabilul soclu al unei vitejești și harnice existențe bimilenare, în zilele premergătoare evenimentului atît de important pe care-l reprezintă — în viața țării, națiunii, partidului — Congresul al X-lea al P.C.R. Și aceste zile s-au transformat într-un multiplu dialog cu istoria. Vasta dezbatere, de proporții cu adevărat naționale și de semnficație cu adevărat unică — fiind pentru prima oară cînd înaintea congresului partidului are loc o atotcuprinzătoare și multilaterală discuție în popor asupra întregii politici interne și externe — s-a purtat asupra tuturor aspectelor orientării de viitor în toate domeniile activității politice, economice, sociale, culturale, a direcțiilor îndrumătoare ale evoluției societății românești în următoarea perioadă.

Firesc și generator de energică hotărîre acest dialog cu istoria purtat pe întreg cuprinsul țării, cu avizul și participarea întregii obști, cu simț de temeinică răspundere față de visuri și speranțe traduse în planuri realiste și de perspectivă. Dialogul asupra a ceea ce a fost, este și va fi țara românească a purtat pecetea de neșters a acelei libertăți de creație și de gîndire pe care doar socialismul o poate promova, a fost străbătut de puternicul suflu înnoitor pe care l-a promovat în toate sferele creației materiale și spirituale al IX-lea Congres al P.C.R.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul poate descifra în acest dialog ceea ce a adus poporului român noua orînduire care a transformat România — dintr-o țară cu o industrie slab dezvoltată și o economie predominant agrară, cu persistente rămășițe feudale —, într-un stat cu o economie dinamică, cu o industrie puternică, în plină dezvoltare și bazată pe o tehnică modernă, cu o agricultură socialistă, cu o cultură în continuă afirmare creatoare.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul poate descifra în acest dialog rodul acelui eveniment crucial petrecut cu 25 de ani în urmă, la 23 august 1944. Memoria oamenilor maturi, conștiința celor tineri simt și astăzi dogoarea acelor zile de foc cînd s-a croit istoriei patriei un nou curs. Lapidar, în sinteze de istorie se citește o modestă caracterizare :

„Unind pe aceeași platformă toate forțele revoluționare, patriotice și democratice naționale, dînd curs puternicului curent antifascist din rîndurile poporului, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe politice, a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944, care a dus la ieșirea României din războiul antisovietic, la răsturnarea regimului antonescian, la alăturarea țării noastre coalitiei antifasciste, în lupta pentru eliberarea patriei și zdrobirea Germaniei hitleriste".

Dar pentru a reintrupa evenimentele glorioase petrecute în urmă cu 25 de ani, pentru a cunoaște sensul deplin al participării poporului nostru, cu întregul său potențial militar și material, la războiul antifascist, lupta vitejească a Armatei române, alături de eroicele armate ale U.R.S.S. — care a purtat pe umerii săi

CEA MARE

greul celui de-al doilea război mondial și a avut o contribuție hotărîtoare la înfrîngerea fascismului, la salvarea omenirii de pericolul robiei naziste, la eliberarea totală a țării noastre — pentru alungarea armatelor germane de pe întregul teritoriu al patriei și apoi pînă la lichidarea totală a celui de-al III-lea Reich, cărțile de istorie sînt încă prea puține și doar realitățile le pot ține locul. Realitățile care s-au născut în cadrul istoric nou, al cărui leagăn a fost insurecția armată de acum un sfert de veac.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul înțelege acest dialog drept legitimul drept dobîndit de un popor care a trăit în ultimii 25 de ani cele mai profunde transformări social-politice din existența țării, care și-a împlinit idealurile de libertate socială și națională, care vede și simte efortul general de ridicare a bunăstării materiale și spirituale a maselor. Istoria acestui pătrar de veac a statuat abolirea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, triumful definitiv al socialismului pe pămînt românesc. S-a tradus în viață pentru prima dată în istoria țării deplina egalitate economică, socială, politică dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, s-a cimentat frăția lor în lupta pentru înflorirea patriei comune.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul poate aprecia avîntul nestăvilit al forțelor de producție, înfăptuirea politicii de industrializare socialistă, de dezvoltare și modernizare a agriculturii, de ridicare a nivelului de trai al tuturor categoriilor de cetățeni, după simplele dar elocventele coeficiente care arată că producția globală industrială era în 1968 de 14 ori mai mare decît în 1938, că nivelul producției agricole a crescut de 1,6 ori, că venitul național s-a ridicat de peste cinci ori, iar salariul real s-a mărit de aproape două ori și jumătate. Corelată cu vastul program de investiții, cu însemnatele fonduri alocate nevoilor sociale și culturale, întreaga dezvoltare a economiei țării slujește intereselor de viață ale poporului. Investigația cea mai sumară și analiza cea mai profundă aduc aceeași mărturie asupra caracteristicilor societății noastre noi — mersul continuu ascendent, puternicul dinamism al economiei și întregii vieți social-politice.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul sesizează amplitudinea pulsațiilor culturii de astăzi a țării noastre, cultură ale cărei coordonate includ deopotrivă tradiția și inovația, cultură promovată la scară realmente populară, cultură afirmată cu recunoscute valori în circuitul tezaurului spiritual mondial. Într-o orînduire în care ideologia dominantă este ideologia clasei muncitoare, concepția ei despre lume și societate — materialismul dialectic și istoric —, dezbaterea de idei este repusă în toate drepturile cu adevărat științifice. Acestea impun, pe de o parte, promovarea activă a gîndirii marxist-leniniste, a idealurilor comuniste, întrunirea tuturor condițiilor de rigoare teoretică, exigență ideologică, libertate de exprimare pentru confruntarea opiniilor în scopul clarificării și reliefării adevărului în știință, în conformitate cu pozițiile și ideile avansate, iar pe de altă parte, o neslăbită combativitate față de concepțiile retrograde, mistice, idealiste, față de curentele contrarii progresului neîntrerupt al cunoașterii umane.

Ceea ce istoricul poate aprecia cu precădere este îndemnul de a dezvolta și lărgi, de pe pozițiile concepției marxist-leniniste, studiul istoriei patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare. Și dacă ne uităm cu atenție la activitatea de cercetare și propagare a istoriei în ultimii ani — în care a văzut lumina tiparului și acest „Magazin istoric" — constatăm că, în climatul de rodnică stimulare a înfățișării adevărului de pe poziții materialist-dialectice, în strictă conformitate cu faptele, asigurat de partid, putem mărturisi că, prin calitatea și volumul lucrărilor, prin prezența numeroasă la dezbateri naționale și internaționale,

Vasile Socoliuc. Insurecție

istoricii români au acumulat în acești patru ani de la Congresul al IX-lea o serie de rezultate valoroase, care sînt însă doar prime împliniri de datorie față de istoria cea mare a țării.

Nu numai istoricul, dar cu precădere istoricul prețuiește în acest dialog temelia pe care se sprijină activa prezență internațională a României socialiste. Este de domeniul evidenței că, în indisolubilă legătură cu politica internă de construire a noii societăți, politica externă a partidului și statului exprimă o înaltă grijă și responsabilitate pentru interesele generale ale socialismului și păcii în lume. Reproducem aprecierea Tezelor Congresului al X-lea : „Există o legătură dialectică inseparabilă între activitatea internă și cea internațională a partidului nostru, între eforturile pentru edificarea socialismului în România și lupta sa pentru promovarea cauzei generale a socialismului, păcii și progresului social". Se definește această politică externă pe coordonatele istorice ale activității intense și largi,

pătrunsă de spirit internaționalist pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, pentru restabilirea unității mișcării comuniste și muncitorești internaționale, și cimentării solidarității forțelor antiimperialiste. Se integrează în sensul istoric al epocii socialismului poziția militantă a partidului nostru, care pornește de la ideea că elementul esențial al asigurării unității îl constituie aplicarea strictă în relațiile dintre țările socialiste a principiilor marxism-leninismului și internaționalismului socialist, respectarea suveranității și independenței, neamestecul în treburile interne, egalitatea în drepturi, avantajul reciproc și într-ajutorarea tovărășească. Înfăptuirea acestor principii conferă forță și trăinicie relațiilor dintre țările sistemului mondial socialist și este menită să ofere un model convingător și viabil de realizare în practică a idealurilor de libertate și independență care au însuflețit lupta popoarelor de-a lungul timpului, a dorinței lor de a trăi în pace, prietenie, în stimă și încredere reciprocă.

Înlăturînd cauzele asupririi și dominației unor state de către altele, socialismul creează bazele obiective ale apropierii și colaborării între națiuni suverane și egale în drepturi, posibilitatea îmbinării intereselor naționale și internaționale ale popoarelor. Înflorirea tuturor națiunilor socialiste constituie o lege a dezvoltării sistemului socialist mondial, chezășia creșterii forței și influenței sale în lume. Popoarele din țările socialiste care, prin lupte îndîrjite de clasă și prin mari sacrificii, au răsturnat clasele exploatatoare și dominația imperialistă străină, au cucerit puterea politică și au construit socialismul, au devenit depozitarele cuceririlor revoluționare la care au visat cele mai luminate minți și spre care au năzuit secole de-a rîndul masele populare.

Ceea ce exprimă cu deosebită pregnanță implantarea socialismului cu rădăcini de nezdruncinat în istoria contemporaneității este însăși experiența ultimei jumătăți de secol. Astăzi, socialismul reprezintă o realitate vie în 14 țări, există un puternic sistem mondial socialist, iar popoarele acestor țări, stăpîne pe propriile lor destine, sînt pe deplin capabile să continue și să asigure mersul lor victorios înainte.

Într-un asemenea context istoric, drumul socialismului în România — drum pe care nu rare și nu puține au fost jertfele și dificultățile, piedicile și erorile — este drumul ales în mod liber și conștient de poporul român, drumul voinței și intereselor sale vitale. Și venind cu întreaga sa istorie pe acest drum, poporul român merge cu lucidă încredere înainte spre culmile civilizației comuniste.

Pentru activitatea internațională a României este totodată semnificativă extinderea continuă a relațiilor politice, economice, culturale cu țările din întreaga lume, indiferent de orînduirea lor socială, contribuția la organizațiile internaționale în scopul promovării cauzei păcii, securității, destinderii, în scopul dezvoltării cooperării internaționale celei mai rodnice. Prezența internațională activă și multilaterală, prestigiul real al României socialiste sînt, de asemenea, trăsături istorice ale noului rol și rost cu care socialismul a învestit poporul român.

Nu numai pentru istoric, dar cu precădere pentru istoric cunoașterea acestui dialog înseamnă recunoașterea acelei forțe călăuzitoare — Partidul Comunist Român — care s-a situat la nivelul epocii și a îndrumat destinele neamului spre **Istoria cea mare.** Este recunoscut drept factor fundamental, care asigură înaintarea victorioasă a României pe calea socialismului, conducerea întregii societăți.

Dacă adevărul istoric al ultimului sfert de secol atestă că toate marile noastre succese sînt rodul muncii pline de eroism și de abnegație a muncitorimii, țără-

nimii și intelectualității, a întregului popor — operă în care clasa muncitoare și-a îndeplinit cu onoare menirea de clasă conducătoare, dovedindu-și pe deplin spiritul de sacrificiu, capacitatea și consecvența revoluționară — tot adevăr istoric este că victoriile în făurirea vieții noi demonstrează justețea liniei politice a partidului nostru, știința sa de a conduce transformarea radicală a societății aplicînd creator, la condițiile țării noastre, adevărurile generale ale marxism-leninismului.

Prestigiul și autoritatea de care se bucură partidul în rîndul maselor au puternice rațiuni istorice. Continuator al tradițiilor de glorie ale luptei poporului nostru pentru eliberare națională și dreptate socială, Partidul Comunist Român constituie rezultatul unui îndelungat proces istoric, în care el s-a afirmat drept forța cea mai hotărîtă și consecventă a națiunii în lupta pentru apărarea și salvgardarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, pentru răsturnarea regimului burghezo-moșieresc și cucerirea puterii politice în stat, pentru edificarea socialismului pe pămîntul României.

Atunci cînd, la deschiderea celui de al X-lea Congres al său, Partidul Comunist, cu cei peste 1 900 000 de membri ai săi, oferă imaginea unei uriașe forțe politice urmată cu încredere și devotament de-a lungul deceniilor de către popor, datorită împlinirii cu cinste a înaltei sale misiuni istorice de înnoitor al societății.

Partid de guvernămînt, Partidul Comunist Român are răspunderea istorică de a stabili direcțiile de dezvoltare în perspectivă a țării, de a conduce în mod conștient procesul complex și multilateral al construcției socialiste. Ceea ce învederează rolul partidului de motor al întregii dezvoltări sociale este acțiunea sa militantă pentru tot ceea ce este nou și înaintat în gîndirea social-politică și în practica construirii socialismului, stimularea prin toate mijloacele a activității creatoare, a spiritului novator de masă, sprijinirea și încurajarea a tot ce este mai valoros și progresist în societatea noastră. Istoria a înscris creșterea rolului partidului ca forță conducătoare a întregii societăți drept o lege obiectivă, decurgînd din cerințele vieții și politicii sociale.

Tezele Congresului al X-lea reafirmă : „Noua etapă a construcției socialismului în România, complexitatea sarcinilor ce se pun în toate domeniile, amploarea crescîndă a participării conștiente a maselor la viața economică, politică și socială, procesul neîntrerupt de dezvoltare a democrației socialiste, importanța deosebită pe care o capătă activitatea ideologică și educativă în dezvoltarea societății sporesc nemăsurat răspunderile ce revin partidului comunist".

Nu numai pentru istoric, dar cu precădere pentru istoric deslușirea acestui dialog înseamnă o nouă și atît de pronunțată certitudine că în centru noii civilizații pe care o făurim stă **omul.** Dacă națiunea noastră socialistă, ale cărei capacități înfloresc impetuos, pe plan atît material cît și spiritual, este și va continua să fie vreme îndelungată un factor esențial al progresului societății, scopul nemijlocit al tuturor eforturilor este și va continua să fie, în comunism ca și în socialism, omul. Civilizația noastră și-ar pierde sensul dacă nu ar fi asociată creării celor mai favorabile condiții pentru manifestarea plenară, nestingherită, a personalității umane. Ceea ce de-a lungul secolelor a fost doar afirmat de către marii umaniști devine, pe măsura înaintării societății socialiste, însăși afirmația practicii sociale care situează drept valoare supremă a ierarhiei civilizației omul și subordonează totul nobilului ideal al fericirii celor ce muncesc.

Subiectul istoric — Omul — își găsește pe meridianul nostru în concepția socialismului și comunismului dimensiunea reală. Gîndindu-ne la faptele — atît de multe și atît de impresionante — de luptă și de muncă ale poporului român

Într-unul din ultimele sale numere, revista săptămînală franceză „Historia-Magazine", care apare și în versiune engleză și italiană, consacră un amplu articol insurecției armate de la 23 August din România

gîndindu-ne la cei care i-au urmat pe strălucitii voievozi Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, Vlad Țepeș și Iancu de Hunedoara, Neagoe Basarab și Constantin Brîncoveanu, Vasile Lupu și Matei Basarab, gîndindu-ne la masele celor ce se înflăcărau la cuvîntul pașoptiștilor și la îndemnul lui Alexandru Ioan Cuza, vedem limpede creația acestui popor, străbătînd spre lumină, libertate și dreptate. Gîndindu-ne și participînd la dialogul întregului popor din această vară, sîntem răscoliți de însăși noua condiție a subiectului istoric — Omul.

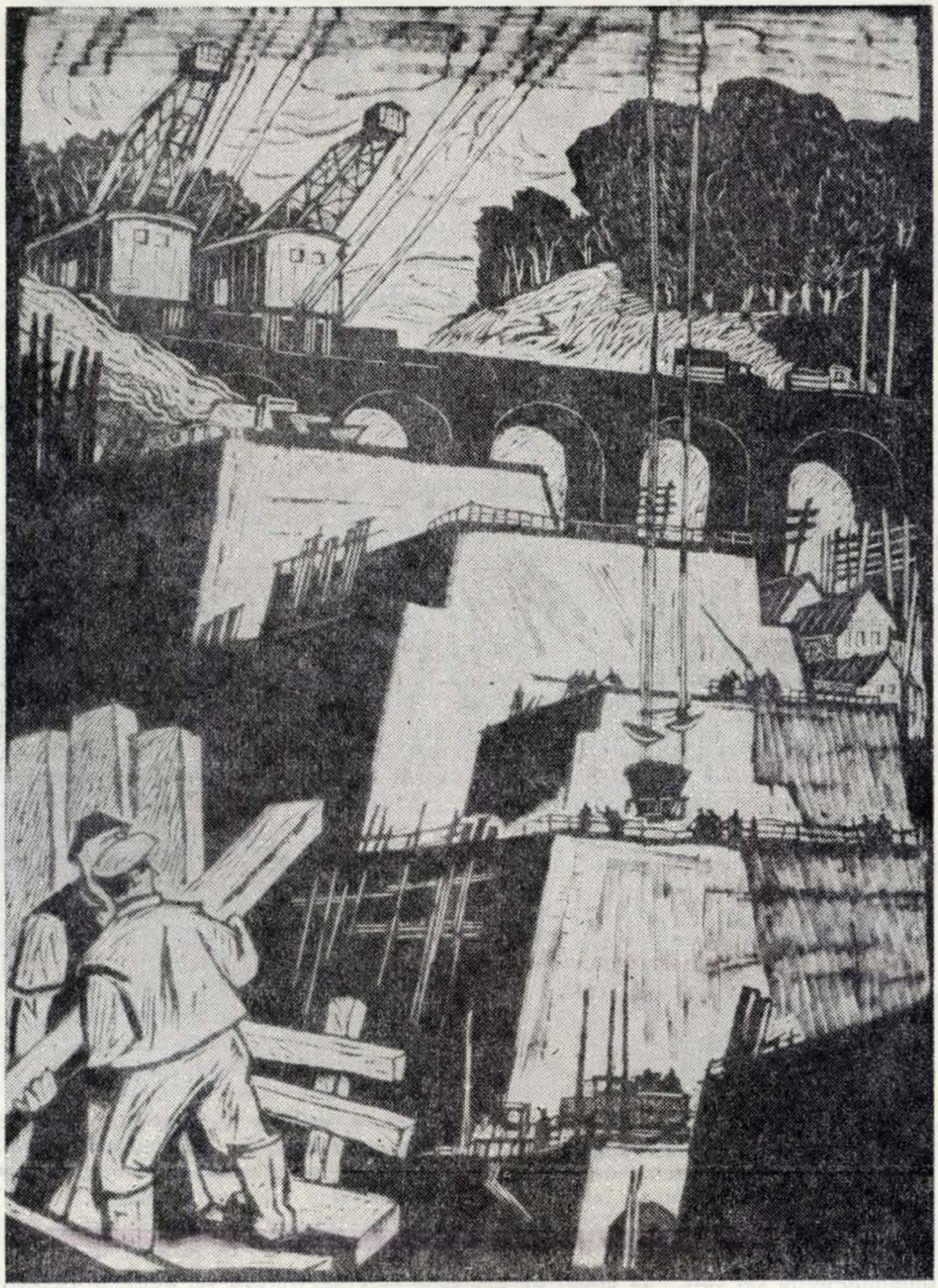

Gh. Ivancenco : Şantier

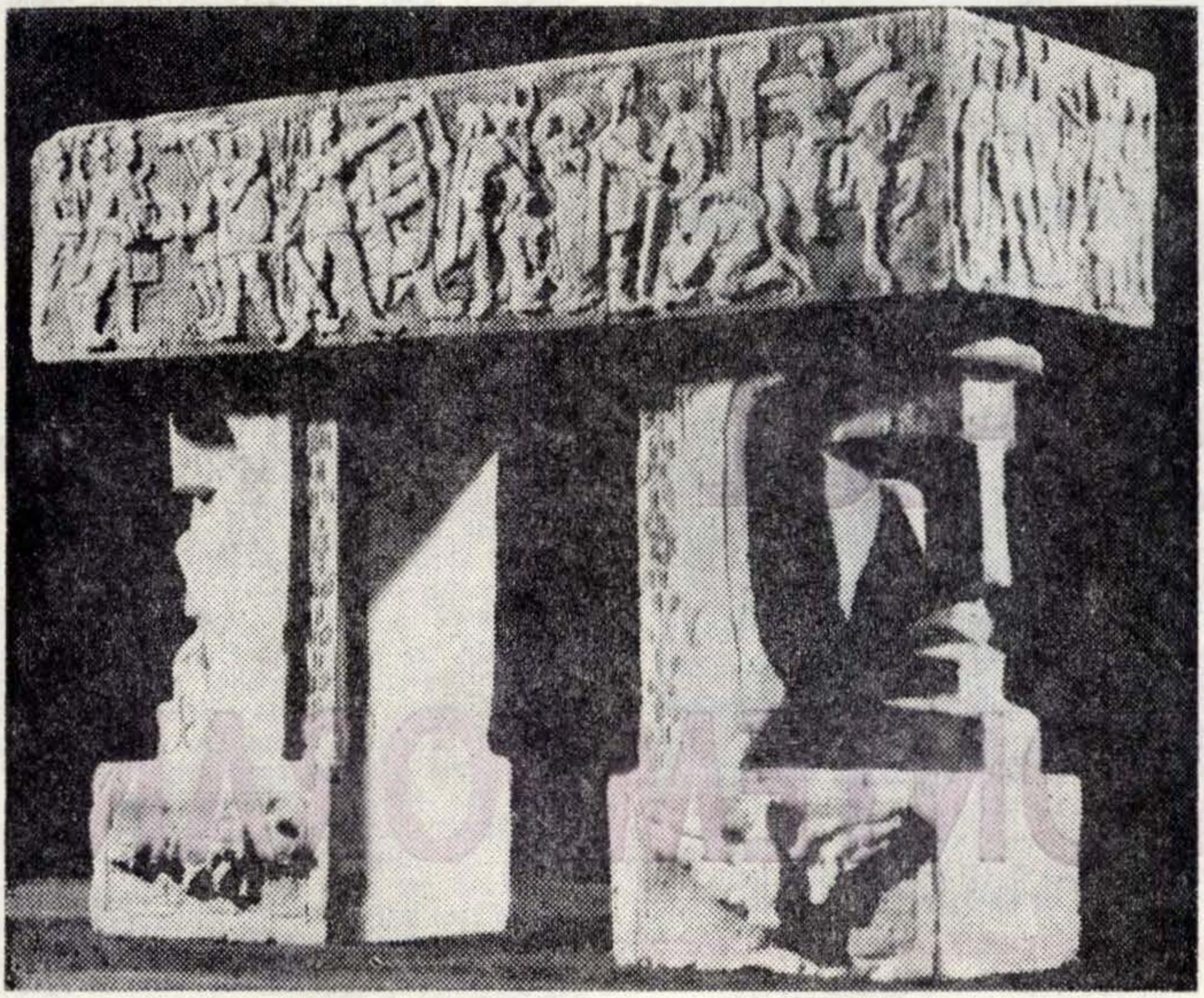

Marius Butunoiu „Poarta neamului" — machetă de studiu pentru un monument la Porțile de Fier

A devenit acest om factor conștient al propriului său umanism, și, deci, al propriei sale istorii. A ieșit și iese tot mai pronunțat de sub imperiul factorilor spontani care i-au dominat de veacuri existența, rămînînd doar sub acela al legităților istoriei. S-a vădit în întreaga dezbatere care a permis congresului partidului această nouă față a istoriei. Dincolo de situațiile individuale, pe deasupra destinului personal, oamenii nu se mai văd dominați, nu se mai pierd zdrobiți. Se regăsesc în cutezanța cu care-și urmează destinul făurit de ei înșiși. Se regăsesc pregătindu-și ei singuri istoria din viitorii 5 sau 10 sau 15 ani ; se regăsesc într-o implicație directă nu numai a prezentului, ci și a viitorului. Și participanții la noua și marea istorie a României socialiste se regăsesc în conștiința țării pe care le-o insuflă conducerea treburilor țării de către o forță politică, încercată și înțeleaptă cum este Partidul Comunist Român. Iar el, **întregul popor român** se regăsește astăzi, grație socialismului, în acea dimensiune — la care gîndea Bălcescu — de **principal erou al istoriei.**

SUFLUL CONTEMPORAN

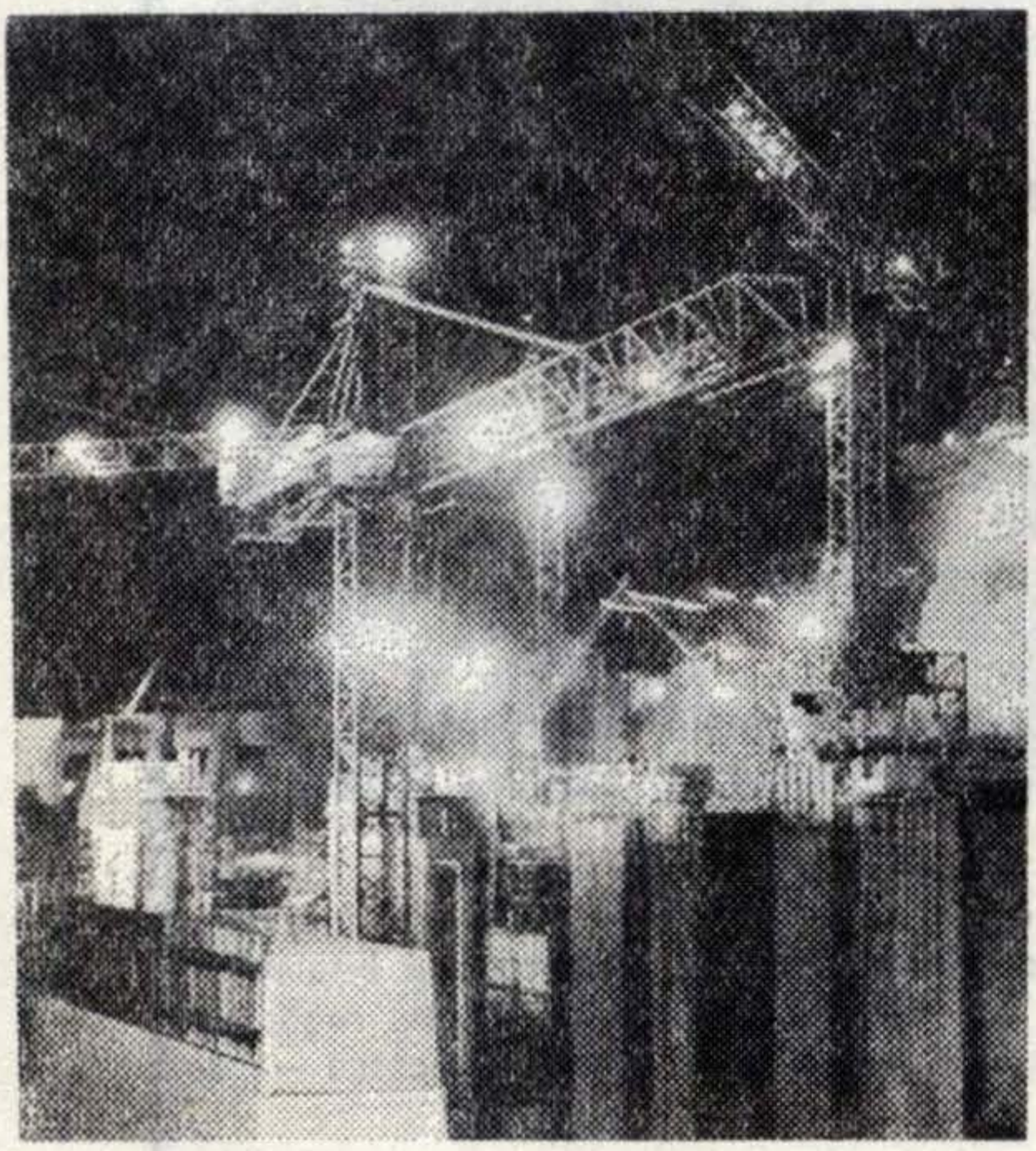

Porțile de Fier : luceferii răsar din ape...

Ce este mai pasionant decît a citi istoria ? *A* o trăi. O știa încă bătrînul Miron Costin cînd scria în cronica sa : „Cu cele trecute să precepem cele viitoare". Drumul de la trecut la viitor trece inevitabil peste puntea prezentului de la care nu ne putem abstrage...

Nu ne *putem* abstrage ? Mult mai corect ar fi să spunem că, în deosebi în ultimul sfert de veac, nu *vrem* să ne abstragem. Istoria a ieșit din cărți, a coborît de pe socluri și am primit-o în casele noastre, i-am simțit suflul, am făurit-o, conștienți, prin faptele de fiecare zi, așa cum ne-au învățat Marx și Engels, întemeietorii socialismului științific : „Istoria nu este altceva decît activitatea omului care își urmărește țelurile sale".

Țelurile noastre — iată explicația sentimentului istoric pe care îl trăim toți, cu sporită intensitate în ultimii ani. Priviți rafturile bibliotecilor. Există astăzi în ele nu numai tomuri în care s-au adunat — certe — faptele de glorie ale trecutului, ci și cărți în care se orînduiesc previziunile — nu mai puțin certe — ale viitorului. Sînt volumele și documentele de par-

tid, care poartă în paginile lor suflul înnoitor al zilei de azi, ce o prefigurează pe cea de mîine.

Acum, în miezul anului 1969, Congresul al X-lea începe cu bilanțul realizărilor pe care le-a obținut poporul român în cei patru ani care s-au scurs de la cel de-al IX-lea Congres al partidului. „Cu cele trecute să precepem cele viitoare..." Este bilanțul — întru totul pozitiv — al unor înfăptuiri care în urmă cu numai 1 500 de zile au părut unor comentatori de peste hotare „prea ambițioase". De fapt, „ambiția" a fost atunci (așa cum este și acum) realism, luciditate și înțelepciune în conducerea operei de edificare a socialismului de către partid.

Fiecare dintre noi a trăit din plin efervescența celor 1 500 de zile care au trecut de la Congresul al IX-lea. Au fost 1 500 de zile, ca 1 500 de trepte, pe care suind am căpătat o perspectivă mereu mai largă — atît în privința drumului străbătut cît și a celui pe care urmează să-l parcurgem.

Am început planul cincinal 1966—1970 pe schelele Hidrocentralei de pe Argeș, și îl continuăm în 1969 cu betonul turnat la ecluza uneia din cele mai mari lucrări hidrotehnice a contemporaneității — Porțile de Fier. În plină desfășurare a cincinalului, anul 1968 a marcat cea de-a 250-a aniversare a siderurgiei românești (în 1718 s-a înălțat la Oravița cel dintîi furnal); replica a fost cum nu se poate mai contemporană: la Galați a fost elaborat pentru prima oară în țară oțel după cel mai modern procedeu cunoscut în lume — în convertizoare cu oxigen. Am demarat în cincinal călătorind exclusiv în autoturisme de import; rulăm pe drumurile verii '69 cu mîna pe volanul mașinii ce poartă numele ținuturilor strămoșești — „Dacia".

Cincinalul 1966—1970 e încă în plină desfășurare, dar pămîntul țării iradiază zilnic către lume vești din care se poate vedea că există toate șansele ca el să fie nu numai împlinit ci și depășit. S-a prevăzut o creștere medie anuală a producției industriale de 10,5%. S-a realizat (pentru anii 1966—1968) o medie de 12,3% pe an. A fost planificată pentru sfîrșitul anului 1970 o producție de 32—34 de miliarde kWh energie electrică; a fost atinsă încă la sfîrșitul lui 1968 o producție de 27,8 miliarde. Numărul obiectivelor industriale importante ce s-au propus a fi construite în cinci ani era de 750; în trei ani s-au și construit peste 700.

Citim (și spunem) adesea: țara e un vast șantier. Dar șantierele au și alte dimensiuni decît vastitatea lor. Construcția unui singur combinat petrochimic, cum e cel de la Pitești, necesită investiții egale cu întregul venit național al României în 1949. Aceasta ar fi desigur o dimensiune. Dar spune ea totul? Etilena fabricată la Pitești costă doar jumătate din cea fabri-

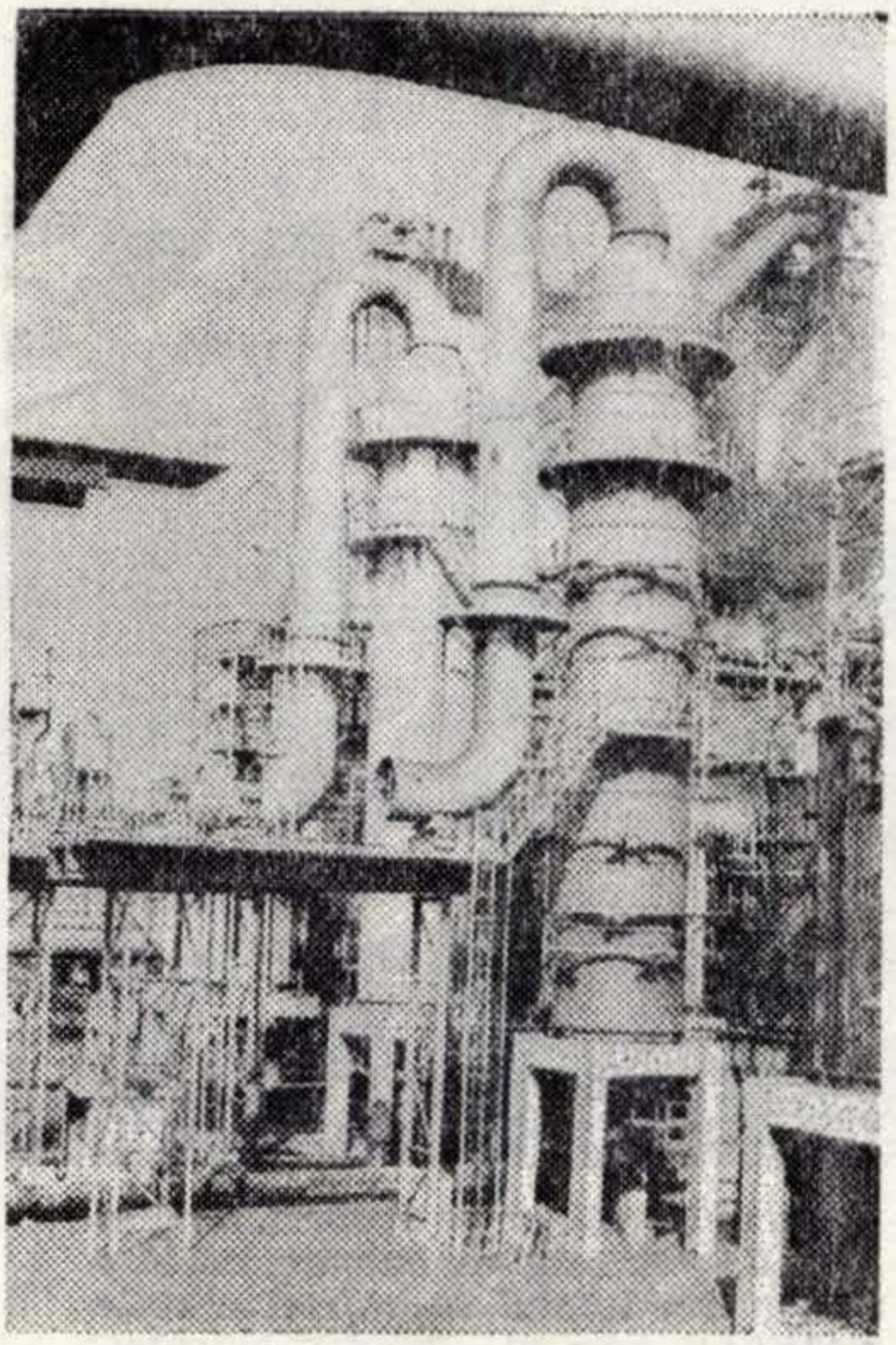

Un singur furnal de 1700 de metri cubi de la Galați produce de șase ori mai multă fontă decît toate furnalele existente în România în 1938

Un nou lot de tractoare brașovene așteaptă să-și ia drumul spre ogoarele țării, spre ogoarele lumii...

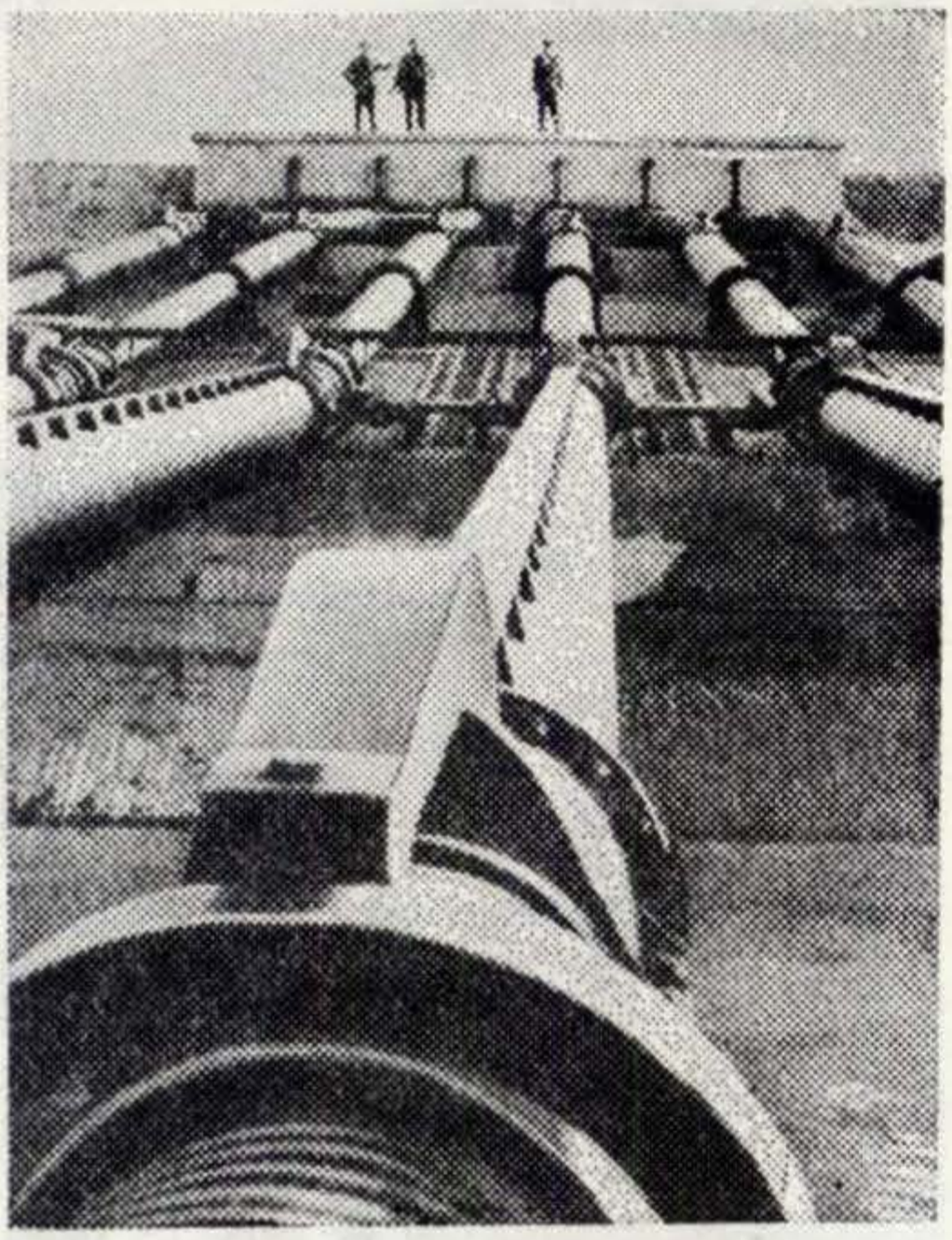

Rețeaua irigațiilor va acoperi, pînă în 1980, 3,5 milioane de hectare, adică o treime din totalul suprafeței arabile a țării

Aluminiul — metalul alb — a ridicat orașul Slatina pe coordonatele secolului XX

cată la Brazi — combinat intrat în funcțiune cu numai cîțiva ani în urmă. Iată o nouă coordonată pentru dimensiune: *mai puțin* (la preț de cost) înseamnă de fapt *mai mult* (la acumulări). Dar spune oare și aceasta totul? O dată cu înălțarea instalațiilor, încă înainte ca acestea să înceapă a lucra din plin, combinatul de la Pitești a tipărit prospecte-reclamă pentru produsele sale, în vreo zece limbi ale lumii. Vorbind românește în perimetrul hectarelor pe care se întinde construcția, specialiștii piteșteni pregătesc nu numai produsele, ci și dialogul cu clienții de departe...

Cincinalul în curs de desfășurare constituie în fapt o etapă în procesul de industrializare a țării, și implicit, de propulsare a acesteia pe noi înălțimi ale civilizației. Ideea îi era scumpă încă lui Mihail Eminescu care, dorind țării la „trecutu-i falnic, falnic viitor", arăta: „Neapărat că nu trebuie să rămînem un popor agricol, ci trebuie să devenim și noi o nație industrială". Poezia acestor rînduri de presă au trecut s-o înfăptuiască contemporanii noștri după ce au doborît „orînduirea cea crudă și nedreaptă."

Se știe ce importanță au avut pentru stabilirea unor măsuri care să accelereze procesul de dezvoltare a economiei românești hotărîrile Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român, desfășurată în anul 1967, la jumătatea drumului între Congresele al IX-lea și al X-lea. Coincidența a făcut ca în același an, 1967, să se împlinească un secol de la cea dintîi „ieșire în lume" a românilor. În 1867, Expoziția de la Paris punea la dispoziția României 560 de metri pătrați, în pavilionul cel mare de lîngă Cîmpul lui Marte .Au fost aduse acolo cîteva „care cu boi" pictate de Grigorescu, tezaurul de la Pietroasa, o casă construită de meșteri olteni... Al. Odobescu, care militase activ pentru prezența României la Expoziție, era entuziasmat de faptul că „românii fură primiți în cercul popoarelor expozante, pe picior de perfectă egalitate, într-un loc separat numai lor..."

Egalitatea era desigur simbolică. Pentru ca ea să devină reală a trebuit să treacă vreme. O vreme scurtă pentru istorie: exact un veac mai tîrziu, în 1967, România participa la peste 50 de tîrguri și expoziții internaționale — de la Londra la Tokio, de la Leipzig la Verona, de la Moscova la Buenos Aires, prezentînd lumii tractoarele moderne de 65 de cai putere, ultramodernele instalații de foraj, masivele mașini-unelte, prețioasele produse petrochimice, imaginile siluetelor din beton și sticlă ale noilor orașe și cartiere — într-un cuvînt, chipul României de astăzi.

Se știe că România a fost și în trecut o țară exportatoare. Mierea, vinul, grînele, vitele, sarea, bușteni, țițeiul — toate au umplut pe rînd rădvanele, vasele, vagoa-

nele care le duceau departe de țara care rămînea săracă... Se crede chiar că lemnul din Carpați a fost folosit de Stradivarius la confecționarea instrumentelor sale. Nici o națiune nu poate însă trăi numai din rezonanțele pe care le stîrnește în viori. Unul din specialiștii români care a lucrat în ultimii ani la săpatul puțurilor de petrol în Afganistan, povestea că la început muncitorii localnici, pe care îi învăța arta forajului, aveau o idee destul de vagă despre locul României în lume. A fost însă de-ajuns ca primul jet de țiței să țîșnească din pămînt pentru ca oamenii să-l numească pe specialist „Mr. Romania". După părerea muncitorilor afgani, România se află acum în locuri determinate precis : pe harta lumii și în inima lor.

Vizitînd nu de mult ceea ce se numește „zona industrială a Iașilor", un oaspete din Suedia scria entuziasmat într-o carte de onoare : „Bravo ! Emană forță". Forța e emanată aici de peste 20 de fabrici, din care dacă cea mai bătrînă a împlinit 8 ani, cea mai tînără a intrat în funcție de cîteva luni. Zona industrială a Iașilor e de fapt o șosea magistrală (apărută pe locuri altădată dezolante și mizere) în care călătorul străbate șase kilometri de industrie : alimentară, textilă, de prelucrare a lemnului, metalurgică, chimică, energetică. E aici concentrată parcă o „mică istorie" a economiei românești din ultimii ani ; s-a început cu construcția Fabricii de ulei, pe linia oarecum „clasică" a prelucrării de materii prime agricole, și s-a ajuns ca ultima unitate intrată în funcțiune să fie Fabrica de fibre și fire sintetice, unde se obțin și se prelucrează produse noi, neexistente ca atare în natură. Din cele 10 000 de tone de fire de terom, pe care chimiștii ieșeni le vor fabrica într-un an, se vor putea confecționa 30 000 000 de rochii sau 9 500 000 de costume bărbătești...

La Iași, a trăit o vreme și istoricul A. D. Xenopol, care scria : „A rămîne dedați numai agriculturii este a ne osîndi pe noi înșine la producerea numai de lucuri brute, care sub un volum foarte mare, reprezintă o valoare foarte mică ; este a ne constitui pentru totdeauna robii străinătății... Românii, deci, vor îndeplini în concertul popoarelor europene, munca manuală brută și grosolană, prost plătită și puțin căutată, deoarece poate fi făcută de toată lumea ; și vor primi ca răsplată a acestei munci grele și încordate fărămăturile ce vor cade de la masa popoarelor civilizate..." Concluzia acestor gînduri era cea firească : „...urmează neapărat că industria mare este aceea care trebuie să căutăm a dezvolta mai întîi în România".

Neapărat industria mare... În 1921 se năștea partidul comuniștilor, forța care avea să ia asupra sa menirea de a scoate poporul din robie și de a crea, printre altele, industria grea, tocmai ca o premiză pentru intrarea țării cu drepturi

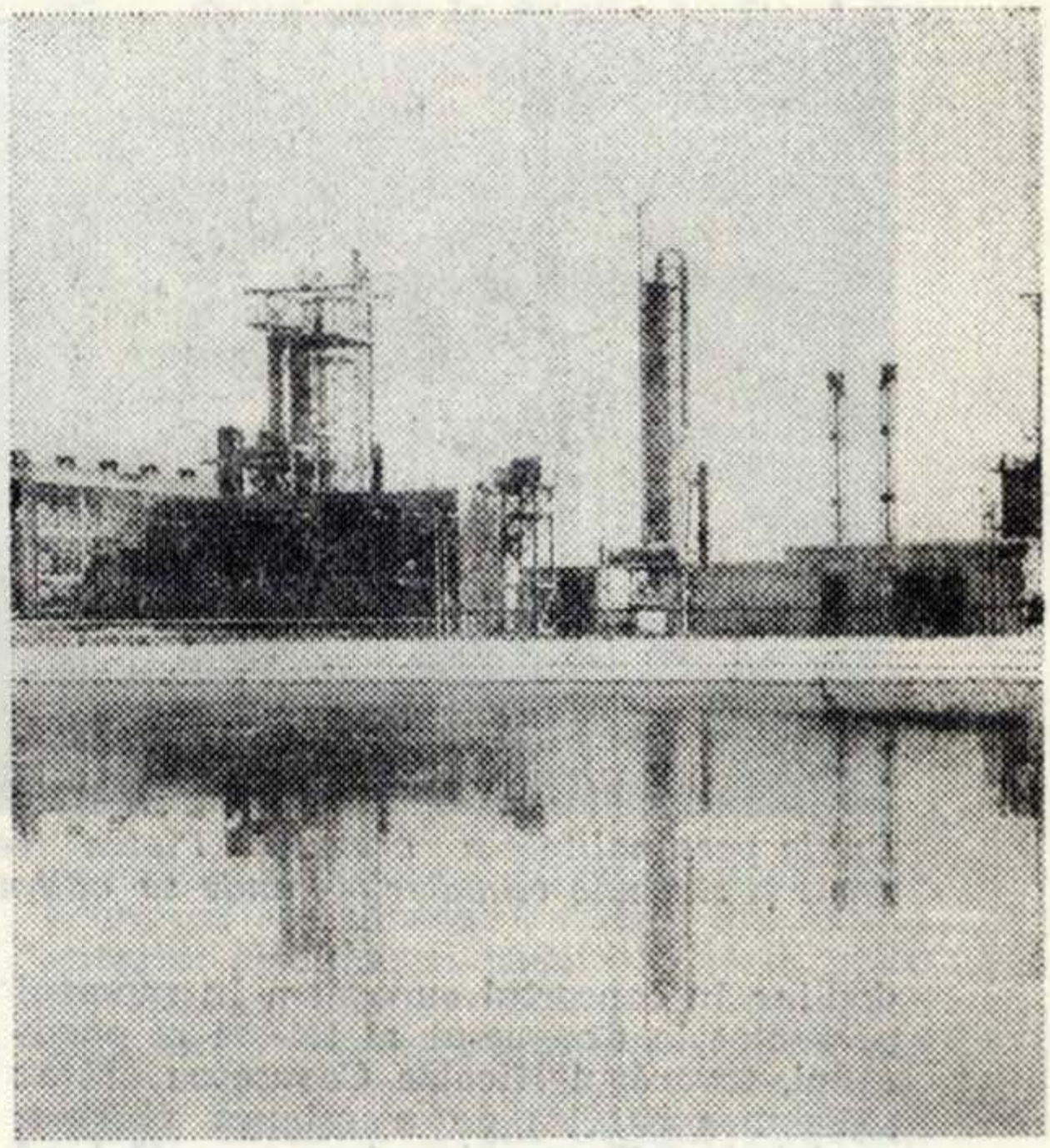

Mureșul — oglindă veche pentru noul chip al orașului : combinatul de îngrășăminte de la Tîrgu-Mureș, dovadă vie a felului în care suflul industrializării schimbă fața țării

Navele lanurilor de grîu

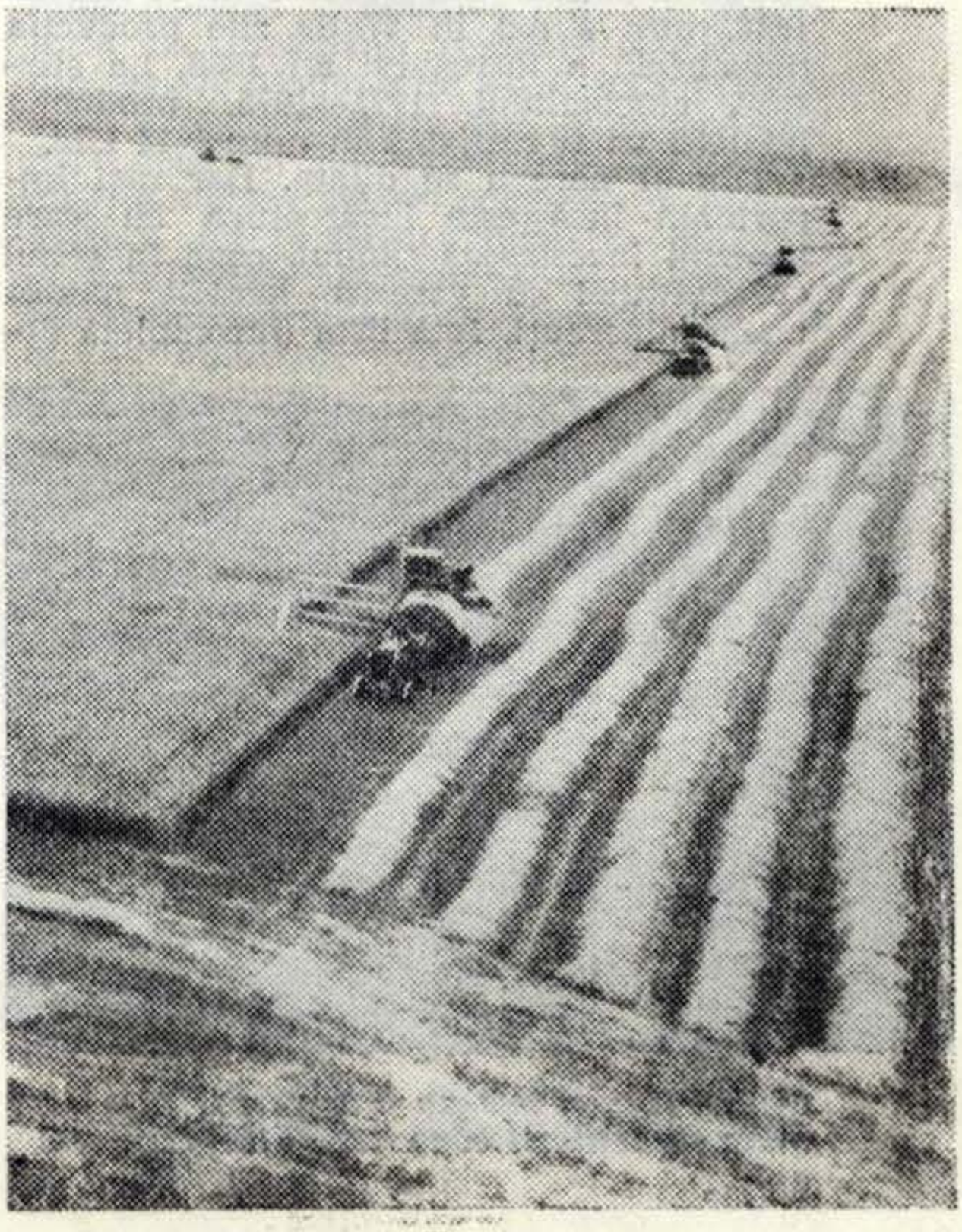

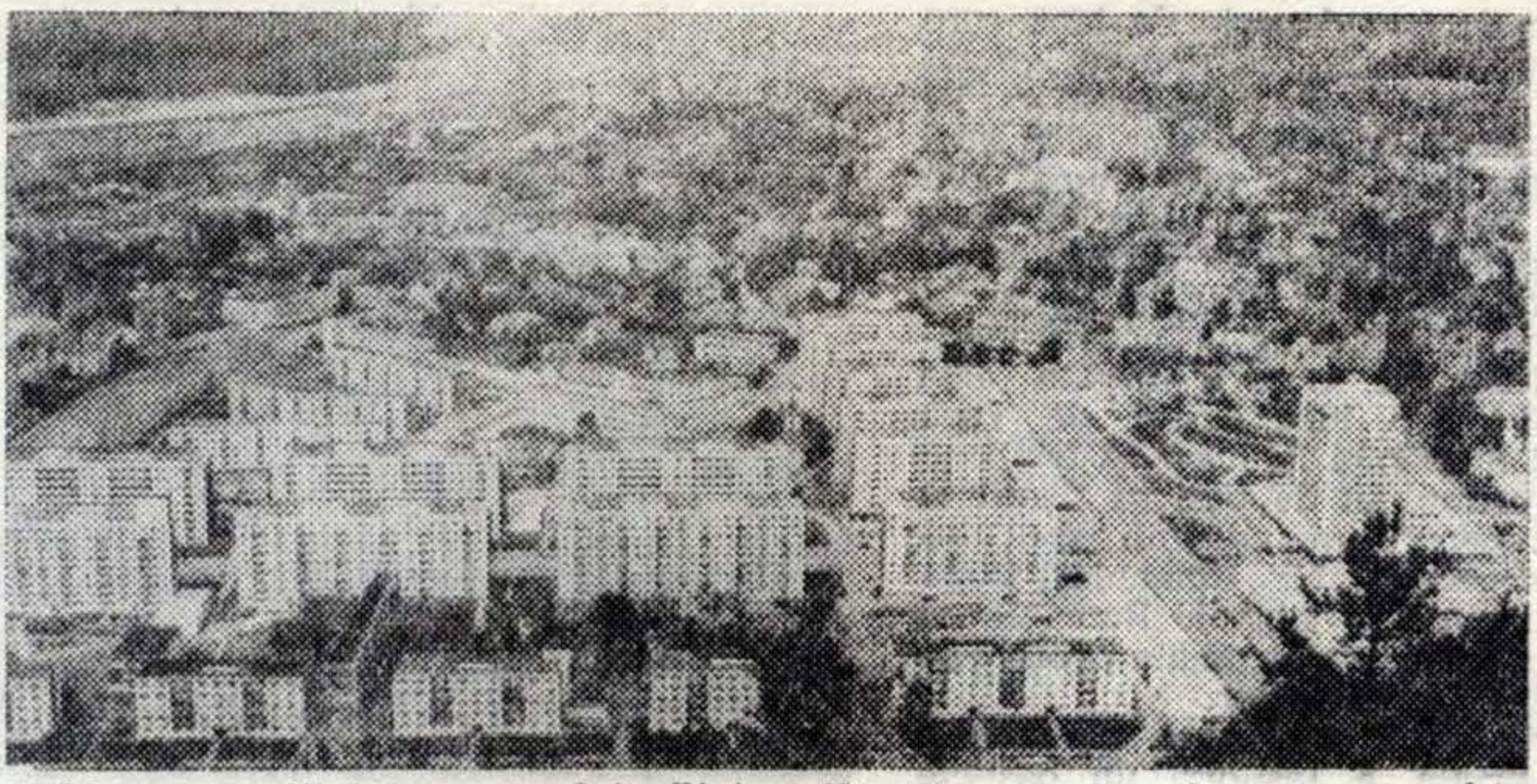

Dubla personalitate a oraşului Piatra Neamţ: oraş unde muncesc chimişti şi staţiune climaterică, unde se odihnesc vilegiaturişti

depline în concertul european. În raportul prezentat la Congresul al IX-lea al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: „Misiunea istorică de a asigura făurirea unei industrii puternice, şi pe această bază de a duce patria noastră pe drumul larg al progresului economic şi social a revenit Partidului Comunist Român".

E o misiune istorică înfăptuită cu neabătută consecvenţă. O confirmă modul cum au fost elaborate şi apoi îndeplinite Directivele Congresului al IX-lea, ca o premiză a perspectivelor ce s-au concretizat acum în documentele Congresului al X-lea. În 1968, ţara a dat în 27 de zile producţia industrială a întregului an 1938. La sfîrşitul cincinalului 1971—1975, producţia lui 1938 va fi realizată în numai 14 zile.

Timpul pare a se dilata. Dar mai importantă încă este încărcătura cu care oamenii înzestrează timpul, ceva în genul concentraţiei cu care a hărăzit natura unele minereuri. Iată lista (incompletă desigur) produselor care nu se fabricau *de loc* în România antebelică: aluminiu, îngrăşăminte chimice, coloranţi organici, cauciuc sintetic, antibiotice, anvelope, turbine cu abur (de peste 500 de kW), strunguri, instalaţii de foraj, excavatoare, tractoare, semănătoare, combine pentru păioase, vagoane de pasageri, locomotive Diesel şi electrice magistrale, autovehicule, cargouri fluviale şi maritime, rulmenţi, prefabricate din beton, plăci aglomerate şi fibrolemnoase, aparate de radio, frigidere, maşini de spălat rufe, maşini de cusut... Aceasta fără a mai menţiona industriile apărute ulterior: a maselor plastice, a fibrelor sintetice, a electronicii, a elementelor de automatizare etc.

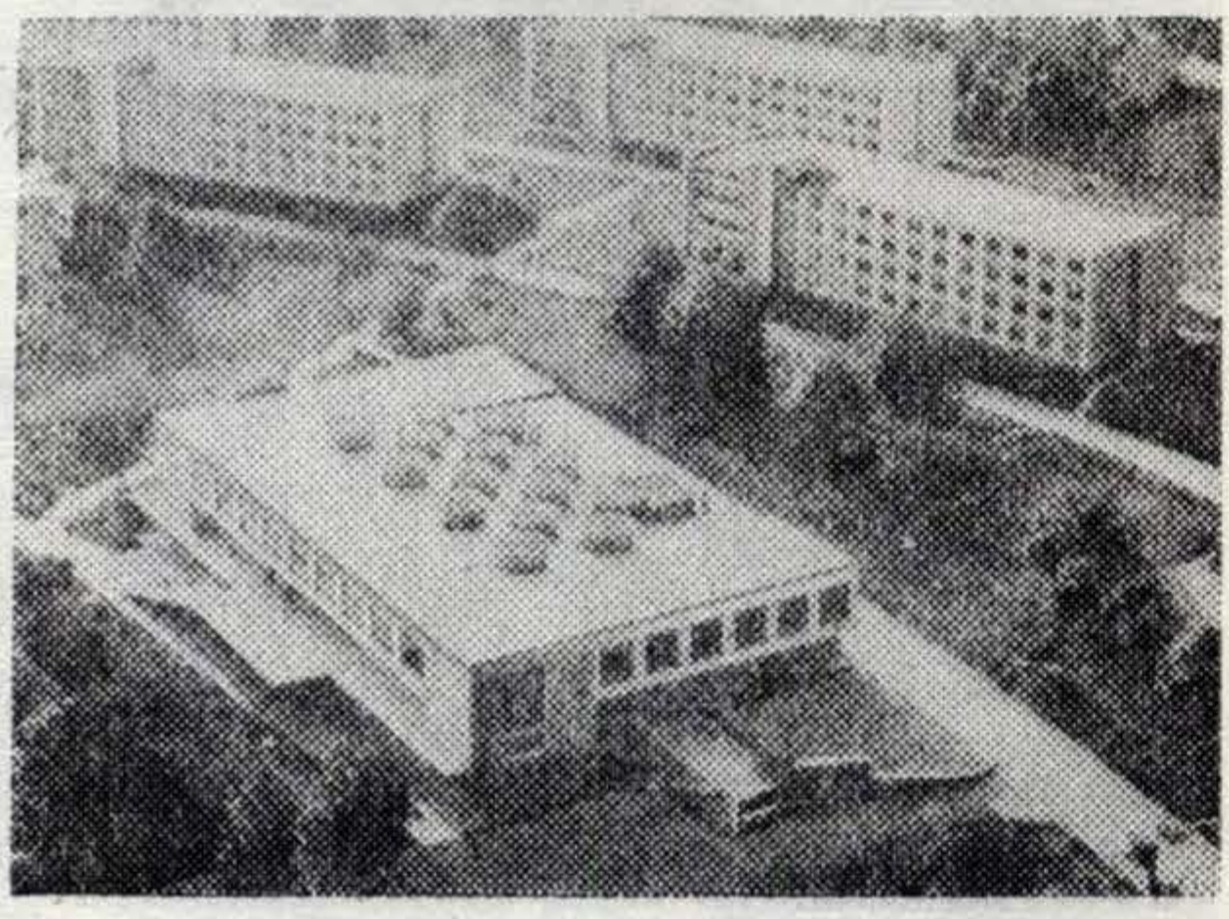

Cluj. Un oraş într-un oraş: noile cămine studenţeşti construite în ultimii ani,

În 1968, al treilea an al cincinalului în curs de desfăşurare, cu cele 45 000 de tone de cauciuc sintetic produse, România se plasa pe al zecelea loc în lume. Din tractoarele fabricate la uzinele din Braşov, aproape jumătate au fost livrate la export. Maşinile şi uneltele fabricate la noi acoperă în proporţie de 75% nevoile economiei naţionale; strungurile şi alte maşini românesti lucrează în fabrici şi uzine din ţări ca Italia, Franţa, R.F. a Germaniei. În Argentina o instalaţie românească de foraj sapă la adîncime de peste 6 000 de metri în pămîntul aspru al Patagoniei, bătînd recordul sud-american; primele sonde care caută petrol în Sahara, proprietate a societăţii naţionale algeriene de exploatare, provin de pe Valea Prahovei. În Iran sînt în plină desfăşurare lucrările de construcţie ale fabricii de tractoare pe care au proiectat-o şi o înalţă specialişti români. Produsele chimice româneşti sînt vîndute în peste 70 de ţări ale lumii. În exportul de placaj România ocupă al doilea loc în Europa după Finlanda — ţara pădurilor.

Suflul contemporaneităţii se reflectă şi în organizarea armonioasă a acelui atom

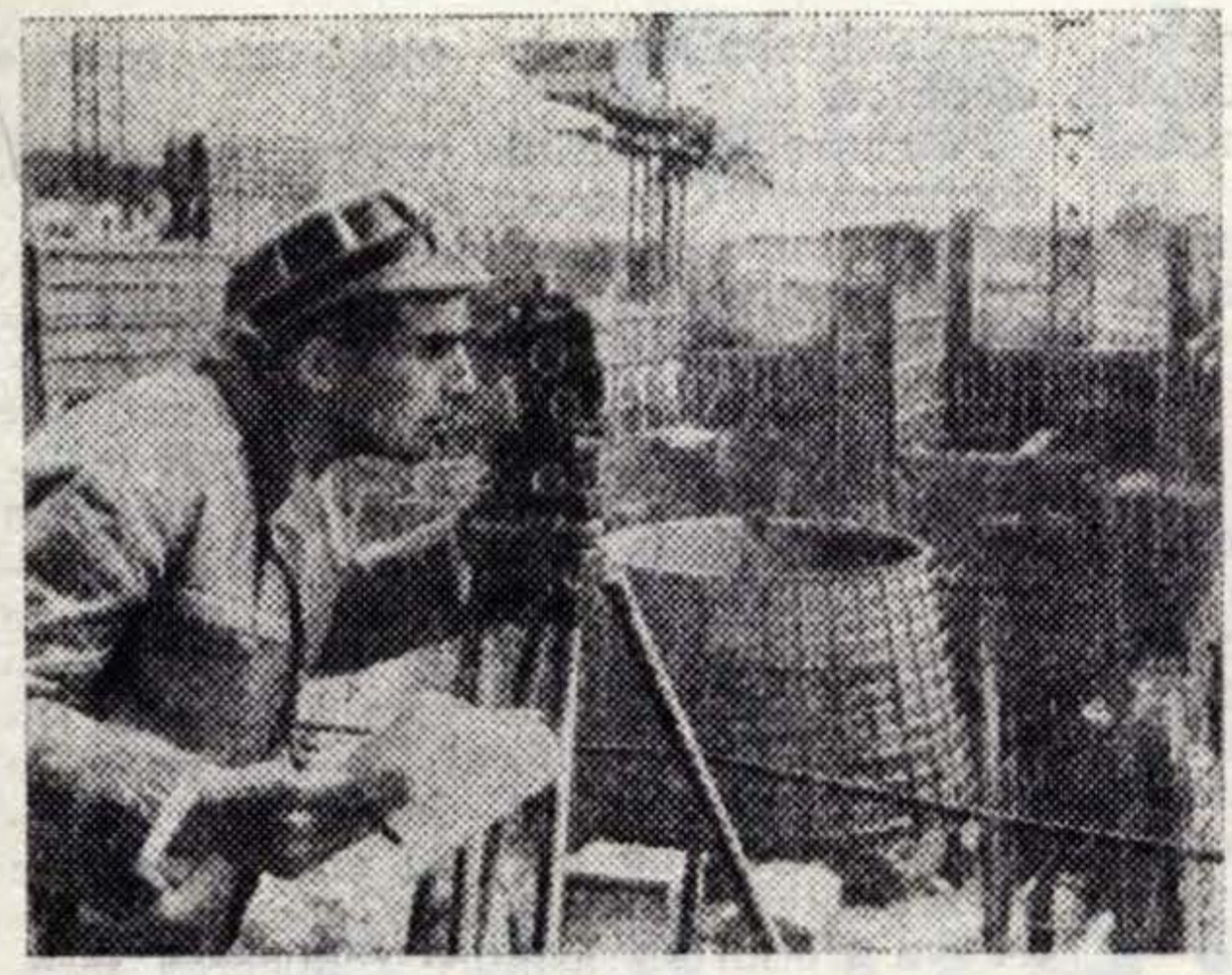

Ce se naşte la Porţile de Fier ? Una din cele mai mari construcţii hidrotehnice ale contemporaneităţii. Şi simţămîntul că omul poate supune, în folosul său, natura.

indivizibil care este ţara, luată în întregul ei. Înainte de război industria era concentrată în cîteva oraşe şi centre mai importante: Bucureşti, Ploieşti, Timişoara, Cluj, Hunedoara, Valea Jiului... Regiuni întregi fuseseră lăsate de vechile regimuri într-o „patriarhală" încremenire. Răspunzător faţă de destinele ţării, partidul comunist n-a putut să nu includă în Directivele Congresului al X-lea grija şi preocuparea sa pentru îmbunătăţirea continuă a repartizării forţelor de producţie pe teritoriul României.

În 1965, premiera industriei româneşti de aluminiu a avut loc la Slatina, aducînd nu numai propulsarea ţării printre producătoarele de metal alb, ci şi intrarea judeţului Olt pe coordonatele industriei. Pe vremea cînd Nicolae Iorga descria cu amărăciune înapoierea locurilor, pecetea oraşului Slatina se alcătuia din nişte turnuri şi un corb. Astăzi ea se compune dintr-un lingou de metal argintiu — purtînd inscripţia „Alro" — aluminiu românesc. Pomenit ca punct de vamă în 1368, Slatina a trăit în 1968 — cu prilejul celei de-a 600 aniversări a existenţei sale — bucuria afirmării ca punct de legătură cu viitorul...

Istoria părea să fi hărăzit judeţului Mureş şi oraşului său de reşedinţă doar dreptul la lupte, răscoale, greve, care au unit deopotrivă de-a lungul anilor pe românii, maghiarii şi germanii, locuitori ai acestor meleaguri. Izbînzi trecătoare — persecuţii şi împilări permanente. A trebuit ca patria să devină socialistă pentru ca persecuţiile şi împilările să dispară pentru totdeauna, pentru ca izbînzile să devină o permanenţă. Înfrăţirii în luptă i-a luat locul înfrăţirea în muncă şi, în judeţul Mureş au apărut în ultimii ani importante obiective economice. S-a creat şi s-a extins termocentrala de la Luduş. A fost construit combinatul de industrializare a lemnului de la Tg. Mureş. Au apărut fabrici textile şi alimentare. Întreprinderile din judeţul Mureş furnizau încă acum doi ani aproape o treime din totalul energiei electrice şi termice a ţării, peste 5% din producţia chimică, aproape 5% din cea de confecţii, aproximativ 19% din totalul obiectelor de faianţă, sticlă şi porţelan... Trecutul a dat acestui străvechi pămînt românesc doar faţade ale Renaşterii, cum sînt cele ale castelului de la Iernut. Socialismul a făcut ca adevărata Renaştere să pătrundă, dincolo de faţade, în toate casele locuite de oameni...

Ce imagini evoca pînă nu demult Craiova ? În nici un caz una industrială. Din Craiova de astăzi însă, şi anume de la uzinele „Electroputere" — au ieşit nu de mult primele locomotive electrice magistrale de fabricaţie românească. Fiecare din ele are o putere de 8—10 ori mai mare decît a uneia cu aburi. Dar „Electroputere" nu e decît un „veteran" al Craiovei. Combinatul chimic ce se construieşte aici — alcătuit din 14 fabrici (unele de pe acum în funcţiune), urmează să dea ţării 30% din producţia totală de îngrăşăminte. La una din marginile oraşului a apărut o impu-

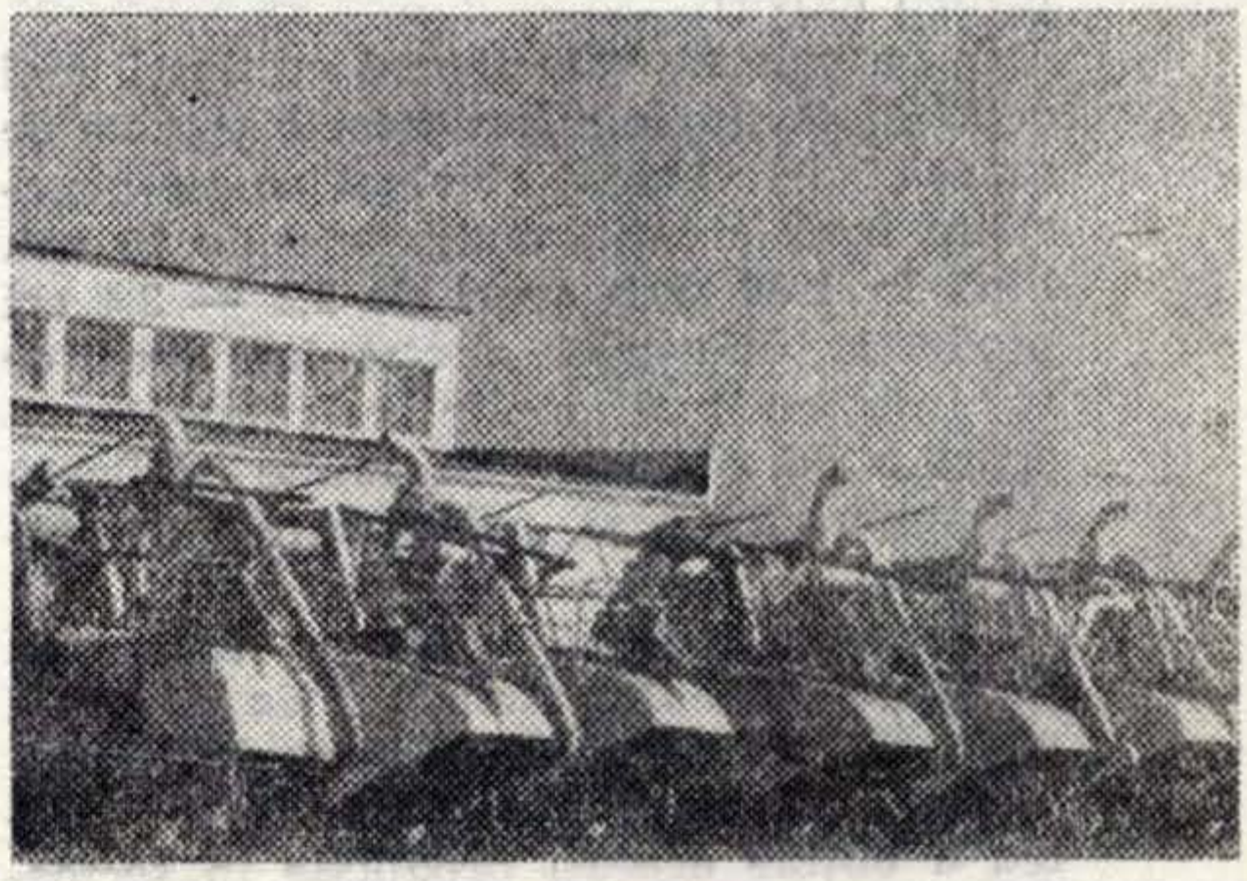

Oţel şi pîine : la o întreprindere de mecanizare a agriculturii din Bărăgan.

nătoare termocentrală a cărei putere instalată — circa 1 000 000 kw — e de două ori mai mare decît a tuturor hidrocentralelor și termocentralelor existente în România în anul 1938. Pentru culmile atinse de Craiova în ultimii ani există și un simbol : coșul termocentralei de aici, cu înălțimea sa de peste 150 de metri, este una din cele mai înalte construcții industriale din țară.

Olt, Mureș, Dolj — trei județe odinioară rămase în urmă — trei exemple din locurile în care astăzi oamenii făuresc de fapt în mod conștient propria lor istorie.

Ce este mai important decît a citi istoria ? A o trăi. Și încă și mai pasionant ? A o anticipa. Congresul al X-lea ne pune în față un nou capitol al istoriei României socialiste, o anticipare pentru anii 1971—1975 și mai departe pînă în 1980. Arhitect experimentat al construcției socialiste, Partidul Comunist Român desfășoară în fața poporului un plan vast de construcție, în care, din fiecare amănunt, se încheagă dialectic întregul. Toate cuceririle anilor 1966—1970 vor fi dezvoltate, amplificate, perfecționate. Ancorați în contemporaneitate, detronăm pe „regele abur" : în 1975, locomotivele Diesel și electrice vor asigura 95% din totalul traficului feroviar ; pavăm drumul spre tron „atomului rege" : din totalul puterii electrice nou instalate în centrale, pînă în anul 1980, 14—15% va rezulta din folosirea energiei nucleare.

În 1975 vom produce 10—10,5 milioane de tone de oțel, față de 3,3 milioane la începutul cincinalului în curs. În 1980 pe fiecare dintre noi îl va sluji forța a 3000—3400 kWh, față de 905 în 1965.

În ce măsură vom fi mai moderni ? În viitorul cincinal producția de fire și fibre sintetice va crește cu 70—95%. Pînă în 1980 mașinile și chimia vor alcătui 45% din producția industrială a țării, devenind principalele ramuri furnizoare de mărfuri pentru export.

În ce măsură vom fi mai cultivați, mai capabili să stăpînim procedeele actuale de muncă ? În viitorul cincinal se va generaliza învățămîntul obligatoriu de 10 ani. Pînă în 1980 vom spori de 2,2 — 2,4 ori producția industriei electronice, ceea ce va însemna mai multe calculatoare și aparate de control, mai multe mijloace de automatizare și echipamente de comandă.

Cincinalul 1966—1970 mai e încă ziua de azi a țării. Dar știm încă de pe acum că în 1975 ne va trebui un timp de aproximativ două ori mai scurt decît azi pentru a obține aceeași producție în sectoarele construcției de mașini, chimiei sau cimentului, un timp cu aproximativ o dată și trei sferturi mai scurt pentru a produce cantități similare de oțel sau energie electrică.

Pătrunse de suflul contemporaneității, documentele Congresului al X-lea al Partidului sînt o chemare la gîndire avîntată, la fapte cutezătoare, la inovare perpetuă. În acest sens planurile de dezvoltare economică a țării noastre se leagă nemijlocit de dezvoltarea forțelor de producție influențate, după cum se știe, de revoluția tehnico-științifică pe care o trăim. Contemporaneitate — în mijloacele de care ne folosim — va însemna și contemporaneitate în țelurile care le vom atinge. În Directivele Congresului al X-lea, pe care întregul popor le-a dezbătut și aprofundat vreme de luni de zile, se arată : „Dezvoltarea economică în deceniul următor va trebui să asigure reducerea treptată a decalajului față de țările cu o economie avansată, apropierea de nivelul lor de dezvoltare, atît din punct de vedere al producției, productivității muncii și venitului național pe locuitor, cît și din punct de vedere al nivelului de trai al populației".

E vorba așadar de străbătut drumul spre treptele înalte ale civilizației, pe care Mihail Kogălniceanu o definea ca „adunarea împreună a izbînzilor științifice și a izbînzilor politice". Nimeni nu se îndoiește că acest drum va fi străbătut. Cel care ne călăuzește drumul — Partidul Comunist Român — a adunat de-a lungul anilor neînumărate izbînzi științifice și politice, închinîndu-le fericirii celor ce muncesc în patria noastră. Iar poporul răspunde cu încredere, elan și nețărmurită dragoste chemării partidului care-l conduce spre viitorul din ce în ce mai luminos.

Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu într-o cuvîntare ținută la Arad, în zilele premergătoare Congresului : „Entuziasmul și înaltul spirit de răspundere cu care au fost dezbătute aceste documente constituie o ilustrare și o verificare a justeței prevederilor lor, a întregii politici interne și externe a partidului nostru ; totodată aceasta dovedește că întregul popor este hotărît să dea viață hotărîrilor pe care le va lua Congresul, să muncească cu abnegație și entuziasm pentru a asigura dezvoltarea impetuoasă a României pe calea socialismului și comunismului. Faptul că Comitetul Central a supus dezbaterii întregului partid și întregului popor programul dezvoltării viitoare a României dovedește consecvența cu care partidul se consultă cu poporul, cu cei pentru care se construiește socialismul, cu cei care sub conducerea comuniștilor trebuie să-și făurească în mod conștient propriul lor viitor, viitorul minunat al națiunii noastre socialiste".

Cîndva

era ilegală...

GEORGE MACOVESCU

Amintirile din acei ani îndepărtați se încheagă greu și nu pentru că atunci impresiile nu ar fi fost puternice. Se încheagă greu pentru că le-am lăsat să se scufunde undeva, în adîncuri, și rareori, foarte rareori le-am aruncat un gînd fugar. M-au împins la aceasta curgerea vremii, evenimentele care s-au suprapus vertiginos și unele deformări pe care timpul și oamenii — voit și nevoit — le-au adus celor petrecute cu mai bine de un sfert de veac în urmă.

Dacă pun acum mîna pe condei o fac la îndemnul redacției revistei „Magazin istoric", care vrea să știe cum a fost istoria, cum au stat faptele. Interpretarea lor o vor face alții. Dar mai întîi faptele, în autenticitatea lor, așa cum ne-o cere partidul atunci cînd ne indică să le înfățișăm în mod obiectiv, „în deplină conformitate cu realitatea". Și pentru a stabili aceste evenimente, așa cum au fost, este necesar ca toți cei ce au participat la ele să le aducă la lumină, astfel încît, confruntînd relatările, să se închege istoria ziarului ilegal „România liberă".

■

Toamna anului 1942 marcase în mișcarea de rezistență din România o regrupare a forțelor îndreptate împotriva fascismului intern și a ocupanților hitleriști. Partidul Comunist Român desfășurase o muncă intensă pentru unirea acestor forțe într-un front patriotic, activ, organizat, care să reprezinte întregul popor în lupta pentru scoaterea României din războiul fascist. Atunci s-a simțit nevoia ca, pe lîngă publicațiile partidului comunist, să apară un ziar ilegal al tuturor forțelor patriotice.

În vremea aceea, făceam parte din colectivul de agitație și propagandă al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. În luna noiembrie, subcolectivul de presă, format din Alexandru Graur, Ilie Zaharia, Petre Iosif și subsemnatul, a fost convocat într-o casă ilegală de pe calea Dorobanți, unde i s-a adus la cunoștință de către Mircea Bălănescu, legătura colectivului cu conducerea partidului, că s-a luat de către Comitetul Central hotărîrea să se înființeze ziarul „România liberă". Acest colectiv primea sarcina să redacteze ziarul, cu o largă colaborare din partea tuturor forțelor patriotice.

Încă înainte de apariția primului număr al ziarului „România liberă", fapt petrecut în ianuarie 1943, partidul reușise să organizeze colective de colaboratori, care la rîndul lor aveau contacte individuale cu ziariști, muncitori, intelectuali care scriau pentru ziar. Un astfel de colectiv era format din ziariștii profesioniști Al. C. Constantinescu, Gheorghe Dinu, George Ivașcu, Alexandru Talex și Tereza Ungar. Un alt colectiv era reunit în jurul astronomului Nicolae Dinulescu, altul la Uniunea Patrioților.

Începuturile oricărei publicații sînt întotdeauna grele. Din nimic trebuie să se închege ceva care odată născut nu se mai poate opri după cîteva numere. Deci este nevoie de o bună organizare înainte de a apărea primul număr. Este lesne de înțeles că pentru un ziar ilegal condițiile erau infinit mai grele, mai ales dacă se ține seama că pe atunci, în țara noastră, pe lîngă Siguranța statului fascist, funcționau un puternic detașament al Gestapoului și numeroase alte formații de poliție, a căror sarcină principală era să ur-

mărească și să lichideze activitatea forțelor patriotice, și în special a partidului comunist.

Redacția trebuia să aibă un sediu. Sediul era pretutindeni și nicăieri. Afirmația nu este nici hazardată și nici lipsită de sens. Colectivul redacțional se întrunea cu regularitate, dar în case conspirative diferite, schimbate foarte des. Aceasta era o regulă de fier a conspirativității.

Ne-am întîlnit în calea Dorobanți, în strada Vasile Lascăr (astăzi strada Galați), în strada Rotarilor (astăzi strada I. L. Caragiale), în fundătura Dorobanților ; în strada Edgar Quinet, în strada Armenească, în strada Plantelor, în strada I. D. Ștefănescu, în camera unui doctor care lucra la Institutul „Profesor Dr. I. Cantacuzino" și în multe altele, pe care trecerea vremii le-a șters din memorie.

De obicei, munca se făcea noaptea. Ne întîlneam după ce se întuneca și ne despărțeam înainte de revărsatul zorilor. Ședințele începeau printr-o expunere asupra situației interne și externe, fiecare aducînd toate informațiile pe care le cunoștea. Colectivul nostru se mărise prin prezența lui Dumitru Mociarov, un inginer cunoscător al cîtorva limbi străine, care, ascultînd posturile de radio, ne procura numeroase și valoroase informații. Se trecea apoi la examinarea manuscriselor primite.

În afara colectivului de care am vorbit, mai existau și alte surse de materiale. Din închisori, primeam articole cu regularitate. Prin organizația de partid a Capitalei, redacția ziarului „România liberă" era aprovizionată cu materiale numeroase. Mai tîrziu am aflat că, printre cei care ne trimiteau materiale erau Horia Liman, Silviu Brucan și alții.

Doresc aici să fac o precizare. Să nu se înțeleagă greșit faptul că nu citez numele tuturor celor care au făcut parte din colectivele amintite sau ale tuturor celor care au colaborat la „România liberă". Nu o fac, pentru că în condițiile ilegalității, nu i-am cunoscut și nici nu aveam dreptul să-i cunoaștem. Cu cît conspirativitatea era mai mare, cu atît era mai bine apărat ziarul împotriva Siguranței și a Gestapoului. Astăzi însă, tocmai pentru stabilirea adevărului, tocmai pentru a nu se mai întocmi liste arbitrare pe care se înscriu nume ce nu au avut nimic comun cu apariția ilegală a „României libere" sau se omit nume ale celor care, tăcut și modest, au contribuit la scrierea acestui ziar, ar fi bine ca cei ce au cunoștință de ceea ce s-a petrecut în acea perioadă să ajute la scrierea adevăratei istorii a „României libere".

Materialele pentru publicat soseau la redacție pe căi ocolite. Cîți „tehnici" și „tehnice" nu au purtat — în buzunarele, în genți sau în servietele lor — manuscrise pentru „România liberă", transmise din mînă

Neînfrînții — Tiberiu Krausz

în mînă, în întîlniri conspirative, organizate cu mare măiestrie și imaginație ! Cîți dintre acești anonimi curajoși nu și-au riscat viața formînd o poștă invizibilă, dar perfectă ca funcționare, unde nu era loc pentru indisciplină, ezitare sau greșeală ! Cîți nu au înghițit asemenea manuscrise numai pentru ca să nu cadă în mîna dușmanului ! Le aduc aici un omagiu tîrziu, dar plin de respect și admirație, pentru că fără munca lor, ca și a altora, apariția „României libere" nu ar fi fost posibilă.

Membrii colectivului de redacție nu aveau voie nici să aducă, nici să ia cu ei manuscrise. În schimb puteau să scrie în cursul ședințelor de lucru sau, dacă își redactau acasă articolele, trebuiau să le trimită redacției tot prin intermediul unui „tehnic" Îmi amintesc că odată am călcat această regulă și nu voi uita critica primită atunci din partea colectivului.

Întregul material necesar unui număr era pregătit în redacție din punct de vedere politic, stilistic, redacțional și apoi discutat, astfel încît, la sfîrșit, el avea acordul tuturor membrilor colectivului, care purta întreaga responsabilitate.

O bună bucată de vreme, după ce Mircea Bălănescu fusese mutat la Organizația de partid București, cel care făcea legătura colectivului de redacție cu Secretariatul Comitetului Central a fost Ilie Zaharia. Din decembrie 1943, această responsabilitate a fost încredințată lui Petre Iosif.

Odată plecat din redacție, materialul destinat pentru apariția unui număr din „România liberă" ajungea prin intermediul cîtorva „ tehnici" la Secretariatul partidului,

unde era văzut în cadrul unei ședințe de lucru. Apoi lua drumul tipografiei, cu care redacția, pentru bine întemeiate motive de conspirativitate, nu a avut niciodată nici un fel de legătură. Cînd apărea ziarul, admiram condițiile tehnice în care era tipărit : hîrtia, litera, formatul, corectura. Mult mai tîrziu am aflat că Mihai Andreescu, azi medic, și pe care îl cunoscusem ca ucenic tipograf la „Adevărul" și „Dimineața", a petrecut mai bine de un an și jumătate într-o pivniță, tipărind „România liberă". Vreme de mai bine de un an și jumătate n-a văzut soarele. Rareori, foarte rareori, era scos „la aer", numai în miez de noapte.

Am lucrat în multe redacții de ziare și am văzut atîtea altele. Mi-amintesc totuși cu emoție de redacția „României libere" ilegale. N-aveam cu noi obișnuitele ustensile gazetărești. Aveam în schimb, în mod obligatoriu, altceva. În fiecare casă conspirativă pe care o foloseam trebuia să se găsească o damigeană cu benzină și o sobă, chit că această sobă era confecționată dintr-o tablă ordinară. În caz de pericol, ardeam toate manuscrisele. Aveam, de asemenea, table de șah, cărți de joc și o cantitate apreciabilă de băutură. Dacă am fi fost surprinși,camera de lucru s-ar fi transformat în minimum de timp într-o cameră de petrecere, unde patru-cinci cheflii ar fi jucat cărți, pe o masă plină cu pahare și sticle. Cinstit spus, nu-mi aduc aminte să fi desfundat vreodată vreo sticlă. În fiecare casă aveam „rezerva de fier", de care nu ne atingeam cu nici un preț.

Într-o noapte, era în aprilie 1944, ne aflam într-o casă ilegală, în fundătura Dorobanților. Tovarășa care locuia acolo ne-a semnalat, pe la ora 2, că pe trotuarul din față patrulează doi indivizi suspecți. Li se auzeau pașii și prin întuneric se vedeau capetele de țigări din care trăgeau cu intermitență. Sobița a intrat în funcțiune ; manuscrisele au fost arse și camera s-a transformat de îndată în loc de petrecere. Am învîrtit noi o vreme niște cărți de joc, sperînd ca indivizii să dispară. După un timp — să fi trecut o oră de tensiune — am hotărît să riscăm ieșirea, printr-o ușă dosnică. Am plecat pe rînd.

În mai puțin de o jumătate de oră am dispărut toți. Mergînd pe stradă, ferindu-mă de orice umbră, mă gîndeam dacă nu cumva în urma noastră casa a fost percheziționată și tovarășa arestată. După cîteva zile am aflat că nu se întîmplase nimic. Indivizii suspecți erau în adevăr agenți ai Siguranței, dar supravegheau pe altcineva, în apropiere. Despre noi nu știau nimic. Scăpasem ușor. Partea rea a fost că a trebuit să renunțăm la acea casă ilegală, pe care în scurtă vreme a părăsit-o și tovarășa „tehnică".

Pe la începutul lui iunie 1944, ni s-a adus vestea că trebuie să ne pregătim pentru apariția *legală* a ziarului „România liberă". Știrea ne-a bucurat mult, dar ne-a și luat prin surprindere. Redacția și-a făcut un plan de articole pentru primul număr legal. În plus însă primise sarcina să facă rost de hîrtie de rotativă. Lucram atunci în redacția ziarului „Ecoul". După multe „analize" s-a ajuns la concluzia că eu trebuie să procur hîrtia, din cota acestui cotidian.

Am ezitat o vreme asupra formulei, dar pînă la urmă m-am adresat directorului, Mircea Grigorescu, pe ale cărui vechi sentimente democratice am contat, cerîndu-i ca în fiecare noapte să nu folosească întreaga cantitate de hîrtie pentru tirajul ziarului, ci să pună deoparte un sul pentru... „orice eventualitate". La început nu i-a fost clar despre ce era vorba. Dar cînd, făcîndu-mi curaj, i-am arătat „România liberă" și i-am vorbit despre... „eventualitate", directorul a înțeles și, sub pretextul că are nevoie de o rezervă de hîrtie pentru zilele cînd bombardamentele aeriene ar împiedica aprovizionarea normală, în fiecare seară punea un sul deoparte. Și așa s-a făcut că, în noaptea de 23 august 1944 am avut hîrtie pentru apariția primului număr legal al ziarului „România liberă", răspîndit în chiar zorii eliberării atît de mult așteptată.

Despre prima apariție legală ar fi multe de spus. Dar aceasta, altă dată...

Anul II 1944 — 24 August 1944 — Nr. 71

ROMÂNIA LIBERĂ

23 AUGUST 1944

RĂSTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMANIA

Obiective de luptă îndeplinite

C. NICOLAE

În luna septembrie 1941, o broșură de cîteva pagini, ascunsă de ochii poliției printr-o copertă cu inscripția unei reclame de epocă, era răspîndită, în miez de noapte, de patrioți neînfricați, pe stradă, în curțile cazărmilor, prin trenuri, introdusă în cutii de scrisori sau transmisă pe diferite căi unor oameni politici sau unor personalități științifice și culturale.

Era suficient să desfaci învelișul și te convingeai lesne că este vorba de un document important, elaborat de partidul comunist. LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ — căci așa se chema broșura — cuprindea în esență PLATFORMA-PROGRAM A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, datată 6 septembrie 1941.

Documentul se remarca prin faptul că dezvolta principiile tacticii partidului în condițiile războiului hitlerist, emise încă în circulara din iulie 1941, și stabilea obiectivele luptei pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. Platforma preciza următoarele țeluri fundamentale :

1. Încetarea războiului contra Uniunii Sovietice. Pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, Anglia, Polonia, Iugoslavia, Cehoslovacia, cu țările democratice și cu toate popoarele iubitoare de libertate, împotriva hitlerismului cotropitor.

2. Oprirea producției de război, a transporturilor de trupe, arme și muniții pentru războiul lui Hitler. Alungarea din țară a ocupanților hitlerişti. Recucerirea libertății și independenței naționale a României.

3. Răsturnarea guvernului și regimului militar-hitlerist, trădător de țară, în frunte cu Antonescu, sluga lui Hitler. Pentru un guvern al independenței naționale, format din reprezentanții tuturor forțelor patriotice.

4. Împotriva dictatului hitlerist de la Viena asupra Ardealului...

Celelalte obiective se refereau la lupta împotriva terorii, amnistie politică generală, desființarea lagărelor de concentrare și de muncă, restabilirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești etc.

Cerințele consemnate în document aveau un pronunțat caracter național, antifascist, izvorau din realitatea vieții românești, corespundeau intereselor poporului și dădeau posibilitatea ca, pe baza lor, să se realizeze o largă concentrare a tuturor forțelor antihitleriste din țară.

O chezășie a îndeplinirii obiectivelor propuse

În urma unei serioase și atente analize a situației concrete din țară, P.C.R. stabilea că o sarcină primordială pentru salvarea țării era constituirea unui front unic național de luptă, care să asigure rezolvarea acestor deziderate : **Partidul Comunist din România —** se arăta în documentul amintit — **propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitlerişti și a slu-**

LUPTA PO
ŞI
SARC

1. UN AN DE ROBIE NAȚIONAL

A trecut un an dela arbi
fruntea celor mai mari mosters
falimentul politicii imperialiste
țara sub jugul Guvernul
dominația lor de jaf și m
uman și a nation

Marii capitaliști și moșieri
s'au ridicat massele populare, h
l-au adus la cârma țării pe
dugile murdare ale bandiților

Generalul lui Hitler, *Iuda*
de Nord, un milion și jumătate

PENTRU DEPLINĂ SĂNĂTATE!
FOLOSIȚI MEREU CEAIURILE MEDICINALE

Recoltă nouă, 1941
Consultați tabloul de plante
cu efecturile de întrebuințare
și consumați-le cu încredere!

— „MUȘETELUL" —
Depozit, București, Cal. Plevnei 21 - tel. 6.90.41

„...o broșură de cîteva pagini, ascunsă de ochii poliției..."

gilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din PLATFORMĂ, care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român.

În cadrul acestei colaborări, P.C.R. sublinia **importanța realizării unității de luptă și a frontului unic al clasei muncitoare ca bază a FRONTULUI UNIC NAȚIONAL, împotriva fascismului cotropitor și pentru eliberarea națională a poporului român.**

Partidul comunist, în acele vremuri grele, a pus în fața poporului un program de luptă realist pentru eliberarea patriei, a inițiat coalizarea tuturor forțelor politice interesate în realizarea acestui țel, a orientat spre un scop comun rezistența antifascistă a poporului.

Obiectivele precizate în acest document au fost larg popularizate de comuniști prin muncă de lămurire de la om la om, prin presa ilegală, manifeste, apeluri, chemări etc.

În 1942, sub îndrumarea partidului comunist, a fost înființată Uniunea Patrioților, organizație de masă în rîndurile căreia intrau intelectuali, funcționari etc. de diferite apartenențe politice, toți cei care urmăreau înlăturarea regimului fascist și ieșirea din război. Organizația își însușea obiectivele din platforma P.C.R. și se obliga să lupte pentru îndeplinirea lor. Într-o declarație din 1943 se spunea că Uniunea Patrioților **acceptă în întregime platforma propusă de P.C.R. și lupta comună pentru realizarea Comitetului Național și a Frontului Patriotic Antihitlerist.**

În toamna 1943 a luat ființă Frontul Patriotic Antihitlerist, care înmănunchea, în baza unei înțelegeri de luptă comună, P.C.R., Frontul Plugarilor, Partidul Socialist-Țărănesc (M. Ralea), Uniunea Patrioților, Madosz-ul și alte organizații politice și de masă. În documentele sale, Frontul Patriotic Antihitlerist chema poporul la luptă pentru : **ieșirea imediată din războiul nemțesc și unirea cu țările democratice ; alungarea nemților din țară ; doborîrea guvernului trădător al lui Antonescu ; formarea unui guvern cu adevărat național ; restabilirea drepturilor și libertăților democratice ; eliberarea tuturor patrioților închiși și internați, pedepsirea criminalilor de război hitleriști.** Era — lucru lesne de observat — o sinteză a obiectivelor stabilite în platforma P.C.R.

Spre toamna aceluiași an, partidul comunist a stabilit contacte cu cercurile palatului regal. El a făcut numeroase demersuri, prin reprezentanți ai săi, și printr-o serie de scrisori, pe lîngă Partidul Social-Democrat și conducerile principalelor partide burgheze, propunîndu-le acțiuni comune pe baza obiectivelor arătate mai sus sau numai a unora dintre ele. Către sfîrșitul anului 1943, pentru a atrage partidele amintite într-o acțiune comună, partidul comunist le-a propus o platformă compusă numai din trei puncte, dar care cuprindeau cele mai stringente deziderate de luptă ale poporului :

1. Doborîrea guvernului Antonescu și formarea unui guvern compus din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

2. Ieșirea din războiul hitlerist și trecerea de partea blocului anglo-sovieto-american.

3. Mobilizarea și organizarea armatei si a maselor largi la lupta împotriva cotropitorilor hitleriști.

Multă vreme liderii partidelor burgheze au refuzat să accepte asemenea propuneri.

În aprilie 1944, printr-un acord intervenit între P.C.R. și P.S.D., s-a creat Frontul Unic Muncitoresc, realizîndu-se unitatea de acțiune a celor două partide muncitorești, a clasei muncitoare ca atare, element de seamă pentru unirea într-un front unic a celorlalte forțe antihitleriste. Solidare, cele

Declarația Blocului Național-Democrat din 20 iunie 1944

două partide chemau poporul român, prin Manifestul răspîndit la 1 mai 1944, la luptă hotărîtă pentru : **pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor partidelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei Roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, independentă și democratică !**

Concomitent cu activitatea de făurire a F.U.M., partidul comunist a intensificat legăturile cu elemente mai realiste din cercurile Palatului, a încheiat o înțelegere cu gruparea liberală a lui Gheorghe Tătărăscu și a făcut noi demersuri pe lîngă liderii P.N.Ț. și P.N.L. în vederea închegării unui front comun de luptă pentru răsturnarea dictaturii și trecerea țării de partea coaliției antihitleriste.

Da sau nu?

La 24 aprilie 1944, conducerea partidului comunist s-a adresat conducerii P.N.Ț. printr-o scrisoare, în care insista să consimtă la crearea unui larg front național antihitlerist :

Comitetul Central al Partidului Comunist din România v-a făcut cunoscut printr-o serie de scrisori și prin delegațiile trimise punctul său de vedere în privința necesității imperioase, imediate, de a încheia pacea ; de a izgoni trupele hitleriste din țară ; de a înlătura guvernul actual și a-l înlocui cu un guvern de uniune națională, reprezentînd toate forțele antihitleriste ; de a scoate țara noastră din Axă și a o încadra în aliantele ei firești — Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ; de a elibera Ardealul de nord...

Răspunsul pe care conducerea P.N.Ț. l-a dat pînă acum propunerilor P.C., de a strînge pe o singură linie de acțiune imediată, cu obiectivele de mai sus, toate organizațiile politice active antihitleriste, a fost sau negativ, sau echivoc...

Vă rugăm — se spunea mai departe în scrisoare — **ca în termen de 3 zile să ne răspundeți fie în scris, fie verbal, prin mijlocirea delegatului nostru — care a stabilit cu dv. contact permanent — dacă DA sau NU conducerea P.N.Ț. este gata să adere la realizarea Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste, transmițînd unul sau doi delegați la comitetul lui de conducere.**

Precizînd atribuția acestui comitet, scrisoarea menționa : **Comitetul Național are menirea să organizeze și să coordoneze activitatea, în cadrul obiectivelor de mai sus, a partidelor și organizațiilor componente, cu scopul imediat și bine precizat — încheierea păcii și soluționarea tuturor celorlalte probleme legate de acest act politic, în conținutul formulat mai sus.**

Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț., era încunoștințat că : **dacă P.N.Ț., prin conducerea lui va respinge într-o formă sau alta această ultimă propunere, C.C. al P.C.R. înțelege să-și reia întreaga libertate de acțiune. El va face răspunzători în fața poporului pe toți cei care sabotează unirea forțelor antihitleriste în împrejurările de față...**[1].

În urma acestor insistențe și datorită noilor condiții interne și externe din primăvara anului 1944, liderii celor două partide burgheze au acceptat propunerea P.C.R. La sfîrșitul lunii aprilie și începutul lunii mai s-a trecut la măsuri pregătitoare pentru constituirea unui organism comun. Rezultatul a fost înființarea Blocului Național-Democrat, din care făceau parte P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.

Documentul oficial de constituire a B.N.D. a fost declarația celor patru partide, datată 20 iunie 1944. Ea prevedea că P.C.R., P.S.D., P.N.L. și P.N.Ț., avînd în vedere situația gravă în care se găsea țara, au hotărît să constituie un Bloc Național-Democrat, care va activa pentru salvarea țării, avînd următoarele țeluri :

1. **Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiile posibile cele mai bune pentru interesele țării.**

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, mapa nr. 33/1944 ; Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 24 aprilie 1944 către Biroul Comitetului Executiv al P.N.Ț.

Declarația Comitetului Central
al Partidului Comunist
din România

către Țara

Românii.

Biroul de informații sovietic comunicat:

A treia debarcare în Franța

Declarația Partidului Comunist Român din 24 august 1944 privind participarea sa la noul guvern

2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român[2].

În declarație se sublinia că acordul încheiat intră imediat în vigoare și obligă părțile contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite. Aceste deziderate cu caracter național, antifascist au constituit elementul comun care a coalizat cele patru partide, cu toate deosebirile de ordin ideologic, social și de clasă dintre ele.

Prevederile declarației reprezentau de fapt o sinteză a principalelor țeluri de luptă propuse de P.C.R. Ele dovedeau totodată că partidele burgheze fuseseră nevoite să ajungă la concluzia că pentru eliberarea țării de sub jugul fascist singura cale, în condițiile date, era aceea a însușirii și îndeplinirii acestor obiective.

Timpul și evoluția evenimentelor au confirmat astfel justețea tacticii preconizate de comuniști, accesibilitatea țelurilor luptei antifasciste pentru toate partidele, cercurile, grupările și personalitățile politice care, dintr-un motiv sau altul, erau pentru ieșirea țării din războiul antisovietic și pentru trecerea ei de partea coaliției antihitleriste.

[2] „România liberă", anul II, nr. 9, din 10 august 1944.

Demonstrație în București pentru sprijinirea războiului antihitlerist

(Continuare în pag. 195)

Trenul blindat nu a trecut

GHEORGHE I. IONIȚĂ
doctor în istorie

În lucrarea România în războiul antihitlerist **este cuprinsă, printre altele, acțiunea patriotică organizată de feroviarii din Valea Prahovei, în zilele imediat următoare declanșării insurecției armate antifasciste de la 23 August 1944. Scopul era de a împiedica retragerea trupelor hitleriste și a captura trenurile militare germane din această zonă. Cercetările pe care autorul materialului de față le-a efectuat în arhive, precum și investigațiile sale în rîndul participanților direcți la această acțiune i-au dat posibilitatea unei reconstituiri a acestei îndrăznețe operații.**

DUPĂ IZBUCNIREA insurecției la 23 August 1944, armatele hitleriste din țară, ca și cele în retragere de pe linia frontului, căutau cele mai ferite și, în același timp, cele mai directe căi de acces spre frontieră.

Pe Valea Prahovei, zona celor mai importante instalații de extragere și prelucrare a petrolului din țară, se găseau numeroși cetățeni refugiați cu familiile lor din București, Ploiești și Brașov. În Sinaia, Bușteni și Predeal, ei trăiau sub amenințarea actelor de răzbunare ale hitleriștilor în retragere. Avioanele naziste executau raiduri frecvente la joasă înălțime deasupra Văii Prahovei, ținînd populația într-o permanentă stare de alarmă. Tensiunea se accentua cu atît mai mult cu cît se știa că dinspre Ploiești înainta spre Sinaia un tren blindat, urmat de alte trenuri militare, care trebuiau să acopere cu foc retragerea hitleriștilor, bombardînd localitățile, industriile, instalațiile, distrugînd podurile etc.

DE NEUITAT

PRIMA OPERAȚIE

Fiecare patriot gîndea în acele momente la soluțiile prin care putea fi oprită înaintarea trenului blindat spre Sinaia. Un plan original, îndrăzneț și eficace au conceput inginerii Aurel Zănescu (directorul Direcției tracțiunii C.F.R.) și Dimitrie Georgescu (director adjunct al Direcției mișcării C.F.R.). Întîlnindu-se la sediul Direcției mișcării, aflată pe atunci „în dispersare" la Bușteni, cei doi au hotărît închiderea circulației pe calea ferată în ambele sensuri prin scoaterea unor cupoane de șine și deraierea unor locomotive în defileul îngust dintre o curbă și o contracurbă, pe porțiunea dintre stațiile Posada și Valea Largă, lîngă tunel. Obstacolul putea fi înlăturat numai prin folosirea unei macarale, operație care necesita timp, căci macaraua trebuia adusă în cursă specială de la Brașov (din direcția Ploiești nu ar fi putut veni nimic din cauza locomotivelor deraiate în apropiere de intrarea în tunel).

Acțiunea necesita o colaborare strînsă între cele trei organe care răspundeau de circulația pe calea ferată : mișcare, tracțiune și întreținere. Întrucît erau necesare operații cu totul excepționale, care trebuiau executate cu maximă urgență, directorii, personal, au dat ordine organelor de execuție de pe teren.

În conformitate cu planul stabilit, directorul Direcției întreținere C.F.R. a dat imediat ordinul corespunzător șefului secției L5 Sinaia, inginerul Alexandru Ene, în a cărui răspundere se afla sectorul Posada-Valea Largă și care cunoștea perfect linia pe această porțiune.

Pe firul direct, șeful de depou Cîmpina, care se afla cu locomotivele sale la Comarnic, a primit dispoziție de închidere a circulației prin deraierea locomotivelor. I s-a comunicat totodată să nu țină locomotive sub presiune, să împiedice sau să întîrzie, în orice fel, înaintarea trenurilor, refuzînd nazistilor orice mijloace de remorcare. Ajutorul său din același depou a primit și el ordin direct să pregătească locomotivele care urmau să fie deraiate, să aleagă personal de încredere pentru întreaga acțiune și să întîrzie cît mai mult plecarea trenului blindat din Comarnic.

În același timp, Direcția mișcării a dat dispoziții șefilor de gări din Comarnic, Posada și Valea Largă să ia măsurile necesare de coordonare la fața locului.

Inginerul Alexandru Ene s-a deplasat la punctul respectiv, între Valea Largă și Posada, împreună cu picherul Constantin Popescu — în districtul căruia intra această porțiune de linie — și cu doi muncitori, pregătind linia pentru deraiere.

Între timp, trenul blindat sosise în stația Comarnic. Ofițerii hitleriști cereau insistent și amenințător prioritate. Șefii de depou, în înțelegere cu șeful de gară al stației Comarnic, au întîrziat cît au putut îndrumarea trenului hitlerist ; locomotivele au fost schimbate și alimentate, personalul înlocuit. Două locomotive au fost îndrumate spre Posada sub motiv că au nevoie de reparații ; de fapt însă pentru a fi deraiate. Planul era întocmit cu multă chibzuință, în așa fel încît, atît spre Sinaia cît și înapoi spre Comarnic, circulația să fie întreruptă, izolîndu-se complet garnitura hitleristă.

Fiind informați de către șeful de depou din Comarnic că un convoi de locomotive, din cele care executaseră dubla tracțiune pe rampa spre Predeal, erau în drum spre Comarnic, inginerii Aurel Zănescu și Dimitrie Georgescu au dispus să fie oprite locomotivele necesare deraierii. A fost suficientă însă o singură locomotivă : în stația Valea Largă, mecanicul care se afla în capul convoiului a pornit locomotiva 140 466, după ce a dat focul jos și a izolat păcura ; cu presiunea redusă și prin deschiderea regulatorului, locomotiva, intrînd în pantă, a deraiat în punctul unde fuseseră îndepărtate cupoanele de șine, ocupînd ambele linii.

MECANICUL ȘI FOCHISTUL

Între timp, sub amenințarea continuă a ofițerilor hitleriști, se pregătiseră la Comarnic locomotivele 140 134 și 140 447, prima înaintașă, iar a doua rotașă, pentru remorcarea trenului german. Un amănunt impresionant : șefii de depou au făcut apel ca locomotivele să fie conduse de oameni necăsătoriți sau fără copii, căci își dădeau seamă de marele pericol la care se expuneau ; trenul era înțesat de hitleriști înarmați, iar în urma lui veneau și alte garnituri militare, una încărcată cu artilerie gata de tragere și cu trupe capabile de orice pentru a-și face drum.

Trenul s-a pus în mișcare. Pe locomotive s-au urcat cîte opt soldați naziști înarmați cu pistoale automate ; în spatele mecanicilor români au fost postați mecanici germani, care primiseră misiunea să „stimuleze" personalul românesc, spunînd mereu : „Mergem la Berlin, mergem la Berlin..."

În stația Posada, mecanicii români au observat o locomotivă „Pacific" care aștepta în rezervă, avînd probabil și ea o anume misiune. Trenul înaintă cu multă precauție pînă la curba pronunțată dintre Posada și Valea Largă cînd mecanicul Vasile Cazan de pe locomotiva rotașă a observat dintr-o dată că de pe locomotiva înaintașă săriseră mecanicul și fochistul, care văzuseră șinele deplasate și locomotiva răsturnată. Vasile Cazan a început să frîneze, mai ales că locomotiva înaintașă 140 134 se și aplecase cu botul spre pămînt, după ce se ciocnise de locomotiva 140 466 deraiată.

De pe locomotive și din tren s-au auzit imediat rafale de mitraliere și arme automate ; hitleriștii credeau că trenul a fost atacat. Fugarii de pe prima locomotivă au reușit să se strecoare prin ploaia de gloanțe, tîrîndu-se printre niște lăstărișuri de pe malul Prahovei pînă la pădurea care se găsește pe partea stîngă a liniei.

Dîndu-și seama că le-au scăpat, hitleriștii au atacat cu furie pe mecanicul Vasile Cazan și pe fochistul Grigore Stelian, lovindu-i cu cizmele în abdomen și cu patul puștilor în cap, pînă ce aceștia au căzut în nesimțire.

Constatînd că după deraiere locomotiva 140 134 devenise inutilizabilă, hitleriștii au decuplat-o de la tren și un mecanic german a preluat conducerea locomotivei rotașe 140 447, dînd trenul înapoi spre a-l duce în gara Comarnic.

Dar în stația Posada se efectuase și a doua operație : aici fusese deraiată locomotiva „Pacific" 231 072, circulația din acel moment fiind astfel închisă și în sens invers.

Hitleriștii s-au năpustit cu și mai multă furie asupra celor doi ceferiști români, tratîndu-i cu bestialitate. În urma chinuirilor la care a fost supus, Grigore Stelian a murit cîtva timp după aceea.

Negăsind pe nimeni la Posada, deoarece tot personalul stației se adăpostise în pădure, hitleriștii au urcat prin spatele gării și au ieșit în șoseaua națională. Dar aici i-au capturat ostașii români sosiți la fața locului cu trei autocamioane, împreună cu jandarmii din Sinaia. Cele două santinele lăsate la tren au fost dezarmate și ele imediat.

După cîteva momente de la închiderea circulației, Transport-Kommandatura și Gestapoul care se mai aflau la Bușteni au căutat să intre în legătură cu organele C.F.R. pentru redeschiderea urgentă a circulației. Hitleriștii au cerut, sub amenințare, inginerului Dimitrie Georgescu să solicite Brașovului trimiterea unei macarale. Inginerul Georgescu s-a executat, în aparență, dar imediat după convorbire a plecat cu o drezină la Predeal, de unde a dat o nouă dispoziție șefului de gară din Brașov să deraieze macaraua pe acele de ieșire din depou.

REZULTATELE ÎNDRĂZNEȚEI ACȚIUNI

Consecințele acestei acțiuni au fost multiple : capturarea trenului format din aproximativ 30 de vagoane cu artilerie, muniție, atelier de depanare etc., a altui tren cu turele antiaeriene, a garniturilor cu trupe și material de război, precum și a celor sanitare. Nemaiavînd la dispoziție calea ferată, o mare parte din trupele germane din țară ca și cele care se retrăgeau de pe front au fost dezarmate. S-a salvat un număr important din locomotivele și vagoanele românești cu care se transportau aceste trupe...

Dar fără îndoială, cea mai importantă consecință a acestei acțiuni a fost evitarea distrugerii de către naziști a instalațiilor petroliere și a altor industrii importante, ca și a localităților de pe Valea Prahovei.

DE NEUITAT

Autorii fragmentelor de mai jos sînt participanţi la memorabilele evenimente din august 1944, la marea luptă pentru dezrobirea poporului de sub jugul hitlerist. Pasionante file de istorie, scrise de oameni prin fapte, amintirile pe care le publicăm încearcă să reconstituie vibraţia acelor zile de înalt patriotism.

Grupaj realizat de MARIAN ŞTEFAN

Divizionul de artilerie luptă pentru apărarea Capitalei

Imediat după arestarea căpeteniilor guvernului antonescian, în aceeași după amiază s-au luat măsuri pentru punerea în aplicare a planului acțiunii militare. La ora 18, Comandamentul Militar al Capitalei a transmis ordinul „Pajura", punînd în stare de alarmă trupele din Capitală și convocînd comandanții sectoarelor militare. La ora 18,30 s-a transmis ordinul „Stejar-extremă urgență" — semnalul de intrare în dispozitivul de luptă al unităților românești, în vederea curățirii Capitalei de trupele hitleriste.

Vehicule ale unei coloane hitleriste nimicite de ostaşii români în luptele pentru apărarea Capitalei

XXV
1944 1969

EPISOADE

În același timp, comandanții de unități au primit ordinul de operații nr. 30 871, care prevedea ocuparea și apărarea sediilor autorităților și instituțiilor publice din București, blocarea prin foc și lichidarea obiectivelor hitleriste din oraș. Pentru conducerea operativă a acțiunilor au fost înființate două comandamente — de nord și de sud — cu misiunea de a ocupa obiectivele hitleriste din zonele respective.

În seara zilei de 23 august s-a constituit noul guvern. La ora 22 a fost difuzată proclamația prin care se anunța înlăturarea lui Antonescu și ieșirea țării din războiul hitlerist.

Către ora 23 s-a dat o directivă a Marelui stat-major prin care trupele române din interior au primit misiunea să lichideze rezistențele hitleriste și să asigure acoperirea frontierelor.

În seara zilei de 23 august au început luptele între unitățile române din București și trupele germane.

ERAM COMANDANTUL Diviziunului 3 elevi al Școlii de subofițeri de artilerie, care își avea garnizoana în Tabăra Mihai Bravu, la circa 35 km sud de București.

În dimineața zilei de 24 august, comandanții unităților din garnizoană au fost convocați pentru constituirea unei unități de artilerie, care trebuia să se deplaseze urgent spre Capitală, cu misiunea de a scoate șoseaua București-Giurgiu de sub controlul german și apoi de a acționa, cu tot potențialul său, pentru izgonirea hitleriștilor din interiorul Capitalei.

S-a constituit o unitate de artilerie, compusă dintr-un divizion al Școlii de subofițeri (8 tunuri de 75 mm) și o unitate din Regimentul 8 artilerie grea (un tun de 105 mm și un pluton de intervenție rapidă autotransportat).

La ora 19,15 comandantul taberei a emis un ordin de operație, care prevedea, printre altele, că trupele noastre trebuie să intercepteze coloanele germane ce vin spre București și că divizionul comandat de mine, căutînd să pătrundă prin orice mijloace în București, se va pune la dispoziția Comandamentului Militar al Capitalei.

25 august, ora 8. Unitatea a ieșit în șoseaua București-Giurgiu, la sud de Jilava, cam în dreptul fermei „30 Decembrie". În această zonă, șoseaua era controlată de focul infanteriei și artileriei ușoare antiaeriene ale unei unități hitleriste, aflată în incinta unui depozit, la sud de Jilava. Șoseaua trebuia scoasă de sub controlul inamicului, căruia i-am prezentat un ultimatum, fixîndu-i o oră ca termen de predare. Avînd o situație extrem de dificilă, hitleriștii au acceptat ultimatumul nostru fără condiții ; cei 200 de militari germani s-au predat, cu întreg echipamentul și materialul de război.

Pe la ora 15 am intrat în cartierul Progresul. Populația ne-a informat că Bucureștiul se afla într-o permanentă alarmă ; aviația germană, zburînd la mică înălțime, teroriza orașul prin raiduri piratерești. Împreună cu subunitatea de intervenție rapidă și tunul de 105 mm m-am deplasat în cartierul Belu, unde, în localul unei școli, se afla Secția I-a a Marelui stat-major, cu care trebuia să iau legătură, pentru a mă pune în situație și a stabili modul și locul de acțiune.

Secția I-a se afla izolată și ținută sub focul unor posturi de luptă hitleriste amplasate în cîteva clădiri de lîngă Crematoriu. Secția I-a ne-a ordonat să deschidem urgent focul asupra posturilor de luptă inamice, iar pentru stabilirea acțiunilor următoare ne-a recomandat să luăm legătura cu Comandamentul Militar al Capitalei.

Am ordonat desfășurarea imediată în formație de luptă a plutonului de intervenție rapidă și am trecut la lichidarea punctelor de rezistență inamice. În urma presiunii exercitate de noi, hitleriștii și-au abandonat pozițiile, retrăgîndu-se în dezordine prin grădinile și străzile laterale...

În jurul orei 19, am reușit să ajung la sediul Comandamentului Militar al Capitalei. Aici mi s-a ordonat deplasarea spre Fîntîna „Miorița", pentru a intra în legătură cu Comandamentul Detașamentului de nord (Băneasa), care ne-a dat misiunea să sprijinim cu foc această grupare, aflată în luptă cu inamicul din zona de nord a Capitalei. În același timp trebuia să executăm trageri asupra aeroportului Băneasa, pentru a împiedica zborurile aviației hitleriste deasupra orașului.

În zorii zilei de 26 august am deschis, cu două baterii de artilerie, un puternic tir asupra pozițiilor hitleriste de pe aeroportul Băneasa. În cursul aceleiași zile, o unitate de artilerie antiaeriană, compusă din alte trei baterii, a fost trecută sub comanda mea, constituindu-se astfel o grupare de artilerie unică, cu o putere de foc sporită.

DE NEUITAT

Tirul bateriilor noastre și-a dovedit în scurt timp eficacitatea ; chiar în ziua de 26 august, raidurile germane asupra Capitalei s-au rărit simțitor.

Buna îndeplinire a misiunii noastre se datorește în mare parte și sprijinului pe care l-am primit din partea unor cetățeni din acest cartier. Salariații Școlii superioare de agronomie ne-au ajutat la aprovizionarea tunurilor cu muniții. La un moment dat, doi civili cu banderole tricolore pe braț, ne-au informat că dintr-o clădire aflată în apropiere se trage asupra noastră. Nu erau înarmați. Le-am dat pușți și după vreo jumătate de oră mi-au predat un prizonier hitlerist, care se ascunsese într-o casă și trăgea în noi.

În zilele următoare, militarii divizionului au fost repartizați diferitelor unități operative, care au participat cu hotărîre la numeroasele bătălii de pe frontul antihitlerist.

Locotenent-colonel în rezervă
IULIAN DUMITRU PÎRÎIANU

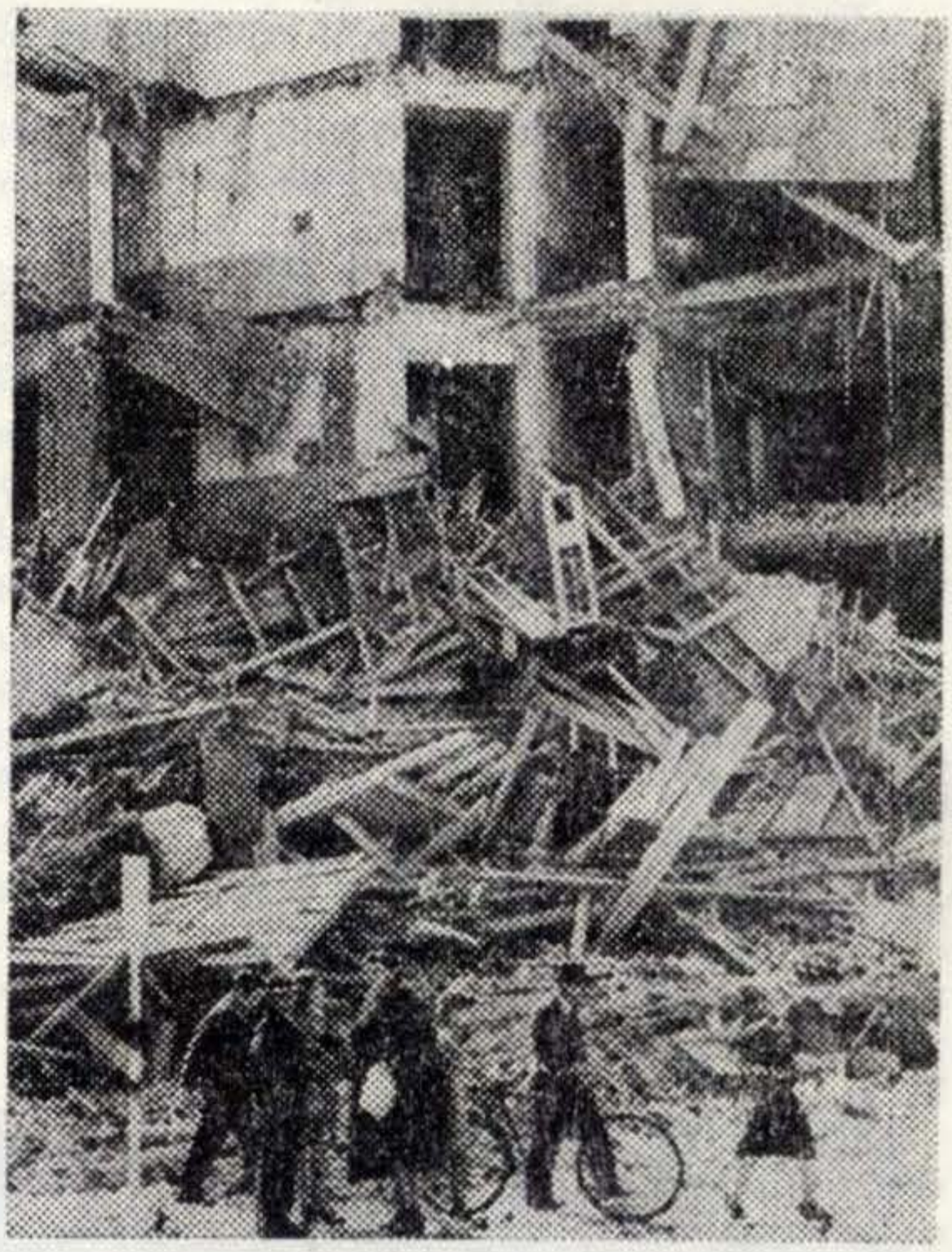

In furia lor barbară, hitleriștii s-au năpustit asupra Capitalei, prefăcînd numeroase clădiri în mormane de moloz

„Onoarea" generalului

În noaptea de 23 august, generalului Gerstenberg i s-a permis deplasarea în pădurea Băneasa pentru a da dispoziții de retragere a hitleriștilor. Dar contrar celor stabilite, generalul german, odată ajuns în cantonamentul hitlerist, a arestat pe cei doi ofițeri români care-l însoțeau și a încercat să execute ordinul special transmis de Hitler. Conform acestui ordin noul guvern român trebuia arestat, pentru ca în locul său să se formeze un alt guvern, prezidat de un „general filogerman", care să treacă la „măsuri represive din cele mai ferme".

Evenimentele s-au desfășurat însă altfel de cum își închipuiau Hitler, Gerstenberg și ceilalți.

DUPĂ DISCUȚII aprinse, în timpul cărora generalului hitlerist i s-a reproșat destul de vehement comportarea armatei germane, s-a hotărît ca un ofițer român să-l ajute — cum spunea Gerstenberg — „să iasă din București, căci trupele române au ocupat punctele importante și ieșirile din oraș". Întîmplarea a făcut ca în momentele acelea să nu se găsească un alt ofițer disponibil pentru o astfel de misiune și mi-a fost încredințată mie. La plecare, Gerstenberg a reamintit că se va reîntoarce, împreună cu mine, peste cîteva ore...

În ușa Palatului — ieșirea dinspre Calea Victoriei — Gerstenberg mi-a spus că-i este frig și m-a rugat să trecem pe la locuința sa să-și ia mantaua. Generalul Sănătescu a fost de acord, dar m-a avertizat să fiu cu băgare de seamă.

În stradă ne aștepta o mașină. Era un „Mercedes". Am luat loc în spate, între Gerstenberg și un alt ofițer german, care vorbea bine românește ; în față erau șoferul și un subofițer, tot germani. Am auzit cum și-au armat pistoalele... Iată-mă, gîndeam, singur și neînarmat în mijlocul aces-

tor oameni, ale căror intenții nu le puteam cunoaște.

Gerstenberg locuia într-o vilă, undeva, pe lîngă Arcul de Triumf. Mașina s-a oprit și după cîteva clipe ordonanța a adus două mantale ; una de postav pe care a îmbrăcat-o Gerstenberg, o alta, de piele, mi-a oferit-o mie... M-am întrebat și atunci, mă întreb și acum dacă toate acestea nu aveau o anumită semnificație, dacă, folosindu-se de mantale, hitleriștii nu stabiliseră cumva un consemn...

La Fîntîna „Miorița", lîngă Podul Băneasa, am fost opriți de o grupă de ostași comandați de căpitanul Anghel Lupea, care îmi fusese pe vremuri coleg în Regimentul de gardă „Mihai Viteazul". Căpitanul mi-a spus :

— Domnule colonel, vă permit trecerea numai pentru că vă cunosc...

Apoi, urcîndu-se pe tanchetă, ne-a condus pînă la Podul Băneasa, unde unitățile Armatei Române ridicaseră puternice baricade.

Ni s-a făcut loc să trecem, dar cam prin dreptul pilonilor de radio un claxon ne-a atras atenția că ne urmărește o mașină. Într-adevăr, maiorul Bogdan Florescu, de la Comandamentul Militar al Capitalei, venea după noi, aducîndu-mi biletul de liberă trecere, pentru mine și însoțitorii mei... Îl trimisese generalul Sănătescu, temîndu-se că trupele românești din zonă nu-mi vor permite să trec...

— După cum vezi, am trecut, Bogdane, i-am spus. Ce a ordonat domnul general ?

— Să vă însoțesc, iar dv. să îndepliniți misiunea cît mai repede !

Am pornit mai departe cu ambele mașini. În cea de-a doua se afla maiorul Florescu și ordonanța sa.

La sud de linia de centură, mașinile s-au oprit ; hitleriștii trăgeau în subunitățile românești aflate în zonă.

— Ce înseamnă asta, domnule general ? am întrebat eu. Dar Gerstenberg a dispărut în întuneric, împreună cu însoțitorii lui. După scurt timp, ne-am trezit înconjurați de vreo douăzeci de pistolari hitleriști, care ne-au împins cu brutalitate spre barăcile din apropiere. Într-una din ele am fost închiși. Opt santinele păzeau intrarea.

Cînd s-a luminat de ziuă, am cerut să vorbesc cu Gerstenberg. În locul său, s-a prezentat alt general, însoțit de ofițerul care-l însoțise pe Gerstenberg la Palat. Am spus că sîntem indignați de purtarea germanilor. Am invocat articolul 3 al Convenției de la Geneva, conform căruia noi, fiind soli, trebuia să ne bucurăm de protecție și respect... Generalul mi-a răspuns cu impertinență că noi nu putem fi considerați soli, așa că...

În dimineața de 24 august, sub comanda lui Gerstenberg, hitleriștii au trecut la atacuri furibunde împotriva trupelor noastre, încercînd să pătrundă în Capitală. În zilele de 24 și 25 august am cerut din nou să vorbesc cu Gerstenberg. Am fost dus pînă la cabinetul lui, dar m-am înapoiat fără să fi dat ochii cu el. Pe măsură ce frontul se apropia, situația devenea tot mai critică... Proiectilele vîjîiau pe deasupra capetelor noastre.

În seara zilei de 27 august, subofițerul SS care ne păzea și care pînă atunci ne tot vorbise despre formarea unui nou guvern român, condus de un... general filogerman, s-a apropiat înspăimîntat de noi zicînd :

— **Wir sind verloren !** (Sîntem pierduți !)

General-maior în rezervă
VALERIU ȘELESCU

Cucerirea aeroportului Otopeni

Pentru nimicirea forțelor hitleriste din zona satului Băneasa, a aeroporturilor Băneasa și Otopeni au fost constituite două grupări : prima — cu misiunea de a ocupa pădurile Băneasa și Tunari — trebuia să atace pe direcția sud-nord, în lungul șoselei București-Ploiești ; cealaltă — cu misiunea de a intercepta șoseaua București-Ploiești în zona Odăile-pădurea Dumitrescu — ataca pe direcția vest-est, pornind de la Mogoșoaia spre

DE NEUITAT

Otopeni, după care urma ca printr-un atac în direcția sud să cadă în spatele trupelor hitleriste.

23—24 AUGUST 1944. Unitatea din care făceam parte fusese dizlocată în comuna Comișani, în apropiere de Tîrgoviște. Comandamentul Militar al Capitalei — în subordinea căruia ne aflam — ne ordonase deplasarea urgentă spre București, pentru a lichida rezistențele hitleriste din pădurile de la nordul Capitalei și de pe aeroportul Otopeni.

Către ora prînzului, în aceeași zi, am ajuns în nordul comunei Buftea. Localnicii ne-au informat că inamicul ocupase gara și se organizase în apărare. După o scurtă pregătire, detașamentul nostru — comandat de locotenent-colonelul Bărbătescu — a pornit la atac. Printr-o manevră rapidă, trupele noastre au căzut în spatele gării, obligîndu-l pe inamic să se retragă în dezordine. Pe la ora 14 gara a fost complet curățită. În cadrul acestei acțiuni, au fost făcuți 66 de prizonieri.

Urmărind inamicul în retragere, am ajuns la est de Mogoșoaia. Cele zece tancuri ale detașamentului au căzut în flancul naziștilor, silindu-i să se retragă spre pădurea Băneasa. Au fost capturați 16 ofițeri și subofițeri și 118 soldați.

25 august. Ne-am pus din nou în mișcare. Sprijiniți de tancuri și tunuri de asalt, ostașii noștri trebuiau să intercepteze șoseaua București-Ploiești. Lucrurile se complicau pe măsură ce ne apropiam de Capitală. În repetate rînduri, aviația inamică a atacat detașamentul nostru, obligînd artileria de asalt să se replieze în centrul dispozitivului. Cu toate acestea, prin salturi repezi, formațiunile detașamentului nostru au interceptat șoseaua în dreptul kilometrului 16 (ferma Ghimpău). Inamicul a contraatacat cu furie. La căderea nopții, detașamentul a trecut în apărare, pe ultimele aliniamente cucerite. În ziua aceea am avut 18 răniți. În timpul contraatacului, inamicul a lăsat pe cîmpul de luptă numeroși morți, iar 48 de soldați germani au fost făcuți prizonieri. Au fost capturate două tunuri antiaeriene și 10 camioane.

Baterie motorizată germană nimicită de ostașii români în timpul luptelor din pădurea Băneasa (26—27 august 1944)

EPISOADE DE NEUITAT

26 august. Încă nu se luminase bine de ziuă și am primit ordinul să atacăm pozițiile inamice din satul Sărindăreanca. Adăpostit de gardurile de zid din localitate, inamicul rezista cu încăpățînare. A trebuit să cucerim fiecare curte, fiecare casă. A fost o luptă îndîrjită, dar elanul ostașilor noștri a dat peste cap inamicul și localitatea a fost curățită. Am capturat 30 de mașini și 7 motociclete, iar 18 soldați germani au fost făcuți prizonieri.

N-aveam timp de pierdut și am continuat deplasarea. Pe la ora 14, întreaga subunitate a fost însă oprită de tirul artileriei antiaeriene și al infanteriei hitleriste amplasate la podul de cale ferată de la Balotești. Tancurile s-au mascat, căutîndu-și poziții favorabile. S-a executat o manevră de învăluire pe la vest și inamicul a fost obligat să se retragă spre nord, în pădurea Dumitrescu. Cum însă un cuib de arme automate împiedica accesul pe valea Pasărea, o grupă de ostași, însoțind un tanc, s-a apropiat de clădirea din care hitleriștii continuau să tragă. Tancul s-a proptit în ziduri, împingînd puternic colțul clădirii, care a prins să se clatine, gata să se prăbușească. Înspăimîntați, hitleriștii s-au predat.

Dar abia acum începea greul. Detașamentul a primit ordin să atace aeroportul Otopeni, unde hitleriștii aveau poziții întărite din timp și un mare număr de arme automate și piese de artilerie. Însoțit de o grupă de infanterie, un tanc românesc a primit misiunea să execute o cercetare-sondaj. Gardul care împrejmuia aeroportul pe latura de vest s-a prăbușit, trosnind sub șenile. Dar grupa n-a apucat să înainteze mai mult de 100 de metri și tancul a fost lovit în plin de artileria inamică ; servanții s-au salvat, sub protecția focului deschis de grupa de infanteriști. Cu acest prilej s-a constatat că aeroportul putea fi eficient atacat numai dinspre nord-est.

Protejați de rambleul căii ferate, ne-am deplasat pe valea Pasărea, pe drum alăturîndu-ni-se și ostașii Batalionului 2 din Regimentul 40 infanterie, care primiseră aceeași misiune. La apariția tancurilor noastre, inamicul a deschis un puternic foc de artilerie, obligîndu-ne să ne camuflăm în spatele unor tufișuri. Aici am așteptat pînă a doua zi.

27 august. Dimineața, după o pregătire intensă de artilerie, întregul detașament a pornit la atac, însoțit de cele 9 tancuri ale sale. Inamicul, bine organizat în teren, a deschis un foc ucigător, din adăposturi întărite și din două cazemate. Tancurile care ne însoțeau au pătruns pe aeroport, dar curînd 5 dintre ele au fost scoase din luptă ; celelalte s-au repliat în spatele unui dîmb. Dar și inamicul a suferit pierderi însemnate. Una dintre cazemate și mai multe tunuri inamice au fost scoase din luptă.

Rămăsesem pe aeroport, împreună cu ostașii din subunitatea pe care o comandam. Un flanc îmi fusese țintuit la pămînt de focul ucigător al cazematei inamice, care continua să acționeze. La un moment dat s-a primit știrea că aeroportul va fi bombardat de aviația aliată. Detașamentul s-a repliat pe valea Pasărea, marcînd cu alb — bucăți de pînză, cămăși, prosoape etc. — dispozitivul nostru. Bombardamentul s-a dovedit extrem de eficace. Multe din avioanele hitleriste rămase la sol au fost făcute țăndări, iar aeroportul a devenit impracticabil.

Și cu toate acestea, din cazemata germană se mai trăgea încă cînd am pătruns din nou pe aeroport, cu cele 4 tancuri și infanteriștii. Atunci soldatul Gheorghe Crăciun, protejat de focul unuia dintre tancuri și a două tunuri antitanc pe afet mobil, s-a apropiat tiptil de cazematã, aruncînd un mănunchi de grenade prin ambrazură. Schijele l-au sfîrtecat și pe el. În timpul luptei, a mai fost ucis sublocotenentul Gheorghe Mocănescu, comandantul secției de tunuri antitanc.

Într-un iureș nestăvilit, am înaintat pe linia cazematei, căzînd în flancul stîng al inamicului, care suferise pierderi grele. A fost curățită întîi partea de nord a aeroportului. 60 de hitleriști au căzut prizonieri, două avioane și mai multe tunuri au fost capturate. Nici un avion inamic n-avea să-și mai ia zborul de aici. Misiunea fusese îndeplinită...

Maior în rezervă
AUREL ȘTEFĂNESCU

(Continuare în pag. 37)

Adalbert Kromer. Ostaşii insurecţiei

Paul Atanasiu. Eroii de la Sofronea

Constantin Nițescu. Formațiuni triotice.

EPISOADE DE NEUITAT

O parte din personalul Centralei radiotelegrafice din pădurea Tîncăbești, care în zilele insurecției militare antifasciste din august 1944 au pus la dispoziția guvernului și armatei legăturile telefonice și radio necesare

P.T.T. contra „Ilse II"

Am adresat cîteva întrebări unor foști funcționari ai Centralei radiotelegrafice din pădurea Tîncăbești, care în zilele lui august 1944 au avut un rol însemnat în transmiterea la timp a ordinelor guvernului și Marelui stat-major.

— CE ERA, în fond, această centrală radiotelegrafică, în ce scopuri fusese ea creată ?

ALEXANDRU CONSTANTINESCU (subdiriginte special). După bombardamentul american din 4 aprilie 1944 asupra Bucureștiului, serviciile operative au fost mutate în barăcile construite în pădurea Tîncăbești, creîndu-se o centrală radiotelegrafică de rezervă, care, în caz de nevoie, trebuia să transmită și ordinele Marelui stat-major al armatei și ale Președinției Consiliului de Miniștri.

Aici au fost aduși peste 800 de salariați, în majoritate femei ; numai tehnicienii și cei din serviciul radio erau bărbați. Unii dintre salariați își aduseseră și familiile...

ION IONESCU (diriginte special). În momentul în care trupele române și formațiunile de luptă patriotică au blocat prin foc obiectivele hitleriste din Capitală, centrala Tîncăbești a preluat, conform ordinului primit, dificila misiune de a asigura trei categorii de legături permanente : între Marele stat-major și unitățile din diverse puncte ale teritoriului țării, între guvernul format după arestarea Antonești1or și popor, între România și străinătate. În dimineața de 24 august, agenți motocicliști, sosiți din București, ne-au comunicat că datorită bombardamentelor efectuate de către aviația hitleristă, Postul radiotelegrafic central din Capitală nu mai poate lucra în condiții normale. Ni s-a cerut deci să răspundem noi tuturor solicitărilor guvernului și Marelui stat-major.

CONSTANTIN POSTOLACHE (șeful serviciului administrație și contabilitate). Eram în spatele trupelor germane de la Băneasa și Otopeni. Nu aveam nici un fel de pază înarmată. Abia ulterior, la cererea noastră, Marele stat-major ne-a trimis o companie de infanterie. dotată cu cîteva branduri, care a ocupat un dispozitiv de luptă în imediata apropiere a centralei.

TEODOR CUTLIC (subdiriginte de schimb). În acele zile de mare tensiune, orice întîrziere în transmiterea unui ordin putea să aibă consecințe dezastruoase. Notați, vă rog, că ne aflam la numai 600 de metri de postul german de radio „Ilse II", despre care revista dv. a scris în numărul său din august 1967. Postul german putea oricînd intercepta semnalele noastre...

— Ceea ce s-a și întîmplat, după cîte știu...

ELENA PAHONȚU (subdiriginte de schimb). Realitatea e că hitleriștii, în zăpăceala lor, nu s-au gîndit o singură clipă că se transmiteau ordine atît de importante din barăcile aflate în imediata lor vecinătate.

La un moment dat însă, ne-au interceptat și atunci au început să ne apostrofeze cu furie și să ne amenințe, somîndu-ne să ne predăm. În urma refuzului nostru au trecut

la represalii, deschizînd foc asupra barăcilor, dar au fost respinși de ostașii care ne protejau.

— Ați avut, desigur, momente dificile. Cum ați lucrat ?

ION IONESCU : Imediat după comunicatul transmis la radio, am convocat toți salariații și le-am expus situația. Pe bază de voluntariat, am hotărît ca, pentru satisfacerea cerințelor, să rămînă la fața locului un număr restrîns de funcționari — circa 60, de preferință tehnicienii și specialiștii — ceilalți, împreună cu familiile lor, urmînd să se evacueze în satul Ciolpani.

Zi și noapte, oamenii noștri au lucrat cu un înalt simț de răspundere, cu un patriotism demn de marile clipe prin care treceam.

Nimeni nu s-a clintit de la post. Gloanțele ciuruiau pereții cabanei, dar, culcați pe podele, ferindu-se cum puteau, oamenii au continuat să lucreze... **„Trimiteți ajutoare... Luați poziție în zona... Atacați aliniamentele inamice... Dezarmați trupele germane !"...** Ordinele zburau unul după altul...

Unitatea noastră civilă a fost citată de Marele stat-major printr-o adresă specială pentru modul exemplar în care și-a îndeplinit misiunea.

Mitingul populației Capitalei cu prilejul victoriei depline a insurecției în Capitală și împrejurimi (28 august 1944)

O vînătoare neobișnuită

În partea de sud-vest, undeva pe malurile rîului Miniș, la margine de țară, se află comuna Bozovici din județul Caraș-Severin. Prin 1941, organizația de partid din Reșița sprijinise înființarea în această comună a unei celule de partid, al cărei secretar era Dumitru Moraru.

Într-una din zile, redacția revistei noastre a fost vizitată de tovarășul Mihai Surulescu, legătura organizației de partid Reșița cu celula de partid din comuna Bozovici. Discuția pe care am avut-o cu el a pus în lumină un episod interesant din zilele lui august 1944.

— CE EFECTIVE aveau hitleriștii la Bozovici ?

Comuna ocupă o bună poziție strategică, în apropierea granței cu Iugoslavia. Pe un deal din marginea comunei, hitleriștii instalaseră o baterie de tunuri antiaeriană și un post de observație pentru asigurarea spațiu-

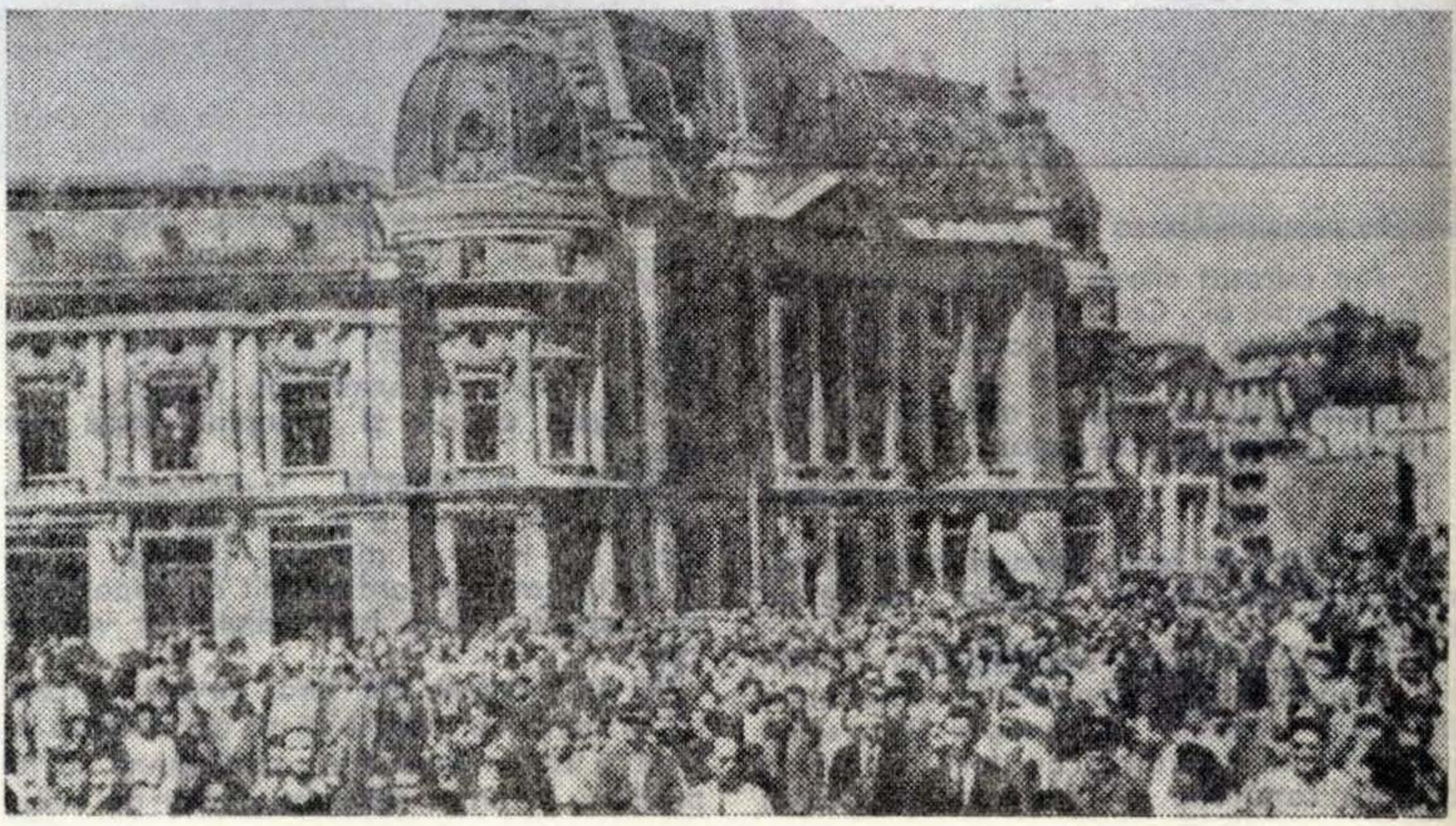

DE NEUITAT

lui aerian și alarmarea celorlalte unități germane din interiorul țării.

Bateria germană era deservită de un număr de 18 oameni, care, în afară de armamentul de artilerie, dispuneau de armament automat de infanterie. Singura unitate militară românească din comună era... postul de jandarmi (trei soldați și șeful lor, plutonierul Constantin Guleș). Cînd a primit ordinul să dezarmeze pe hitlerișți, plutonierul și-a dat seama că nu dispune de forțe suficiente. La rîndul lor, germanii, care refuzaseră somația de a depune armele, cu toate că li se promisese că vor fi tratați ca prizonieri de război, erau conștienți și ei de acest fapt, că cei patru jandarmi români nu-i vor putea determina, prin forță, să depună armele...

— Care a fost soluția ?

Prin intermediul primarului comunei, plutonierul a făcut apel la populație. Primii care au răspuns au fost cei trei sau patru comuniști din celula de partid a comunei. La sfatul lor, plutonierul a stabilit un plan de acțiune, care i-a luat prin surprindere pe hitlerișți.

S-a hotărît convocarea tuturor vînătorilor din comună și împrejurimi. Busuioc Borlovan, Zăica Ciocu, Vechentie Beloiescu au asigurat mobilizarea celorlalți. În cursul nopții de 26 spre 27 august, în cea mai deplină liniște, vînătorii, veniți călări sau pe jos, s-au adunat la postul de jandarmi. Conform planului stabilit, s-au blocat toate ieșirile din comună. O parte dintre oameni s-au instalat în pivnițele caselor din apropierea drumului pentru a putea interveni cu foc, feriți de loviturile inamicului.

La 27 august, pe la ora 10, hitlerișții au început să se pregătească de retragere. Care cu muniții, tunuri, mitraliere grele și cei optsprezece servanți în lanț de trăgători s-au pus în mișcare, în direcția Oravița, unde sperau să întîlnească trupe germane...

Ieșind de după un salcîm, plutonierul Guleș le-a strigat : Halt ! Hitlerișții au deschis imediat focul, dar plutonierul nu a putut fi nimerit, căci se lipise în spatele salcîmului. Hitlerișții continuau să tragă... Atunci Guleș a strigat și el :

— Foc !

Din cele mai diferite direcții vînătorii au început să tragă. Totul a durat mai puțin de o jumătate de oră. Din fiecare pivniță pe hitlerișți îi pîndea moartea. Unul singur a scăpat cu viață : a fost prins în niște grădini... Își aruncase uniforma și fugea buimăcit, numai în cămașă.

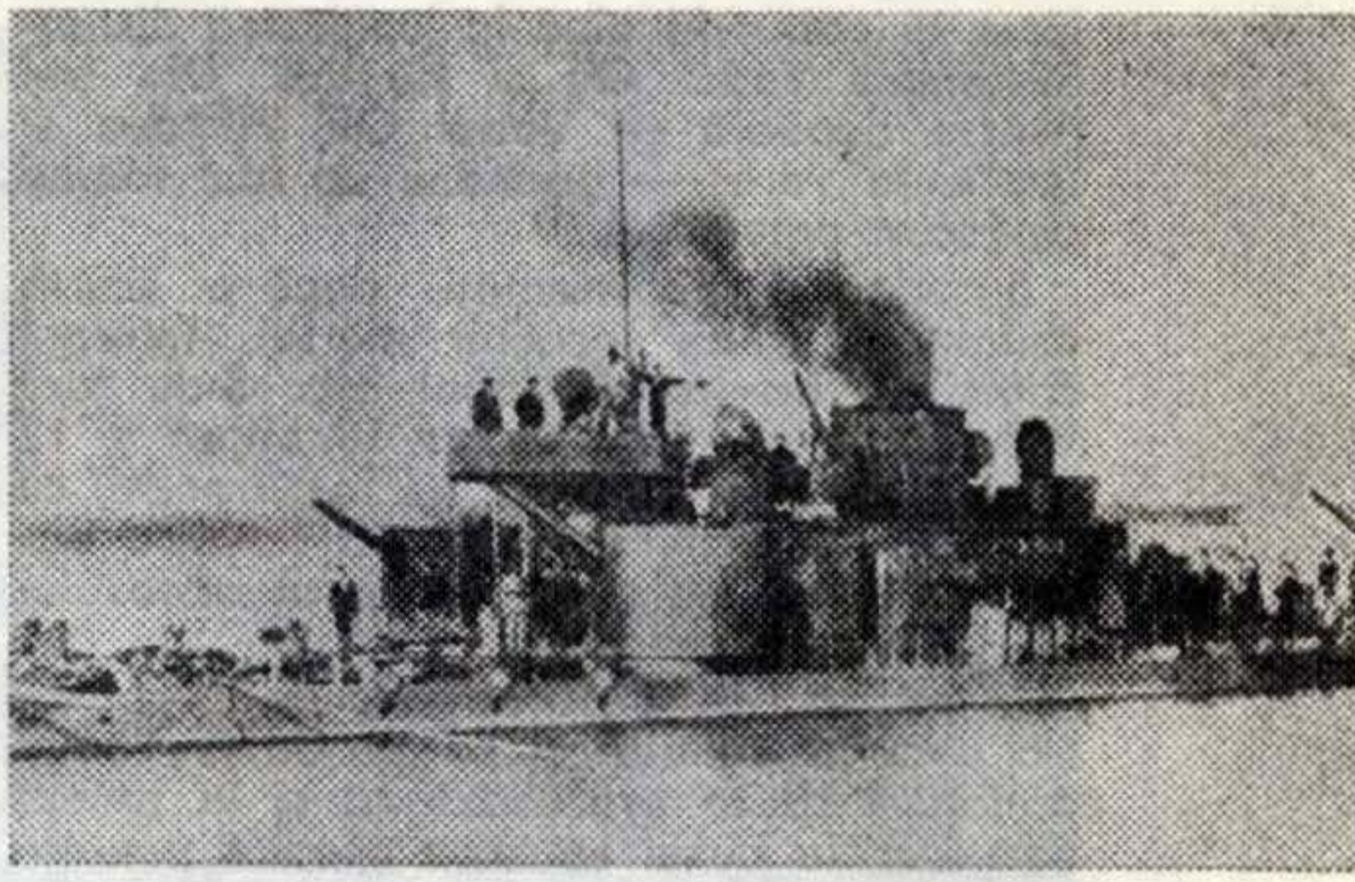

Monitor românesc pe Dunăre în timpul insurecției

Pe uscat și pe apă

În ajunul declanșării insurecției armate antifasciste, Batalionul 2 poduri-fluvii din Regimentul de pontonieri se afla la Hîrșova, cu misiunea de a executa, la ordinul Marelui stat-major, un pod peste Dunăre în punctul Giurgeni-Vadul Oii.

La 23 august, batalionul comandat de locotenent-colonelul Vasile Zaharia dispunea de 832 de oameni, dintre care 16 ofițeri și 18 subofițeri. În urma ordinului telefonic transmis de Corpul 2 armată, comandantul batalionului a luat primele măsuri pentru apărarea orașului și oprirea trupelor germane care încercau să treacă din Dobrogea în Muntenia și interzicerea pătrunderii navelor hitleriste în amonte.

24 AUGUST. Ostașii hitlerișți din diferite servicii aflate în Hîrșova au fost dezarmați și luați prizonieri.

...Ora 18. Un convoi de opt vase germane înainta prudent pe canalul Gîsca. A fost

lăsat să pătrundă pînă la jumătatea distanței dintre Vadul Oii și Hîrșova. Din trei puncte deodată — Vadul Oii, Hîrșova și înălțimea Varoș — germanii au fost somați cu focuri preventive.

Surprinși și dezorientați, după o scurtă ezitare, ei și-au încetinit mersul. Întregul convoi a arborat fanionul alb. S-au luat 102 prizonieri, dintre care 10 ofițeri și 12 subofițeri. Cele opt nave au fost trecute, cu ajutorul remorcherului aflat în dotarea batalionului, pe malul de răsărit al ostrovului Gîsca și puse sub pază.

În noaptea de 24/25 august, un alt convoi s-a angajat pe același canal. Comandantul a hotărît să se procedeze ca și în primul caz. Dar la auzul salvelor noastre preventive, navele hitleriste și-au mărit viteza. În această situație, comandantul batalionului a dat ordin să se tragă în plin. Deși era destul de întuneric, două nave au fost lovite. Un al treilea (un vas de debarcare), plin cu muniție de artilerie, a eșuat, lovindu-se de o stîncă, și transformîndu-se într-un adevărat vulcan. Surprinse de o asemenea ripostă, restul navelor s-a retras.

26 august. Dinspre Piua Pietrii, îndreptîndu-se spre Hîrșova, un convoi de nave germane de toate tipurile, cu o puternică artilerie de bord, înainta cu prudență. Hitleriștii, dispunînd de o mare putere de foc, puteau provoca grave distrugeri orașului...

Hotărît a evita pe cît posibil vărsările inutile de sînge, comandantul a trimis în întîmpinarea convoiului doi parlamentari — sublocotenentul Ion Pîrșan și un sergent, ambii vorbind perfect limba germană — pentru a iniția tratative. Între timp, s-a luat imediat legătura telefonică cu comandantul Corpului 2 armată, care a ordonat evitarea unei ciocniri, convoiul inamic urmînd să-și continue cursa pînă la Cernavodă, unde forțe românești net superioare erau în măsură să-l oprească angajînd lupta.

În seara zilei de 27 august, am aflat cu bucurie vestea că navele — căutînd să forțeze trecerea la Cernavodă — au fost puternic lovite de trupele române, aflate acolo în apărare.

Concomitent cu acțiunile întreprinse pentru asigurarea securității fluviului, la Hîrșova au avut loc permanente hărțuieli, zi și noapte, cu elemente germane răzlețe, care căutau să treacă în Muntenia. Compania care ocupa un dispozitiv de apărare în punctul Vadul Oii a trebuit să-și dispună în așa fel forțele încît să poată rezista atacurilor navelor germane de pe Dunăre, ca și celor organizate de germani pe uscat. Ea a găsit mijloacele cele mai potrivite de acțiune și a păstrat în permanență inițiativa. O grupă de pontonieri, comandată de sergentul Zăvoi — azi țăran cooperatist în comuna Gropeni, județul Brăila — a reușit în trei zile de lupte curajoase să facă peste o sută de prizonieri. Oamenii de prin partea locului ne-au furnizat prețioase informații privind punctele unde se aflau elementele inamice, numărul lor etc...

Bilanțul general al luptelor duse în zona Hîrșova pînă în seara zilei de 26 august a fost următorul : circa 1 200 de prizonieri, opt vase fluviale capturate, alte două avariate și unul distrus, o mare cantitate de armament și material de război capturată, printre care 30 de autovehicule în stare de funcționare.

Colonel în rezervă
VASILE ANDREESCU

Grănicerii la posturi

La Cernavodă și în împrejurimi se aflau dislocate subunități din Regimentul 2 grăniceri, împreună cu unități ale Regimentului 8 antiaeriană și cu Batalionul 3 baloane-protecții. Ostașii lor au participat cu elan la neutralizarea și nimicirea hitleriștilor.

NOAPTEA DE 23 SPRE 24 AUGUST. Comandantul Regimentului 2 grăniceri, colonel Petre Grigorescu, a convocat toți ofițerii pentru stabilirea planului de luptă al unității.

S-a hotărît ca acțiunea să înceapă cu dezarmarea subunităților germane din Cernavodă. Succesul depindea în mod categoric de rapiditatea execuției. S-a constituit un detașament mobil de luptă, bine înarmat,

DE NEUITAT

31 august : manifestație în Piața Universității cu prilejul sosirii Armatei Sovietice în Capitală.

alcătuit din 2 companii de garnizoană și din răspîndirile Regimentului 2 grăniceri. Mie — eram maior pe atunci — mi s-a încredințat comanda acestui detașament, cunoscut și sub numele de detașamentul „Dunărea".

24 august. Pe la ora 11, grupurile de luptă au ieșit pe porțile cazărmii „Generalul Dragalina", îndreptîndu-se spre cantonamentele germane, cu ordinul precis ca la ora 12 să-i someze pe hitleriști să depună armele ; în caz de refuz — preciza ordinul — la ora 12,30 trebuia să se deschidă focul.

Ostașii de sub comanda locotenentului Alexandrescu au surprins 35 de ofițeri hitleriști adunați la popotă, probabil cu scopul de a hotărî măsurile ce trebuiau luate pentru preîntîmpinarea acțiunilor noastre. Tot acest grup de comandă, în frunte cu generalul von Tschammer und Osten, a fost capturat. Subunitățile germane, rămase fără comandanți, au intrat repede în derută și s-au predat.

Pe dealul Viforului, la sud de gară, era cazată o subunitate fascistă, comandată de maiorul Wein. La somația făcută, maiorul hitlerist, cu intenția vădită de a cîștiga timp, a început să parlamenteze cu ofițerul român. Dar locotenentul Constantin Deculescu, sesizîndu-i intenția, l-a făcut prizonier, împreună cu subunitatea sa. Același locotenent Deculescu a dezarmat și bateriile de artilerie antiaeriană de pe dealul Gării, care supravegheau podul de peste Dunăre.

Subunitățile germane de la Liceul industrial, hotelul „Bristol", primărie și din alte clădiri, surprinse de detașamentele de grăniceri, s-au predat și ele.

25 august. Încă din ajun primisem informații că trupe hitleriste din diferite localități de pe malul Dunării și din interiorul Dobrogei intenționau să treacă în Muntenia și în Bulgaria și că flota germană de pe Dunăre s-a pus în mișcare. Primind misiunea să oprim retragerea inamicului, am dat ordin detașamentului să ocupe poziție de luptă între poalele dealului Hinog și ostrovul Găzaru. În cursul zilei, compania comandată de sublocotenentul Ion Voiculescu a capturat cîteva subunități inamice aflate în deplasare pe șoseaua Seimeni-Cernavodă. Spre seară, observatorii noștri au semnalat apropierea unui convoi hitlerist. Grănicerii au deschis un puternic foc și după două ore de luptă convoiul s-a retras spre Hîrșova.

EPISOADE DE NEUITAT

26 august. Patrulele trimise în misiuni de recunoaștere în josul apei, conduse de pescarul Tudor Răducanu — un bun cunoscător al locurilor —, mi-au adus știri îngrijorătoare. În dreptul satului Dunărea, numeroase vase germane de război forfoteau fără încetare... Imediat am dat alarma. Am luat legătură cu regimentul și cu bateriile de artilerie antiaeriană din cele două puncte, dealul Gării și dealul Viforului. Am comunicat sergentului artilerist Ion Băcanu să coboare un tun de pe dealul Viforului pe malul apei, pentru a putea executa foc direct. Abia isprăvisem pregătirile și convoiul fluvial și-a făcut apariția...

Am cerut hitleriștilor să se predea, dar ei, mărind viteza, au deschis foc puternic cu tot armamentul de bord. Informați, probabil, că în cazarma grănicerilor se află foarte mulți prizonieri germani, trupele din convoi au încercat o debarcare la flancul drept al pozițiilor noastre, dar mitralierele grănicerilor i-au împrăștiat. La cererea mea, Regimentul 2 grăniceri mi-a trimis ca întărire o subunitate de pușcași.

Hitleriștii nu renunțaseră la gîndul debarcării... Două nave, care reușiseră să treacă prin barajul nostru de foc spre Călărași, au făcut o nouă încercare de debarcare, de data aceasta la flancul nostru stîng. Dar și aici hitleriștii au fost întîmpinați cu un puternic foc de arme automate și artilerie. Deși rănit, sergentul major Ion Băcanu, împreună cu sergentul Brîncuș și caporalul Țarălungă, coborînd pe malul apei, au deschis un puternic foc de arme automate asupra hitleriștilor care încercau să se apropie de mal. În ajutorul lor am trimis și o grupă de mitraliere. Lupta a fost dîrză. Un tun de-al nostru a fost lovit în plin, caporalul Țarălungă a fost rănit în abdomen, dar Băcanu, instalat la mitralieră, nu s-a clintit de pe poziție.

Unul dintre vasele germane a fost lovit de artileria noastră; începînd să se scufunde, unii marinari s-au predat, alții au fugit...

Neputînd să treacă, navele germane au deschis focul asupra cazărmilor regimentului, asupra orașului și portului Cernavodă. În port au fost incendiate două magazii, iar două vagoane cu muniții au făcut explozie. Instalațiile electrice ale orașului au fost grav avariate.

...Lupta a încetat aproape de zori. Vasele care reușiseră să treacă s-au îndreptat spre Călărași, celelalte au făcut cale întoarsă... Cu prețul a 14 vieți și 167 de răniți, ostașii Regimentului 2 grăniceri au împiedicat astfel inamicul să ocupe Cernavodă.

27 august. De data aceasta — așteptîndu-ne la un nou atac — ne întărisem puterea de foc prin aducerea a două baterii de artilerie, trimise de Divizia 9 infanterie.

Pe la ora 19, navele germane și-au făcut din nou apariția, căutînd cu orice chip să treacă. Am folosit cu maximum de eficacitate armamentul de care dispuneam. Trăgînd direct, tunarii noștri au scufundat, încă din primele salve, trei din cele șapte vase ale primului eșalon, iar celelalte patru au fost avariate. Restul convoiului a bătut în retragere.

În ziua de **28 august** flota germană a renunțat la gîndul de a mai trece. Doar două vase răzlețe au cutezat să înainteze spre Cernavodă, dar au fost capturate de grăniceri.

În următoarele două zile ostași din regimentele 36, 40 infanterie și 2 grăniceri au organizat acțiuni hotărîte pentru curățirea teritoriului de elemente hitleriste răzlețe.

Bilanțul acțiunilor din zilele de 24—29 august a fost următorul: un general, 52 de ofițeri și peste 3 000 de subofițeri și soldați naziști prizonieri, 4 vase germane scufundate, 10 avariate, 20 capturate împreună cu un bogat material de război.

Locotenent colonel în rezervă
EMIL MARINESCU

Itinerar conspirativ în preajma insurecției

Fotoreportajul pe care-l prezentăm este o invitație. O invitație la o plimbare prin locurile unde s-au zămislit și s-au pus la punct unele dintre planurile și amănuntele insurecției din august '44.

Ne însoțește tovarășul Gh. Ionescu-Bălăceanu, care în urmă cu 25 de ani, lucrînd la mareșalatul casei regale, a avut deseori misiunea de a asigura legătura între reprezentanții Partidului Comunist Român și cei ai Palatului.

Intîlnirile erau, firește, conspirative. Asupra participanților plana, în orice clipă, cumplita amenințare a unei arestări de către Gestapo sau Siguranță. De aceea, locurile unde aveau loc discuțiile, alese cu grijă, trebuiau să îndeplinească numeroase condiții : să aparțină unor oameni devotați cu trup și suflet nobilei cauze a eliberării, să prezinte o topografie capabilă de a asigura protecția participanților și, la nevoie, părăsirea cît mai rapidă a clădirii etc. etc.

Cu ce va începe itinerarul nostru

Mergem pe Calea Moșilor. Ne oprim la casa cu numărul 103 (figura 1), care — ne spune Gh. Ionescu-Bălăceanu — a găzduit numeroase ședințe conspirative. Aici au avut loc primele două întîlniri între Lucrețiu Pătrășcanu și reprezentanții Palatului — I. Mocioni-Stîrcea și generalul C. Sănătescu — care au luat cunoștință de planurile P.C.R. privind ieșirea României din război, prin înlăturarea regimului de dictatură al lui Ion Antonescu. Aceeași casă a fost gazda unui eveniment deosebit : în noaptea de 13/14 iunie 1944 aici s-a

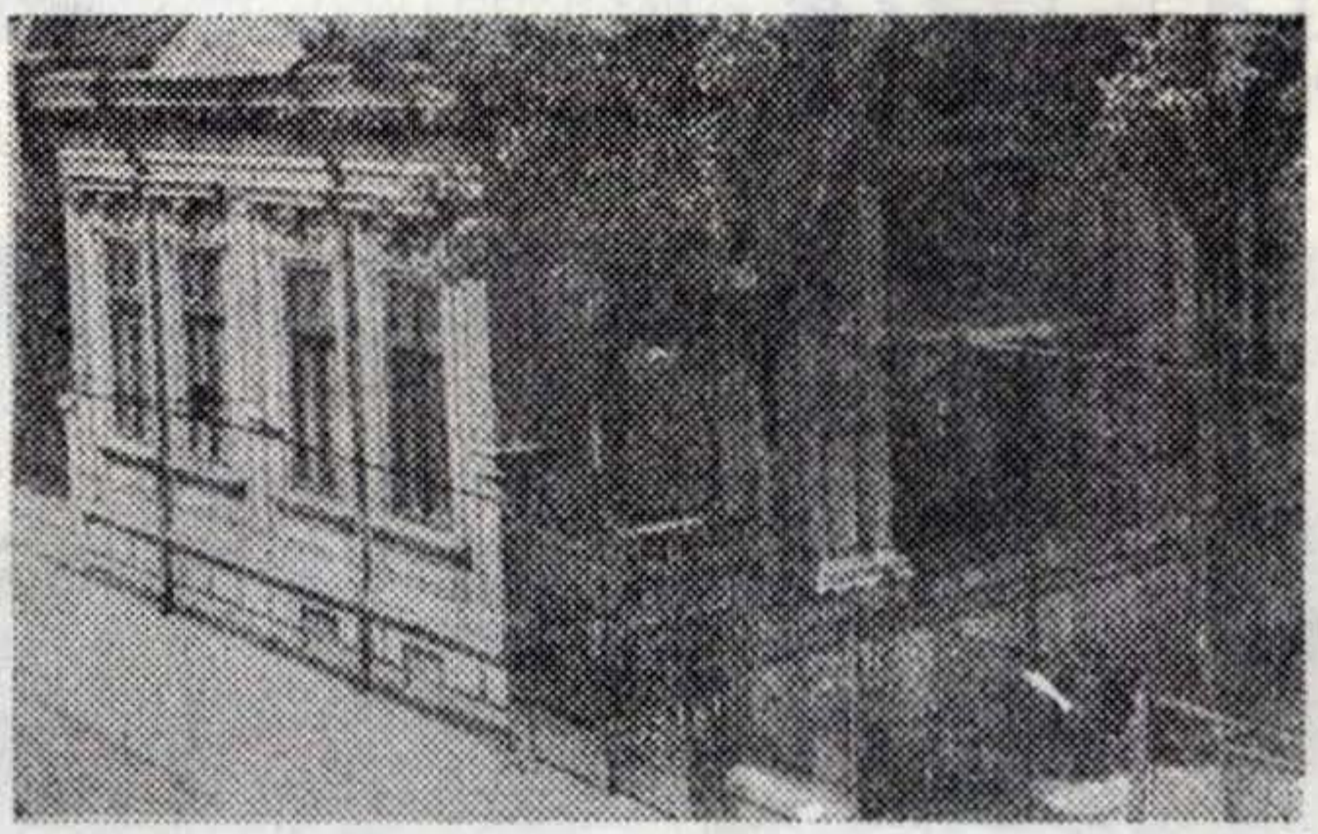

1

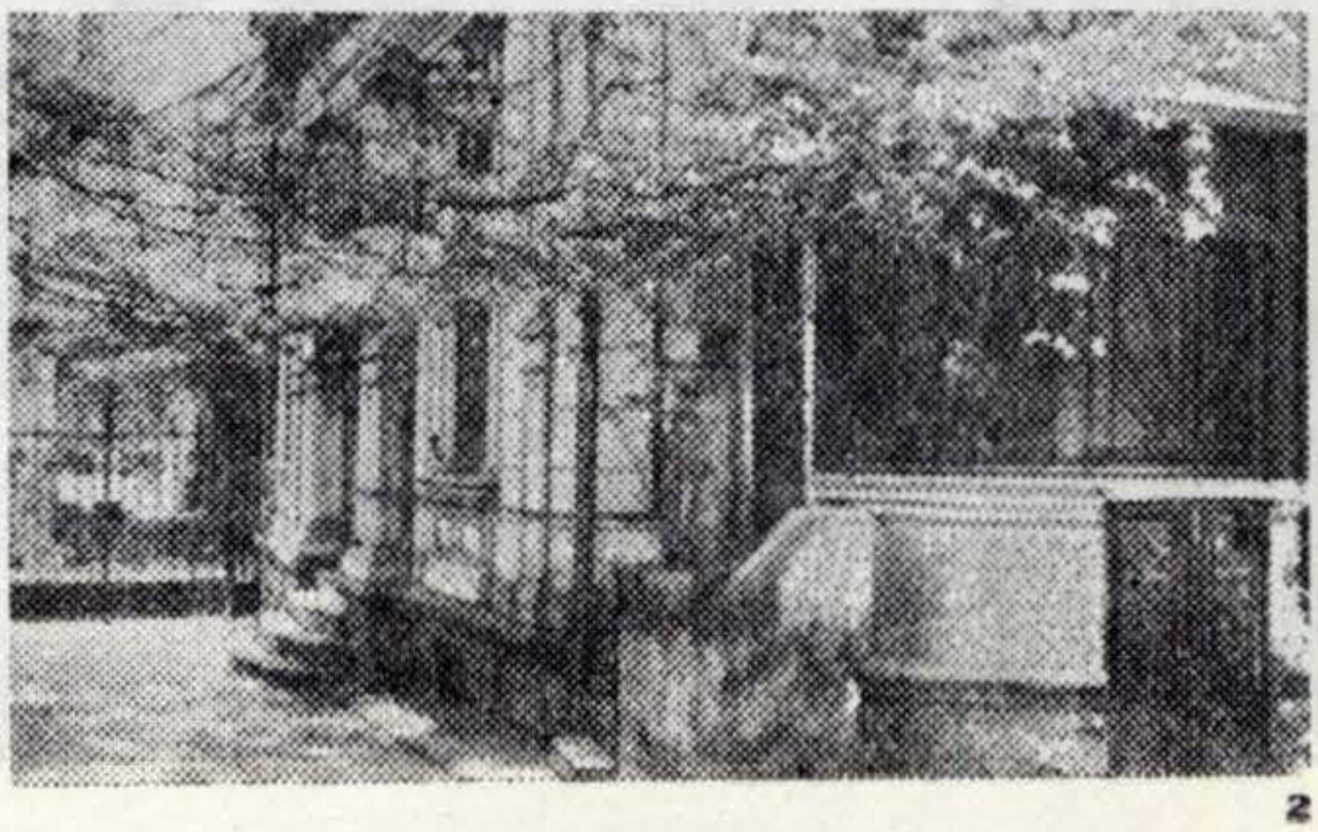

2

constituit Comitetul militar.

Intrăm în curte și privim la veranda care lumina încăperea unde se desfășurau discuțiile (figura 2).

În colțul curții, un „Renault" cenușiu își aștepta pasagerii... În casă cîteva camere primitoare, uși laterale și un culoar dosnic (figura 3) înlesneau o evacuare rapidă în caz de primejdie.

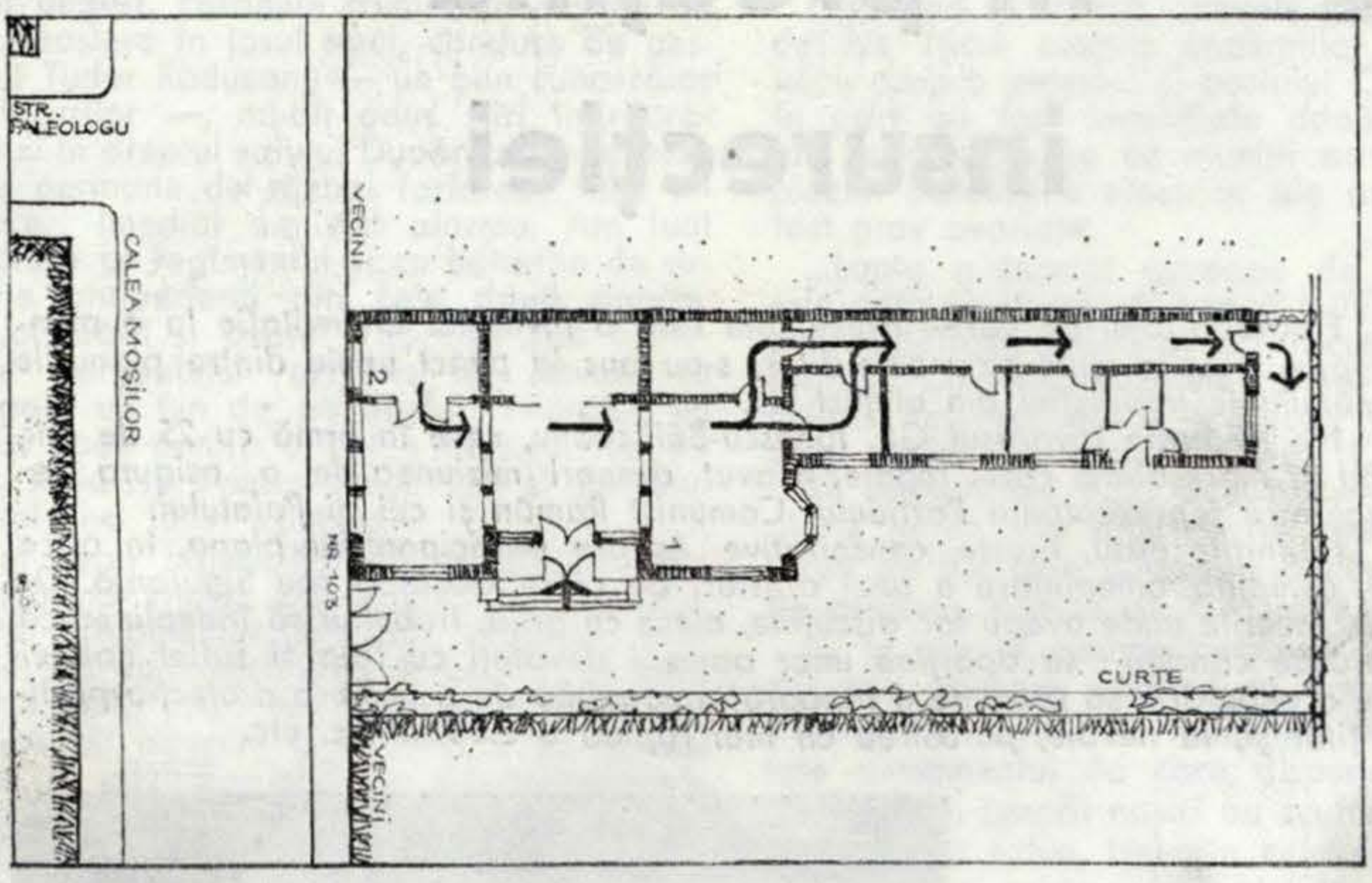

3

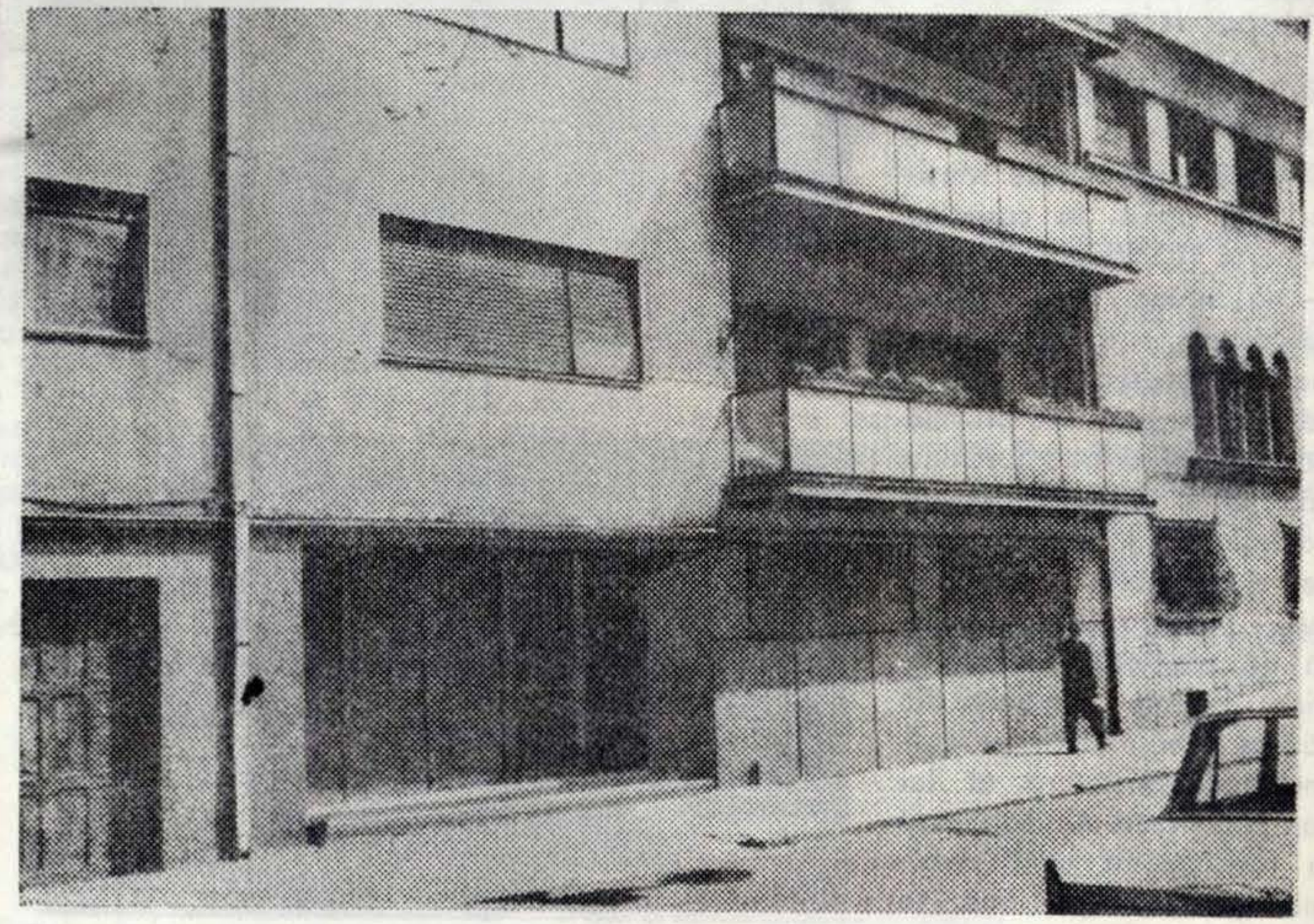

4

Ne trebuie doar cinci minute de drum ca să ajungem în strada Armenească. La numărul 14, un bloc, la fel ca multe altele (figura 4). La parter — ne povestește tov. Bălăceanu —, două mici apartamente și un garaj erau puse la dispoziția celor ce pregăteau viitoarea luptă. Se pătrundea cu mașina în garaj și de acolo se intra într-unul din cele două apartamente. În caz de pericol, exista posibilitatea evacuării urgente, prin cinci ieșiri, care dădeau în strada Spătarului și actualul bulevard al Republicii (figura 5).

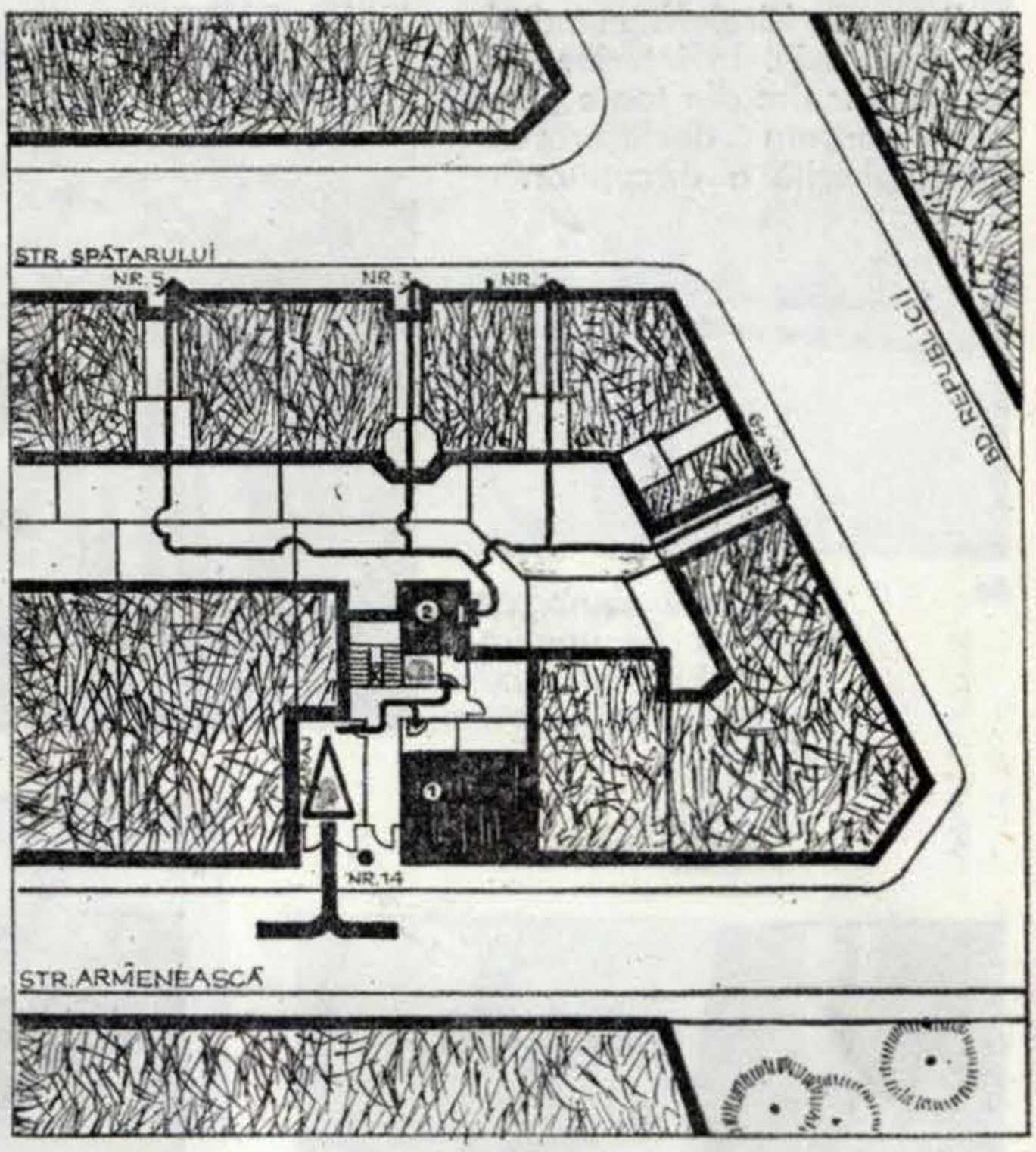

5

Următorul popas îl facem la o vilă din cartierul Colentina, loc retras și la adăpost de agenții organelor de represiune fasciste. În partea din stînga a vilei, între căsuța portarului și magazie, o portiță tainică (figura 6) deschidea calea spre locul întrunirilor conspirative.

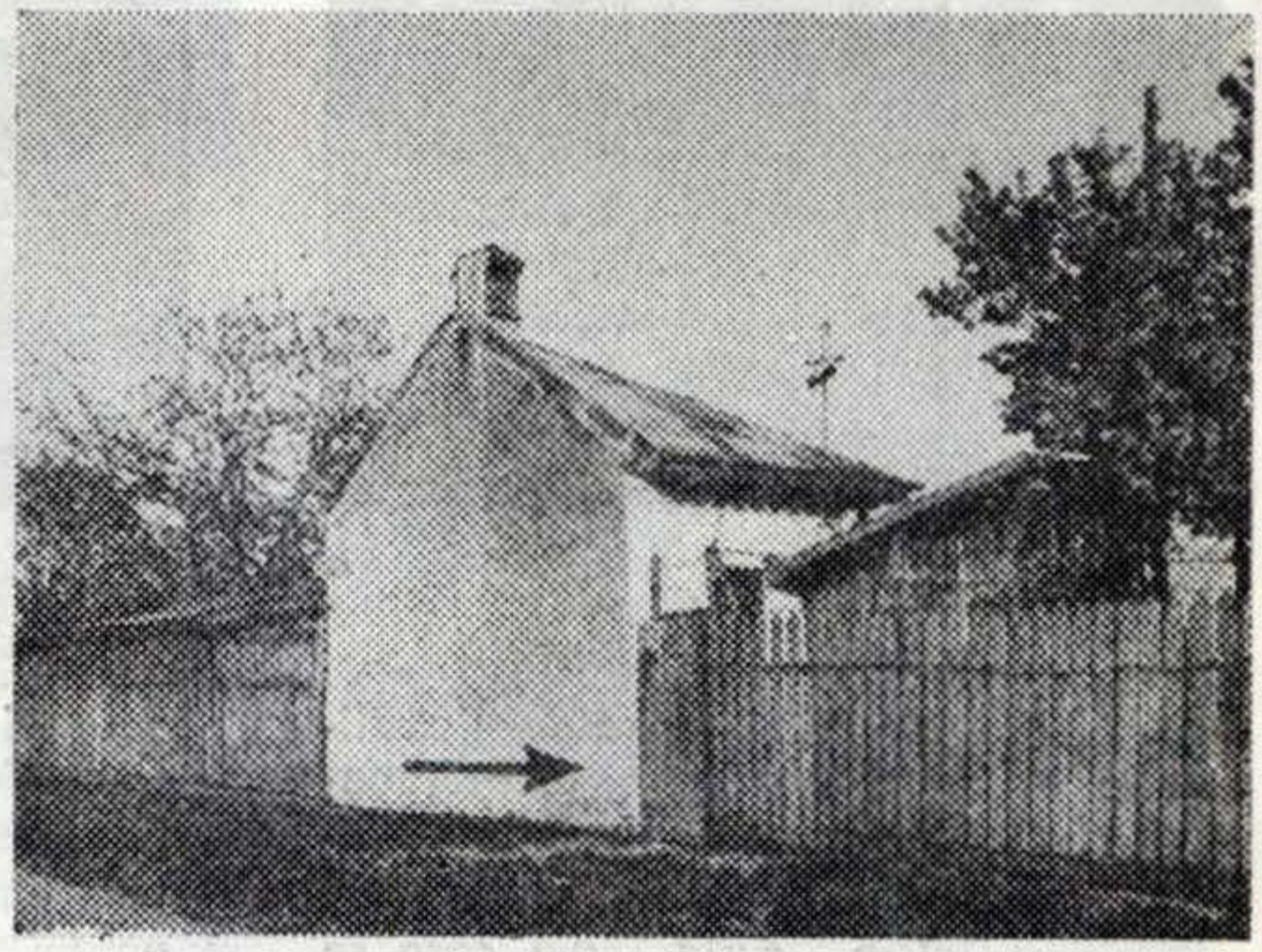

6

Şoseaua Kiseleff, numărul 51 (figura 7). În interior, un salonaş izolat din toate părţile garanta desfăşurarea nestingherită a discuţiilor.

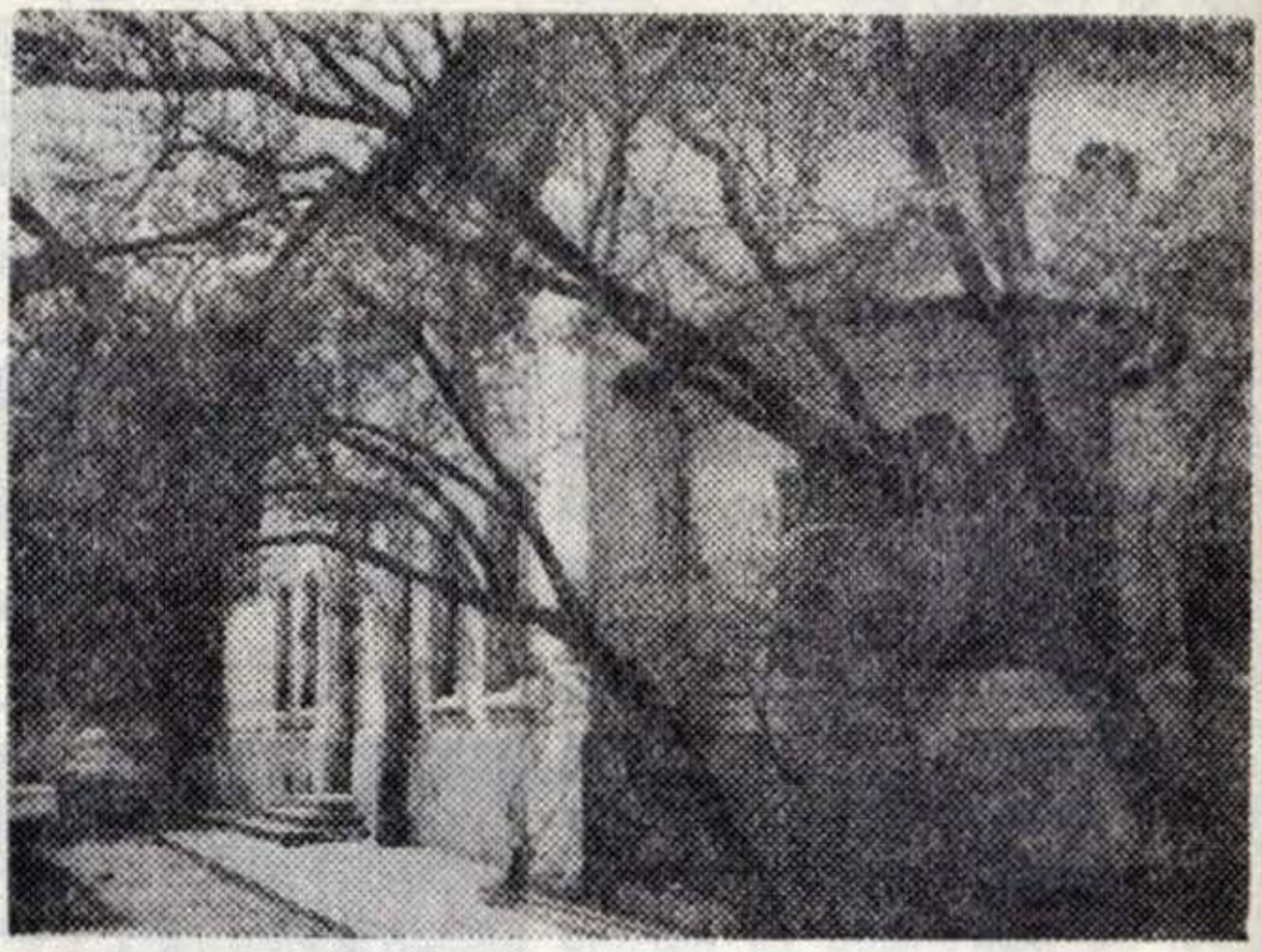

7

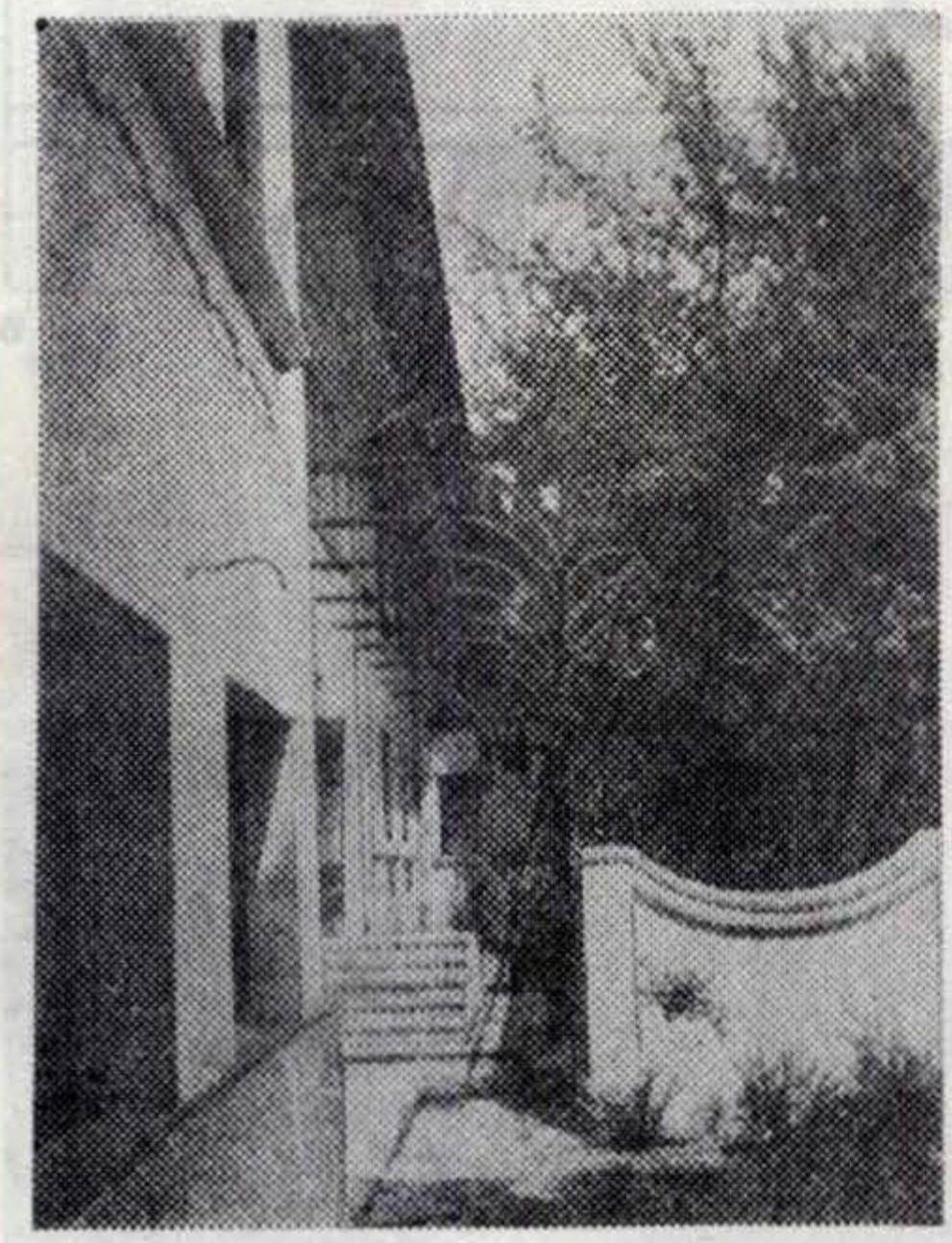

8

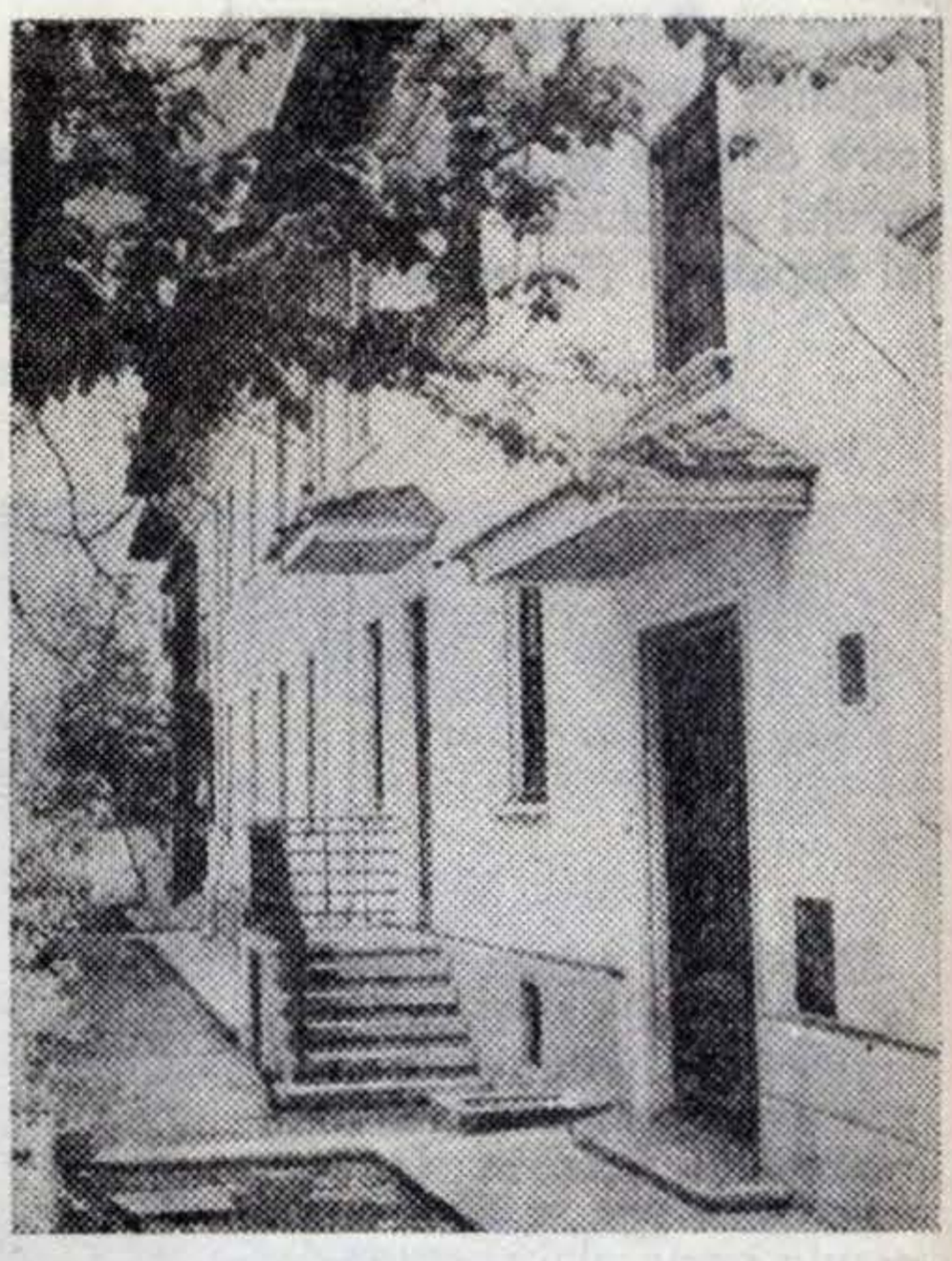

9

O primă ieşire dosnică (figura 8) asigura, în eventualitatea unei descinderi, trecerea într-o grădină, apoi într-o curte, din care se ajungea în strada Pictor Mirea. Exista şi o a doua ieşire (figura 9), pentru cazuri deosebit de grave.

— Aici ne-a prins un bombardament nocturn al aviaţiei engleze, ne relatează ghidul nostru. S-au lansat atunci primele mine aeriene de 2 000 kg... Dar şedinţa a continuat.

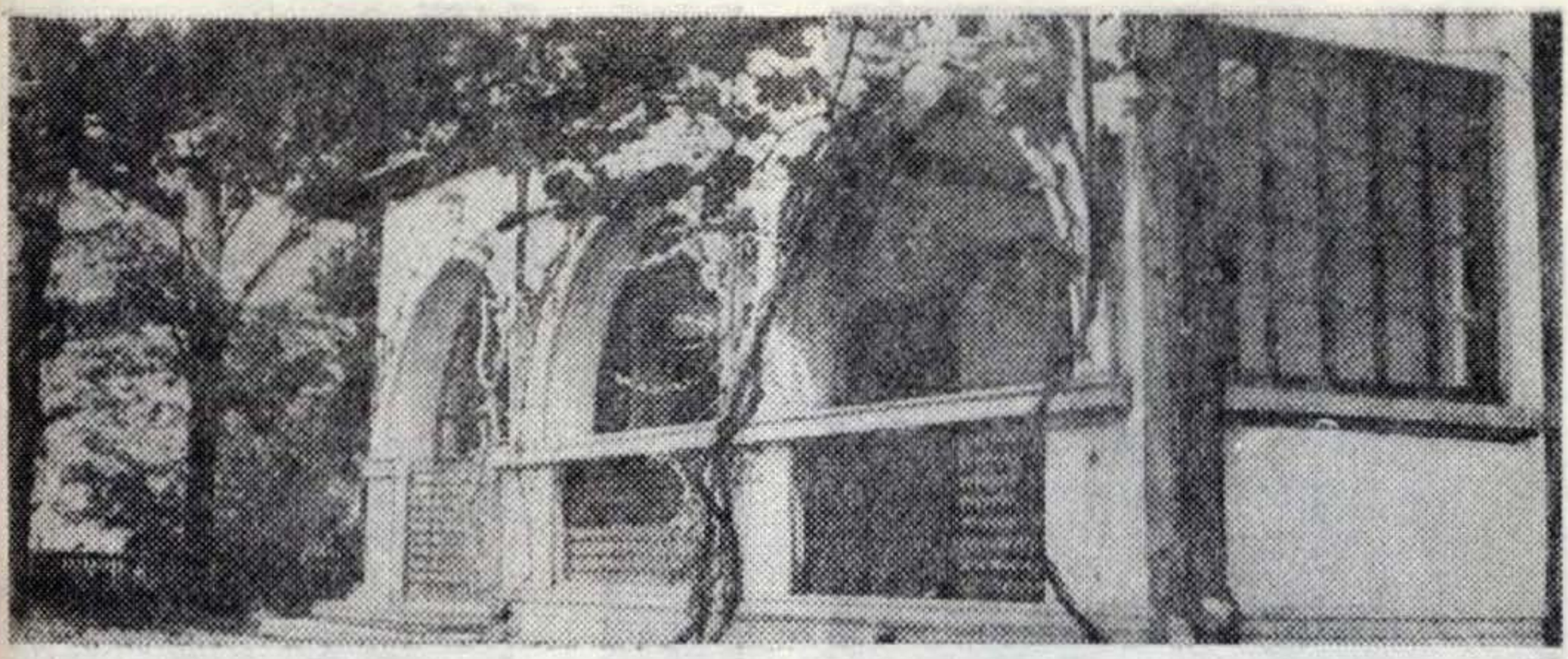

10

...O casă din cartierul Pantelimon (figura 10), pusă în întregime la dispoziția P.C.R. Era considerată loc sigur : persoanele venite la întîlniri puteau să se facă ușor nevăzute în livada și via care împrejmuiau clădirea.

11

În apropierea altor locuințe conspirative, apartamentul din strada dr. Burghelea 12, etajul II, izolat și liniștit, constituia oricînd un loc de refugiu (figura 11).

Ne îndreptăm spre șoseaua Balotești, unde se afla unul din cele mai sigure și frecvent folosite locuri de întîlnire : o vilă (figura 12) cu o livadă mare, pe ale cărei alei s-au purtat numeroase discuții în vederea pregătirii insurecției.

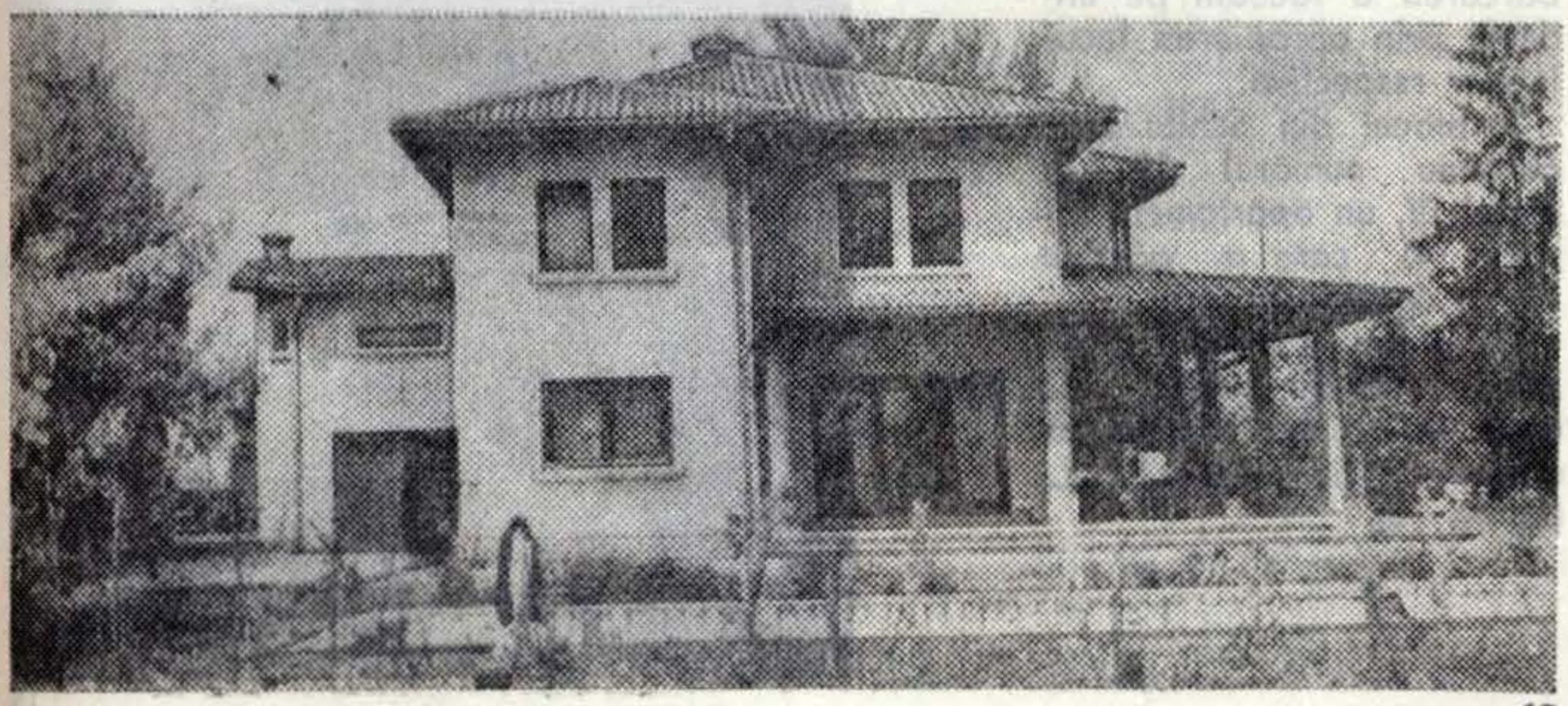

12

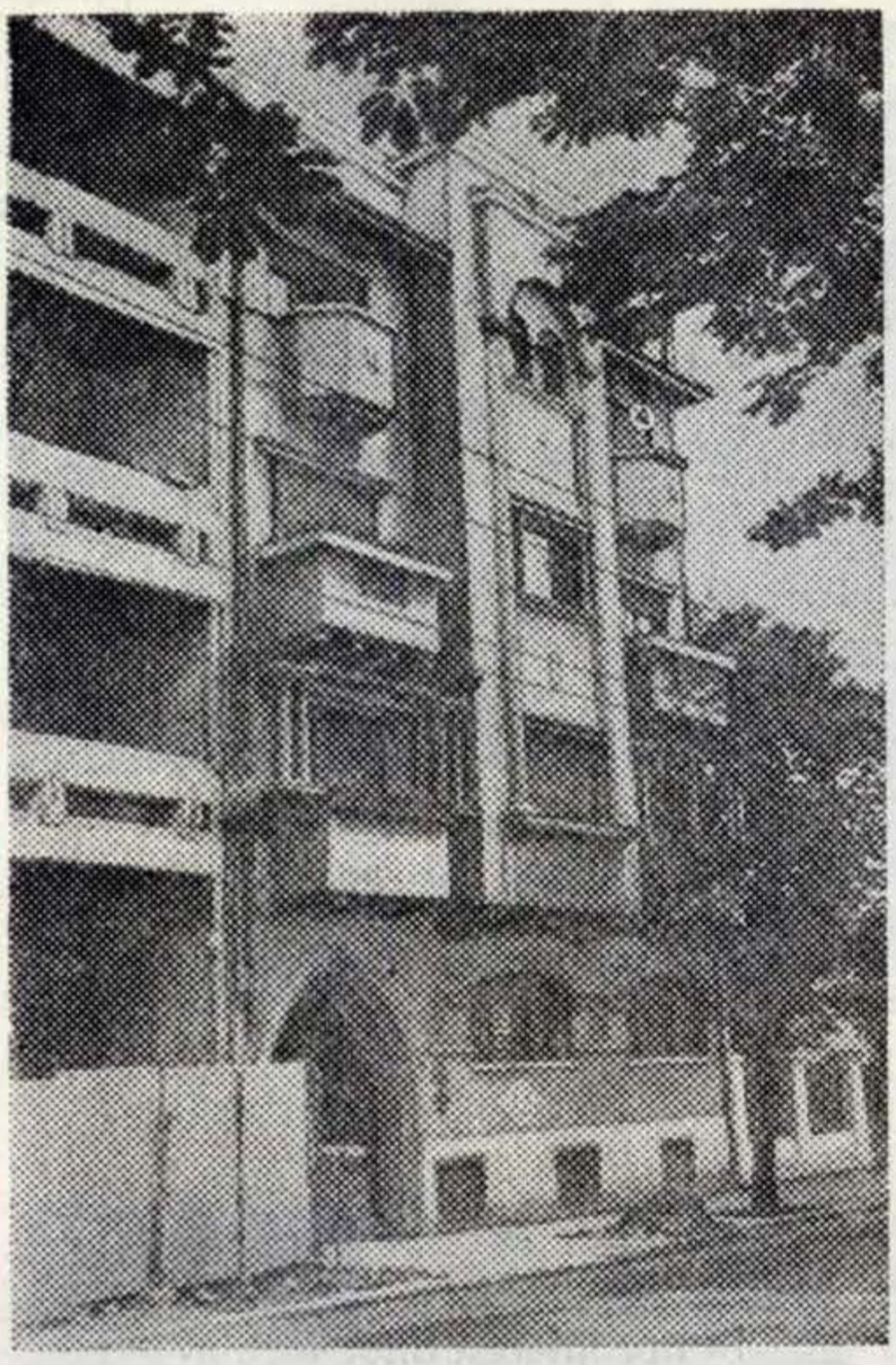

13

14

Pe strada Spătarului, la nr. 44, în str. Alecu Russo 21 (figura 13) și pe strada Labirint, comuniștii au găsit alte adăposturi sigure.

— Astăzi cunosc adresele — ne mărturisește tovarășul Bălăceanu — pe atunci însă nu le știam exact. Luam și aduceam în mașina mea comuniști, dar îmbarcarea și debarcarea o făceam pe undeva, prin apropierea locuințelor respective.

În blocul din Schitu Măgureanu numărul 19, la etajul IV, un apartament (figura 14) care a găzduit cîteva consfătuiri.

Ne oprim în treacăt și pe strada Olga Bancic, loc unde s-au ținut ședințe cu reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. (figura 15).

15

16

— Desigur, au mai existat și alte case conspirative, ne spune tov. Bălăceanu. Pe unele nu le cunosc și este explicabil : era necesar cel mai strict secret. Dar aș dori să mai adăugați o fotografie : mașina mea, un „Renault" cu numărul 6198. În ea am transportat la și de la locurile pomenite pe unii dintre cei care conlucrau la pregătirea insurecției.

La 24 august, automobilul era parcat în curtea palatului și a fost bombardat acolo de nemți (figura 16). Ultimul său transport a fost, poate, și cel mai îndrăzneț ! Era doar ziua de 23 August !...

...Ne încheiem aici micul nostru itinerar. Casele pe care le-am vizitat își duc mai departe modesta lor existență de piatră și cărămidă. Am auzit răsunînd rîset voios de copii care se joacă, glas concentrat de student care pregătește examenele și murmur cotidian de gospodari care fac planuri de viitor. E viața pașnică, de muncă și bucurie a milioanelor de familii din țara noastră. E viața pe care a făcut-o posibilă îndelungata luptă a poporului condus de partidul său comunist. E viața pe care a inaugurat-o 23 August 1944.

28 august 1944

CAPITULAREA DE LA GHERGHIȚA

GHEORGHE ZAHARIA
doctor în istorie

Am în fața mea o lucrare documentară întocmită meticulos, în stilul sobru al ofițerilor de stat major. Ea cuprinde fapte, confruntări, considerații istorice și observații, concluzii militare cu privire la situația în care s-a aflat gruparea hitleristă Stahel-Gerstenberg în ziua de 28 august 1944, precum și la activitatea comandamentului și a unor unități ale Armatei 4 române în legătură cu numita grupare.

Am citit documentarul cu atenția pe care ți-o reține orice lucrare interesantă, convingătoare, dar și cu rezerva necesară față de amintiri. Autorul, generalul maior în rezervă *Nicolae Dragomir*, fostul șef al statului major al Armatei 4, dorind să nu păcătuiască grav față de adevărul istoric (cum se întîmplă adesea în memorialistică), a confruntat propriile-i amintiri cu prezentări făcute în lucrări istorice bazate pe documente, cu mărturii luate de la un mare număr de participanți sau martori din circa 12 localități înșirate pe un itinerar lung de peste 100 km, cu relatări în care, pe lîngă unele adevăruri, și-au făcut loc tendințe de autoevidențiere sau unde fantezia se întîlnește cu un stil ce se vrea cît mai original, cu riscul de a pierde din greutate și valoare.

În cele ce urmează, plecînd de la consemnări certe, ajutîndu-ne de faptele ce rezultă din documentarul citat, precum și din relatarea locotenent-colonelului în rezervă Nicolae Scridon, ne propunem să prezentăm pe scurt istoria grupării „Stahel-Gerstenberg", care a sfîrșit printr-o capitulare forțată la rîul Prahova, în dreptul localității Gherghița, situată la cca. 25 km sud-est de Ploiești.

RETRAGEREA

Este vorba de istoria de o zi a ceea ce mai rămăsese — circa o treime — din concentrarea de trupe germane de la nord de București.

Capitala fusese curățată de hitleriști ; documentele difuzate prin radio și presă în noaptea de 23 August și în dimineața următoare mobilizaseră poporul la înfruntarea în arme cu Germania hitleristă. Insurecția națională antifascistă, inițiată și organizată de partidul comunist în colaborare cu alte forțe patriotice, antihitleriste, se extinsese în toată țara.

Zdruncinată de înfrîngerile suferite în zilele de 24 și 25 august din partea forțelor române în apărare, de loviturile ofensive, frontale și pe flancuri, date în zilele de 26 și 27 august de forțele române reorganizate și întărite cu unități proaspete, de bombardamentul — din 27 august — al aviației anglo-americane asupra pozițiilor și instalațiilor germane din pădurea Băneasa, gruparea hitleristă de la nord de București suferise pierderi grele.

Aceasta era realitatea crudă care l-a întîmpinat pe generalul locotenent de aviație Reiner Stahel, imediat după sosirea sa urgentă, pe calea aerului, în dimineața zilei de 26 august, ca împuternicit al lui Hitler cu conducerea generală a reprimării forțelor insurecționale. Într-o astfel de situație, tot renumele său de „expert" în materie, cîștigat prin lichidarea sîngeroasă a răscoalei patrioților din Varșovia, n-a mai servit la nimic.

Stahel devenise comandantul grupării preluată de la Gerstenberg (spre nemulțumirea acestuia) într-un moment deosebit de critic : românii puteau să închidă cercul ; de la Ploiești, nu mai aveau cum să sosească nici un fel de ajutoare, deoarece și acolo unitățile hitleriste erau angajate în lupte, ca și în alte localități, cu forțele insurecționale române ; totodată, forțele sovietice ce afluiau spre zonele centrale și sudice ale României, puteau sosi în scurt timp pe căile apropiate de acces spre Ploiești și București.

Vrînd să salveze ceea ce se mai putea salva, Stahel și Gerstenberg au organizat, în noaptea de 27/28 august, pe cei aproximativ 1 500 de oameni într-o coloană de cca. 200 camioane, dispunînd încă de armament numeros și divers. Germanii erau gata de luptă, hotărîți să-și croiască drum, pe căi ocolite, spre trecătorile Carpaților. Propunîndu-și astfel de țeluri, ei au pus în mișcare, într-o lungă coloană, gruparea din spațiul nordic al localităților Otopenii de Sus și Otopenii de Jos, îndreptînd-o spre Balotești. În apropierea acestei localități, hitleriștii „și-au manifestat agresivitatea — cum spune docu-

mentarul pe care-l avem în față — copleșind cu focul lor încercarea de împotrivire a unei subunități de aviație, aparținînd Bazei 3 aeriană". După aceea, coloana s-a îndreptat pe drumul de țară mai depărtat de pădurea Tunari, prin apropierea gării Balotești, iar apoi, prin Căciulați, Moara Săracă, Grădiștea și Grecii de Jos, spre Fierbinți.

Din numeroasele relatări, lăsînd la o parte detaliile cu caracter particular sau personal, rezultă că în jurul orei 7 capul coloanei ajunsese în apropiere de Fierbinți, unde a fost oprită de elemente de acoperire ale Corpului 1 aerian român. În timp ce Stahel și Gerstenberg rămîneau în satul Greci (după alți martori la Grădiștea), o mașină cu ofițeri germani a fost lăsată să intre în Fierbinți, pentru a lua legătura cu comandamentul acestei mari unități și a cere permisiunea de a trece spre Urziceni. Ofițerii din comandamentul român — după cum arată locotenent-colonelul Scridon Nicolae, ofițer de legătură al Corpului — pentru a cîștiga timp în vederea alarmării unităților, au cerut ca discuțiile în această problemă să fie purtate de la comandant la comandant. În consecință, ofițerii germani, însoțiți de Scridon, s-au înapoiat la Greci, de unde au revenit la Fierbinți cu generalul Gerstenberg.

Sesizat de apropierea coloanei și completîndu-și — printr-o recunoaștere din avion — informațiile asupra masivității (8 kilometri întindere) și a mijloacelor ei de foc, generalul de aviație Emanoil Ionescu, comandan-

Itinerarul coloanei hitleriste în ziua de 28 august

tul corpului aerian, a evitat angajarea unei lupte inegale, în condiții avantajoase pentru adversar, recurgînd la o stratagemă, care avea să întîrzie considerabil deplasarea coloanei și să permită organizarea capturării ei. Comandantul corpului aerian l-a „sfătuit" pe Gerstenberg să nu meargă către est, spre Urziceni, deoarece pe acolo „afluiau trupele române" ce se retrăgeau din Moldova. Generalul Ionescu a adăugat că, dacă doreau să evite lupta, era indicat ca germanii să schimbe ruta prin pădurea Căldărușani, spre Gherghița, unde exista și un pod bun de trecere peste rîul Prahova. De fapt, însă, tocmai de acolo veneau comandamentul și principalele trupe ale Armatei 4 române și, în plus, drumul prin pădurea Căldărușani era foarte dificil, aproape impracticabil pentru mașinile grele.

Gerstenberg și-a însușit „sugestiile" și, însoțit pînă la Greci de locotenent-colonelul Scridon, a convins aici și pe Stahel să întoarcă spre Moara Săracă, pentru a urma itinerarul indicat.

Discuțiile, întoarcerea coloanei mașină cu mașină, deplasarea pe drumul prost prin pădurea Căldărușani și satul Bojdani pînă în localitatea Nuci — distantă de circa 20 km — au consumat hitleriștilor mai bine de cinci ore și au dat forțelor noastre tot atîta timp la dispoziție pentru pregătire. La Nuci, după ce au cerut noi lămuriri la primărie asupra itinerarului, hitleriștii, luînd cu ei drept călăuză pe secretarul primăriei, Dumitru Florescu, s-au repus în mișcare în jurul orei 12,45, avînd de parcurs încă aproximativ 15 km pînă la Gherghița (sau aproape 20 pînă la podul de peste rîul Prahova). Dar cînd coada coloanei, depășind podul de peste rîul Ialomița de la Bojdani și se apropia de satul Nuci, aviația — ridicată în aer la indicația comandamentului Corpului 1 aerian — a execut un atac asupra coloanei, în zona localității de mai sus. Pe lîngă pierderile materiale și umane provocate, atacul a contribuit la scăderea și mai accentuată a moralului germanilor, care grăbeau spre Gherghița.

Cînd fruntea coloanei ajunsese la circa 2,5 km sud de această localitate, germanii au fost opriți de ofiterii români coborîți dintr-o mașină care-i depășiseră în viteză. Ofițerii fuseseră trimiși în întîmpinare de către comandantul Armatei 4.

Astfel, după ce lupta din imediata apropiere a Capitalei se sfîrșise, în mod practic, prin sustragerea adversarului de la nimicirea completă, alte forțe române aveau să decidă asupra intențiilor celor doi generali naziști și asupra soartei grupării respective.

SFÎRȘITUL

Comandamentul Armatei 4 și unele unități ale sale, aflate în marș din Moldova înspre zona Ploiești-Tîrgoviște, de unde urmau să treacă în Transilvania pentru a începe lupta de eliberare a părții de nord a Transilvaniei, se găseau în dimineața zilei de 28 august în comuna Gherghița.

Înștiințat de dimineață, de aviatori, despre dirijarea coloanei motorizate germane către trecerea obligată de la nord de Gherghița, comandantul armatei, generalul Ilie Șteflea, a luat hotărîrea de a intercepta și lichida, în zona Gherghița-Drăgănești, coloana Stahel-Gerstenberg.

Potrivit documentarului întocmit de generalul N. Dragomir, a fost elaborat de urgență un plan care prevedea constituirea unui dispozitiv de luptă cu Detașamentul moto înaintat al Corpului 6 armată (comandant colonelul Grigore Ionescu, asistat de căpitanul Cezar Tabarcea), întărit cu forțe din Corpul 6 armată, din unități de armată și din jandarmi, asigurate prin grija colonelului Grosu Ion, șeful de stat major al Corpului 6. Se prevăzuseră de asemenea intervenții în flancul și spatele coloanei, cu unități din Corpul 4 armată (comandantul corpului general Nicolae Stoenescu) care veneau dinspre est.

Comandantul armatei a făcut personal recunoașteri pe teren, a dat dispoziții la fața locului pentru instalarea trupelor, luînd asupra sa realizarea și conducerea dispozitivului de luptă alcătuit în grabă, în bucla rîului Prahova, ce începe chiar de la ieșirea nordică a comunei Gherghița (adîncime peste doi km). În același timp, el a ordonat generalului Stoenescu să întîmpine coloana germană cît mai departe posibil și să o someze să depună armele ; în caz de refuz, trupele gata de luptă urmau să acționeze conform planului și dispozițiunilor comandantului armatei.

Generalul Stoenescu, însoțit de colonelii N. Dragomir, șeful statului major al Armatei 4 și Alexandru Vătămanu, șeful secției operații din statul major al armatei, au plecat, în jurul orei 11, să-și execute misiunea. Dar motivîndu-se că prezența lui era mai necesară la punctul de comandă al corpului, pentru a-și pregăti unitățile — în curs de afluire — în vederea intervenției lor conform concepției comandantului armatei, interceptarea și somarea coloanei a revenit colonelului Dragomir.

Apărînd în fața coloanei, aceasta s-a oprit. Șeful statului major al armatei — după cum relatează el — s-a adresat lui Gerstenberg, spunîndu-i că vorbește în numele Armatei 4 române, „ale cărei forțe se află gata de luptă, călare pe direcția de înaintare a coloanei lui ; că la stînga sa trupele teritoriale stăpînesc șoseaua mare București-Ploiești ; că dinspre est sosesc în coasta coloanei sale alte unități ale Armatei 4, urmate de unități de tancuri rusești ; că, în această situație fără scăpare pentru el, Armata 4 îl somează să depună armele fără vărsare de sînge". În încheiere, colonelul Dragomir a spus : „Personal, socot că nu aveți nimic altceva mai bun de făcut".

După ce Stahel, Gerstenberg și un alt general german (din SS), aflați toți în mașină,

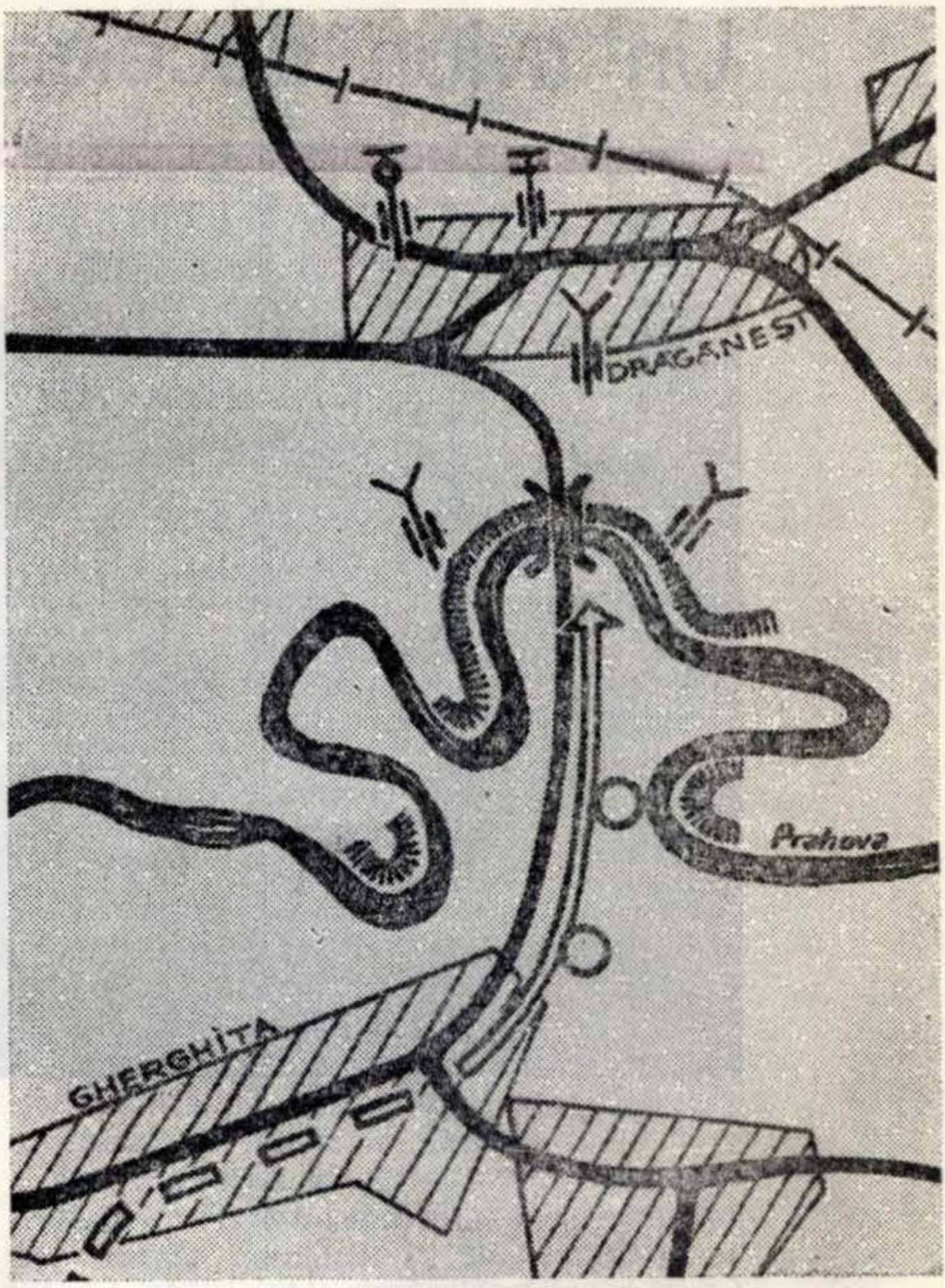

Dispozitivul de luptă al trupelor românești alcătuit în nordul localității Gherghița, pe malul rîului Prahova, în vederea capturării coloanei hitleriste

s-au sfătuit cîtva timp, urmărind pe hartă situația expusă de colonelul român, Gerstenberg a comunicat că au convenit să fie conduși la comandamentul armatei.

Ajutați de maiorul Romulus Țiulescu, din statul major al armatei, trimis în recunoaștere de către comandant, cei doi ofițeri au condus coloana mai strînsă de data aceasta, prin Gherghița, îndreptîndu-se spre podul de peste Prahova. Prezența maiorului Țiulescu a fost de un real folos. El a prevenit sosirea coloanei, avînd în frunte pe ofițerii armatei, ceea ce a împiedicat deschiderea inutilă și inoportună a focului de către trupele aflate în dispozitiv și care au rămas mascate pînă cînd cea mai mare parte a coloanei s-a aflat în interiorul buclei rîului, în bătaia armamentului unităților române, pierzînd orice putință de a mai face vreo mișcare.

În apropierea podului, generalii Stahel și Gerstenberg, însoțiți de căpitanul Gune Alfred, înrolat în armata germană, au fost trecuți în spatele frontului realizat. Din acel moment ei erau de fapt capturați. Dincolo de pod — relatează autorul documentarului — „am văzut și eu și ei (generalii germani — *n.a.*) armamentul ușor și greu al dispozitivului nostru de luptă care bara trecerea.La o mică distanță, în spatele liniei de luptă, într-un lăstăriș, am recunoscut un grup de ofițeri din statul major și comandamentul artileriei armate, urmărind cu atenție trecerea noastră și a generalilor germani care, desigur, își dădeau și ei seama că de-acum soarta lor era pecetluită".

Conduși într-o baracă aflată la cinci sute de metri est de capătul podului, generalii germani și-au scos centurile cu pistoalele lor, lăsîndu-le în vestibulul unei camere, în care au fost invitați. „Intrați în cameră — povestește fostul șef de stat major al Armatei 4 — am luat toți patru loc la o masă de lucru într-o atmosferă apăsătoare. Le-am spus pe dată că situația la care s-a ajuns impunea trecerea la depunerea armelor în mîinile Armatei 4 și darea imediată a unui ordin în acest sens. [...] După cîteva șoapte, cei doi generali au încrucișat priviri mai grăitoare decît vorbele. Apoi generalul Stahel a tras în silă o hîrtie din porthartă și a început a scrie ordinul către coloană, pentru depunerea armelor, pentru capitulare".

Însoțit de căpitanul Gune, adjutantul lui Gerstenberg, care avea asupra lui ordinul de capitulare, colonelul Dragomir s-a grăbit spre coloana germană. La ezitările celui de al treilea general — SS-istul ce rămăsese la comanda coloanei — ofițerul român i-a repostat „că îi rămîne doar un scurt timp pentru a trece la depunerea armelor. Și am plecat — continuă el — spre dispozitivul nostru, unde trupele, deși ceva mai descoperite, se mențineau totuși gata de luptă. Intenționam să le alarmez pentru o apropiată deschidere a focului".

N-a mai fost însă nevoie de aceasta.

Seara se apropia ; depunerea armelor începuse încă pe lumină și avea să se termine către miezul nopții, la lumina felinarelor și lămpilor aduse de populația comunei, care participa la preluarea și depozitarea armamentului, la asigurarea pazei prizonierilor.

În aceeași seară, sub escorta colonelului Vătămanu, generalii Stahel și Gerstenberg au fost trimiși la București, unde au fost închiși în lagărul de la cazarma Regimentului 21 infanterie de pe strada Ștefan Furtună.

Rezultat al unei acțiuni îndrăznețe, dusă din proprie inițiativă de comandamentul Armatei 4 române și o parte din unitățile subordonate, luarea în captivitate a grupării germane, cît mai rămăsese din ea după ciocnirea cu forțele noastre de la nord de București, dar cărora reușise însă să le scape, era epilogul înfruntărilor din zilele de 24—27 august.

Un avion decolează în zori

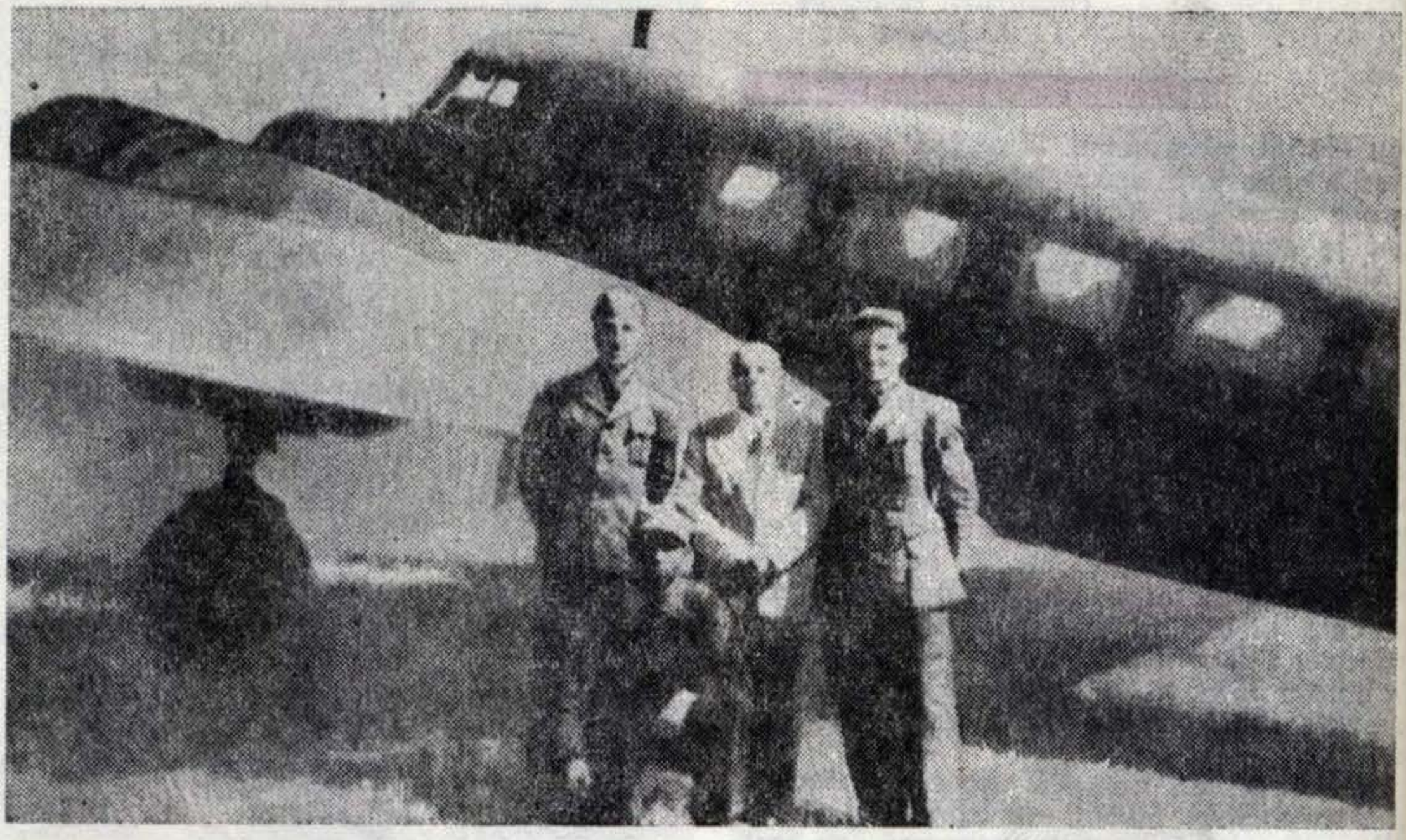

MISIUNE LA ISTANBUL

PETRE ILIE

Patru oameni decişi să-şi rişte viaţa

Dimineaţa zilei de 24 august 1944, către ora 8. Posturile de ascultare ale unităţilor de apărare antiaeriană turceşti din Asia Mică semnalează : un avion străin a pătruns în spaţiul aerian al Turciei. Subunităţile de tunuri antiaeriene, în stare de alarmă, mătură cu înfrigurare cerul, prin sute de aparate de ochire.

Spărgînd plafonul norilor, avionul necunoscut coboară vertiginos, reluîndu-şi zborul orizontal la joasă altitudine. Dar în preajma aerodromului se iveşte ameninţarea tirului direct al bateriilor din apărarea oraşului Istanbul. Pilotul îşi păstrează sîngele rece şi reuşeşte să aterizeze pe aerodromul militar de la Esilchioi.

În primele ore după declanşarea insurecţiei naţionale, organizată şi condusă de Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forţe politice patriotice antihitleriste, în faţa noului guvern instaurat se impuneau, ca sarcini de stringentă urgenţă : stabilirea unei legături directe cu guvernele şi comandamentele militare ale aliaţilor, pentru a le informa oficial cu privire la situaţia politică şi militară din România ; stabilirea modalităţii de coordonare şi cooperare militară a unităţilor Armatei române cu trupele sovietice, care se găseau în plină ofensivă pe frontul din Mol-

dova ; stabilirea datei și locului semnării armistițiului între România și Națiunile Unite.

Realizarea unei legături directe, peste linia frontului, cu guvernul sovietic era greu de înfăptuit. Guvernul a decis ca acest lucru să se trateze prin intermediul reprezentanței diplomatice române și a Ambasadei U.R.S.S. din Suedia. În același scop s-a hotărît trimiterea la Istanbul a unei misiuni *, care, prin mijlocirea ministrului român în Turcia, trebuia să informeze Comandamentul aliat pentru Orientul Apropiat cu sediul la Cairo.

Misiunea avea să grupeze patru oameni, cu profesii și preocupări diferite, decișI să-și rișteviața pentru îndeplinirea datoriei : locotenent-colonelul Ștefan Niculescu, pilotul de linie Ștefan Mateescu, mecanicul de bord Petre Constantinescu și radiotelegrafistul Leonida Vulpe.

Zborul peste Balcani ar fi reprezentat itinerarul cel mai scurt. În calea lui se ridicau însă două obstacole majore : artileria antiaeriană și aviația de vînătoare hitleristă din România și Bulgaria și apărarea antiaeriană turcă din zona Bosfor și Istanbul, sosirea avionului românesc neputînd fi anunțată în Turcia din lipsa unui cod cu această țară neutră. De aceea a fost ales un itinerar care, deși mai lung, oferea posibilități sporite de reușită : peste Bărăgan (între calea ferată București-Constanța și Dunăre), pe la sud de Cernavodă, între Constanța și Mangalia, peste Marea Neagră, deasupra localității Sile de pe coasta de nord-vest a Asiei Mici (la vest de Bosfor), peste Bitinia pînă la gara internațională Haidar Pașa, în sfîrșit peste Marea Marmara la Istanbul. Echipajul trebuia să găsească o pistă adecvată pentru aterizare.

Deoarece atît itinerarul cît și destinația erau ultra-secrete, echipajul nu trebuia să le afle decît după decolare. Comandamentul aerodromului urma să semnaleze posturilor române de apărare antiaeriană de pe direcția de zbor trecerea aparatului, anunțîndu-l ca avion de poștă, în cursă regulată pentru Constanța.

Destinație necunoscută

„În seara de 23 august 1944, la ora 22,30, imediat după difuzarea prin radio a proclamației către țară — își amintește colonelul în rezervă Ștefan Niculescu — mă găseam la palat, unde fusesem chemat de generalul Sănătescu. Am fost întrebat dacă accept să plec, pe calea aerului, la Istanbul, într-o misiune urgentă și de mare însemnătate, care, date fiind condițiile, ar fi putut deveni o acțiune de sacrificiu. De aceea mi s-a oferit posibilitatea de a o accepta sau nu. Am acceptat. Urma să duc un plic sigilat conținînd documente de primă însemnătate și urgență pe care trebuia să-l predau ministrului plenipotențiar al României la Ankara. Acesta, folosind căile diplomatice obișnuite, urma să anunțe reprezentanților diplomatici și militari ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. de la Cairo despre răsturnarea regimului antonescian, ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea țării la coaliția antihitleristă.

Mai aveam sarcina de a organiza neîntîrziat o întîlnire cu atașații militari ai celor trei țări amintite, cărora urma să le prezint situația operațiilor militare din interiorul țării și de pe frontul din Moldova, precum și cerințele noastre de sprijin din partea aliaților. Trebuia, de asemenea, să duc la Istanbul pe locotenent-colonelul britanic Castelain, care pînă în acea zi fusese prizonier de război în România" *

Aerodromurile din preajma Bucureștiului, Pipera și Popești-Leordeni, fiind ocupate de trupele germane, lt. col. Niculescu a plecat cu un autoturism militar la un aerodrom al societății civile de aviație LARES, situat pe șoseaua București-Pitești, în apropierea comunei Boteni, unde garda germană fusese dezarmată. Grupul de aerotransport LARES programase în noaptea de 23 spre 24 august zborul unui număr de 9 echipaje, care urmau să transporte răniți de la Iași la București.

Și acum, două scurte mărturii ale radiotelegrafistului și mecanicului de bord :

„Cu mult înainte de a se lumina de ziuă — își amintește radiotelegrafistul Leonida Vulpe — am pornit din sat cu un autobuz al grupului LARES. Pe drum am fost opriți de comandorul Traian Udrischi, care ne-a anunțat că, datorită situației noi — insurecția națională —, cursele programate în ajun s-au anulat. În schimb, avea nevoie de un echipaj pentru o misiune foarte importantă, cu caracter secret. Pilotul Ștefan Mateescu și cu mine ne-am oferit voluntar. Am pornit spre aerodrom cu mașina comandorului Udrischi, iar celelalte echipa-

* Cablul submarin era tăiat, iar transmisiunile terestre peste Balcani continuau să fie controlate de armata germană aflată în Bulgaria.

* Parașutat în iunie 1943 în România, Castelain a fost prins de organele jandarmeriei și reținut ca prizonier.

je s-au întors în sat. La aerodrom am găsit pe căpitanul mecanic Constantin Găvan și pe mecanicul de bord Petre Constantinescu, care scoseseră un avion din pădure și îl pregătiseră pentru zbor. Comandantul nostru ne-a prezentat locotenent-colonelului Niculescu, cu care urma să plecăm în misiune. Ruta și destinația aveam să le aflăm la momentul oportun..."

„În noaptea de 23 spre 24 august 1944, către ora 2,30 — arată mecanicul de bord Petre Constantinescu —, am fost trezit din somn de un curier auto, care mi-a comunicat să mă prezint imediat la aerodrom. Aici am găsit pe locotenent-colonelul Niculescu, însoțit de un ofițer englez. Căpitanul mecanic Găvan mi-a ordonat să scot din pădure avionul YR-LEA Loockhed-10, să-l controlez din punct de vedere tehnic și să-l pregătesc pentru plecare, făcîndu-i plinul de benzină. Era un bimotor cu 10 locuri, necamuflat, fără armament la bord, care fusese folosit rar, în scurte curse interioare.

În timp ce executam ordinul primit, a sosit la aerodrom comandorul Udrischi, însoțit de pilotul Ștefan Mateescu și radiotelegrafistul Leonida Vulpe, care, împreună cu mine, am alcătuit echipajul ce urma să deservească avionul. Dată fiind urgența plecării, s-a renunțat la parașute, colaci de salvare sau bărci pneumatice, aducerea lor de la depozitul din comuna Săftica cerînd prea mult timp.

Pînă la această misiune, Mateescu, Vulpe și cu mine mai zburasem împreună, în misiuni grele. Însă niciodată nu trecusem prin emoțiile pe care le aveam acum : nu numai că nu știam unde mergem, dar faptul că avionul nu dispunea de armament la bord ne dădea senzația că sîntem goigoluți. Cine a luptat pe front cunoaște această senzație..."

La ora 4,30, avionul și-a luat zborul și imediat colonelul Ștefan Niculescu a comunicat echipajului intinerarul ce trebuia urmat. Înainte de decolare, Vulpe stabilise ca radiotelegrafistul de serviciu la stația aeroportului să emită semnale de ghidaj ce trebuiau urmărite cu aparatul radio-gonio de la bord.

Decolarea s-a făcut înainte de a se ridica în aer avioanele hitleriste care au bombardat sălbatic Capitala. Dăinuia însă primejdia intervenției artileriei antiaeriene hitleriste, care la trecerea peste pădurile Băneasa și Otopeni și-a manifestat prezența, prinzînd sub foc avionul nostru. Cîteva smucituri puternice și aparatul și-a continuat zborul. Din controlul făcut de mecanicul navei a rezultat că, în afară de

Pretutindeni în Turcia, temerarii vestitori ai insurecției erau primiți cu cordialitate

găurirea profundorului în cîteva locuri — ceea ce nu prezenta gravitate —, avionul nu suferise alte avarii.

Înscriindu-se pe itinerarul stabilit, aparatul a trecut pe deasupra Constanței și Mangaliei, zburînd apoi deasupra mării, la oarecare distanță de țărm, pentru a evita aviația de recunoaștere germană și pentru a avea posibilitatea să atingă în caz de nevoie coasta bulgară, în zbor planat.

În zbor razant, peste pădurile Asiei Mici

„După ce am zburat vreo 30 de minute sub orizont în largul mării — își amintește Petre Constantinescu —, în dreapta noastră au apărut, din direcția Varnei, cinci vase germane, care, prinzîndu-ne în colimator, au început să tragă în noi. Profitînd de faptul că la circa 1 000 m altitudine se aflau straturi de nori, pilotul Mateescu a urcat cu rapiditate. Ajungînd la peste 3 000 m, ne-am continuat zborul — fără vizibilitate — punînd cap compas localitatea Sile, pe care am atins-o după un ocol destul de mare. Deși ne mai aștepta încercarea cea mare, am salutat fericiți pămîntul : orice s-ar zice, trecerea peste mare, prin perdeaua compactă de nori, cu bătrînul nostru Loockhed-10, era un succes".

„Pe timpul zborului deasupra mării — își amintește radiotelegrafistul Vulpe — am menținut avionul pe rută, prin ghidajul de la bord. Am ajuns deasupra pămîntului în punctul dinainte fixat. Am urmat apoi traseul peste pădurile Bitiniei din Asia Mică, în care se găseau masate unități ale artileriei antiaeriene turce. Ca să nu putem fi prinși în obiectiv, am coborît foarte jos, aproape în zbor razant. Am trecut Bosforul, pe urmă am zburat deasupra orașului Istanbul. Cam la 10 kilometri de oraș, am observat hangarele și avioanele unui aerodrom ; Mateescu a virat spre Marea Marmara, pentru a face turul de pistă. În acel moment, atît eu cît și comandantul am observat cum ostașii turci se îndreptau spre tunuri, cu intenția de a deschide focul asupra noastră. Am strigat amîndoi pilotului să aterizeze imediat. Mateescu a venit scurt pe o aripă la aterizare și, dupa cîteva scuturături inerente efortului brusc la care fusese supus aparatul nostru, destul de greoi, ne-am oprit pe pistă".

„Imediat după aterizare — arată locotenent-colonelul Ștefan Niculescu — am ieșit din avion, urmat de ofițerul englez și de membrii echipajului. Ne-a întîmpinat un maior turc, comandantul aerodromului. Am spus că sînt trimis al guvernului român cu documente diplomatice pentru ministrul nostru și că, fiind cu carburanții pe sfîrșite, am fost nevoiți să aterizăm la primul aerodrom întîlnit.

Comandantul aerodromului mi-a replicat că, îndată ce fuseserăm zăriți, dăduse ordin să se tragă în noi și că, dacă nu am fi avut inspirația să coborîm imediat, am fi avut aceeași soartă ca a unui avion englez neanunțat, doborît deasupra Mării Marmara în urmă cu două zile. Aparatul nostru a fost lăsat sub pază militară, iar noi am fost conduși în salonul oficial al aerodromului, unde — la confirmarea veștii că, în seara zilei precedente, guvernul Antonescu fusese arestat și că se constituise un nou guvern, care hotărîse alăturarea României la coaliția antihitleristă — comandantul și ofițerii aviatori turci ne-au făcut o primire cordială. Mulți își exprimau uimirea că reușisem să ne strecurăm prin puternica apărare antiaeriană turcă, mai ales deasupra Asiei Mici. Am avut deseori ocazia sa mă conving, în timpul șederii la Istanbul, de prietenia de care se bucura țara noastră în Turcia, din partea atît a unor persoane oficiale, cît și a multor cetățeni. Presa urmărise cu viu interes evenimentele din România, apreciind însemnătatea insurecției și subliniind efectul ei pozitiv pentru grăbirea sfîrșitului războiului. Dar să continuăm cu relatarea celor întîmplate. Sosirea noastră a fost imediat anunțată guvernului de la Ankara, iar către ora 15 am primit autorizația de intrare în Turcia. Am plecat la consulatul român din Istanbul, unde l-am întîlnit pe ministrul României în Turcia, căruia i-am predat plicul cu documente. Misiunea era astfel îndeplinită.

Locotenent-colonelul Castelain a plecat direct la consulatul englez și nu l-am mai revăzut".

Echipajul și avionul au rămas la Istanbul pînă la 1 septembrie 1944. În dimineața acelei zile, după ce s-au luat măsurile de asigurare a secretului zborului pe ruta Istanbul-București, avionul a decolat și, după patru ore de zbor fără incidente, a aterizat pe aerodromul Popești-Leordeni.

Locotenent-colonelul Ștefan Niculescu, împreună cu membrii echipajului, s-au prezentat la Președinția Consiliului de Miniștri pentru a raporta îndeplinirea misiunii.

ZILE GLORIOASE

LIVIA DANDARA,
VASILE I. MOCANU

Ne-am obișnuit să socotim timpul nostru după un nou calendar. Am pus ca zi de început 23 AUGUST și, după numele ei, ne-am denumit evul.

La popasul acesta sărbătoresc, se cuvine să reînviem epopeea națională, cea mai grandioasă ridicare la luptă a poporului nostru. Datorită condițiilor obiective de care a ținut cont P.C.R., grație pregătirii îndelungate și sistematice în vederea eliberării țării, s-a putut înfăptui insurecția națională. În cursul a numai nouă zile de lupte, întreg teritoriul de sud, de centru și de vest al țării a fost curățit de trupele fasciste, ceea ce a dat peste cap planurile hitleriste de a transforma România în teatrul unui război pustiitor.

Ora 15,30—16,00. Ion și Mihai Antonescu sosesc în audiență la rege.

Ora 17,00. Conform orientării stabilite de partidul comunist, în acord cu cercurile palatului și armatei, cele două căpetenii ale guvernului antonescian sînt arestate.

Ora 18,00. Comandamentul Militar al Capitalei (C.M.C.) comunică unităților ordinul „Pajura", parolă convențională de alarmare a trupelor.

General maior în rezervă, DAN IONESCU

„Am primit la orele 18,30 indicativul «Stejar» și am fost convocat la C.M.C. Traversam cu mașina în plină viteză orașul și mă gîndeam că, probabil, este vorba de un nou exercițiu de alarmare. De aceea, pe primul ofițer ce l-am întîlnit la C.M.C., l-am luat la zor :

— Pică omul de căldură și vouă vă arde de alarmă ? !

— E cu totul altceva, domnule colonel, mi-a răspuns căpitanul Dragoș Gorman, șeful biroului 3 operații. Și era într-adevăr cu totul altceva ! La C.M.C. mi s-a transmis vestea cea mare, fiind pus la curent cu situația generală.

Mi s-a adus la cunoștință noua mea misiune (pînă la acea oră eram comandantul Regimentului 2 călărași-cercetare, cantonat la Dudești-Cioplea) : eram numit comandant al Comandamentului Sud, căruia îi revenea un rol important în cadrul operațiunilor militare din București. Pe scurt, conținutul misiunii noastre era următorul : ocuparea și asigurarea securității a 9 instituții de stat — Prefectura poliției, Siguranța Statului, sediile serviciului secret, Stația T.F.F. Văcărești, Banca Națională ; blocarea prin foc a 12 obiective germane, printre care Misiunea militară germană pentru armata aerului, comandată de generalul Gerstenberg (instalată în fosta Prefectură de Ilfov) și Misiunea militară germană pentru armata de uscat de sub comanda generalului Hansen (cazată în clădirile Școlii Superioare de Război — astăzi Academia Militară) ; asigurarea ordinii în partea de sud a Capitalei și oprirea oricăror

Ora 18,30. Același comandament transmite ordinul „Stejar" — extremă urgență, consemn pentru a se intra în dispozitivul de luptă, în scopul curățirii Capitalei de trupele hitleriste.

— La aceeași oră, comandanții de unități primesc ordinul de operații nr. 30871, din 23 August 1944, care prevedea modul de acțiune, dispozitivul și organizarea forțelor aflate la dispoziția Comandamentului. Două comandamente — de nord și de sud — au fost însărcinate cu conducerea operativă.

— Formațiunile de luptă patriotice, pregătite special de partidul comunist, sînt gata de acțiune.

Ora 18,30—24. Se constituie un guvern compus din militari și tehnicieni, sub președinția generalului C. Sănătescu, avînd ca miniștri fără portofoliu pe reprezentanții P.C.R. și ai celorlalte partide care alcătuiau B.N.D.

— Este realizat în întregime dispozitivul stabilit. Unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice iau sub control obiectivele românești, blocînd în același timp pe cele hitleriste.

Ora 20,00. La Comandamentul Militar al Capitalei sosește reprezentantul P.C.R., Emil Bodnaraș. Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice (F.L.P.) se instalează într-un birou al C.M.C., asigurîndu-se astfel coordonarea acțiunilor insurecționale.

— La Marele Stat Major, ofițerii, sub conducerea generalului de divizie Gheorghe Mihail, elaborează Directiva operativă și ordinele de operații care decurg din noua situație politică și militară.

Ora 20,30. Generalul-colonel Friessner, comandantul Grupului de armate german „Ucraina de sud", este informat că „ceva n-ar fi în regulă cu Ion și Mihai Antonescu". În urma convorbirilor telefonice pe care le are cu generalii români încercări hitleriste de pătrundere în București pe căile de acces dinspre sud.

Am cerut și am primit noi întăriri pe lîngă regimentul pe care-l comandam : unități de infanterie, jandarmi, pionieri, tanchiști, artilerie... Fiind întrebat la ce oră cred că aș putea începe acțiunea, am răspuns : dimineața, la 4. La plecare, trecînd pe la căpitanul Dragoș Giorman, l-am întîlnit pe sublocotenentul Alexandru Ștefănescu, șeful transmisiunilor, care mi-a raportat că de la postul meu de comandă spre C.M.C. transmisiunile sînt în rețea și pot fi imediat folosite. M-am îndreptat apoi spre postul de comandă operativ (Tribunalul de Ilfov) unde am convocat imediat comandanții de subunități și ofițerii ce urmau să primească misiuni exprese".

General maior în rezervă, MARCEL OLTEANU

„Comandam Regimentul de gardă călare, din luna martie 1944. Această unitate de paradă — care nu fusese nici o zi pe front — s-a transformat într-un admirabil regiment operativ, care avea să-și treacă, peste șase luni, cu cinste, examenul greu al luptei. În momentul cînd am primit ordinele «Pajura» și «Stejar», am plecat la C.M.C., unde generalul Iosif Teodorescu m-a informat despre cele petrecute la palat, comunicîndu-mi și misiunea ce-mi revenea : să împiedic cu orice preț, cu regimentul meu, ca dușmanul să pătrundă în Capitală pe căile nordice de acces.

Am plecat spre escadroanele regimentului, care fuseseră mobilizate în parcul Jianu (azi parcul Herăstrău), de unde se deplasau spre Hipodromul de Galop (în zona unde se află astăzi Casa Scînteii). M-am hotărît să organizez apărarea la sud de centura formată de lacurile Băneasa și Herăstrău. Indiferent din ce direcție ar fi venit inamicul (Tunari-Herăstrău, Otopeni-Băneasa, Mogoșoaia și Străulești) la traversarea lacurilor, liniile de comunicație erau „sugrumate" de podurile respective, care, solid baricadate și apărate cu foc puternic, ar fi constituit o «strungă» foarte periculoasă pentru nepoftiți.

Ordinea de luptă a Gărzii călare s-a impus astfel de la sine : 3 detașamente. Cel mai puternic se găsea deja pe la miezul nopții în dispozitiv realizat, în fața podului Băneasa, stînd de strajă la această strategică poartă a Capitalei. În ostrovul aflat la răsărit de podul Băneasa, aveam un post de luptă bine camuflat, întărit cu branduri și mitraliere, cu misiunea să țină sub foc intrarea de nord a podului și liziera de sud a satului Băneasa. Pe la ora 3 noaptea m-am dus să văd cum era instalat. Pe pod am discutat cu căpitanul George Rîureanu (comandantul detașamentului Băneasa).

— Ce se mai întîmplă pe la voi ? l-am întrebat.

— Nimic deosebit, domnule colonel, decît că acum un sfert de oră a trecut spre Otopeni generalul Gerstenberg, cu o mutră amărîtă și mînioasă !!

— De ce i-ai dat drumul ?

— M-am abținut cu greu să nu-l opresc, dar avea permis de trecere de la C.M.C. și era însoțit de doi ofițeri superiori români.

I-am propus să mergem pînă la ostrov. Acolo — cum aș putea uita vreodată ? — în tăcerea adîncă a nopții, am ascultat, emoționați, un cîntec duios și haiducesc din Motru. Îl cînta sergentul Răzmeriță. În atacul care s-a dezlănțuit după cîteva ore, Răzmeriță a tras aprig cu mitraliera lui pînă ce o schijă afurisită de brand i-a smuls brațul stîng."

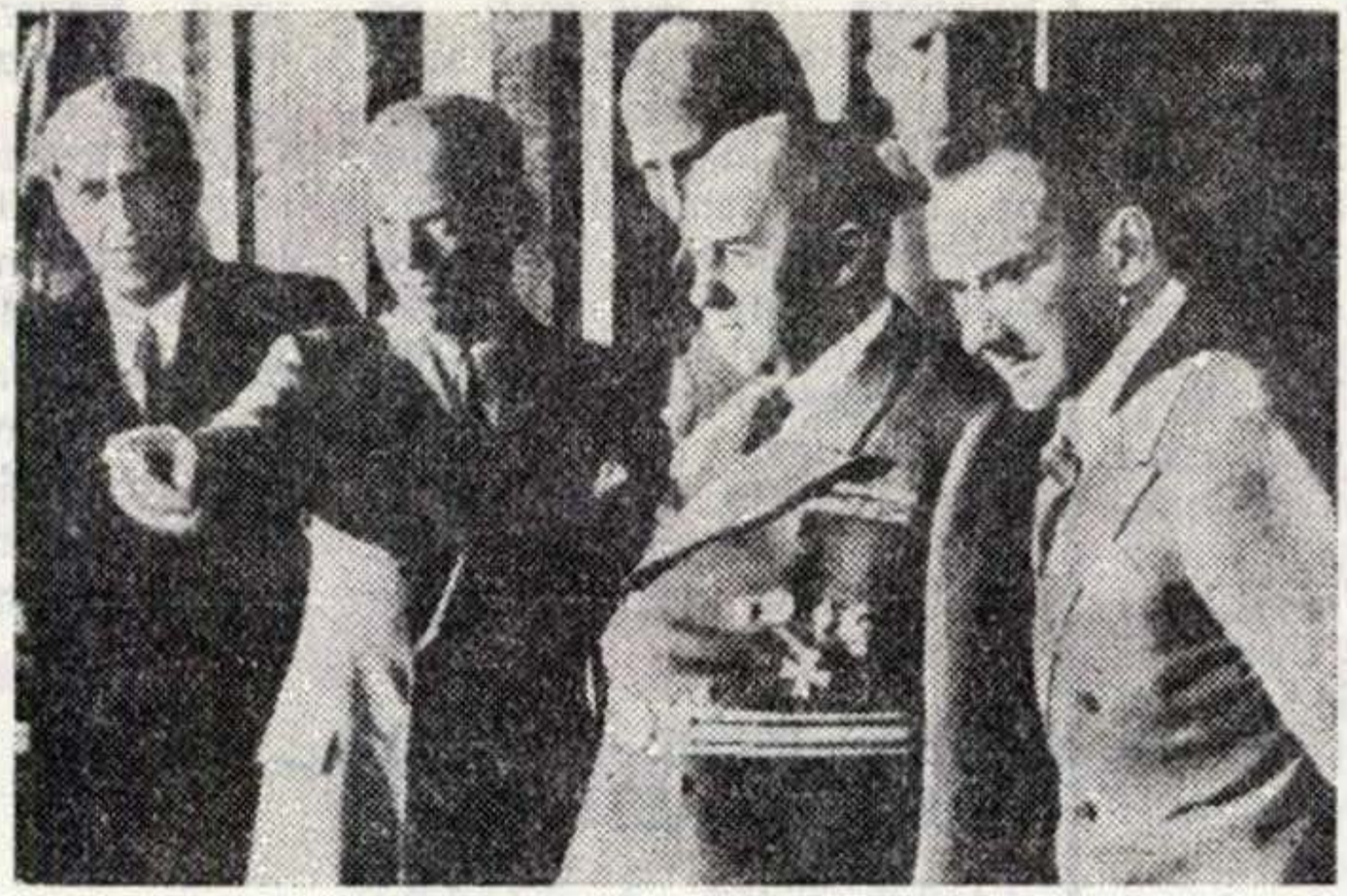

Pilotat de cei doi Antonești, ministrul economiei din Reichul nazist, Funk, „inspectează" România. Aservirea pe plan economic se oglindește, de altfel, cu prisosință în reclamele apărute în ziarele vremii : durerile calmate — numai cu Bayer ; ciorapul modern — din Germania ; visul „parfumat" al doamnei — fabricat la Berlin ; filmul zilei — dragoste sub semnul zvasticii...

Dureri calmate !

Fiecare tabletă Pyramidon e prietenul Dv. bun, care vă ... linâ indispozițiile și durerile.

Pyramidon

TABLETE

VERITABILE NUMAI CU CRUCEA ... Bayer !

CREMĂ ȘI PARFUM visul Doamnei

LANGJDORFF & CO - BERLIN

Ciorapul Tesyra

STAY

Crème de barbă în tub
Crème colorée en tube
Nou: STABY
crème dans un ...

FABRICA CHIMICA
E. MERCK
DARMSTADT

Petre Dumitrescu și Ilie Șteflea, Friessner își dă seama că marii comandanți din Armata română nu pot fi corupți. (Vezi „Mărturisirile generalului Hans Friessner" pag. 75—80).

Ora 21,00. Reprezentantul P.C.R., Emil Bodnaraș, sosește la palat împreună cu o formațiune de luptă patriotică, preluînd după ora 2,00 paza celor arestați, transportîndu-i apoi la o casă conspirativă din cartierul Vatra Luminoasă.

— O subunitate din Regimentul 2 călărași, comandată de sublocotenentul Radu Cocoș, capturează trupele hitleriste instalate în hotelul „Princiar", de lîngă Cișmigiu.

Ora 21,30. Emisiunea postului de radio București se întrerupe. Ascultătorii sînt invitați să rămînă pe recepție.

Ora 22,00. Este difuzată proclamația regală, al cărei text fusese pregătit în colaborare cu reprezentanții P.C.R.

— Toate unitățile militare intră în stare de alarmă de luptă. Începe acțiunea de dezarmare a trupelor hitleriste.

— Batalionul 1 din Regimentul 3 Olt atacă și capturează o puternică formațiune de radio-goniometrie de pe dealul Grădiștea, de lîngă Slatina.

Ora 23,00. Marele Stat Major transmite tuturor unităților din București și din țară directiva operativă nr. 1, din 23 august 1944, care prevede, printre altele, acțiuni militare fulgerătoare, în scopul de a „exploata surpriza inițială".

— La aceeași oră, două escadroane din Regimentul de gardă călare, împreună cu două grupe ale F.L.P., lichidează formațiunile germane din parcurile Bonaparte și Filipescu.

Ora 23,30. În zona Mălini-Valea Seacă din nordul Moldovei, Regimentul 3 și batalionul 1 din Regimentul 5 teritorial îi revenise sarcina de a dezarma și captura forțele hitleriste din regiunea petroliferă.

Gărzile înarmate ale muncitorilor le-am avut alături de noi din primele ore ale declanșării insurecției. La uzinele «Steaua Română», «Vega», «Româno-Americană» și «Astra Română», unde unitățile militare au ajuns abia a doua zi, muncitorii au trecut singuri la dezarmarea gărzilor germane".

General maior în rezervă, TOMA ZOTTER

„Eram șef de stat major al Corpului 5 teritorial care își avea comandamentul la Breaza. Comandant al Corpului era generalul C. Vasiliu-Rășcanu. Cum el se deplasa adesea la București (ulterior am aflat că făcea parte din Comitetul militar), în noaptea de 23 am fost chemat la telefon de generalul Sănătescu, care ne-a atras atenția să ascultăm comunicatul de la ora 22 și să intrăm imediat în acțiune. Conform planului insurecțional,

General colonel în rezervă, COSTIN IONAȘCU

„În seara aceea, mă aflam la comandamentul Diviziei 9 infanterie pe care o conduceam. Am ascultat, la fel ca mulți alții, comunicatul de la ora 22. Un noian de întrebări mi-a invadat conștiința. Cum să acționez? Ce să fac mai întîi? Cum vor reacționa trupele germane? Divizia număra cca. 25 436 ostași și se afla în Dobrogea într-un dispozitiv de front de cca. 120 km, cu o adîncime de 80 km. Am socotit comunicatul transmis la radio ordin de luptă și am dat primele dispoziții : alarmarea unităților subordonate, tăierea legăturilor telefonice cu comandamentele

General de brigadă, DUMITRU POPESCU

„Comandam Divizia 9 cavalerie din Corpul 7 teritorial, al cărui punct de comandă se găsea la Lugoj. Divizia avea o organizare oarecum specială. Unitățile sale organice erau răspîndite la Timișoara, Lugoj, Sibiu, Turnu Severin, Dobrogea și Valea Prahovei. Comunicatul de la radio l-am ascultat pe stradă, la fereastra deschisă a unei case transformată ad-hoc în loc de adunare cetățenească. M-am întors imediat la postul de comandă al diviziei, unde am găsit aproape pe toți ofițerii comandamentului, angajați în discuții aprinse.

Am alarmat imediat, prin subsectoarele de ordine internă, unitățile și formațiunile din zona Severin, transmițîndu-le să preia principalele obiective din zonă, să întreprindă măsuri severe pentru a preveni orice acțiune a unităților germane, cerîndu-le să dea o atenție deosebită grupu-

hitleriste, «ferecarea porților» spre Constanța, întărirea pazei obiectivelor importante din zonă. Concomitent, am luat legătura cu comandamentul Litoralului Maritim și Fluvial și cu alte formațiuni militare de pe teritoriul Dobrogei.

În aceeași noapte, am aflat planul concret de acțiune al regionalei partidului comunist, în discuția pe care am avut-o la comandament cu tov. Victor Dușa. Împreună, am chibzuit asupra principalelor măsuri ce trebuiau luate în portul și orașul Constanța, pentru a paraliza trupele fasciste din zonă..."

tul 6 grăniceri,' aflate sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, atacă prin surprindere unități din Divizia 3 munte germană, producîndu-le pierderi grele. (Vezi A. Petri, „În clipa marilor răspunderi", „Magazin istoric" nr. 5/1969).

— În toate orașele țării, trupele române și formațiunile de luptă patriotice ocupă principalele obiective, blochează comunicațiile, întrerup legăturile de transmisie cu fasciștii, lichidează grupările și fracțiunile izolate germane.

— La Ploiești și în alte centre petrolifere din Valea Prahovei, muncitorii, sprijiniți de subunități militare din zonă trec la dezarmarea gărzilor naziste de la rafinării și alte obiective industriale.

— Organizația locală a P.C.R. din Sighișoara a luat măsuri pentru eliberarea deținuților politici din închisoarea orașului.

— Armata 1 română începe acțiunea de acoperire a frontierei de sud-vest, vest și de pe aliniamentul impus prin Dictatul de la Viena, misiune care se va încheia cu succes, în 48 de ore.

— Unitățile de aviație trec la dezarmarea echipelor germane de pe aerodromuri, iar cele de transmisiuni dublează și triplează sistemul de legătură, pentru a asigura coordonarea acțiunilor insurecționale.

— În tipografia de pe strada Sărindar se lucrează la primul număr legal al „României libere".

— Forțele principale sovietice ale Fronturilor II și III ucrainene au atins în seara zilei următorul aliniament: Fălticeni, sud-vest Pașcani, nord-est Roman, nord Bîrlad, nord-vest Huși, nord Chișinău, est Leova, Taraclia, sud Tașlic, nord Tatar Bunar.

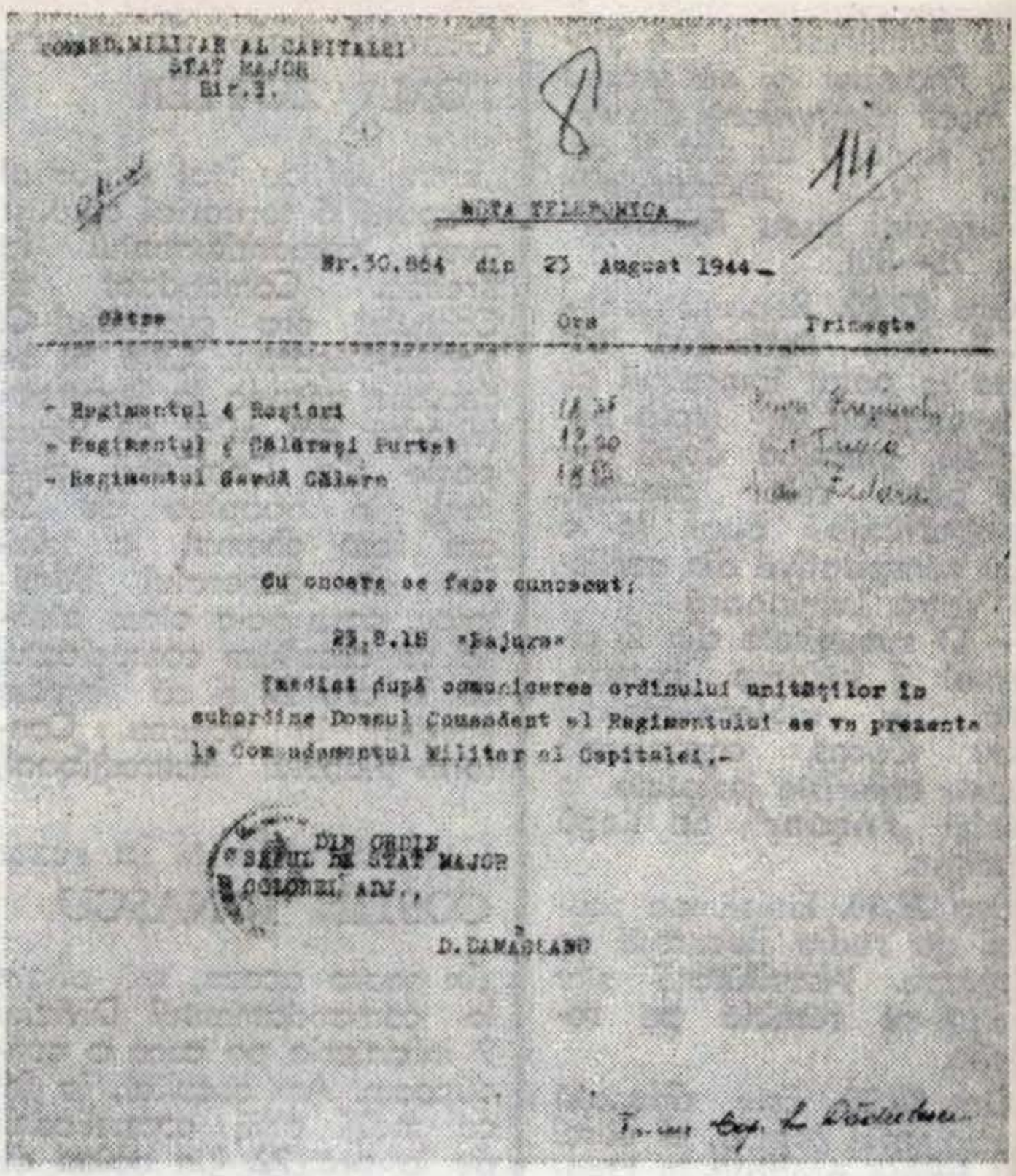

COMAND.MILITAR AL CAPITALEI
STAT MAJOR
Bir.I.

NOTA TELEFONICA

Nr.30.864 din 23 August 1944.

Către | Ora | Trimegta

- Regimentul 4 Roșiori | 14.35
- Regimentul 5 Călărași Purtat | 12.40
- Regimentul Gardă Călăre | 18.15

Cu onoare se face cunoscut:

23.8.15 «Pajura»

Imediat după comunicarea ordinului unităților în subordine Domnul Comandant al Regimentului se va prezenta la Comandamentul Militar al Capitalei.-

DIN ORDIN
ȘEFUL DE STAT MAJOR
COLONEL ANU.,

D. DAMASCHINO

Purtînd pe colț insemnul „secret", documentele dădeau inofensivelor cuvinte „Pajura" și „Stejar" putere de acțiune

lui de instructori germani de la Școala de subofițeri, precum și unităților hitleriste de pe aerodromul militar.

Eram convins că în curînd divizia va trebui să intre în acțiune pe frontiera de sud-vest".

General colonel în rezervă, MARIN MANAFU

„Conduceam Corpul 1 teritorial, care își avea comandamentul la Craiova. În dimineața zilei de 23, după ce-mi rezolvasem unele probleme de birou, eram pe punctul de a pleca la Turnu Severin. Șeful de stat major, colonelul Nicolae Niculescu, mi-a comunicat însă că un căpitan de aviație dorește să-mi transmită personal un ordin.

— Sînt trimis de domnul general Sănătescu — mi-a comunicat aviatorul — să vă transport urgent cu avionul la București. Trebuie să fiți acolo cel tîrziu la ora 17.

Am chemat imediat la mine pe colonelul Niculescu și, fără să-i comunic la cine plec, — așa erau indicațiile — i-am cerut dosarele cu situația dislocării unităților și subunităților de pe raza Corpului 1 teritorial. Apoi, cerîndu-i să se afle în permanență la comandament pînă la întoarcerea mea, i-am comunicat că plec la București, dar că nimeni nu trebuie să știe acest lucru.

...Am ajuns la București pe la ora 17,30. La palat, am fost primit de colonelul Emilian Ionescu, adjutant regal. El m-a introdus într-o cameră din aripa stîngă a palatului.

Despre arestarea lui Antonescu, m-a informat în ci-

NOTA TELEFONICA

Nr.30.866 din 23 August 1944

către	Ora	Cine primeşte
·Reg.2 Cal.Cercetare		Maior Pascu Petrescu
·Reg.4 Roşiori Blindat		Maior Rujinschi
·Reg.Garda Calare		Maior Zideru

Cu onoare se face cunoscut :

23. 8. 18,30 "Stejar" extremă urgenţă.

DIN ORDIN
SEFUL DE STAT MAJOR
COLONEL ADJ.,
D.Dămăceanu

COMANDAMENTUL MILITAR AL CAPITALEI
STATUL MAJOR

8

23

Nr. 3098
1943 luna August ziua 23
Comandamentul Militar al Capitalei
către
Comandamentul Gărzii, Jud. I-II-III-IV.

SECRET

ORDIN DE OPERAŢIUNI

I. SITUAŢIA:

Fapt de situaţie rezultând din PROCLAMAŢIA către Ţară a M.S.REGELUI din ziua de 23.8., precum şi pentru executarea Ordinului Marelui Stat Major Nr..... se ordonă următoarele

II. MISIUNEA

Comandamentul Militar al Capitalei are misiunea:

1.-Să ocupe şi să apere autorităţile şi Instituţiile Publice din Capitală, garantând normala lor funcţionare.

2.-Să asigure ordinea contra oricui ar încerca să o turbure(români sau germani), atât din interiorul cât şi din afara ei.

III. ÎNŢELEGEREA DISPOZIŢIEI.

Cele arătate în TABELUL ANEXA NR.1.

IV. EXECUŢIUNEA ORDINULUI.

Orele 0,20—0,30. Armatele a 3-a și a 4-a, aflate pe frontul din Moldova, comunică unităților în subordine ordinul de ieșire din războiul antisovietic și de retragere spre zonele din interiorul țării.

Ora 2,00. Informația că hitleriștii se regrupează în jurul Bucureștiului și în Valea Prahovei, în vederea unei contra-acțiuni cerute de Hitler, este urmată de ordinele C.M.C. de a se trece urgent la asaltarea și lichidarea obiectivelor militare germane.

Ora 4,00. Unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice din Capitală dezlănțuie atacul general.

— În Valea Prahovei, Dobrogea, Oltenia, Banat, Crișana, se extind luptele împotriva hitleriștilor.

Ora 6,30. Ostași și muncitori înarmați resping atacul trupelor hitleriste la podul Băneasa.

— Apare primul număr legal al ziarului „România liberă", care publică Declarația C.C. al P.C.R., Declarația guvernului, Proclamația regelui către țară și Decretul lege de amnistie generală politică a deținuților și internaților antifasciști.

— În Transilvania, Frontul plugarilor, sub conducerea dr. Petru Groza, precum și organizațiile Madosz-ului mobilizează forțele antifasciste în vederea nimicirii rezistențelor hitleriste.

Ora 10,00. Aviația hitleristă începe bombardarea Bucureștiului.

Ora 11,00. Două escadroane din Regimentul 2 călărași și formațiunile de luptă patriotice pentru forțele germane, care ar fi putut să organizeze puncte de rezistență pe aliniamentul Carpaților și, mai ales, să-și întărească forțele, prin aducerea de noi trupe, din Bulgaria și Iugoslavia. Iată de ce trebuia să luăm grabnice măsuri de anihilare. În zilele acelea, am avut alături de noi formațiunile de luptă patriotice. Muncitorii și țăranii înarmați au luptat alături de ostași.

Din batalionul 1, Regimentul 26 infanterie (dislocat în satul Florești) și o baterie din Regimentul 14 artilerie s-a format un detașament, condus de locotenent-colonel Ion Preda, care a dezarmat și capturat peste 600 de hitleriști pe aeroportul din Craiova. Detașamentul locotenent-colonelului Ion Oprescu a lichidat forțele germane (cca. 300 prizonieri) din zona parcului Romanescu (cazărmile regimentului de artilerie). Acțiuni de amploare au fost întreprinse împreună cu muncitorii, țăranii tineri și vîrstnici, la Turnu Severin, în defileul Gura Văii — Orșova, la Corabia, Bechet, Rast și pe tot malul de nord al Dunării. Cîteva cifre vor exprima convingător rezultatele acțiunilor întreprinse. Au fost capturați : 1 general de brigadă, 76 ofițeri superiori, 718 ofițeri, 4116 soldați, precum și imense cantități de materiale de război".

Generalul DAN IONESCU

teva cuvinte generalul Mihail. Mi-a comunicat că s-a hotărît că zona Corpului 1 teritorial va trebui să cuprindă întreaga Oltenie, precum și fostele județe Olt, Argeș și Muscel din Muntenia de vest. Apoi, generalul Sănătescu m-a informat că în cursul nopții, regele și suita lui vor părăsi Bucureștiul și se vor stabili la Dobrița (la nord-vest de Tîrgu Jiu) și că-mi revine sarcina de a lua toate măsurile de pază și siguranță necesare. Mi s-a atras atenția asupra pazei tezaurului național ce se afla la mănăstirea Tismana.

...După ce am ascultat comunicatul de la ora 22, m-am întîlnit la Casa Oștirii cu șeful biroului 3 operații al Corpului 1 teritorial — maiorul Voinea — cu care am stabilit măsurile cele mai urgente. Apoi, de la sediul Marelui Stat Major am telegrafiat colonelului Niculescu, la Craiova, transmițîndu-i hotărîrile luate : instalarea unor gărzi puternice și apărarea obiectivelor celor mai importante din Craiova și din zonă ; alarmarea trupelor astfel ca să fie gata de acțiune.

Nu am mai apucat bombardamentul hitlerist asupra Bucureștiului din dimineața zilei de 24. Plecasem cu o jumătate de oră mai înainte spre Craiova.

...Oltenia prezenta o deosebită importanță strategică pentru forțele germane, care ar fi putut să organizeze puncte de rezistență pe aliniamentul Carpaților și, mai ales, să-și întărească forțele, prin aducerea de noi trupe, din Bulgaria și Iugoslavia. Iată de ce trebuia să luăm grabnice măsuri de anihilare. În zilele acelea, am avut alături de noi formațiunile de luptă patriotice. Muncitorii și țăranii înarmați au luptat alături de ostași.

Din batalionul 1, Regimentul 26 infanterie (dislocat în satul Florești) și o baterie din Regimentul 14 artilerie s-a format un detașament, condus de locotenent-colonel Ion Preda, care a dezarmat și capturat peste 600 de hitleriști pe aeroportul din Craiova. Detașamentul locotenent-colonelului Ion Oprescu a lichidat forțele germane (cca. 300 prizonieri) din zona parcului Romanescu (cazărmile regimentului de artilerie). Acțiuni de amploare au fost întreprinse împreună cu muncitorii, țăranii tineri și vîrstnici, la Turnu Severin, în defileul Gura Văii — Orșova, la Corabia, Bechet, Rast și pe tot malul de nord al Dunării. Cîteva cifre vor exprima convingător rezultatele acțiunilor întreprinse. Au fost capturați : 1 general de brigadă, 76 ofițeri superiori, 718 ofițeri, 4116 soldați, precum și imense cantități de materiale de război".

își continuă relatarea : „Ne-am ținut de cuvînt. După împrejurări, unele detașamente au început chiar mai devreme ! Pînă la ora 2,30 principalele obiective românești erau puse sub pază ; ulterior s-a încheiat blocarea prin foc a obiectivelor germane prevăzute în prima urgență. De altfel, după cum rezultă din documente, la ora 2,50 generalul Hansen raporta O.K.W.-ului că nu poate îndeplini măsura de constituire a unui nou guvern, pentru că lovitura a fost «bine pregătită». Cînd ziua se-ngîna cu noaptea, Regimentul 2 călărași-cercetare, instalat în dispozitivul ordonat, trecea la acțiune.

Detașamentele de șoc, sub comanda maiorului Ioan Eugen, au atacat obiectivele hitleriste de la Prefectura Ilfov, blocul Schenker, Grand Hotel, Școala Superioară de Război..."

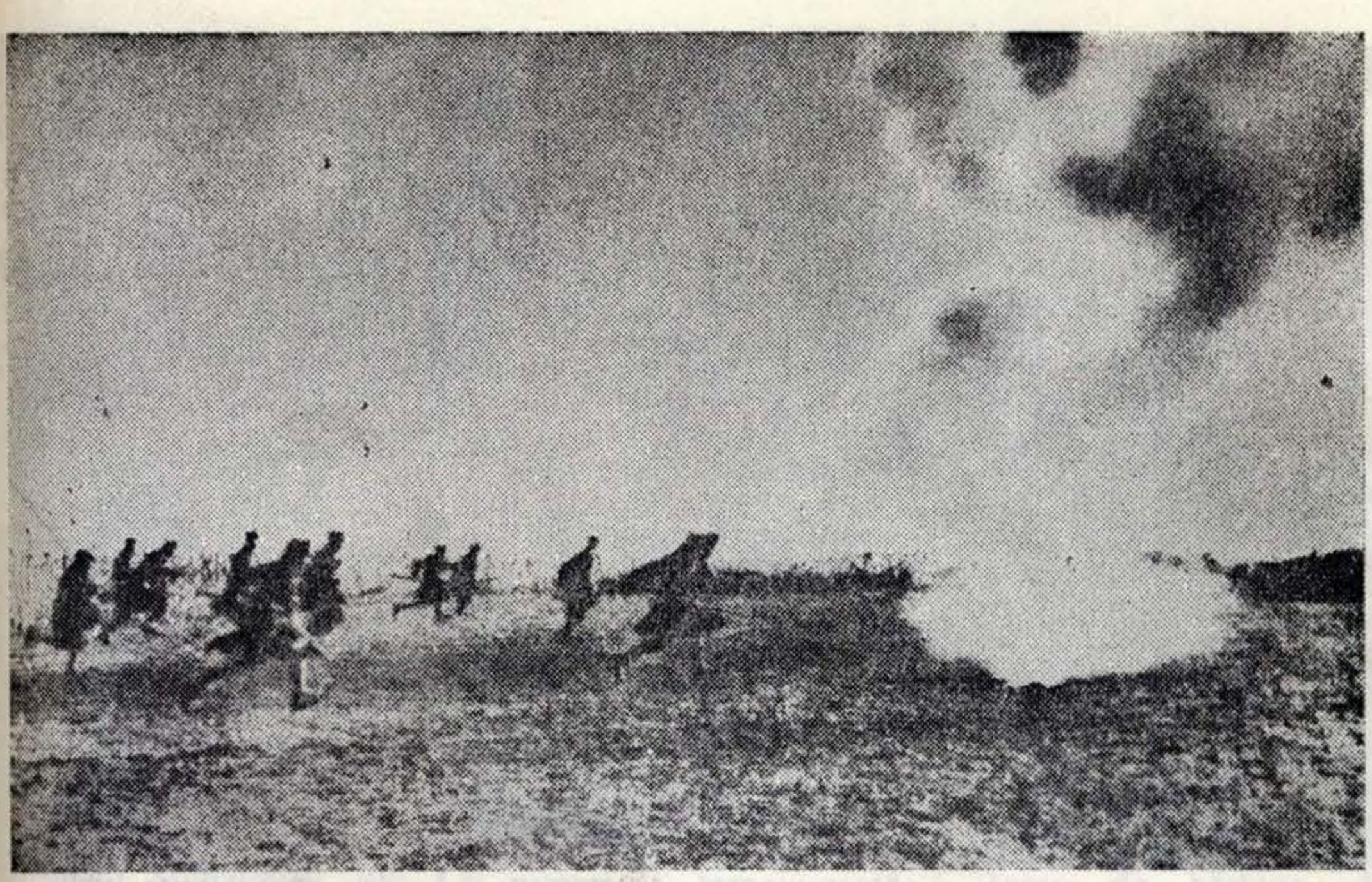

Nu un front, ci puzderie. Pămîntul românesc trebuia curățit metru cu metru

tă patriotice de la uzinele „Malaxa" și fabrica de pîine „Gagel" lichidează rezistența Misiunii militare germane pentru armata aerului.

Orele 12—24. Sînt dezarmate cu ajutorul populației trupele germane din diverse hoteluri, barăci, gara din Dealul Spirii din Capitală.

— Sînt respinse atacurile de la bariera Rahovei.

— Începe lichidarea grupării hitleriste din nordul Bucureștiului.

— Detașamentul român blindat sosit de la Tîrgoviște nimicește rezistențele germane de la Buftea și Mogoșoaia, căzînd în flancul și în spatele grupării hitleriste din zona Băneasa—Otopeni.

— Comitetul regional al P.C.R. Banat intervine în mod energic pentru eliberarea cadrelor comuniste și antifasciste din închisorile Caransebeș, Lugoj, Timișoara și Arad.

— Încep luptele de la Moreni, Bucov, Cîmpina, Ploiești, Buda, Păulești.

— Intră în acțiune aviația română de vînătoare,

VASILE CĂPRĂROIU, muncitor pensionar

„Întreprinderea noastră, «Gagel», mișuna de hitleriști (era cu capital german !). În noaptea de 23 spre 24, formațiunile de luptă patriotice din fabrică au capturat posturile fasciste de pază. În fabrica eliberată a început o adevărată «bătălie» : cu rîvnă, muncitorii coceau pîinea pentru aprovizionarea Capitalei și a armatei.

Dimineața, pe la ora 8, la solicitarea Comandamentului F.L.P., o parte din membrii formațiunilor noastre patriotice s-au îndreptat spre clădirea fostei prefecturi de Ilfov, de pe Splaiul Independenței, unde s-au alăturat ostașilor din Regimentul 2 călărași și muncitorilor de la «Malaxa».

După o înverșunată luptă, în jurul orei 11, la subsolul clădirii, a apărut steagul alb al capitulării. Apoi, hitleriștii au început să iasă ca guzganii. Misiunea hitleristă pentru armata aerului era lichidată.".

Generalul MARCEL OLTEANU

înnoadă firul amintirilor :

„...După vizita făcută în ostrov, m-am întors la comandament. Foarte curînd, căpitanul Rîureanu mi-a raportat telefonic că o puternică formațiune motorizată germană a ajuns în partea de nord a podului.

— Să deschid focul, domnule colonel ?

— Nu, lasă-i să se angajeze cu capul coloanei pe pod și trage numai cînd vor încerca să demonteze baricada.

M-am urcat în mașină și am gonit spre pod. Erc ora 5,45.

Căpitanu! Rîureanu, care se afla pe podul de pe calea ferată București—Constanța, aștepta momentul

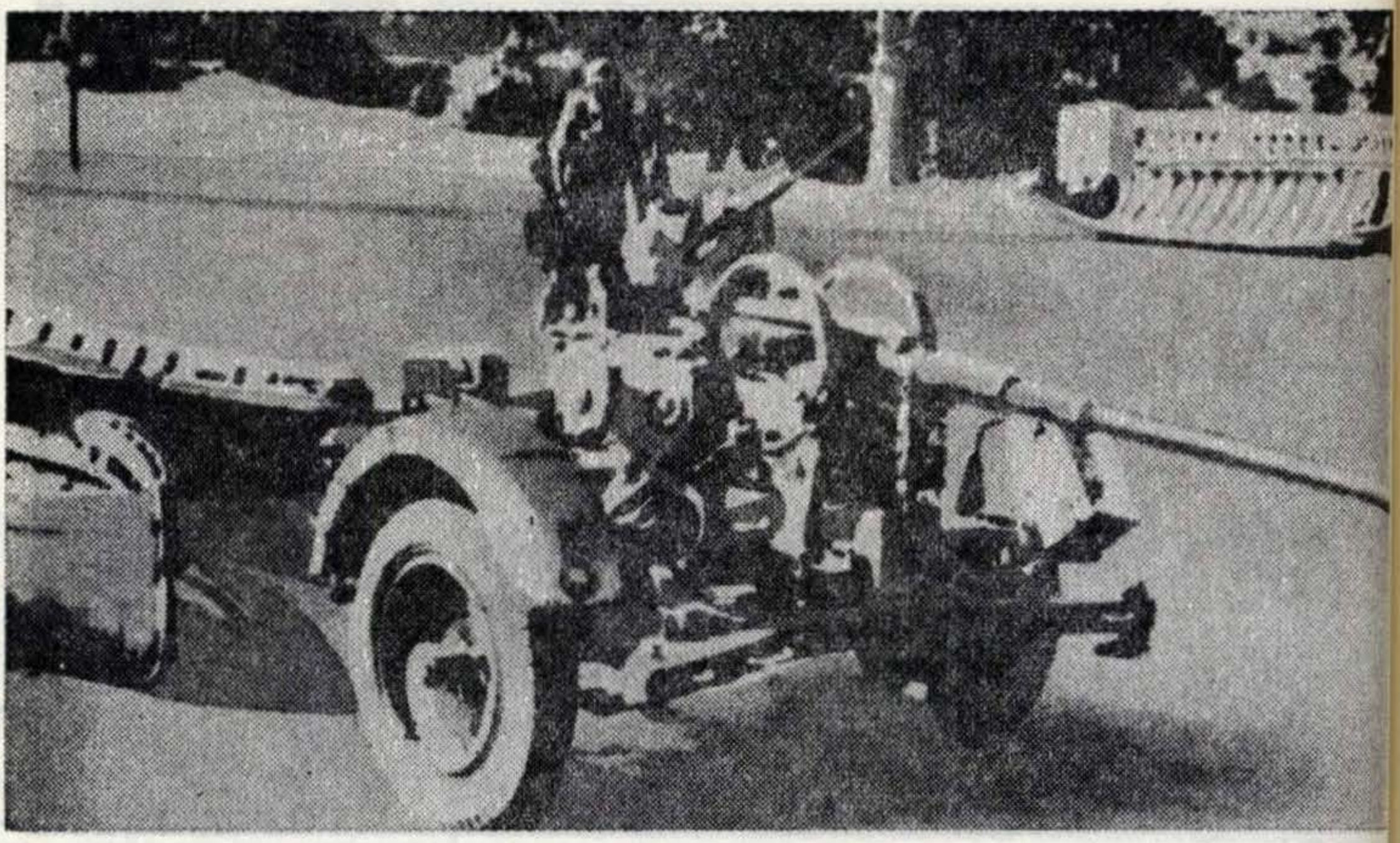

Rezemate de parapetul podului Băneasa, bărcile ciuruite de gloanțe, cu care patrioții construiseră baricadele. Tancul, părăsit de hitleriști, și-a lăsat oasele metalice pe pod

care, împreună cu artileria antiaeriană, anihilează atacurile aviației germane asupra Capitalei.

— La aerodromul Băneasa, personalul Flotilei 1 vînătoare și al Bazei regionale nr. 3 române rezistă cu îndîrjire primului atac al grupării inamice. Primind apoi întăriri de la Centrul de Instrucție Aero-Pipera, de la Batalionul de parașutiști și din partea gărzilor patriotice reocupă pînă seara parte din aerodromul Băneasa, eliberînd satele Herăstrău și Băneasa.

— Țăranii trec la dezarmarea unor grupe izolate ale armatei germane, capturează camioane cu muniție, dezarmează pichete de pază de la depozite și poduri. În sate se schimbă primarii proantonescieni și grupuri masive de țărani se alătură gărzilor patriotice.

— Trupele sovietice desfășoară acțiuni ofensive împotriva Grupului de armate germane „Ucraina de sud". cînd să dea semnalul (o rachetă roșie). Deodată văzduhul a răsunat de bubuitul unei rafale de tun antitanc. (Sergentul Vîrtosu n-a mai putut răbda înaintarea tunului inamic). Aproape simultan a pornit și racheta roșie. Podul era un iad de flăcări și fum. În panică, hitleriștii au sărit din mașini și au încercat să închege un front pe liziera de sud a satului Băneasa. Dar «tunulețul» sergentului Vîrtosu, secondat de cel al sergentului Zamfir, continuau să-i țină sub foc năpraznic. Atunci a căzut la datorie soldatul Nicoară, servantul de tun care a adus lada cu proiectile de la adăpost pentru ca tirul să nu conteneaască. ...Dușmanul nu a trecut peste podul Băneasa".

MIHALACHE BLANĂ, muncitor pensionar

„Eu eram muncitor la S.T.B. împreună cu încă doi setebiști și un tipograf alcătuisem o grupă patriotică de șoc, îndeplinind indicațiile pe care le primeam de la legătura noastră superioară de partid.

În preajma lui 23 august, am primit arme și am fost înștiințați că vom participa la o acțiune de mare amploare.

La 24 august, un reprezentant al Comandamentului F.L.P. ne-a transmis să ne strîngem mai multe grupe de șoc și să ne îndreptăm cu orice mijloc de transport spre podul Băneasa. Ni s-au alăturat și alți muncitori de la ateliere. Pînă în Piața Dorobanți am ajuns cu mașinile. De acolo — pe jos. Pe la 9, am ajuns lîngă pod unde am ocupat poziții lîngă ostași și alte grupe patriotice. Ni s-a încredințat un post de apărare de-a lungul terasamentului, cu fața spre lac.

O zi și o noapte am apărat această poziție".

Ora 13. Formațiunile de luptă patriotice de la uzinele „Vulcan" și de la „Uzinele chimice române", împreună cu subunități ale Regimentului 2 călărași zdrobesc rezistența Misiunii militare germane pentru trupele de uscat din Școala Superioară de Război.

— În cursul zilei, alte formațiuni capturează trupele hitleriste din cartierele Cotroceni și Belu, hotelul „Ambasador", comuna Militari.

— Muncitori înarmați participă alături de ostași la luptele pentru cucerirea hangarelor I.C.A.R.

— Pînă seara, forțele noastre stăpînesc ferm Capitala.

— Aviația germană primește lovituri puternice din partea trupelor aeronauticii române. Sînt capturate numeroase avioane și dezarmat personalul de bord.

— Continuă cu succes lupta formațiunilor patriotice civile și unităților militare din împrejurimile Capitalei. Gruparea germană din zona Otopeni-Băneasa este atacată și dinspre nord, prin interceptarea șoselei București-Ploiești.

— Pe Valea Prahovei, sînt dezarmate trupele germane din Azuga, Bușteni, Breaza, Posada, Scăieni, Nedelea, Chițorani, etc. Se desfășoară lupte puternice pentru apărarea orașului Ploiești.

— În sudul Munteniei, unități din Corpul 2 teritorial dezarmează trupele germane aflate în localitățile Turnu Măgurele, Oltenița, Alexandria, Țăndărei, Gura Ialomiței.

Colonel în rezervă, TEODOR DOBRE

„Comandam Batalionul de parașutiști alcătuit din cca. 1 000 de oameni. Intrasem în dispozitivul de apărare al Capitalei în sectorul Băneasa-Pipera-Tunari încă din noaptea de 23 spre 24 august, avînd postul de comandă într-o baracă de pe liziera nord-aerodrom Pipera.

În ziua de 24, am primit ordin din partea generalului Ermil Gheorghiu — comandantul Aeronauticii Române — să intervin cu batalionul pe aeroportul Băneasa, unde Grupul Aero Transport și cîteva baterii antiaeriene aflate în serviciu curent, se aflau într-o situație critică. Nemții, superiori în număr și armament, înconjuraseră hangarele și postul de comandă român. Am trimis imediat 2 plutoane, organizate în echipe de șoc. A trebuit să tragem la sorți pentru că toți doreau să intre în acțiune! A plecat cu ei, voluntar, instructorul profesor Traian Dumitrescu-Popa. Au pornit la acțiune, furișîndu-se printre grădini și case, intrînd pe aerodrom printre hangarele de la est. Se auzeau focuri de armă... Cu o echipă de 4-5 parașutiști, instructorul nostru a intrat într-un hangar, surprinzînd 5-6 nemți, care voiau să distrugă avioanele. Parașutiștii au reușit să pună pe fugă pe hitleriști, care s-au retras, parte către liziera vest-aerodrom, iar alții spre sud-est prin grădinile caselor din satul Băneasa. Am cerut căpitanului Mihai Tanțu să dirijeze încă 2—3 echipe de șoc, care erau întărite, de data aceasta, de un grup de muncitori din gărzile patriotice. Batalionul a dat atunci primele lui jertfe. Slt. Ion Pop-Cluj, adjutantul Teodor Ștefănescu, sergentul Fi. Lăzărescu, Cornel Crăciunescu, au căzut împușcați de fasciștii dosiți în case și grădini. Alături de ei, tînărul mecanic auto Filip Covaciu, de la atelierele S.T.B., a căzut secerat de rafala unei arme automate.

Lupta de hărțuire, de multe ori corp la corp, a continuat astfel, zi de zi, pînă la 27 august.

Astăzi, lîngă Castelul de apă de pe aerodrom se află o cruce modestă, pe care scrie: «Aici a căzut în luptă aprigă, la 24 august 1944, sergentul parașutist Ilie D. Nicolae, apărînd Capitala de urgia hitleristă». Noi, cei rămași în viață, obișnuim să mergem în fiecare an la acest mormînt, unde ne reculegem, gîndind la toți cei care s-au jertfit atunci".

Ne reîntoarcem la țărmurile Pontului Euxin ca să-l ascultăm din nou pe

Generalul COSTIN IONAȘCU

„Pe la ora 11 (24 august), am aflat că Bucureștiul este bombardat. Am primit ordin din partea colonelului Leonida (șeful Secției operații a M.St.M.) să trimit de urgență spre București un detașament puternic. În ziua de 25 august, detașamentul comandat de colonelul Emanoil Iacob sosea în gara Pantelimon, de unde a trecut la acțiune în zona Tunari-Otopeni. În urma unui consiliu, la care au participat comuniști din aparatul regional Constanța, contraamiralul Horia Macellariu și ofițeri superiori din divizia noastră, am hotărît să-i dăm un ultimatum vice-amiralului Brinkmann — comandantul forțelor germane din zonă. Ca răspuns, acesta și-a retras dispozitivul de luptă realizat în noaptea de 23 spre 24 august, refuzînd însă să depună armele. A doua zi, l-am chemat din nou la comanda-

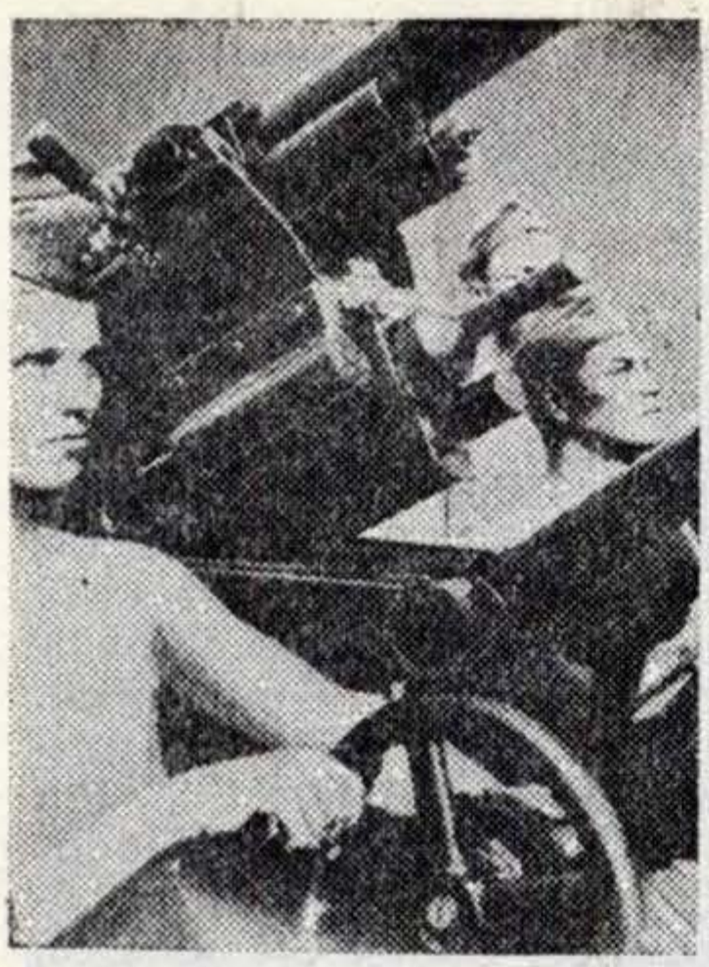

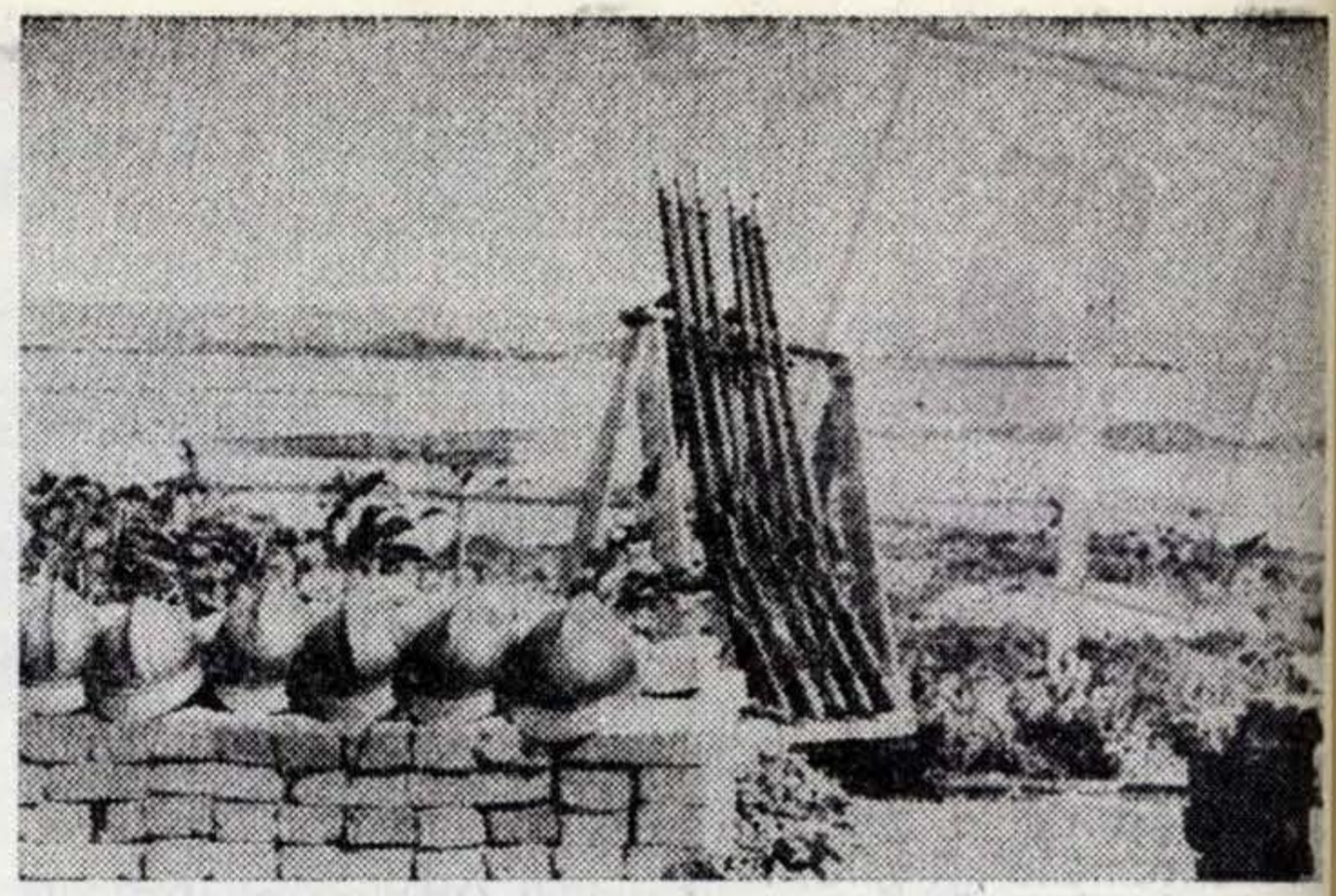

Cerul patriei era încă brăzdat de păsări cu zvastică. Zborul lor trebuia stăvilit. Pentru eventualitatea că vînătorii de avioane ar fi fost atacați de pe sol... căștile și puștile pregătite

— În Dobrogea, sînt lichidate rezistențele germane de la Topraisar, Negru Vodă, Hîrșova, Constanța, Mamaia, Eforie, Mangalia.

— Sînt ocupate, prin luptă, aeroporturile de la Brașov, Ghimbav și Balomir. Orașul Brașov e complet curățat de trupele inamice.

— În zona Prejmer, intră în acțiune „Bateria Albastră", constituită din muncitori de la uzina „Rogifer", din Tohanul Vechi.

— Forțele sovietice închid la Leova, pe Prut, cercul în jurul grosului trupelor Grupului de armate naziste „Ucraina de sud".

— În „România liberă" este publicată chemarea către țară a Partidului Comunist Român.

— Prin lichidarea ultimelor rezistențe inamice, izolate, din zona Crematoriului, ment. Aroganța lui ne uimea. La somațiile noastre ultimative, răspundea invariabil : «Nu am ordine superioare». Ne-a întrebat chiar dacă de la București n-am primit indicații să ne schimbăm atitudinea?! Apoi, în sfîrșit, a înțeles situația. Fața i-a devenit lividă, broboane de sudoare i-au țîșnit pe frunte. A spus că va lua măsurile cerute și a plecat.

...În seara zilei de 25 august, au început să sosească la comandamentul Diviziei rapoartele unităților în subordine. Toate relatau, în limbajul specific militar, acțiunile pline de inițiativă și eroism săvîrșite. Aflam că la Cernavodă, Regimentul 2 grăniceri, alături de batalioanele 1 și 4 ale Regimentului 36 infanterie, au reușit să dezarmeze unitățile germane din zonă, făcînd prizonier pe comandantul trupelor de uscat din Dobrogea, generalul colonel von Tschammer und Osten ; că batalionul 1 al Regimentului 40 infanterie a dezarmat, la Capul Midia și Mamaia, 600 de fasciști ; că Regimentul 36 infanterie a reușit să dezarmeze o coloană de hitleriști din zona cuprinsă între actualele sate Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu ; că în portul Constanța, ostașii, împreună cu muncitorii de la Șantierul Naval și stația de petrol au înfrînt rezistența trupelor hitleriste de la Silozuri și Casa de Cablu ; că un detașament din Regimentul 34 infanterie, comandat de căpitanul Gheorghe Scipione, a interceptat și nimicit o puternică coloană hitleristă, care voia să pătrundă în Constanța, capturînd 40 de mașini germane ; că la hipodromul Palas din Constanța, companie comandată de sublocotenentul Ilie Stan a făcut prizonier batalionul german de pază de la depozitul de muniții ; că hitleriștii din bateria „Tirpitz" s-au predat.

Zorii zilei de 26 august găseau orașul Constanța și împrejurimile curățate de trupele fasciste. Concomitent, era eliberat teritoriul întregii Dobrogi. Pînă la 29 august, forțele insurecționale române au curățit întreaga zonă dintre Dunăre și Marea Neagră (capturînd peste 10 500 de prizonieri) și au început deplasarea spre Transilvania".

Fabricii de avioane S.E.T. și cartierului Colentina *se încheie cu succes operațiunea de nimicire a forțelor hitleriste din interiorul Capitalei.*

— Se declanșează acțiuni decisive pentru nimicirea grupării inamice din zona Otopeni-Băneasa, la care participă, alături de ostași, muncitori înarmați de la S.T.B., C.F.R., „Vulcan" etc.

— Unitățile Corpului 5 teritorial și formațiunile de luptă patriotice dezarmează puternice grupări fasciste din Moreni și împrejurimi.

— Continuă acțiunile de curățire a Dobrogei (Jijila, Sinoe, Mihai Viteazul, Cernavodă, Cobadin).

— Este nimicită gruparea inamică din zona Turnu Severin-Șimian, care încerca să-și deschidă drum spre vest.

— Trupele române care asigură acoperirea frontierei capturează coloanele germane care se retrăgeau prin trecătorile Carpaților spre nordul Transilvaniei.

— Trupe din comandamentele 103, 104 munte, Brigada 6 artilerie, Regimentul 17 infanterie și alte unități aflate în Moldova se alătură Armatei sovietice, luptînd împotriva hitleriștilor.

— Se iau măsuri pentru pregătirea și dirijarea forțelor române devenite disponibile, în vederea trecerii spre Transilvania.

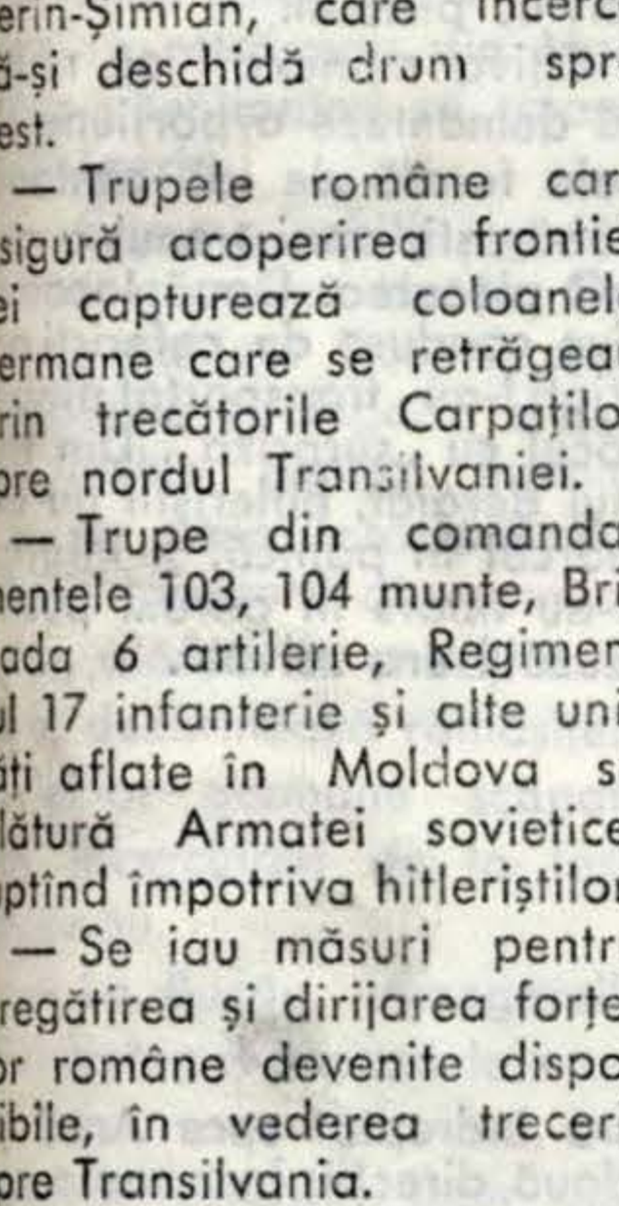

— Este străpuns dispozitivul inamic de la nord de București (o parte din trupele inamice s-a predat, iar

ȘTEFAN BUCIUCEANU, controlor de calitate la Uzina „Autobuzul"

„Eliberat din închisoarea din Lugoj în noaptea de 23, am sosit la București în dimineața de 25 august și de la gară m-am îndreptat direct spre Comandamentul F.L.P. din Aleea Alexandru. Am fost înrolat într-o formațiune patriotică de cca. 27-30 de oameni, primind sarcina de a da ajutor ostașilor români care blocaseră localul Legației germane de pe Calea Victoriei (actuala clădire O.S.T.A.).

Apărați de mitralierele îndreptate spre intrarea legației, am pătruns înăuntru. În holul de la intrare, vreo 30 de fasciști au ridicat brațele în sus. Din interior, am auzit focuri de armă.

Într-o cameră de baie, l-am găsit pe Manfred von Killinger și pe secretara lui într-un lac de sînge".

Căpitan în rezervă, P. TRĂILESCU

„Făceam parte din Flotila 2 bombardament, reținută pe aerodromul Țăndărei în cantonament de campanie, în stare de alarmă. Fiind ales comandant al unei unități ad-hoc, trebuia să ajut la dezarmarea trupelor germane din Țăndărei. S-a dat în seara zilei de 24 un ultimatum comandamentului garnizoanei ce-și avea sediul în școală.

La 25 august, ora 3,55, împreună cu sergentul Alexandru Leitner, m-am prezentat la comandamentul german, unde am fost întîmpinați de ofițeri germani echipați în ținută de luptă. Deoarece au refuzat să se predea, s-a început imediat acțiunea de dezarmare forțată. Din partea opusă a șoselei, grupa sergentului Molnar a deschis focul. Am trimis un agent de legătură la aerodrom, cerînd ca avioanele de vînătoare să intervină. A sosit mai întîi unul, apoi altele în șir indian, mitraliind școala. Fasciștii au fost siliți să se predea.

La 8,30, am ocupat cu forțele de care dispuneam șoseaua de la liziera satului dinspre Slobozia, lăsînd grupa sergentului Molnar la încrucișarea de drumuri dinspre Buzău (acolo a dezarmat el o grupare germană).

La ora 11, s-a predat localul școlii din Țăndărei autorităților locale și s-au dus prizonierii într-o clădire la sud de gară.

La 27 august, m-am deplasat, din ordin, cu întregul eșalon volant al Escadrilei 72 bombardament, pe aerodromul Stănești-Tîrgu-Jiu".

Inginer MARIN GR. NĂSTASE

„Eram inginer proiectant la uzinele din Tohan. Existau la uzină trei tunuri cu care se făceau la poligon probele de recepție a muniției. La 25 august, muncitorii au hotărît să organizeze o baterie de artilerie (s-au oferit voluntar mai mulți, dar au fost aleși doar 56), care a primit denumirea simbolică de «Bateria Albastră» (servanții erau muncitori echipați în salopete). Avînd gradul de locotenent de artilerie, muncitorii m-au ales comandant. La 26, prezentîndu-ne la Batalionul 3 vînători de munte din Brașov, am fost repartizați să ocupăm o poziție la sud de Prejmer.

Am intrat imediat în acțiune. Munițiile nu ne lipseau : muncitorii din uzină ne aprovizionau în flux continuu. La 28 august, ne-am deplasat în sectorul Doboli-Podul Olt, deoarece trupele hitleriste și hortiste înaintau dinspre orașul Sfîntul Gheorghe.

Datorită tirului nostru, infanteriștii au putut dez-

restul a fost „înghesuit" într-un spațiu restrîns, pe aeroportul Otopeni).

— Sînt lichidate trupele germane din orașul Giurgiu, salvîndu-se de la distrugere instalațiile petrolifere și portuare.

— Artileriștii și Grupul 7 bombardament ușor nimicesc un grup de vase care încercau să se retragă pe Dunăre.

— Încă o coloană hitleristă e dezarmată la Cernavodă.

— Trupele Diviziei 5 infanterie capturează o coloană germană în retragere la Stîlpu-Buzău.

— Sînt lichidate focarele de rezistență germane din Lugoj, Caransebeș, Reșița, Anina, Oravița, Arad.

— În Bărăgan, Divizia 21 infanterie-Galați se ciocnește cu trupe hitleriste în retragere.

— Trupele sovietice ajung la Focșani, Rîmnicu-Sărat, Galați și trec în Dobrogea, la Tulcea. Navele și unitățile de desant sovietice sosesc în porturile Sulina și Tulcea.

— În Capitală are loc o mare întrunire muncitorească, prima de acest fel după doborîrea regimului antonescian. Iau cuvîntul militanți de frunte ai partidului comunist, asigurînd armata și poporul că partidul va ști să-și îndeplinească misiunea istorică de a conduce lupta maselor pentru înfăptuirea revoluției democratice antifasciste și agrare, pentru făurirea unei Românii libere, independente, democratice.

— Se dă publicității Proclamația Comitetului Central al Partidului Comunist Român către întregul popor, în care se arată că „Partidul Comunist Român, care a fost și este în fruntea luptei pentru scoaterea țării din războiul antisovietic, pentru încheierea armistițiului, pentru ieșirea din alianța hitleristă, pentru trecerea de partea coaliției antihitleriste, pentru pacea cu Națiunile Unite, pentru libertatea și independența țării, pentru democrație, se adresează tuturor oamenilor muncii, tuturor patrioților, tuturor democraților, tuturor forțelor sănătoase ale țării, cheamă la luptă pentru înfăptuirea acestor sarcini".

— Se dă publicității Decretul-lege privind trecerea în rezervă a unor categorii de ofițeri, subofițeri și trupă.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Aprovizionării.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Economiei Naționale.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Industriei și Comerțului.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Muncii.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Transporturilor.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Agriculturii.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Finanțelor.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Justiției.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Propagandei Naționale.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Educației Naționale.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Sănătății.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Minelor și Petrolului.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Cultelor și Artelor.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Afacerilor Străine.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Aerului și Marinei.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Înzestrării Armatei.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Forțelor Armate.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Afacerilor Interne.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Reconstrucției.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Colaborării cu Armistițiul.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Propagandei.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Coordonării Economiei.

— Se dă publicității Decretul-lege privind înființarea Ministerului Economiei de Război

mata de sprijinul efectiv al clasei muncitoare.

— Sînt zdrobite toate rezistențele hitleriste din localitățile și pădurile din nordul Capitalei. (În aceste 6 zile, în zona București au fost capturați aproape 7 000 de prizonieri, între care 7 generali).

— La Gherghița este capturată coloana germană comandată de generalii Stahel și Gerstenberg, care scăpaseră din încercuirea de la Otopeni. (Vezi Gh. Zaharia „Capitularea de la Gherghița", pag. 50—53).

— Unități din Armatele 3 și 4 dezarmează în estul Munteniei coloanele inamice care se retrăgeau din Moldova intenționînd să treacă în Bulgaria.

— Este zdrobită garnizoana germană de la Orșova ; defileul Dunării spre Iugoslavia și Ungaria e astfel închis pentru inamic.

— În zona Întorsura Buzăului locuitorii din comuna Teliu, alături de unități militare, dezarmează rămășițele diviziilor germane scăpate din încercuirea de la Iași-Chișinău.

— La Buzău, avangărzile sovietice acționează la nord de oraș, spre Nehoiașu, împotriva resturilor unor unități germane retrase din Moldova.

— Corpul de munte trece frontiera impusă prin Dictatul de la Viena, declanșînd acțiuni ofensive spre Sfîntu Gheorghe, pentru a degaja calea ferată Brașov-Teiuș, necesară în vederea acțiunilor din Transilvania.

— Trupele sovietice ating aliniamentul Mizil-sud, Buzău-sud, Brăila-Tulcea, Sulina și își continuă marșul în ritm susținut spre Ploiești, București și Constanța.

Colonel în rezervă, FLORIN NAVASART

„În baza ordinului direct, primit din partea generalului Gheorghe Mihail și a confirmării complimentare din partea comandantului Diviziei 9 infanterie, a fost constituit detașamentul Cernavodă-Fetești, format din grăniceri, infanteriști și pontonieri, avînd un efectiv de peste 6 000 de ostași.

Sarcina detașamentului era extrem de dificilă. Principalul punct strategic disputat îl constituia podul de la Cernavodă pe care noi voiam să-l păstrăm intact ; trebuiau oprite și dezarmate unitățile germane ce se retrăgeau spre Bulgaria ; era necesar să fie apărat malul drept al Dunării, pentru a împiedica debarcarea hitleriștilor de pe nave. Acțiunile detașamentului au fost în primele zile scurte, dar violente.

În zilele de 24 și 25, au fost dezarmați toți hitleriștii din zonă iar generalul Tschammer von Osten a fost făcut prizonier. Ziua de 26 s-a încheiat cu o nouă victorie : 1 500 de prizonieri. Mai grea a fost ziua de 27 august. 7 grupe a cîte 5-6 vase germane veneau pe Dunăre, dinspre Hîrșova, avînd ca obiectiv principal distrugerea podului. Între orele 18 și 22, s-au desfășurat lupte violente, care s-au terminat prin capitularea totală a nemților. Rezultatul : 4 591 prizonieri germani, inclusiv 1 general și 93 ofițeri, la Cernavodă ; 380 prizonieri la Fetești ; 190 prizonieri pe frontieră la Negru Vodă ; material de război capturat".

Colonel în rezervă, COSTACHI MÎNDRU

„Divizia 21 infanterie-Galați, venită de pe front, se instalase în satul Branițte, pe Siret. Ostașii — supraviețuiseră cca. 5 000 — nu s-au răzlețit, deși se aflau aproape de gospodăriile lor. În seara de 23 august — nu exista nici un aparat de radio în sat — cineva a rostit cuvîntul «pace». Vestea s-a răspîndit, dar nimeni nu știa cum și ce fel de pace venise. Poate de aceea n-au fost nici chiote, nici discursuri, nici o armă ruptă de roata căruței și aruncată în bozia drumului.

A doua zi, s-a primit ordinul de punere în marș spre București. La capătul podului peste Siret, ostașii noștri plantaseră o placă indicatoare, pe care scria «SPRE ARDEAL». Din mers, unitățile diviziei se reorganizau pentru luptă. Auzisem despre cele petrecute la București, Galați, Barboși, Focșani, Făurei. Și toate acestea peste cei patru ani de coșmar, de umilință, de ură și de scrisori de acasă, care-ncepeau cu «... află că ne-au luat tot».

În noaptea de 27 spre 28 august, în inima Bărăganului, am fost ajunși din urmă de primele coloane hitleriste, respinse peste Siret.

La plecarea din Rușetu, către Pogoanele-Buzău, divizia a primit ordin să treacă la dezarmarea și capturarea oricărei coloane hitleriste întîlnite în zonă.

În seara de 28 august, coloana blindată a Corpului 29 armată hitlerist (comandat de generalul locotenent

— Pleacă la Moscova delegația română pentru încheierea armistițiului.

— Se termină acțiunile de dezarmare a trupelor germane din Dobrogea. În după amiaza zilei, subunități motorizate sovietice ajung la Constanța.

— Sînt total curățite de inamici orașele Slobozia și Calafat.

— Trupele sovietice lichidează grosul grupării încercuite în punga de la Iași-Chișinău.

— Acțiuni de luptă comună ale Diviziei 18 infanterie, Comandamentului 101 munte și Brigăzii 6 infanterie moto sovietică la Valea Călugărească.

— Corpul 5 teritorial, întărit cu forțe devenite disponibile din zona București, dezarmează grupările hitleriste de la Păhărniceasca și Miroslăvești, în timp ce Divizia 18 infanterie împreună cu o unitate sovietică de tancuri (care veneau din Moldova), despresoară orașul Ploiești.

— La București, în fața sediului C.C. al P.C.R. are loc un mare miting.

Anton Frieher von Bertholsheim) a fost oprită în fața satului Brădeanu de către Regimentul 24 infanterie din divizia noastră. A doua zi, în fața satului Pogoanele, resturi din Divizia 10 grenadieri blindată (comandată de generalul-locotenent August Schmidt) au fost atacate și nimicite de Regimentul 11 dorobanți-Siret.

Prin Pogoanele au trecut doar cei 3 600 de prizonieri capturați. Și acesta a fost doar începutul..."

General TOMA ZOTTER

„Mi-e foarte greu să aleg episoade din epopeea de pe Valea Prahovei. Au fost o puzderie de focare de luptă îndîrjită, a fost o vale a flăcărilor, a bombelor, a luptelor de hărțuire cu un cer acoperit de avioane. Ploiești, Moreni, Slobozia, Tîrgșorul Vechi și Nou, Strejnic, Boldești, dealul Pițigaia, Cîmpina, gara Băicoi, pădurile Păhărniceasca, Buda-Filipeasca, Misleanca-Păulești... Comandanți iscusiți, gărzi muncitorești viteze, ostășime eroică și-au înscris numele în cartea de aur a Prahovei.

În după amiaza zilei de 31 august în întreaga zonă petrolieră tunurile încetaseră să bată. Misiunea lor fusese îndeplinită. În 9 zile de luptă continuă, hitleriștii lăsau în Valea Prahovei — devenită a plîngerii pentru ei — 1 500 morți, 2 300 răniți, 9 076 prizonieri (dintre care 3 generali și 1 278 de ofițeri și subofițeri), cca. 1 300 camioane, trenuri cu armament, 260 tunuri de diferite calibre. Pierdusem și noi 800 de ostași, care și-au dat viața pentru libertatea patriei".

Ofițeri hitleriști în două ipostaze: trufia începutului ...și umilința sfîrșitului

Florile recunoștinței pentru victorioșii apărători ai patriei

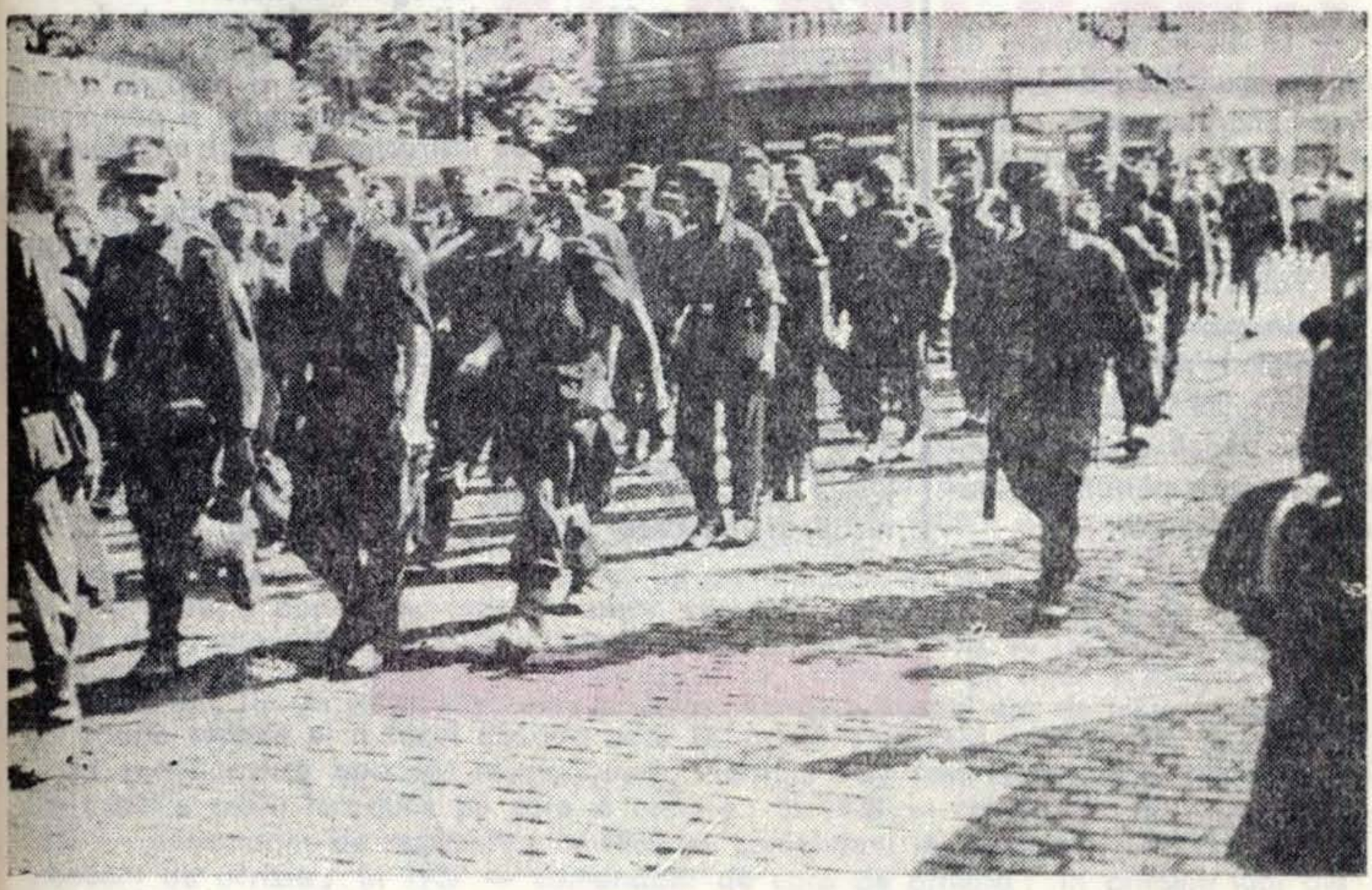

Lagărul de prizonieri pentru cotropitorii înfrînți

— În Valea Prahovei, sînt înfrînte ultimele rezistențe inamice.

— Pe teritoriul Munteniei, se încheie acțiunea de capturare a trupelor germane ce se retrăseseră din Moldova.

— În Capitală intră primele unități ale Armatei Sovietice, primite cu entuziasm de populație.

— Un eșalon al Diviziei „Tudor Vladimirescu", în marș spre București, nimicește rezistențele germane din apropierea comunei Deleni, județul Vaslui.

— La Slănic și Vălenii de Munte, muncitorii de la uzinele „Mărgineanca" alături de unități militare încheie acțiunea glorioasă de lichidare a trupelor hitleriste din Valea Prahovei.

— În zona de acțiune a Armatei 1 române (Podișul Transilvaniei și Banat), eforturile vizează apărarea împotriva unor pătrunderi inamice din exterior.

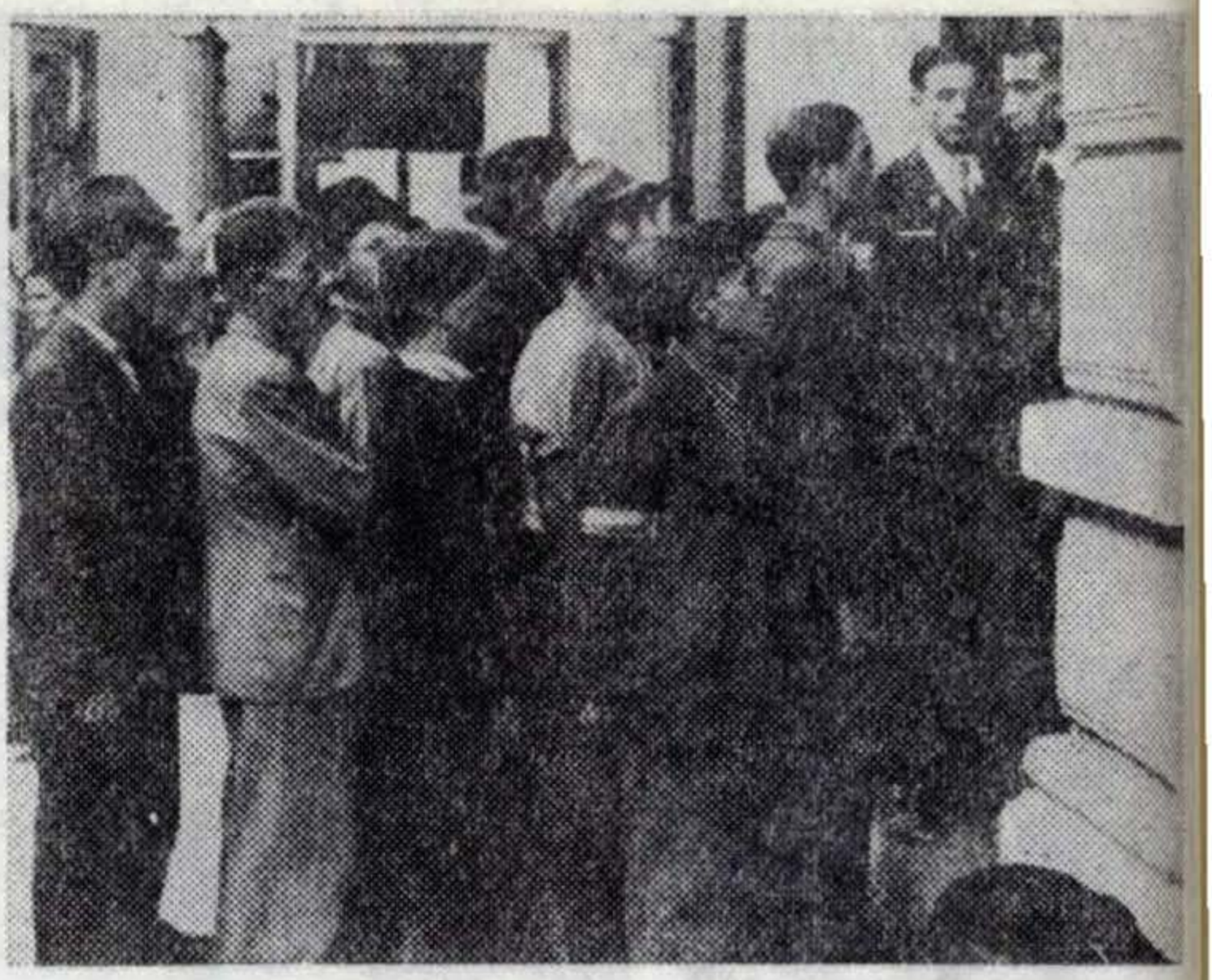

Octombrie 1944. „Vrem să plecăm voluntari pe frontul antihitlerist !"

la sfîrșit acțiunea insurecțională a formațiunilor de luptă patriotice și a Armatei române, creîndu-se un front de 1 400 km pe frontiera de sud-vest, vest și în Podișul Transilvaniei, facilitînd eliberarea părții de nord-vest a țării și, alături de Armata sovietică, continuarea războiului antihitlerist pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei.

La insurecție și-au adus contribuția numeroase formațiuni de luptă patriotice, în cadrul cărora au luptat muncitori, studenți, ingineri, medici,... zeci de mii de patrioți din cele mai diverse categorii sociale.

Au acționat 30 de divizii și un detașament de pază petroliferă, 7 divizii cu efective reduse venite de pe frontul din Moldova, diferite unități de armată și corp de armată, formațiuni ale marinei, aviației, jandarmeriei și pompierilor, școli militare și centre de instrucție. În total un efectiv de 465 659 militari.

Între 23 și 31 august forțele insurecționale au nimicit peste 5 000 de militari germani, au capturat 56 455 de prizonieri (între care 14 generali și 1 421 ofițeri), ceea ce reprezintă valoarea a circa 6 divizii ; au distrus tehnica de luptă inamică, au capturat cantități mari de trofee în armament și muniție, 438 vase fluviale (60 au fost scufundate), 228 avioane (doborînd alte 60) ; au smuls comandamentelor hitleriste întregul sistem de aerodromuri de pe teritoriul României ; au cruțat de la distrugere numeroase obiective industriale, poduri, porturi, căi de comunicații și îndeosebi bazinul petrolifer al Văii Prahovei.

Gheorghi JUKOV

mareșal al Uniunii Sovietice

AMINTIRI ȘI REFLECȚII

Epopeea napoleoneană ne-a familiarizat cu fulgerătoarele cariere militare, cu ultrarapidele avansări (cea mai spectaculoasă fiind însăși promovarea lui Bonaparte), cu bastoanele de mareșal pitite în ranițele tuturor oștenilor de rînd.

Răscolitoarea înnoire a rînduielilor umane din Octombrie 1917 a inaugurat o eră fundamental nouă pentru omenire, instaurînd pe a șasea parte a planetei domnia celor ce muncesc și descătușînd toate talentele poporului. De data aceasta, vertiginoasele „ascensiuni" nu s-au manifestat numai pe tărîm militar. Simpli muncitori s-au dovedit în stare să conducă întreprinderi cu mii de salariați, simpli țărani s-au transformat în eminenți savanți, simpli învățători s-au afirmat pedagogi de renume mondial, simpla Rusie a plugului de lemn a devenit o mare putere industrial-agrară.

Privită cu dragoste de cei asupriți de pretutindeni, Uniunea Sovietică era în același timp și obiect al urii exploatatorilor de pretutindeni. Ea avea nevoie de armată — de o armată a poporului, care să apere cuceririle poporului, atît de greu dobîndite și atît de scump plătite. Printre voluntarii care, în august 1918, se înrolau în regimentul 4 al Diviziei 1 de cavalerie din Moscova, se număra și un tînăr slăbuț, în vîrstă de 22 de ani, fiu de țăran sărac din gubernia Kaluga. Flăcăul era de meserie cojocar, dar foarte repede el a făcut dovada unor remarcabile însușiri militare. Cu promptitudinea caracteristică epocilor revoluționare, meritele i-au fost recunoscute. Iată cîteva din treptele scării ierarhice pe care a urcat-o : în 1920 — comandant de pluton ; în 1921 — comandant de regiment ; în 1930 — comandant de brigadă ; în 1933 — comandant de divizie ; în 1937 — comandant de corp de armată ; în primele luni ale anului 1941 — șef al Marelui stat major al Armatei Roșii.

Într-un sat din gubernia Kaluga la sfîrșitul secolului trecut

Dar pentru fiul de țăran din Kaluga, marele examen avea să înceapă o dată cu agresiunea Germaniei naziste împotriva Uniunii Sovietice. La 22 iunie 1941, el a fost numit reprezentant al Înaltului comandament pe frontul de sud-est. În lunile și anii care au urmat, a comandat succesiv Frontul Leningradului, Frontul de Vest, Frontul I Ucrainean — zone dintre cele mai nevralgice ale giganticului cîmp de luptă. Stăpîn al unei desăvîrșite științe militare, strateg înzestrat și tactician îndrăzneț, dotat cu o neobișnuită forță de previziune și cu reacții neașteptat de iuți, tenace și rezistent la cele mai crîncene dificultăți, Jukov a jucat unul dintre rolurile principale în două dintre cele mai eroice episoade ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei : încercuirea hitleriștilor la Stalingrad și străpungerea blocadei Leningradului. Apoteoza a avut loc în bîrlogul fiarei : după ce a cucerit Berlinul, Jukov este ofițerul sovietic care a primit, la 9 mai 1945, din însărcinarea Comandamentului suprem, capitularea necondiționată a Germaniei.

Incontestabilele sale calități i-au fost recunoscute atît de aliați, cît și de dușmani. „Jukov este unul dintre cei mai completi conducători de oști ai contemporaneității", scria Dwight Eisenhower, iar generalul nazist von Manstein mărturisea : „Ori de cîte ori a trebuit să-l înfruntăm, știam că ne pîndesc cele mai neplăcute surprize și cele mai catastrofale pericole".

De la 18 ianuarie 1943, Jukov are gradul de mareșal al U.R.S.S. Pe pieptul său strălucesc, printre nenumărate alte ordine și medalii sovietice și străine, patru stele de aur : sînt însemnele unui luptător căruia i s-a conferit în patru rînduri titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Drumul parcurs de fostul ucenic al unui atelier de cojocărie face să pălească pînă și gloria unui Murat sau Ney, care s-au ridicat în anii de strălucire ai imperiului napoleonean. Cariera și eminentele calități de comandant ale lui Gheorghi Jukov au fost puse în întregime în slujba idealurilor și cuceririlor revoluționare, în slujba apărării libertății pe care socialismul a adus-o milioanelor de oameni din patria sovietică.

Din volumul „Amintiri și reflectii", pe care mareșalul Jukov l-a publicat anul acesta în editura agenției „Novosti" din Moscova, am ales pentru cititorii noștri cîteva pagini, în care autorul vorbește despre copilăria și adolescența sa atît de umile.

Recrutul Gheorghi Jukov, 1918

PRIMELE EȘECURI PE FRONTUL... AGRICOL *

La o vîrstă înaintată e greu să-ți amintești de toate cîte ți s-au întîmplat în viață. Anii și evenimentele alungă din memorie multe amănunte, mai cu seamă pe cele din copilărie și din adolescență. Rămîn doar cele ce nu se pot uita.

Casa din Strelkovka (gubernia Kaluga), în care m-am născut, la 19 noiembrie (după stilul vechi) 1896, se afla în mijlocul satului. Era o casă foarte veche, lăsată într-o rînă, cu acoperișul și pereții îmbrăcați în mușchi și iarbă. Avea o singură odaie, cu două ferestre.

Părinții mei nu știau cînd și de cine a fost construită. Bătrînii satului spuneau că în casa noastră locuise altădată Annuška Jukova, o văduvă fără copii, care, pentru a-și îndulci singurătatea, luase de la orfelinat un băiat de doi ani. Era tatăl meu. Nimeni nu i-a cunoscut pe părinții lui adevărați. Se știa doar că o femeie îl lăsase, pe cînd avea trei luni, în fața orfelinatului, împreună cu un bilețel pe care scria: „Fiului meu să-i dați numele de Konstantin".

Mama mea, Ustinia Artemievna, a fost o femeie foarte voinică. Ridica ușor un sac cu cinci puduri (80 kg — *n.r.*) de grîu și-l transporta la o distanță apreciabilă. Se spunea că moștenise forța fizică a tatălui ei, bunicul meu Artiom, care se vîra sub burta calului și-l sălta în spinare.

Tatăl meu cîștiga te miri ce și mai nimic de pe urma cizmăriei, încît mama era nevoită să muncească din greu la cărăușie. Primăvara, vara și toamna lucra la cîmp, iar în pragul iernii pleca în orașul Maloiaroslavet, unde încărca produse de băcănie și le ducea negustorilor din Ugodski Zavod.

...Nouă, copiilor, ne plăcea cel mai mult să mergem la pescuit pe malul Protvei, printre dealurile Mihalevsk. Drumul pînă acolo trecea printr-o pădurice de tei și prin crînguri de mesteceni, unde găseai din belșug zmeură, căpșuni, iar spre sfîrșitul verii, ciuperci. Țăranii din împrejurimi veneau în pădurice după scoarță de tei din care își meșșereau opinci, numite la noi „pantofi de ocazie cu pătrățele".

Azi nu mai există nici păduricea de tei și nici crîngurile de mesteceni. Le-au tăiat ocupanții germani, iar după Războiul de Apărare colhozul a arat terenul.

Într-o vară tata mi-a spus:

— Acum ești mare, Egor, (diminutiv de la Gheorghi — *n.r.*) ai șapte ani, ar trebui să te apuci de treabă. La anii tăi eu am muncit cot la cot cu cei mari. Mîine mergem la coasă. Tu și soră-ta o să greblați fînul și o să-l așezați în căpițe.

Am muncit cu rîvnă și cei mari m-au lăudat. Dar am cam sărit peste cal, căci palmele mi s-au acoperit de bășici. Mi-a fost rușine să mă plîng și am răbdat cît am putut. În cele din urmă însă bășicile s-au spart și n-am mai fost în stare să greblez.

— Nu-i nimic, trece, mi-a spus tata, înfășurîndu-mi mîinile într-o cîrpă.

Apoi a venit timpul recoltatului și mama mi-a spus:

— Trebuie să-nvești să seceri, fiule. Ți-am cumpărat o seceră nou-nouță, mîine o să mergi cu mine la recoltatul secarei.

La început totul a decurs normal, pe urmă însă am dat din nou de bucluc. Vrînd să fac pe grozavul, m-am pripit și m-am tăiat cu secera la degetul mic al mîinii stîngi. O vecină, tușa Praskovia, mi-a pus pe deget o frunză de pătlagină și mi l-a legat strîns.

Au trecut ani de atunci, dar cicatricea de pe deget mi-a rămas și-mi amintește de primele mele eșecuri pe frontul agricol...

CU TRAISTA ÎN SPINARE

Toamna anului 1903 a fost pentru mine o perioadă plină de răspundere. Copiii de-o seamă cu mine se pregăteau să intre la școală. Nu voiam să fiu mai prejos, așa că am început să învăț literele de tipar, după abecedarul surorii mele. Din satul nostru trebuiau să plece la școală cinci băieți, printre care și Lioșa Kolotîrnii, cel mai bun prieten al meu. „Kolotîrnii" era o poreclă, numele lui adevărat era Jukov. În satul nostru existau cinci familii cu acest nume. Tizii erau diferențiați după numele mamelor. Noi eram ai Ustiniei, alții ai Avdotiei sau ai Tatianei.

Urma să învățăm la o școală parohială din satul Velicikova, aflată la o depărtare de un kilometru și jumătate, și frecventată de copii din patru sate de prin împrejurimi.

Unii copii aveau ghiozdane noi. Părinții mei și ai lui

---

* Subtitlurile aparțin redacției.

Stradă din Moscova în 1911

Lioșa ne-au țesut însă niște traiste de pînză grosolană. I-am spus mamei că numai cerșetorii poartă traiste și că n-am de gînd să mă duc la școală echipat în felul ăsta.

— Cînd o să agonisim niște bani o să-ți cumpărăm neapărat un ghiozdan, mi-a răspuns mama. Pînă atunci însă du-te la școală cu traista.

În clasa mea erau 15 băieți și 13 fete. Învățătorul a așezat fetele în băncile din stînga, iar pe băieți în cele din dreapta. Mi-ar fi plăcut să stau în aceeași bancă cu Kolotîrnîi, dar învățătorul ne-a spus că nu ne poate așeza alături pentru că Lioșa nu știe nici o literă și pe deasupra e și mic de stat. Așa că Lioșa a nimerit în banca întîia, iar eu în ultima. Prietenul meu mi-a spus însă că o să învețe repede toate literele, ca să putem sta împreună. Dar pînă la urmă am rămas despărțiți. Lioșa era mereu printre codași. I se întîmpla des să fie mustrat pentru că nu știa lecția, dar, fiind un flăcăiaș neobișnuit de răbdător, nu se supăra pe dascălii lui.

Învățătorul nostru a fost Serghei Nikolaevici Remizov, un pedagog cu experiență și un om bun. Nu pedepsea niciodată pe nimeni și nu striga la copii. Școlarii îl respectau și-i dădeau ascultare. Tatăl lui Serghei Nikolaevici, un bătrînel blînd, era preot și ne preda religia. Serghei Nikolaevici, ca și fratele lui, Nikolai, de profesie medic, erau atei și mergeau la biserică numai de ochii lumii. Amîndoi frații cîntau în corul bisericii. Pe Lioșa și pe mine ne-au ales pentru corul școlii.

Toți copiii din satul nostru au trecut în clasa a doua cu note bune și numai Lioșa, deși l-am ajutat cu toții, a rămas repetent. Avea doi la religie.

SINGUR, ÎN LANUL DE CÎNEPĂ

...Tatăl meu era respectat în sat. La adunări el avea de cele mai multe ori ultimul cuvînt. Îl iubeam foarte mult și, la rîndul lui, el mă răsfăța. Se întîmpla însă să mă pedepsească aspru pentru vreo boroboață sau mă bătea cu cureaua, insistînd să-mi cer iertare. Eram însă încăpățînat și preferam să îndur bătaie decît să mă căiesc. Odată m-a bătut atît de rău încît am fugit de acasă și am stat ascuns trei zile în lanul de cînepă al vecinului. În afară de sora mea nimeni nu știa unde mă aflu. M-am înțeles cu ea să nu mă trădeze și să-mi aducă de mîncare. Ai mei m-au căutat pretutindeni, eu eram însă bine camuflat. Pînă la urmă m-a descoperit întîmplător o vecină și m-a adus acasă. Am mai încasat cîteceva de la tata, apoi i s-a făcut milă de mine și m-a iertat.

Îmi amintesc că într-o zi, cînd era mai bine dispus, m-a luat cu el la ceainărie. Ceainăria era în satul vecin, Ogub. Proprietarul ei, bogătașul Nikifor Kulaghin, făcea negoț cu articole de băcănie. Bărbaților și flăcăilor le plăcea să se adune la ceainărie, să afle noutăți, să joace loto sau cărți, și

să bea un păhărel sau două.

Mi-a făcut plăcere să beau ceai în tovărășia celor mari, care povesteau atîtea lucruri frumoase despre Moscova și Petersburg.

...În 1906 am absolvit școala parohială. În toți anii am avut numai „foarte bine" și la absolvire am primit o diplomă de merit. Familia mea era foarte mulțumită de succesele mele. De altfel eu însumi eram mulțumit. Cu prilejul absolvirii cu succes a școlii mama mi-a dăruit o cămașă nouă, iar tata mi-a făcut cu mîna lui o pereche de cizme.

— Acum ești om cu carte, mi-a spus el, o să te ducem la Moscova să înveți meserie.

— Mai lasă-l acasă un an, a intervenit mama. Să mai crească nițel.

În toamnă împlinisem zece ani. Știam că era ultima toamnă petrecută în casa părintească. Cînd avea să se sfîrșească iarna va trebui să intru la stăpîn. Pînă atunci, în orele în care nu eram pus la treabă, puteam să mă duc la pescuit, să mă dau pe gheață, pe patine făcute de mine, sau să schiez pe dealurile Mihalevsk.

Apoi a venit vara. Mi se strîngea inima la gîndul că în curînd aveam să-mi părăsesc casa natală, părinții, prietenii și să plec la Moscova. Înțelegeam că, de fapt, copilăria mea se sfîrșise. Ce-i drept, anii de pînă atunci puteau fi numiți cu îngăduință copilărie, dar nici pe viitor nu mă puteam aștepta la ceva mai bun.

Tata m-a întrebat ce meserie mi-ar plăcea să învăț. I-am răspuns că aș vrea să mă fac tipograf. Dar tata mi-a explicat că nu aveam cunoștințe care ar fi putut să mă ajute să intru într-o tipografie și atunci mama a hotărît să-l roage pe fratele ei Mihail să mă ia în atelierul lui de cojocărie.

Ca și mama, Mihail Pilihin crescuse în sărăcie. La unsprezece ani intrase ucenic într-un atelier de cojocărie, iar după patru ani și jumătate devenise meșter. Foarte econom de felul lui, adunase ban cu ban și după cîțiva ani își deschisese atelier. Era un cojocar priceput, așa încît reușise să-și atragă cîțiva clienți bogați, pe care de altfel îi jumulea fără milă. Treptat, Pilihin și-a mărit atelierul, a angajat opt lucrători și patru ucenici. Și pe unii și pe ceilalți îi exploata crunt. Nu-i deci de mirare că-și agonisise un capital de vreo 50 000 de ruble de aur.

LA STĂPÎN

Mama s-a dus la Ciornaia Greaz, satul unde unchiul meu Mihail își petrecea vara, și au convenit să mă aducă într-o zi la el, să facem cunoștință.

...După două zile, cînd ne apropiam de casa Pilihinilor, tata mi-a spus:

— Uite, colo, în cerdac, șade viitorul tău stăpîn. Să te înclini în fața lui și să-i spui „Bună ziua, Mihail Artemievici!"

— Ba nu, o să-i spun: „Bună ziua, unchiule Mișa!"

— Mai bine uită că **ți-e** unchi. E viitorul tău stăpîn, iar stăpînii bogați **nu**-și iubesc neamurile sărace. Să nu uiți asta niciodată.

Apropiindu-ne de cerdacul în care unchiul Mișa ședea tolănit într-un fotoliu de răchită, tata a dat „bună ziua" și mă împinse înaintea lui. Pilihin s-a întors spre mine fără să-i răspundă tatii la salut și fără să-i întindă mîna. M-am înclinat și am spus:

—Bună ziua, Mihail Artemievici!

— Bună flăcăule! Am auzit că vrei să te faci cojocar?

Am tăcut.

— De, meseria de cojocar e bună, dar grea.

Mama: Ustinia Artemievna

— Nu se sperie el de greutăți, e obișnuit din copilărie cu munca, a spus tata.

— Știe carte?

Tata i-a arătat diploma mea.

— Bravo! a spus unchiul, apoi, cu capul întors spre ușă, a strigat: Hei, nătărăilor, veniți încoa!

Din odaie au ieșit fiii lui, Aleksandr și Nikolai, niște flăcăi zdraveni, bine îmbrăcați. După ei a ieșit și mama băieților.

— Priviți aici, başbuzucilor, cum trebuie să învățați, a spus unchiul arătîndu-le diploma mea. Voi nu știți să luați decît trei.

Pe urmă s-a adresat tatii:

— Fie, îl iau pe băiat. Pare un flăcău voinic și isteț. Eu mai zăbovesc pe aici cîteva zile, pe urmă plec la Moscova. Peste vreo săptămînă pleacă și cumnatu-meu

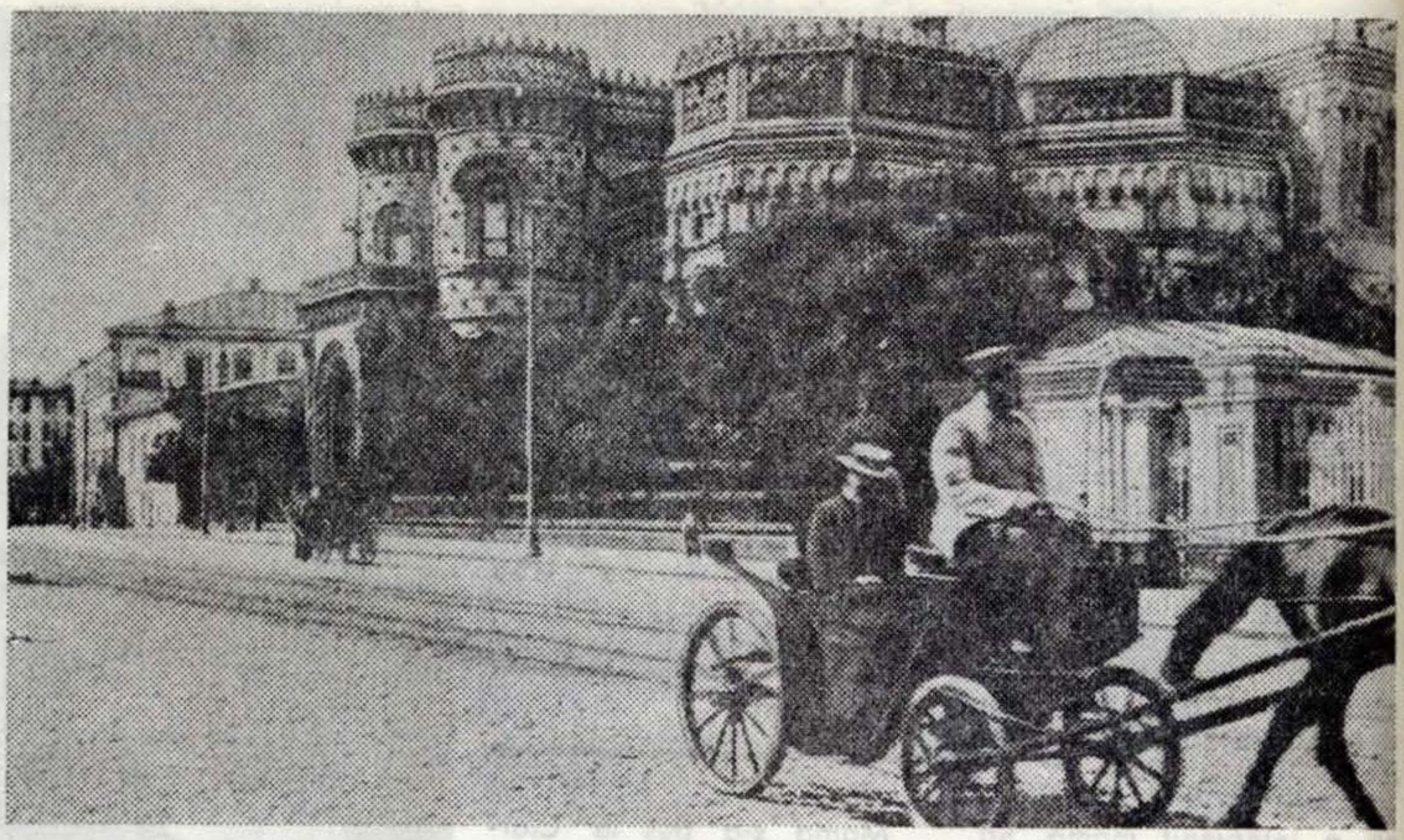

În centru, Capitala avea clădiri frumoase

Serghei. Să-ți trimiți feciorul cu el.

...Am ajuns la Moscova în zori. Gara m-a năucit. Toți se grăbeau spre ieșire, își croiau drum, care cu coatele, care cu coșurile, care cu lăzile. Nu înțelegeam de ce erau atît de grăbiți.

Înfățișarea orașului se schimba pe măsură ce ne apropiam de centru : clădirile deveneau mai mari, magazinele mai elegante, birjele mai frumoase. Cînd am cotit pe Bolșaia Dimitrovka (azi strada Pușkin) și am coborît din tramvaiul cu cai în colțul stradelei Kammerher (azi stradela Teatrului de Artă), Serghei mi-a spus :

— Asta-i casa în care o să locuiești. Atelierul e în curte, acolo o să lucrezi. Intrarea principală dă în stradela Kammerher, dar meșterii și ucenicii se folosesc numai de ușa din dos, care dă în curte.

...Serghei mi-a vorbit despre fiecare meșter și ucenic în parte. Apoi stăpîna mi-a explicat amănunțit îndatoririle ce-mi reveneau ca cel mai tînăr ucenic : trebuia să deretic odăile, să lustruiesc încălțămintea stăpînilor și a copiilor lor, să aprind candelele etc.

— Restul o să-ți explice Kuzka și meștera-șefă Matrioșa.

Kuzka, mai marele peste ucenici, m-a chemat la bucătărie să mănînc. Eram tare înfometat și n-am așteptat să fiu poftit de două ori. Dar am pățit ceva neprevăzut. Neștiind că, potrivit rînduielii, trebuia să mănînc din cratița comună mai întîi ciorba cu varză, fără carne, și că abia la sfîrșit, cînd meștera-șefă avea să bată cu lingura în cratiță, puteam să iau o bucățică de carne, am înfulecat chiar de la început două bucăți din felul oprit. Eram pe punctul de a pescui în zeama de varză o a treia bucată, cînd meștera-șefă m-a pocnit în cap cu linguroiul atît de tare încît pe loc mi-a răsărit un cucui.

...Meșterii începeau să lucreze la șapte dimineața și-și isprăveau ziua de muncă la șapte seara, cu o pauză de o oră pentru masa de prînz. Noi, ucenicii, ne sculam totdeauna la șase dimineața, ne spălam în grabă și apoi pregăteam locurile de muncă ale meșterilor. La unsprezece noaptea, după ce strîngeam uneltele meșterilor, ne culcam. Dormeam pe jos în atelier, iar cînd era prea frig, ne culcam pe lavițele din tindă. Aveam voie să plecăm acasă, pentru cîteva zile, numai după trei ani.

...A trecut primul an. Am terminat cu bine cursul de inițiere în cojocărie. Stăpînul ne bătea crunt pentru cea mai mică greșeală. Și avea o mînă grea. Ne băteau și meșterii, și meșterele, și stăpîna. Uneori stăpînul poruncea ca doi ucenici ce trebuiau pedepsiți să se bată unul pe celălalt cu nuielele, în timp ce el îi îndemna : „Trage-i mai tare, mai tare !" Trebuia să răbdăm fără să crîcnim.

Am împlinit treisprezece ani. Deși munceam pe brînci, găseam întotdeauna răgaz pentru citit. Și acum îmi amintesc cu recunoștință de învățătorul meu Serghei Nikolaevici Remizov, care

În urmărirea cotropitorilor naziști puși pe fugă (vara anului 1943)

m-a învățat să iubesc cărțile.

Aleksandr, fiul mai mare al stăpînului, mă ajuta să învăț. Aveam aceeași vîrstă și se purta cu mine mai bine decît ceilalți. Am început să învățăm împreună gramatica limbii ruse, matematica, geografia și să citim cărți de știință popularizată. Învățam mai cu seamă cînd stăpînul nu era acasă. Pînă la urmă însă ne-a prins. Credeam că o să mă dea afară sau o să mă pedepsească aspru. Contrar așteptărilor, însă, el ne-a lăudat.

După mai bine de un an de învățătură de acest gen m-am înscris la cursul seral de cultură generală, a cărui programă corespundea cu aceea a unui liceu de stat.

La început stăpînul nu a vrut să mă lase să mă duc serile la curs, pînă la urmă însă s-a lăsat convins de fiii lui. Eram fericit. Ce-i drept, trebuia să-mi fac lecțiile noaptea, pe laviță, lîngă toaletă, unde ardea în permanență un bec de vreo douăzeci de volți.

Într-o duminică, cu o lună înainte de examenul de absolvire, ne-am așezat la o partidă de cărți. Stăpînul era plecat. Prinși de joc, n-am observat cînd s-a întors și a intrat în bucătărie. Am simțit doar o palmă usturătoare. M-am întors și am dat cu ochii de stăpîn. Băieții au fugit care încotro.

— Aha, pentru asta îți trebuie ție învățătură? Ca să numeri punctele cîștigate? De azi încolo nu te mai duci la nici o școală. Și să nu-l prind pe Sașa că învață cu tine!

Profesorii mi-au dat însă voie să mă prezint la sesiune. Am luat cu bine toate examenele cursului seral complet.

Lucram de trei ani în atelier. Am fost trecut în categoria ucenicilor-șefi și am primit în subordine trei ucenici începători. În al patrulea an, în 1911, mi s-a dat o învoire de zece zile.

Eram aproape un copil cînd plecasem de acasă, și acum mă întorceam în plină adolescență. Mergeam pe cincisprezece ani.

La sfîrșitul anului 1911 mi-am terminat ucenicia și am devenit calfă. Primeam zece ruble pe lună, pe atunci un cîștig rîvnit de mulți.

...În anii 1910—1912. la Moscova, Petersburg și în alte centre industriale, grevele s-au înmulțit. Cu toate că meșterii cojocari nu citeau ziarele și nu erau la curent cu politica, au auzit, totuși, despre masacrul muncitorilor de la exploatările de aur de pe Lena și despre creșterea frămîntărilor revoluționare. Meșterul Fiodor Ivanovici Koleșov reușea să procure din cînd în cînd ziarele bolșevice „Zvezda" și „Pravda", care explicau într-un limbaj accesibil contradicțiile dintre muncitori și capitaliști, dintre țărani și moșieri și demonstrau comunitatea de interese ale muncitorilor și sărăcimii satelor.

În acei ani nu mă prea descurcam în problemele politice. Îmi era însă clar că aceste ziare oglindeau interesele muncitorilor și țăranilor. Acest lucru îl explicam prietenilor mei, ori de cîte ori plecam acasă la țară.

André Malraux

Eliberarea Parisului — regăsirea de sine

Întîlnirile mele cu André Malraux s-au suprapus unor momente zbuciumate ale Franței ultimilor ani. Și subiectul gîndurilor sale îl reprezenta Franța. Franța, pe care nu se sfiește să declare, ca și în tinerețe, că a ales-o pentru toate zilele vieții. Și dintr-odată, de la ritmurile atît de contemporane ale evenimentelor deceniului șapte, gîndurile lui Malraux se întorc spre figuri ale istoriei națiunii franceze: Ioana d'Arc, Napoleon, Clemenceau. Le judecă și le așează în raporturile lor de epocă. Pentru că André Malraux a rămas un mare îndrăgostit de istorie, pentru că toate scrierile sale sînt — în mai substanțială sau în mai discretă filiație — ancorate în istorie, pentru că în întreaga sa viață s-a avîntat în acțiuni căutînd sensuri ale istoriei. Amintesc ce spunea Gide despre tînărul Malraux: **„Pretutindeni unde vreo cauză dreaptă are nevoie de un apărător, unde se angajează o luptă frumoasă, el e primul pe baricadă. Se oferă și se dăruiește fără a sta pe gînduri, cu un soi de vitejie amestecată cu o anume disperare care lasă să se subînțeleagă că nu ține prea mult la viață, că aceasta îl interesează mai puțin decît ceea ce îl consumă, că viața nu capătă valoare decît în ofrandă, nu merită să fie trăită decît riscînd-o, într-o aventură valabilă. Iar cuvîntul aventură recapătă, o dată cu el, sensul său plin, cel mai frumos, cel mai bogat, cel mai omenesc".**

În căutarea sensurilor istoriei s-a aflat Malraux între nisipurile care înconjoară comorile străvechii Saba și în multe alte expediții spre a descoperi tezaure de artă; în Indochina — participant la mișcarea național-revoluționară „Tînărul Annam"; în China — în perioada marilor bătălii din anii 1926—1927; în marile centre ale Europei și Americii — ca apărător al cauzei libertății și antifascismului; în Spania — ca șef al aviatorilor veniți de pretutindeni în sprijinul guvernului republican; în Rezistența franceză — sub numele de legendă și familie al colonelului Berger, comandant al unei regiuni din maquis și apoi al unei mari unități de tancuri în armata franceză.

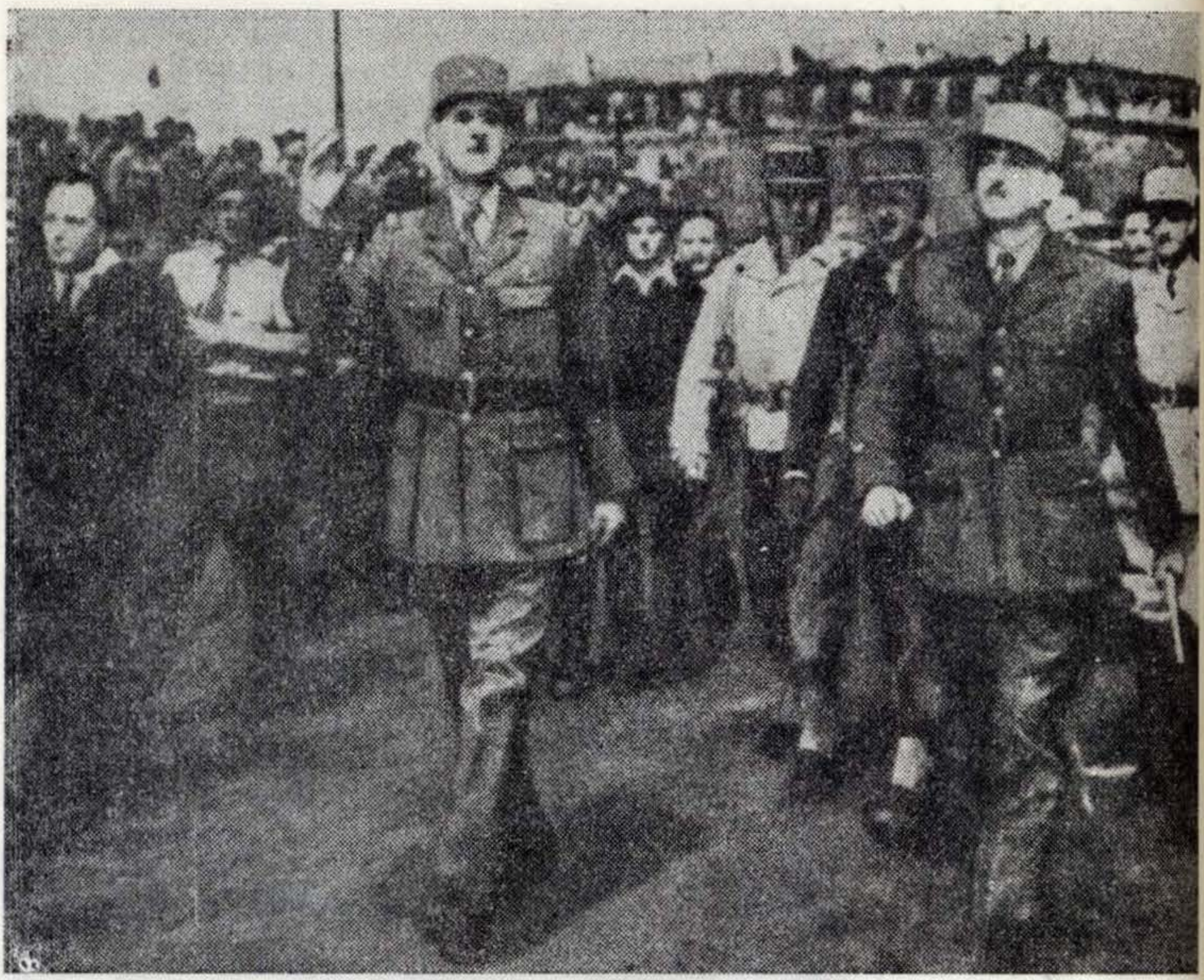

Generalul de Gaulle se reîntoarce

Divizia a 2-a blindată. Adevăratul obiectiv al acestor lupte nu a fost deci atît recucerirea orașului, cît **regăsirea de sine a Franței.** A acelei Franțe în care dușmanii noștri nu credeau, pentru că ea nu exista de fapt decît în inimile celor care luptau pentru ea. Pentru acea Franță, și nu pentru altceva, indiferent că erau sau nu conștienți de acest lucru, au căzut toți cei care au murit pentru eliberarea Parisului. Pentru a regăsi tainica mîndrie a cărei pierdere îi rupea de tot trecutul unei națiuni, mîndria despre care mulți dintre ei nu știau decît un singur lucru, și anume că, după părerea lor, Franța o pierduse. Aliații ar fi putut și singuri să redea Franței libertatea și independența. Dar luptătorii din Rezistență nu s-au înșelat : Franța și-a revenit, sprijinindu-se nu pe victoria lor, ci pe lupta lor, pe jertfa lor.

Întreaga Franță și întreaga lume au înțeles lucrurile așa cum se cuvenea. În timp ce orașele din America Latină îmbrăcau straie de sărbătoare, clopotele eliberării, din biserică în biserică, din Bretagne și pînă în Provence, făceau să răsune înaltul cer al verii ; și în timp ce clopotele băteau, posturile de radio transmiteau cuvintele rostite de generalul de Gaulle, la Hôtel de Ville : „Parisul martir, dar eliberat de poporul său, luptă împreună cu întreaga Franță".

Insurecția victorioasă a Parisului e soră bună cu insurecția zdrobită a Varșoviei. În aceeași zi de 23 August 1944, în cealaltă parte a Europei, izbucnea insurecția armată la București, deschizînd drumul eliberării României de sub jugul hitlerist.

Întreaga Franță afla că Parisul s-a eliberat singur ; atît cei din Armata I-a, care se îndreptau spre Rin, cît și cei din maquis, care luptau în provinciile recucerite pentru a se uni cu ei, Franța luptătoare și Franța prizonieră în lagărele de exterminare, Franța bucuriei și Franța infernului.

Și atunci, în toate temnițele, din Pădurea Neagră pînă în Baltica, uriașul alai de umbre care încă mai viețuiau s-au ridicat pe picioarele lor tremurînde. Și mulțimea celor din care tehnica lagărelor de concentrare încercase să facă niște sclavi pentru că fuseseră uneori niște eroi, mulțimea batjocorită a celor tunși și îmbrăcați în haine vărgate, mulțimea noastră, încă neeliberată, încă față în față cu moartea, a înțeles că, chiar dacă nu avea să mai vadă vreodată pămîntul Franței, avea să moară cu sentimentul că a învins.

Aceasta este marea și simpla istorie a eliberării Parisului.

Parizieni în luptă

Victoria cere sacrificii pînă în ultima zi

În momentul debarcării în Normandia, această Rezistență număra în rîndurile ei mult mai mulți membrii morți decît vii. Pentru supraviețuitori, bărbați și femei, ea înseamnă în primul rînd amintirea celei mai adînci frății pe care au cunoscut-o în viață. Amintirea unui angajament — luat, la început cu mîinile goale — de a lupta cu un dușman incomparabil mai puternic decît ei ; amintirea că în mîinile lor pieritoare se afla o părticică din refuzul Franței, din destinul Franței ; amintirea de a fi tovarășii neștiuți ai „omului care păstra atunci onoarea Franței, ca pe un vis de neînvins".

Sînt multe moduri de a defini onoarea, dar nu există decît unul singur prin care simți umilința. Nici unul dintre ostașii Diviziei a 2-a blindate n-a uitat emoția pe care a încercat-o atunci cînd s-a aflat pentru prima oară în fața tancurilor germane ; nici un rezistent n-a uitat surîsul crispat pe care l-a simțit pe buze cînd — abia intrat în ajun în mișcare (cu sau fără revolver în buzunar) — a întîlnit pe primul ofițer german. Nici emoția din clipa cînd a schimbat parola de recunoaștere cu primul tovarăș necunoscut. Emoții cu atît mai mari cu cît ele erau legate de amenințarea torturii, de eventualitatea deportării în lagărele de exterminare, cu înspăimîntătorul lor cortegiu de umbre care îi aștepta pe cei învinși. Su-

pravieţuitori ai Rezistenţei, fraţi ai noştri din ţinutul nopţii, voi puteţi cu adevărat să spuneţi, fără să fie nevoie să ridicaţi glasul, că aţi luptat cu iadul !

Aşa arătau deci Forţele Franceze Libere şi Rezistenţa la începutul lui august 1944. Armata anglo-americană a ajuns în acel moment la Avranches. Cînd Divizia a 2-a blindată a debarcat în Normandia, Rezistenţa avea să se transforme în insurecţie.

La 10 august 1944, greva feroviarilor ; la 15, greva poliţiei ; la 18, greva poştaşilor. Postul de radio îşi suspendă emisiunile, ziarele colaboraţioniste încetează să apară. Sindicatele hotărăsc declanşarea grevei generale. În ziua de 19, dimineaţa, insurecţia comandată de generalul Chaban*, delegat militar naţional, şi colonelul Rol **, şeful Forţelor Franceze din Interior din Ile de France, ocupă primăriile, ministerele, localurile ziarelor. La 20, generalul de Gaulle debarcă la Cherbourg ; un detaşament de avangardă al Diviziei a 2-a blindate pleacă în direcţia Paris, unde, pe data de 22, s-au îngrămădit baricade. Dar la 23, germanii răspund unui atac al Rezistenţei şi incendiază Le Grand Palais. Cuceririle Forţelor Franceze din Interior sînt fragile. Dincolo de romantismul secular al baricadelor, insurecţia posedă veritabilul eroism, cel care învinge revolverele cu mîinile goale, automatele cu revolvere, mitralierele cu automate ; eroismul celor care, fără a fi protejaţi în vreun fel, aruncă în tancuri cu sticle incendiare. Cu toate acestea, Rezistenţa e tot mai sigură, atît în dezvoltarea guerilei, cît şi în menţinerea ocupării edificiilor. Dar în 24, seara, tancurile colonelului Billotte ating punctul Croix de Berny, cele ale colonelului de Langlade — podul Sèvres, cele ale căpitanului Dronne — Primăria. „Marseieza" neîntreruptă, care-i însoţeşte de la Porte d'Italie, se dezlănţuie furtunos în piaţă. Căpitanul intră în saloanele prefectului. Un microfon se iveşte în faţa domnului Parodi, delegat al generalului de Gaulle. „În faţa mea — spune el — se află căpitanul francez care a intrat primul în Paris. Obrazul lui e foarte roşu. Nu-i prea curat şi nici bărbierit. Şi totuşi îţi vine să-l săruţi".

---

* E vorba de actualul prim-ministru al Franţei, Jacques Chaban-Delmas. Chaban era numele conspirativ pe care îl purtase în Rezistenţă tînărul Delmas, devenit general la vîrsta de 29 de ani *(n. r.)*.

** Colonelul Rol Tanguy — unul dintre principalii militanţi comunişti ai Rezistenţei franceze *(n. r.)*.

Aroganţa naziştilor face loc spaimei

„Numai trădătorii se tem de popor". Gravură din timpul Rezistenței franceze. În centru, jos, este înfățișat Laval (din colecția personală Ion Popescu-Puțuri)

Căci Rezistența cucerise postul de radio și microfoanele reapăruseră. Chemarea la arme a fost difuzată din sfert în sfert de oră, urmată de „Marseieza", și de știri despre insurecție ; Pierre Crénesse, într-o mică cafenea, luînd în zgomotul gloanțelor un interviu Președintelui Consiliului Național al Rezistenței, asigura primul reportaj al Radiodifuziunii răsculate. Mijloacele erau puține, difuzarea slabă. În noaptea aceea, electricitatea repusă în funcțiune, la început doar pe sectoare, avea, timp de un ceas, să lumineze Parisul și să-i aducă, o dată cu lumina, magnifica și gîfîita emisiune a eliberării.

„Parizieni — spune Schaeffer —, rămîneți la aparate ! Sîntem nebuni de fericire ! Emisiunea noastră nu e pusă la punct. N-am mîncat de trei zile. Sînt aici tovarăși care luptă cu arma în mînă în toate aceste trei zile și care acum se întorc la microfon. Poate că sîntem beți, dar beți de bucurie și de fericire..." Nu poate continua ; alții îi iau locul : „Deschideți ferestrele ! Pavoazați-vă casele !" În sfîrșit, Schaeffer revine : „Sînt însărcinat de guvernul provizoriu al Republicii să mă adresez tuturor preoților care mă pot auzi sau care pot fi anunțați imediat. Le spun să tragă imediat clopotele, cît se poate de tare !"

Și atunci în marea lumină care scaldă orașul atîta vreme ținut în beznă, orașul atîta vreme cu desăvîrșire mut, imensa osana a clopotelor umple noaptea dezrobirii.

Și totuși înfruntările nu s-au sfîrșit. Printre glasurile de la radio se aude bubuitul de tunuri ; bateriile nemțești din Longchamp trag asupra Parisului. Tancurile colonelului Billotte înaintează însă în semiîntunericul zorilor și ajung dimineața la Châtelet ; cele ale colonelului Dio, ajutate și ele de Forțele Franceze din Interior, ajung la Turnul Eiffel. La 12,30, drapelul tricolor flutură în vîrful Turnului pentru prima oară după patru ani ; un alt drapel, imens, atîrnă din

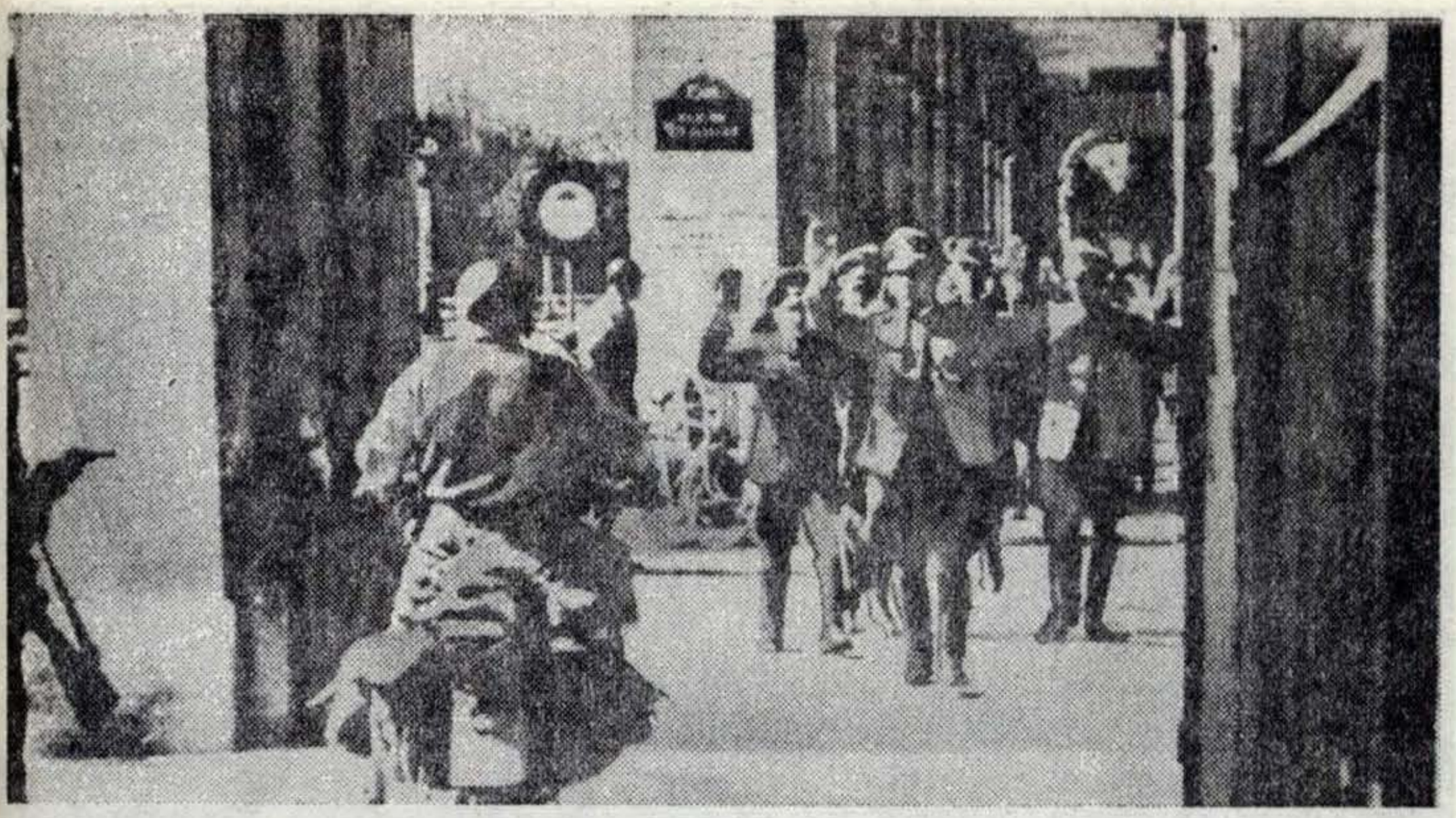

Statul major al comandamentului german din Paris se predă...

...iar von Choltitz semnează capitularea

vîrful Arcului de Triumf pînă la pămînt, cînd tancurile colonelului Langlade intră în Place de l'Etoile.

Cînd primii ostași se îndreaptă spre mormîntul Soldatului Necunoscut, un obuz german suieră pe sub boltă ; luptele continuă. Dar nu pentru multă vreme. La ora 10, colonelul Billotte a trimis un ultimatum generalului von Choltitz. După ultima opoziție a ultimelor tancuri germane, generalul se predă. La 4,15, Choltitz vine în sala de biliard a gării Montparnasse, în fața unui tînăr ofițer, care spune printre dinți : „Acum s-a isprăvit !" și cu voce tare, în germană : „Sînt generalul Leclerc".

Asta se întîmpla aici, acum un sfert de veac...

Actul capitulării e semnat de generalul Leclerc, colonelul Rol și generalul von Choltitz. După un sfert de oră sosește generalul de Gaulle, care pleacă imediat la Ministerul de Război, unde ajunge abia la ora 5, după ce, pe strada Eblé, fusese întîmpinat cu împușcături. Seara va fi la Primărie, unde Președintele Consiliului Național al Rezistenței îi va spune : „În clipa în care cu toții sîntem uniți în aceeași năzuință, fără ca nici un fel de deosebire de partid, de credință sau de origine să ne fi putut despărți, am bucuria și datoria de a exprima, în primul rînd, imensa noastră recunoștință aceluia care, fără să aștepte și fără să zăbovească, a spus încă din prima zi NU dușmanului și trădării. El a fost cel dintîi".

Și în timp ce abia se mai aud ultimele împușcături, iată că trec tancurile franceze, de pe care praful Normandiei a dispărut sub flori ; iar ostașii, sărutați încă de dimineață, își pleacă, peste mormîntul Soldatului Necunoscut, obrajii lor marcați de ruj de buze...

A doua zi va avea loc legendara paradă pe Champs Elysées. Eliberarea Parisului s-a săvîrșit.

Bineînțeles, toată lumea știa că Parisul ar fi fost eliberat — ceva mai tîrziu — și fără Rezistență, deci și fără insurecție, și fără

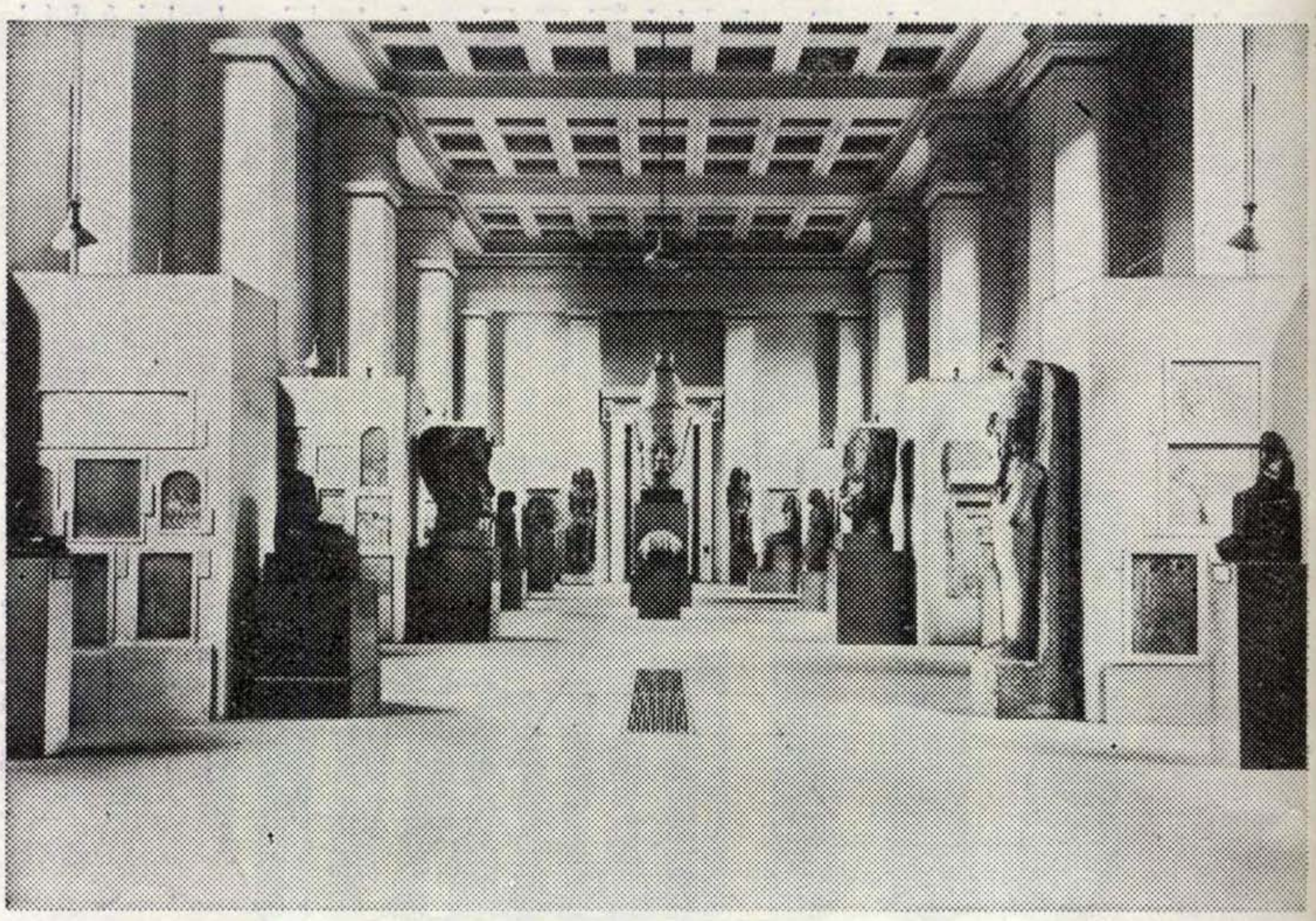

Galeria de sculptură egipteană

istorie completă scrisă a sa. În tentativa de a-i explora trecutul, am apelat la o parte din abundentul material istoriografic răspîndit în diferite lucrări, am solicitat, pentru a-l prezenta cititorilor **Magazinului istoric,** amănunte și explicații din partea conducătorilor diferitelor departamente, care mi le-au oferit cu deosebită amabilitate.

15 IANUARIE 1759

Ideea unui muzeu central s-a conturat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, perioadă în care erau cunoscute cîteva importante colecții particulare. Una dintre ele, conținînd antichități, istorie naturală și opere de artă, aparținea lui Sir Hans Sloane, eminent doctor și naturalist, care a oferit-o prin testament statului în schimbul sumei de 20 000 de lire. S-a păstrat o scrisoare, din 14 februarie 1753, în care Horace Walpole se destăinuia unui prieten : „Am în prezent paza embrionilor și scoicilor. Sir Hans Sloane este mort și m-a făcut pe mine unul dintre curatorii muzeului său, care urmează să fie oferit, în schimbul a 20 000 de lire, regelui, parlamentului, academicienilor din Petersburg, Berlin, Paris și Madrid. El l-a evaluat la o sumă de patru ori mai mare și așa ar face oricine este îndrăgostit de hipopotami, de rechini cu o ureche și de păianjeni mari cît gîștele". Cît privește banii, scria Walpole, „regele s-a scuzat spunînd că el nu crede că ar exista în vistierie 20 000 de lire". În acel an, printr-un act al parlamentului, a fost constituit un consiliu de curatori căruia i s-a încredințat administrația colecțiilor Sloane, precum și a bibliotecii și antichităților cuprinse în colecția Cotton. Aceasta din urmă, inițiată de Sir Robert Cotton încă de pe timpul Elisabetei I și îmbogățită de urmașii lui, pierduse un mare număr de manuscrise — arse și distruse într-un incendiu. Curatorii au fost totodată împuterniciți să achiziționeze vestita colecție de manuscrise Harley, care făcea parte din biblioteca întemeiată de Robert Harley, primul conte de Oxford (1661—1726), și de fiul său Edward. Însemnările epocii îi prezintă pe ambii Harley pasionați bibliotecari, care și-au folosit în bună parte averile pentru a cumpăra cărți și manuscrise de prin țările europene.

Pentru procurarea fondurilor, orice acces la vistieria statului fiind exclus, a fost lansată o loterie publică, formă deghizată a subscripției, de pe urma căreia s-au strîns 300 000 de lire. S-a putut astfel plăti prețul celor trei colecții (Sloane, Cotton și Harley) — numite și colecții fondatoare ale

Mărturisirile generalului Hans Friessner

Literatura istorică privind perioada celui de-al doilea război mondial este deosebit de bogată și continuă să se îmbogățească ; pe toate meridianele pămîntului apar anual zeci și sute de tomuri. În multe dintre lucrări găsim referiri la memorabilele evenimente petrecute la 23 August 1944 în țara noastră. Publicăm, în acest număr, cîteva fragmente din lucrarea Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn, **a generalului-colonel Hans Friessner, apărută în Republica Federală a Germaniei. Deși nu făcea parte din anturajul apropiat lui Hitler, Friessner a urcat treptele ierarhiei militare, fiind numit, rînd pe rînd, comandant de divizie, comandant de armată și comandant de grup de armate. La 3 iulie 1944, el a primit din partea Führerului comanda Grupului de armate „Nord", pentru ca la 24 iulie să fie mutat la comanda Grupului de armate „Ucraina de sud", care acționa pe frontul de la Iași-Chișinău.**

La exact patru luni după insurecția armată din România — la 23 decembrie 1944 —, Friessner a fost înlocuit, fără a i se comunica motivele, de la comanda grupului său de armate, fiind trecut „în rezerva Führerului". Pînă la sfîrșitul războiului, el nu a mai luat parte efectiv la operațiile militare. În 1945 a căzut prizonier la americani și a fost internat în diferite lagăre pînă în noiembrie 1947, cînd a fost eliberat.

În calitate de comandant al Grupului de armate „Ucraina de sud", Friessner s-a aflat în România atît în perioada imediat premergătoare evenimentelor din august 1944 cît și în timpul lor. Dîndu-și seama de primejdia pe care o reprezentau pentru naziști sentimentele antihitleriste ale maselor populare din

Înainte de a pleca spre România, Friessner a fost chemat la Cartierul general al Führerului, care i-a dat următoarele indicații : „Nu trebuie să vă faceți griji cu privire la condițiile politice din România. Mareșalul Antonescu ne este fidel. În spatele său stau, ca un singur om, poporul român și Armata română.

Din punct de vedere militar, este vorba de a întări flancul drept, pentru ca rușii să nu poată în nici un caz înainta de-a lungul Dunării și despărți grupul dumneavoastră de armate de Grupul de armate F (care acționa în Balcani — n.n.)".

După ce mi-am format o părere în legătură cu domeniile în care va trebui să-mi exercit comanda, la 1 august am plecat la București, împreună cu șeful meu de stat-major. Pe aeroport, ne-au primit ambasadorul german, baronul von Killinger, șeful Misiunii militare germane din România, generalul de cavalerie Hansen, comandantul aviației germane din România, generalul de aviație Gerstenberg, și alții.

„O BATERIE ANTIAERIANĂ ÎN CAZ DE INCIDENTE"

Primul s-a prezentat la raport generalul Gerstenberg, care răspundea și de apărarea regiunii petrolifere de la Ploiești. Expunerea sa, bine pregătită, dădea impresia că securitatea regiunii petrolifere este pe deplin asigurată. El a afirmat că în caz de incidente o baterie germană de artilerie antiaeriană (una !) va fi suficientă pentru a lichida orice lovitură de stat la București. Trupele de antiaeriană și formațiunile polițienești, despre care se spunea că sînt suficient de puternice, nu erau însă subordonate Comandamentului german al Grupului de armate, ci, în ultimă instanță, mareșalului Reichului, Göring, și, respectiv, lui Himmler. Această situație a condițiilor de comandă avea să aibă mai tîrziu consecințe nefaste.

După raportul generalului Gerstenberg, care nu mi-a cerut altceva decît să spri-

țara noastră, el intenționa, încă de la începutul lunii august, să treacă la ocuparea militară a României. După declanșarea insurecției armate de la 23 August și în condițiile ofensivei sovietice din ultima decadă a lunii august, Friessner a analizat însă în mod realist raportul de forțe și, constatînd că Wehrmachtul nu mai avea nici o șansă, a cerut lui Hitler să aprobe retragerea tuturor trupelor germane din România pe teritoriul Ungariei.

Așa cum era și de așteptat, Friessner, care și-a pierdut în țara noastră aproape întreaga armată, relatează plin de amărăciune evenimentele de la 23 August 1944, dar este silit să recunoască vigoarea cu care s-a ridicat la luptă poporul român și aderarea unanimă a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și armatei la insurecția armată.

Friessner a scris această lucrare cu scopul de a „justifica" înfrîngerile suferite de trupele germane pe teritoriile României și Ungariei în a doua jumătate a anului 1944, disculpînd astfel comandamentul Grupului de armate „Ucraina de sud" și răspunzînd atacurilor din lucrarea generalului-colonel Guderian, Erinerungen eines Soldaten.

Așa cum se întîmplă de obicei în asemenea lucrări, cartea lui Friessner conține destule aprecieri subiective și deformate, printre care și aceea că, dacă ar fi fost acceptate măsurile sale de reorganizare, evenimentele din august 1944 ar fi luat alt curs. În relatarea unora dintre fapte se strecoară, nu de puține ori, greșeli care pot duce în eroare pe cititorul neavizat, iar alte fapte sînt expediate superficial sau omise cu desăvîrșire. Ne-am luat de aceea libertatea de a introduce anumite completări, care în textul ce urmează vor fi tipărite cu litere cursive. Subtitlurile aparțin redacției.

A. SIMION

jin cererea adresată lui Hitler cu privire la trimiterea unei escadrile de vînătoare, am avut o convorbire cu ambasadorul german. Ne cunoșteam încă de mai înainte, dintr-o epocă ce urmase primului război mondial, cînd von Killinger se comportase deosebit de curajos, în calitate de comandant al unui submarin. Era un om temerar, plin de spirit de aventură, dar nu era diplomat în adevăratul sens al cuvîntului : îi lipseau atît educația profesională, cît și formația spirituală. Informațiile pe care mi le-a dat în acea zi aveau multe lacune și — în momentul de față știu asta cu siguranță — nici nu corespundeau realității.

La întrebarea mea ce fel de măsură prevede guvernul german pentru cazul unei crize de guvern în România, ambasadorul mi-a răspuns : „Pînă acum nici un fel de măsură ! Nici nu este de așteptat vreo criză de guvern ; și dacă totuși ar surveni, vom avea destul timp ca să luăm măsuri ; ministrul nostru de externe va trimite atunci oamenii corespunzători, care vor face ordine". Întrebîndu-l apoi dacă dispune, cel puțin printre români, de cîțiva oameni de încredere pe care să se poată bizui la caz de nevoie, el a scos din portofel o bucată de hîrtie pe care erau scrise cu creionul cîteva nume. Atîta tot !

Am avut impresia că problema era tratată naiv și în nici un caz satisfăcător. De aceea i-am comunicat domnului von Killinger, în mod leal, că datoria mea era de a raporta fără întîrziere lui Hitler și ministrului de externe von Ribbentrop rezervele mele. Ambasadorul a avut prea puțină înțelegere pentru atitudinea mea.

O impresie tot atît de nesatisfăcătoare mi-a făcut-o și vizita șefului Misiunii militare germane, generalul de cavalerie Hansen.

La sfîrșitul vizitei mele la București am fost și la ministrul de război român Pantazi și am tratat cu el probleme administrative și de completare a efectivelor. Convorbirea a decurs în general satisfăcător. Din păcate, în acea zi nu i-am putut vizita pe rege și nici pe mareșalul Antonescu. Amîndoi lipseau, după cîte se spunea, din București. Spre seară am luat avionul și am plecat la cartierul meu general de la Slănic.

În urma vizitei la București, convingerea mea a devenit și mai fermă : o catastrofă politică-militară putea ti preîntîmpinată numai dacă comandantul care răspundea de acest teatru de operații primea putere de comandă absolută și în spatele frontului asupra tuturor organizațiilor, trupelor, forțelor polițienești germane etc., deci împuterniciri depline.

SCRISOARE CĂTRE HITLER

La 3 august am trimis cu avionul pe primul meu ofițer de stat-major, colonelul cu rang de general V. Trotha, și pe ofițerul de legătură al Ministerului de Externe de pe lîngă Grupul de armate, locotenentul-major de rezervă D. Lehmann, cîte o scrisoare personală lui Hitler și la Ribbentrop. Conținutul acestei scrisori, a cărei copie a fost remisă și lui Guderian, era următorul:

Caricatură antifascistă din primăvara anului 1944

Iată cine este Antonescul

„După cele constatate personal, pînă acum pe frontul Grupului de armate «Ucraina de sud» și în spatele frontului, și îndeosebi după vizita de informare făcută la 1 august la București, s-a confirmat impresia că situația politică și militară din România nu e suficient de sigură spre a se putea conduce fără grijă trupele în luptă.

Am vrut să mă informez la ambasadorul german și la generalul german de pe lîngă guvernul român de la București asupra situației politice, dat fiind că circulau numeroase zvonuri despre faptul că trupele române de sub comanda mea sînt nesigure ; n-am putut să-mi formez însă o impresie liniștitoare. Nu mi s-a dat un răspuns clar la întrebările mele, bagatelizîndu-se situația nesigură a guvernului român. Ce se va întîmpla dacă zvonurile numeroase, despre care Grupul de armate a raportat în repetate rînduri, se adeveresc și dacă guvernul român este răsturnat ? Ambasadorul german din București nu a putut să-mi dea nici un răspuns la această întrebare. După părerea mea, este imperios necesar ca securitatea absolută a spatelui trupelor să fie asigurată. Aceasta se poate realiza subordonîndu-mi mie toate forurile, trupele și organizațiile germane și dîndu-mi-se dreptul de a organiza un serviciu de informare propriu pe întregul teritoriu al României.

Dacă simptomele de nesiguranță de care sînt suspectate trupele operative române s-ar adeveri, ar trebui ordonată retragerea imediată a frontului înapoia rîului Prut, iar apoi pe linia Galați-Focșani-Carpați".

Primul ofițer de stat-major mi-a raportat, după întoarcerea sa de la Cartierul general al Führerului, la 8 august, că a subliniat verbal rezervele exprimate în memoriu și a arătat șefului Statului major general al Armatei de uscat, generalul-

colonel Guderian, că frontul actual nu va mai putea fi apărat împotriva unor atacuri rusești mai puternice dacă se vor retrage în continuare forțe de pe front, și în special dacă trupele române vor deveni nesigure. De aceea, dacă nu pot fi asigurate întăriri, trebuie luată în considerare necesitatea de a ne retrage pe poziția din primul război mondial : Dunăre-Siret-Carpați, și de a face toate pregătirile în acest sens. Șeful statului major a admis această idee — pe care a raportat-o în ziua următoare lui Hitler —, declarîndu-i în continuare că spera ca, în cazul în care situația va evolua în acest sens, el să poată da Grupului de armate *la timp* ordinele corespunzătoare.

Primul ofițer de stat-major s-a referit la această convorbire și la situația politică internă din România, remițînd lui Guderian copia scrisorii mele către Hitler și rugîndu-l ca propunerea mea cu privire la acordarea de împuterniciri depline pe teritoriul român să fie susținută cu tărie pe lîngă șeful Comandamentului suprem al armatei (feldmareșalul Keitel).

SITUAȚIA E SIGURĂ...

Problema a stat în centrul celor două convorbiri pe care colonelul V. Trotha le-a avut cu feldmareșalul Keitel, căruia i-a remis scrisoarea mea către Hitler.

La prima convorbire, care a avut loc *înainte* de vizita mareșalului Antonescu de la 5 august (la Hitler — *n.n.*), feldmareșalul Keitel a recunoscut temeinicia motivelor pe care se baza propunerea mea, obiectînd însă că românii își vor da seama de cauzele unei astfel de măsuri. Comanda, i-a răspuns colonelul, trebuie să fie în mîna unei singure persoane, atît în vederea pregătirilor, cît și pentru o eventualitate extremă, iar măsura se impune să fie grabnic luată, dat fiind evoluția situației din Balcani. Ea ar putea fi camuflată sub motivul „combaterii desanturilor aeriene și a operațiilor de parașutare". Feldmareșalul a declarat, la sfîrșitul convorbirii, că el vrea să mai reflecteze asupra acestei probleme și că va da în curînd comandanților de diferite eșaloane ale Wehrmachtului o dispoziție verbală sau scrisă în acest sens.

La cea de-a doua convorbire, care a avut loc *după* vizita mareșalului Antonescu, Keitel s-a arătat însă mai puțin înclinat să aprobe propunerea mea și a avut o părere mai optimistă asupra poziției României, arătînd că această țară este legată de noi pe viață și pe moarte și că el nu crede că acolo se va întîmpla în curînd ceva nefavorabil nouă !

La 2 august, cînd Turcia a rupt relațiile (cu Reichul — *n.n.*), situația nu s-a modificat în mod esențial, exceptînd domeniul aerian. Keitel a spus că va lua în considerare problema acordării unor puteri depline comandantului suprem german din România. „Dumneavoastră să țineți frontul, eu vă voi asigura spatele". Cu aceste cuvinte, primul ofițer de stat-major al grupului meu de armate a primit permisiunea de a pleca.

Schimbarea atitudinii conducătorilor germani în decurs de numai cîteva zile se datora asigurărilor pe care Antonescu le dăduse lui Hitler că România „va rămîne de partea Germaniei și va fi ultima țară care va părăsi Reichul..." (Vezi „Ultima întrevedere Hitler-Antonescu", în „Magazin istoric" nr. 3/1968, p. 47).

Prima punere în gardă a Comandamentului suprem german a avut deci un rezultat foarte îndoielnic, dînd astfel la iveală cît de puțin cunoșteau personalitățile de mare răspundere situația reală !

Comandamentul Grupului de armate a urmărit, desigur, și mai departe, cu mare atenție, simptomele din România și a raportat corespunzător eșaloanelor superioare — din păcate fără rezultat.

Evenimentele și-au urmat astfel cursul, iar la 10 august, după cum se știe astăzi, ambasadorul german von Killinger a raportat șefului său următoarele : „Situația e pe deplin sigură. Regele Mihai garantează alianța cu Germania".

...DAR LA BUCUREȘTI CEVA NU E ÎN REGULĂ!

La 20 august pe frontul de la Iași-Chișinău a început o puternică ofensivă a trupelor sovietice, care au obținut, chiar din prima zi, importante succese, realizînd două pătrunderi adînci și amenințînd cu încercuirea Grupul de armate „Ucraina de sud". La 21 august, Friessner a dat ordin de retragere a frontului. Totodată, pentru a stabili măsurile ce trebuiau luate în vederea stăvilirii ofensivei sovietice, el a avut cîteva întrevederi „între patru ochi" cu mareșalul Ion Antonescu, care la 20 august sosise pe front „în control". Generalul hitlerist a atras atenția lui Antonescu asupra „atmosferei de nesiguranță" de care își dădea seama datorită zvonurilor tot mai persistente care circulau în diferite cercuri politice din București privind o posibilă schimbare de atitudine din partea României. Antonescu l-a asigurat însă pe Friessner că va păși în continuare „în mod leal, cot la cot, alături de Germania".

Hans Friessner, generalul hitlerist care și-a pierdut aproape întreaga armată în zilele fierbinți ale lui august 1944

La 22 august, Friessner și Antonescu au avut o nouă întrevedere și au convenit ca trupele germane și armata română să organizeze un front comun de rezistență în Carpații Răsăriteni și pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila ; în cazul străpungerii zonei fortificate, apărarea urma să fie organizată pe întregul lanț carpatic și pe Munții Apuseni. Dictatorul român se hotărîse deci să recurgă la „război total". Era vorba de un plan odios, criminal, care, dacă ar fi fost aplicat, ar fi transformat orașele și satele țării în ruine.

Aplicarea măsurilor pe care le convenisem la 22 august cu mareșalul Antonescu n-a mai avut loc ; în seara zilei de 23 august mareșalul a fost arestat în palatul regal de la București din ordinul regelui Mihai. Încă în aceeași zi, la ora 22, acesta a dat prin radio ordin tuturor trupelor române să înceteze lupta.

Grupul de armate a primit prin telefon, din partea statului major al Misiunii militare germane din București, pe la ora 20,30, prima știre, destul de neclară, că ceva n-ar fi în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. De la statul meu major s-a telefonat imediat autorităților germane din București pentru a se cere lămuriri. Curînd, cele aflate au confirmat schimbarea situației. După convorbirea din ziua premergătoare și acordul pe care îl realizasem cu mareșalul Antonescu, evenimentele au constituit pentru mine o surpriză de neînchipuit. Nici astăzi nu-mi vine să cred că la 22 august, cînd m-a vizitat, mareșalul Antonescu nu era informat asupra stadiului atît de avansat al conspirației.

Mi-am subordonat, pe propria mea răspundere, toate trupele și forurile germane de pe teritoriul românesc. Dar măsura, pe care în fond nu aveam dreptul s-o iau, a fost adoptată prea tîrziu.

Către ora 23 l-am chemat pe Hitler la telefon. L-am informat asupra evenimentelor din ultimele ore și i-am raportat preluarea, cu de la mine putere, a comenzii depline asupra tuturor forurilor și trupelor germane din România. Hitler și-a dat consimțămîntul. I-am arătat urmările de neprevăzut care ar putea rezulta din aceste evenimente pentru trupele noastre angajate în lupte grele pe front și pentru toate instituțiile Wehrmachtului, spitale, depozite etc. din spatele frontului. Am considerat că sarcina cea mai urgentă era de a transfera cît mai repede pe teritoriul ungar tot ce mai putea fi salvat, ca oameni și materiale, pentru a organiza acolo un nou front de apărare.

IMPOSIBILITATEA UNUI CONTRAGUVERN

Vestea despre evenimentele de la București a căzut ca un trăsnet la Cartierul general al lui Hitler, provocînd panică și derută în rîndul căpeteniilor naziste. Luîndu-și propriile dorințe drept realități, Hitler a ordonat să fie înăbușită insurecția armată a poporului român și a cerut „arestarea imediată" a membrilor noului guvern.

Hitler a promis o „dispoziție" corespunzătoare. Apoi mi-a ordonat : „Înlăturați imediat această clică de trădători și instituiți un nou guvern !" Cînd i-am spus că acest ordin este imposibil de îndeplinit, el a răspuns iritat : „Atunci dați imediat sarcină celui mai de nădejde general român de a forma un guvern sigur !" N-am putut însă decît să-i raportez rezultatul negativ al convorbirilor mele cu comandanții armatelor române. Convorbirea a luat sfîrșit cu un răspuns încîlcit : „Într-o oră veți primi noi ordine".

Judecînd după reacția lui Hitler la cele ce-i spusesem, am rămas cu impresia că el încă nu era pe deplin convins de gravitatea situației. Zguduitoare impresie ! Oare Hitler era, într-adevăr, atît de prost informat asupra evenimentelor de la București, oare nu știuse el nimic, așa cum lăsa să se înțeleagă ? Oare situația îi fusese ascunsă în mod intenționat sau minimalizase el însuși dezastrul ?

În noaptea de 23 spre 24 august s-a primit și „dispoziția Führerului" prin care se cerea, în ciuda rezervelor mele, *înăbușirea puciului de la București și arestarea regelui și camarilei lui.*

Ca urmare a acestei dispoziții, încă în aceeași noapte, unitățile de artilerie antiaeriană din Ploiești și împrejurimi au pornit în

La 20 august 1944 Friessner (mijloc) și Antonescu făceau încă planuri comune de luptă. Peste trei zile însă...

direcția București, cu ordinul de a ocupa cele mai importante puncte ale orașului și de a restabili situația. Cu executarea acestei acțiuni a fost însărcinat comandantul de brigadă SS Hoffmeier, deoarece generalul Gerstenberg se găsea, împreună cu ambasadorul german și șeful Misiunii militare germane, generalul Hansen, la Legația germană, sub „protecția" unor tancuri românești și nu avea libertate de acțiune.

Cînd la Statul major general român s-a aflat despre mișcările unităților de antiaeriană, generalul Gerstenberg a fost pus în libertate de către noul guvern român, pe baza promisiunii lui că va încerca să oprească marșul trupelor germane spre București. După sosirea sa la unitățile germane, el a chemat telefonic comandamentul Grupului de armate și a transmis cererea noului guvern de a se înceta orice acțiune militară împotriva Bucureștiului. Gerstenberg a primit ordinul de a prelua comanda grupului de luptă Ploiești, iar misiunea de a ocupa Bucureștiul a rămas în vigoare.

Noul guvern al generalului Sănătescu, din care făcea parte ca ministru de război fostul comandant al Armatei a 4-a române, Racoviță, declarase : „Dacă măsurile luate de germani nu vor fi imediat contramandate, vom deschide focul împotriva tuturor germanilor".

În dimineața zilei de 24 august m-a chemat la telefon generalul Hansen și a raportat că, împreună cu ambasadorul von Killinger, ambasadorul dr. Clodius și generalul Gerstenberg *, era de părere că forțele proprii nu ne erau suficiente pentru ocuparea Bucureștiului și înlăturarea noului guvern și că acțiunea se va termina în mod sigur cu un eșec ! În consecință, toate măsurile au fost pentru moment contramandate de către Grupul de armate și am cerut de la Comandamentul suprem al Wehrmachtului o hotărîre a Führerului.

Cu toate acestea, primul ordin al lui Hitler a fost menținut! Acțiunea întreprinsă împotriva Bucureștiului a suferit un eșec, deși generalul Gerstenberg fusese de părere, încă cu puțin timp înainte, că noul guvern român nu este decît „o mică clică, care se teme de propria ei umbră", și că în jurul Bucureștiului nu se află decît „un cordon foarte subțire de trupe românești". Nici prin aducerea pe calea aerului a unor unități de infanterie, situația nu a putut fi îmbunătățită.

Din punctul de vedere al naziștilor, situația, într-adevăr, nu a putut fi „îmbunătățită". Insurecția ieșea învingătoare, aducînd poporului român zorii vieții libere.

---

* În seara zilei de 23 august, ministrul Germaniei convocase o reuniune comună a șefilor misiunilor militare germane din România : Hansen, comandantul trupelor de uscat, Gerstenberg, comandantul trupelor de aviație, Tillsen, comandantul flotilelor de pe Dunăre și Marea Neagră, și atașatul militar, generalul Spalcke, pentru a-i pune la curent cu desfășurarea evenimentelor și a adopta măsurile de rigoare.

Făcînd bilanțul mijloacelor de luptă de care dispunea, Hansen își manifestase îndoiala că va putea înăbuși insurecția armată a poporului român, pronunțîndu-se pentru evacuarea teritoriului României. Opinia sa a fost împărtășită și de amiralul Tillsen. De altfel, în cursul nopții Hansen raportase Berlinului că insurecția din România nu era „opera unui grup restrîns de conspiratori din cercurile Palatului", cum ar fi vrut să creadă căpeteniile naziste, ci o acțiune „bine pregătită, înfăptuită de popor și de armată... Acțiunea se bucură de cel mai larg asentiment. Nu se poate găsi nici un general care să formeze un contraguvern".

Spre deosebire de Hansen și Tillsen, Gerstenberg se declarase împotriva „spiritului de abandon", arătînd că Bucureștiul trebuia să fie ocupat, iar insurecția înfrîntă. *(n.n.)*

Editura științifică a pregătit pentru tipar traducerea lucrării profesorului elvețian Hans-Georg Bandi, **Originile eschimoșilor,** *apărută la Editura Gustav Fischer din Stuttgart, în anul 1965. Autorul — cunoscut arheolog și etnograf — a participat la mai multe expediții de cercetare în Arctica și Subarctica. Îngrijirea științifică a ediției românești, pentru care autorul a adus în mod special unele modificări, este asigurată de prof. univ. Ion Nestor, după traducerea Luciei Berciu.*

Înainte de a prezenta cîteva fragmente ale lucrării, de natură să intereseze în mod deosebit pe cititorii revistei noastre, ne vom opri pe scurt asupra unor momente mai importante din istoria singularului popor al zăpezilor veșnice.

Oamenii zăpezilor veșnice

Atît iarna cît și vara, eschimoșii luptă din greu cu frigul

Eschimoșii

Cele două valuri ale migrației eschimoșilor

Eschimoșii au venit în Alaska traversînd strîmtoarea Bering, așa cum indienii veniseră în America, cu vreo douăzeci de milenii în urmă, în timpurile cînd o limbă de pămînt unea, după cum se crede, cele două continente.

După cît se pare, primii indieni care au făcut acest drum erau îmbrăcați în piei de animale și nu dispuneau ca unelte decît de silexuri. Dacă cercetăm în schimb urmele primelor așezări ale eschimoșilor din America, găsim interesante piese de ceramică, obiecte de fildeș lucrate cu gust și multe lămpi. După cît se pare, lămpile erau necunoscute pe continentul american înaintea venirii eschimoșilor, în timp ce în Eurasia se foloseau încă din epoca veche a pietrei.

Se presupune că eschimoșii au trăit multă vreme în Asia, probabil de-a lungul coastei arctice a Siberiei, unde se găsesc urme ale așezărilor lor. De altfel și astăzi mai există un grup, e drept restrîns, care a rămas în ținuturile de obîrșie.

În vremea cînd popoarele din bazinul Mediteranei începuseră să practice agricultura și creșterea vitelor, iar indienii își extindeau stăpînirea asupra întregului continent american, eschimoșii își perfecționau tehnica de vînătoare și de pescuit și se adaptau tot mai bine condițiilor existenței în clima specifică nordului. Ei își spuneau „Innuit" — „oameni prin excelență".

Atunci cînd eschimoșii au venit din Eurasia în America, probabil atrași de condițiile mai bune de vînătoare, fîșia de uscat care unea cele două continente nu mai exista. Cum au trecut ei oare prin strîmtoare? Se pare că această temerară expediție a fost făcută în umiacuri, ambarcații mari și repezi. Bineînțeles că mai întîi eschimoșii s-au stabilit numai pe coastele peninsulei Alaska, pentru ca mai tîrziu să pătrundă mai adînc în uscat, mai ales de-a lungul cursurilor de apă. Aceasta a fost prima mare migrare a eschimoșilor de la începutul erei noastre.

Cea de-a doua migrare a început în jurul anului 800 al erei noastre și s-a desfășurat pe un front foarte larg. Mișcarea a pornit din Alaska și a ajuns pînă în Groenlanda. Pe acest drum, măsurînd mii de kilometri, au rămas, în diferite locuri, nenumărate grupuri de eschimoși, care au populat regiunile nordice ale continentului american și unele zone din insulele arctice ale acestuia.

Eschimoșii ajunși în Groenlanda au atins în secolul al X-lea extremitatea de nord a marei insule, acolo unde se află astăzi așezările Etah și Thule. Ulterior au început să coboare spre sud, de-a lungul coastei apusene, și au întîlnit pe normanzii care veniseră aici conduși de Erik cel Roșu în anul 998 e.n.

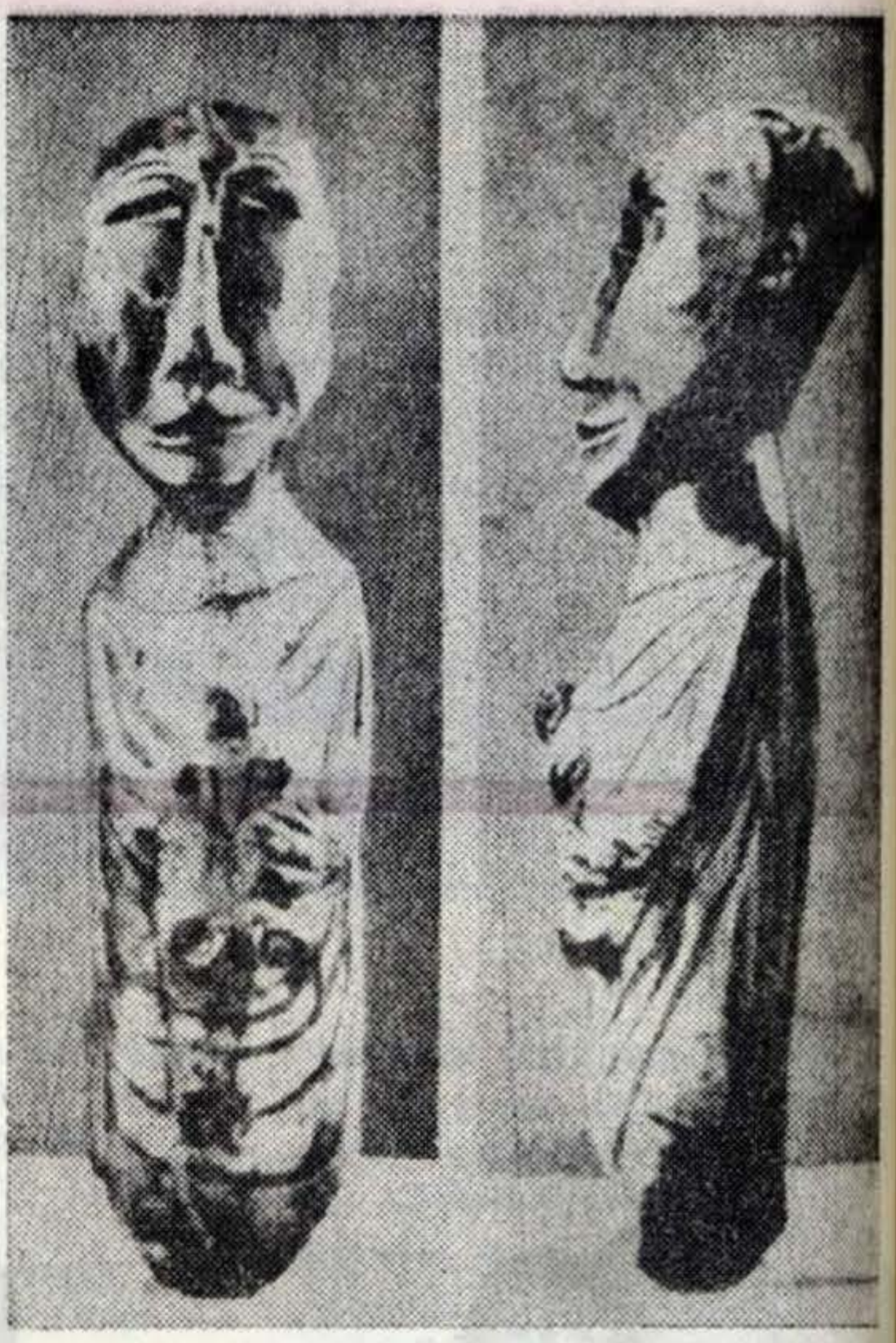

„Madona din Okvik" — sculptură în fildeș

Ce s-a întîmplat în Groenlanda mai tîrziu ar fi foarte interesant de știut, dar nu poate fi decît dedus. Pe cîte se pare, eschimoșii și normanzii au trăit o vreme împreună sau, în orice caz, în strînse legături, căci unele vestigii ale eschimoșilor dezgropate de arheologi conțin unelte de fier originare din Europa. După legendele acestui popor arctic, colonia normandă a pierit ca urmare a nimicirii locuitorilor ei de către eschimoșii biruitori într-o mare luptă, în timp ce istoricii scandinavi consideră că dispariția coloniștilor s-a datorat întreruperii legăturilor cu Europa, bolilor și foametei; în orice caz, se pare că acest lucru s-a întîmplat în secolul al XV-lea. Este însă probabil că mai înainte între cele două comunități s-a produs un amestec destul de accentuat și că eschimoșii au preluat unele meșteșuguri de la normanzi, de pildă construcția caselor mari de piatră.

Ulterior, „oamenii prin excelență" și-au extins stăpînirea de-a lungul întregii coaste de vest a Groenlandei și pînă la urmă și asupra celei de est.

A început epoca celei mai puternice dezvoltări a culturii materiale a oamenilor zăpezilor veșnice.

Prin specificul regiunilor geroase pe care le ocupaseră — de loc invidiate de alte seminții —, eschimoșii din America au fost, timp de 15 secole, prea puțin tulburați în existența lor de alte popoare. Vînătoarea și pescuitul nestingherit le asigura din plin traiul. Comunitățile au avut totuși unele le-

gături de schimb cu indienii, eschimoșii oferind mai ales produse ale vînătorii, de pildă piei tăbăcite cu mult meșteșug.

Foamete, alcool și sărăcie

Rapacitatea cuceritorilor continentului american a dus la ceea ce marea enciclopedie „COLLIER" definește astfel : „Tragedia eschimoșilor a început după descoperirea Americii de către Columb" („Collier's Encyclopedia", vol. 7, New York, 1961, p. 1481).

Decăderea eschimoșilor s-a produs, într-adevăr, în paralel cu decăderea indienilor americani. Balenele, focile, morsele, atît de abundente pe coastele Labradorului și Groenlandei, au dispărut aproape cu totul pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în urma expedițiilor întreprinse de vapoarele cuceritorilor, tot așa cum vestiții bizoni americani au fost stîrpiți de pe cîmpiile continentului printr-o vînătoare sălbatică.

E drept, uneori căpitanii vaselor făceau și comerț cu eschimoșii, dîndu-le unelte de fier în schimbul blănurilor și pieilor. Dar pe lîngă unelte, le dădeau alcool, iar alcoolismul s-a întins repede, ca o pecingine, în rîndurile acestui popor neobișnuit cu băuturile de acest fel. Marinarii le-au transmis eschimoșilor și multe boli, care au ruinat sănătatea unor întregi comunități, decimînd multe grupuri. Mai tîrziu, contactul dintre noii stăpîni ai continentului și eschimoși a avut loc și adînc în interiorul uscatului, cu aceleași rezultate dezastruoase.

După 1900, vînătoarea de balene s-a intensificat considerabil și în Pacificul de nord, în special după ce harponul a început să fie lansat de vapoare cu ajutorul unor tunuri anume făcute. Exterminarea aproape deplină a acestor mamifere s-a desăvîrșit într-un ritm rapid. Acest lucru nici nu este de mirare dacă ne gîndim la faptul că, în timp ce un vapor cu harpoane lansate de tunuri putea prinde chiar și zece balene într-o singură zi, un eschimos era mîndru să vîneze din umiacul său trei sau patru balene într-un întreg sezon.

Toate aceste împrejurări au dus la consecințe ce lesne se pot presupune. Baza economică a existenței și sănătatea eschimoșilor din Groenlanda și America de Nord au avut mult de suferit. Foametea a devenit în multe regiuni un adevărat flagel și o serie de zone s-au depopulat complet. Arta eschimoșilor, atît de originală și înfloritoare odinioară, a intrat într-o perioadă de stagnare. Abia în ultimele decenii s-au întreprins unele măsuri de ajutorare a eschimoșilor, care nu au dat însă decît rezultate parțiale. Despre aceste ajutoare se vorbește mult, așa cum se face reclamă și rezervațiilor din S.U.A., unde mai trăiesc ultimii reprezentanți ai vestitelor triburi de indieni americani.

★

În cele ce urmează redăm extrase din lucrarea *Originile eschimoșilor* :

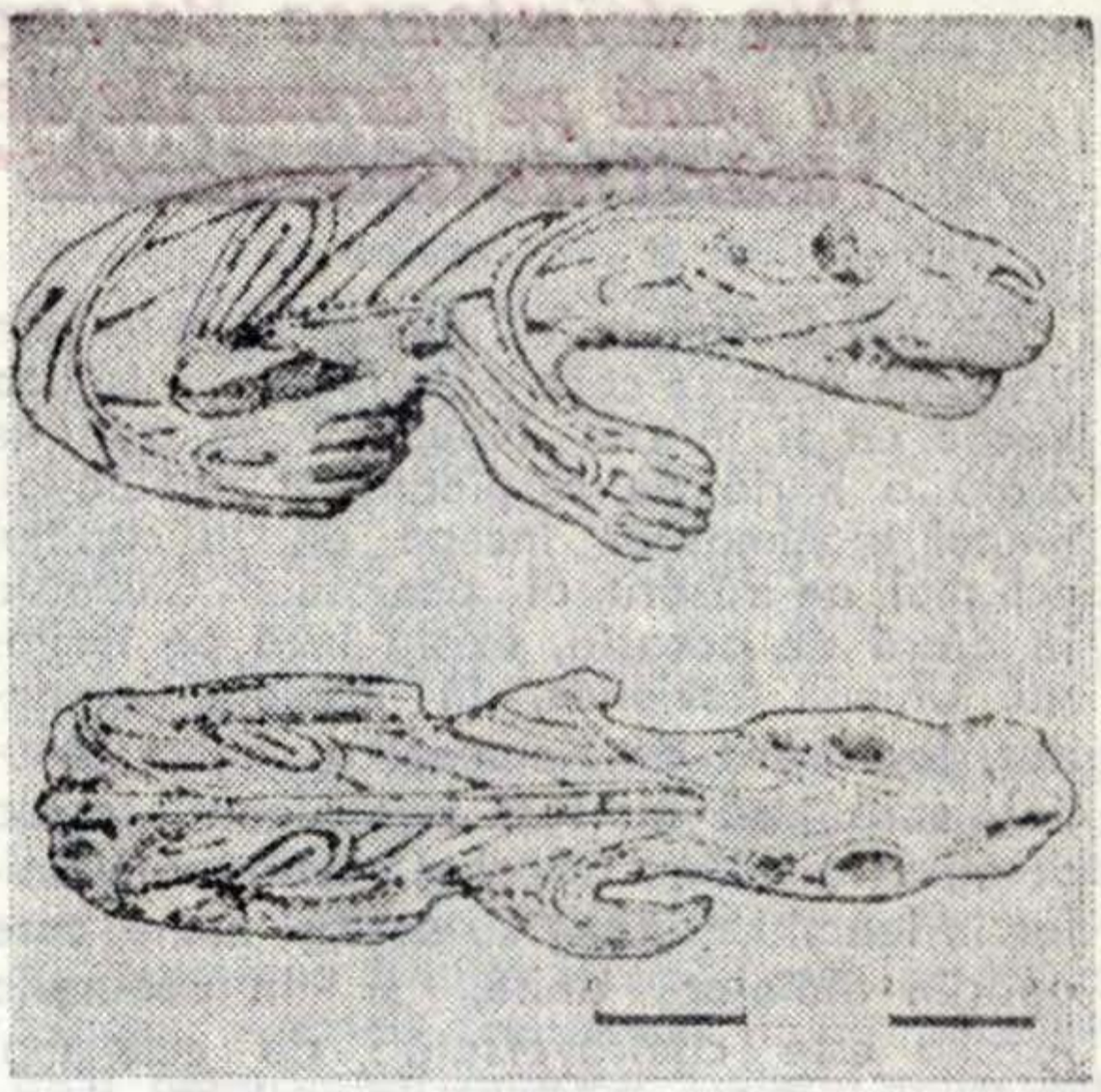

Sculptură din fildeș descoperită la Ipiutak, pe Point-Hope (Alaska de nord-vest), reprezentînd o morsă

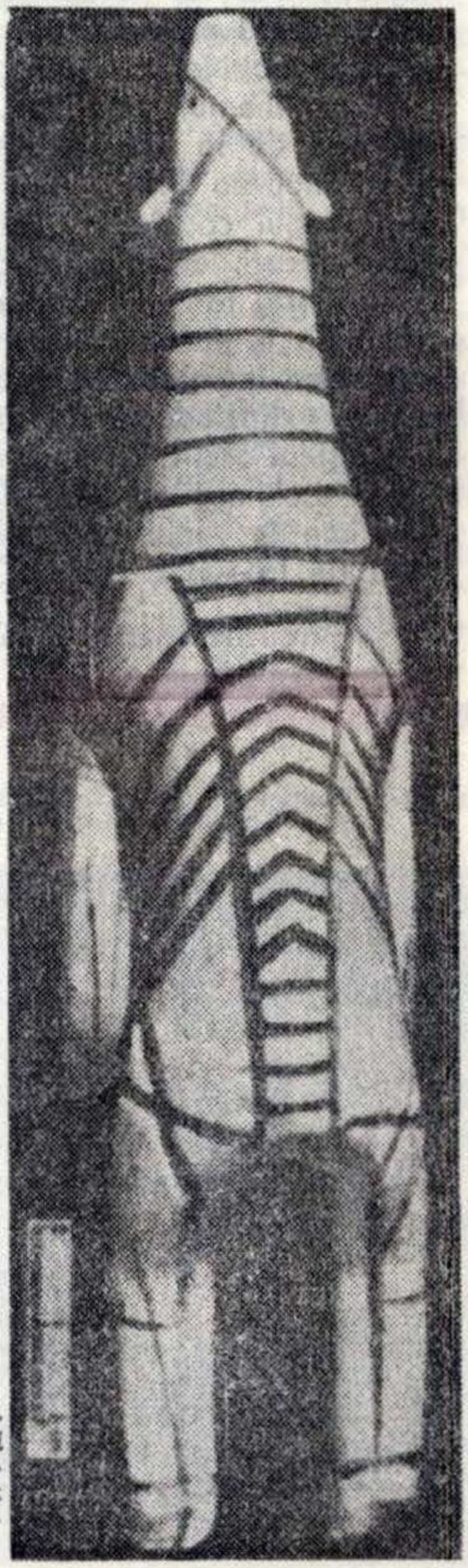

Urs polar înotînd. Sculptură din fildeș descoperită la Alarnerk (nordul peninsulei Melville)

*Din strîmtoarea Bering şi pînă pe ţărmurile de răsărit ale Groenlandei**

Eschimoșii sînt unicul popor primitiv din timpurile noastre care trăiește atît în Lumea Veche cît și în cea Nouă. După cum ne arată o hartă de răspîndire a populației, ținutul eschimoșilor începe de la capătul cel mai de răsărit al peninsulei Ciukotsk. În afară de aceasta, există încă pe teritoriul Uniunii Sovietice, în insulele Komandor, la răsărit de Kamceatka, cîțiva aleutini, care însă au fost transplantați acolo de-abia în ultimul secol. Originea aleutinilor în lanțul de insule cu același nume, care aparțin Statelor Unite, și în peninsula Alaska este controversată : de cele mai multe ori sînt considerați ca adevărați eschimoși, mai rar drept supraviețuitori, în mare măsură eschimoizați, ai unui strat mai vechi de populație.

Pe continentul american, eschimoșii s-au răspîndit de la Copper River, respectiv de la strîmtoarea Prince William, spre nord, de-a lungul coastelor statului Alaska ; în cîteva locuri, ei se găsesc și mai departe în interiorul țării. Dincolo de granița canadiană, în regiunea Mackenzie, aria lor de răspîndire înaintează pînă în ținutul de coastă, extinzîndu-se și asupra insulelor arhipelagului arctic. La apus de golful Hudson ținutul eschimoșilor pătrunde pînă la 500 km adîncime în interiorul țării : dimpotrivă, zona de la sudul rîului Churchill este un teritoriu indian. În ce privește regiunile de pe ambele părți ale strîmtorii Hudson, adică insula Baffin și părțile nordice ale coastei peninsulei Labrador, acestea sînt locuite de eschimoși.

Extremitatea răsăriteană a ținutului locuit de eschimoși este Groenlanda, cea mai mare insulă a lumii. Părți importante ale coastelor acesteia sînt și astăzi populate de eschimoși ; avînd însă adesea o parte considerabilă de sînge european, ei se socotesc nu eschimoși, ci groenlandezi.

În total există astăzi probabil 55 000 de eschimoși și 1 500 de aleutini ; numărînd însă, după criteriul lingvistic, raportul se deplasează oarecum în favoarea elementului aleutin. [...]

Ținutul eschimoșilor este extraordinar de vast. În orice caz, este sigur că eschimoșii trebuie să fi locuit temporar o regiune mai mare decît cea de astăzi, fapt care se poate dovedi pe baza descoperirilor arheologice. Nu se poate vorbi însă de triburi, întrucît este vorba de unități geografice și nu politice. Pe de altă parte, ei sînt cuprinși în trei grupe principale : eschimoșii de apus (cei din Alaska), eschimoșii centrali (cei din Canada arctică) și eschimoșii de răsărit (cei din Groenlanda).

* Subtitlurile aparțin redacției.

Eschimoşii — din punct de vedere antropologic şi lingvistic

Eschimoșii constituie o unitate evidentă, din punct de vedere antropologic.

În ceea ce privește caracteristicile comune, menționăm statura relativ scundă,

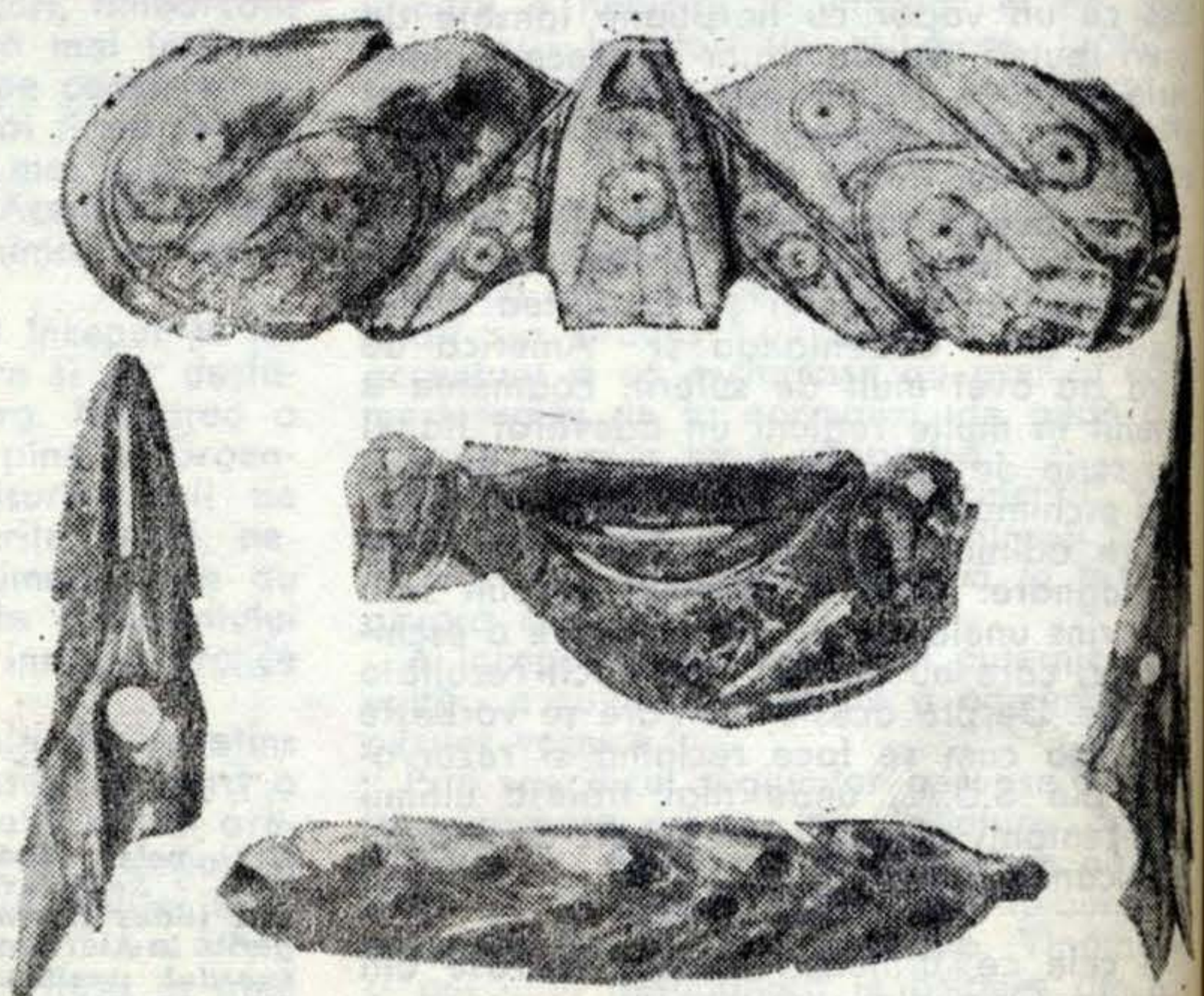

Ornamente din fildeș — vechea cultură de la Marea Bering

robustă, solidă, dar nu corpolentă, culoarea cafenie a pielii, forma „pentagonală" a feței turtite, așa-numita cută mongoloidă, nu prea pronunțată și nici prea frecventă, culoarea cafenie-deschisă sau închisă a irisului și părul de cele mai multe ori lins, rareori ușor ondulat, gros și negru. Există și oarecare deosebiri, constînd în aceea că, pe de o parte, se manifestă mai puternic asemănări cu tipul de om asiatico-mongoloid, iar pe de altă parte, se acordă o mai mare importanță caracteristicilor indiene, mai ales acelora care se găsesc la triburile nordice, ca de pildă la chipeway [...]. Cercetătorii sovietici înclină astăzi să creadă că eschimoșii, împreună cu străvechea populație siberiană de ciukci, coriaci, iukaghiri și itelmeni (kamceadali) constituie o grupă rasială deosebită denumită „arctico-mongoloidă", al cărei punct de plecare îl bănuiesc a fi în ținutul Mării Bering.

[...] Interesante sînt și legăturile lingvistice din ținutul eschimos.

Din Alaska de nord-vest pînă în Labrador și Groenlanda, dialectele cuprinse în noțiunea de „inupik" sau „inyupik" sînt strîns înrudite unul de altul. [...] În schimb, rîul Yukon, care împarte Alaska în două jumătăți, cea de nord și cea de sud, constituie o delimitare clară din punct de vedere al limbii : indigenii de o parte și de cealaltă a acestei demarcații întîmplătoare, care iarna nu constituie nici un obstacol, se înțeleg tot așa de puțin unii cu alții ca și englezii cu germanii. Deosebirea devine și mai pronunțată cînd este vorba de un dialect aleutin ; în special vocabularul — mai puțin gramatica — este atît de diferențiat, încît unii lingviști s-au îndoit chiar și de înrudirea dintre limba vorbită de eschimoși și aceea a aleutinilor. Cercetătorii moderni din domeniul lingvisticii înclină totuși să creadă că dialectul eschimos și cel aleutin, care astăzi sînt destul de diferite, au constituit la origine o unitate.

Sub semnul luptei pentru hrană și împotriva frigului

Dacă ne mai ocupăm acum succint de cultura materială a eschimoșilor de astăzi sau mai bine zis de „ieri", tot Yukonul reprezintă linia de demarcație între băștinașii care locuiesc la sud de fluviu și băștinașii, înrudiți cu ei, de la nord și răsărit de acesta. Din păcate abia dacă mai există o adevărată cultură originară a eschimoșilor.

Felul de viață al eschimoșilor din Alaska pînă în Groenlanda se caracterizează, în general sau cel puțin așa cum era pînă de curînd, prin legătura puternică cu coasta, datorită vînătorii de mamifere marine mari : balena, morsa și foca. Totuși există cîteva grupe mici de eschimoși care duc o viață evidentă de uscat, astfel că vînătoarea de reni constituie baza existenței lor. [...]

În ciuda acestei diferențieri, cultura materială de astăzi a eschimoșilor este surprinzător de unitară. Nu a fost întotdeauna așa. De-abia relativ tîrziu, aproximativ acum 1 000 de ani, cultura Thule, care a pornit din Alaska și s-a răspîndit pînă în Groenlanda, a dus la o unificare. Cînd, acum vreo două sute de ani, cultura Thule, care între timp se transformase puțin, a început să se retragă din ținuturile centrale spre Alaska, această nivelare s-a accentuat și mai mult.

Se înțelege de la sine că în viața unui popor prin excelență arctic două probleme, care constituie de fapt practic conținutul vieții lor, stau pe primul plan : lupta pentru obținerea hranei și apărarea împotriva frigului. Acestea predomină în așa măsură încît majoritatea laturilor culturii materiale — și ele sînt aproape exclusiv acelea pe care le putem descoperi în decursul cercetării așezărilor din ținutul eschimos — stau oarecum în legătură cu aceste două aspecte. [...]

Materia primă utilizată pentru lucrarea uneltelor, armelor și altor obiecte era și este limitată. Pe primul plan stau părți din animalele capturate. Apoi sînt de menționat lemnul, mai ales lemnul plutitor, ierburi și plante de împletit, lutul și piatra (varietăți de cremene), roci ușor de șlefuit, steatit pentru confecționarea de recipiente. Metalele, ca de pildă arama nativă sau fierul meteoric, au jucat cel mult un rol secundar. Desigur că aceste materiale nu sînt toate la fel de potrivite pentru a se conserva. Adesea arheologul nu mai găsește decît inventarul de piatră, în timp ce toate celelalte obiecte au dispărut. Totuși Arctica are avantajul că nu rareori în pămîntul înghe-

Unul dintre mijloacele de transport foarte răspîndite : sania trasă de reni

ţat se pot păstra şi obiecte din lemn sau chiar din piele ; de aceea în ţinutul eschimos este posibil să se schiţeze un tablou mai complet şi mai colorat al culturilor preistorice decît în altă parte.

Caiace, sănii şi arme

Să menţionăm, mai întîi, obiectele sesizabile din punct de vedere arheologic care au servit ca mijloace de transport folosite de eschimoşi pentru a se apropia de vînat. Caiacul, alcătuit dintr-un schelet de lemn cu înveliş din piele de animal şi numeroase părţi componente din oase şi fildeş, care ajută la fixarea armelor şi uneltelor, este un mijloc ideal pentru vînătoarea de foci ; de cele mai multe ori, acesta este pentru un singur vînător, în Alaska de sud şi în Aleutine, iar cîteodată pentru doi. Umiacul este deschis sus şi oferă, pe o lungime de aproximativ 9 metri, loc pentru un echipaj compus din mai mulţi oameni, astfel că acesta este potrivit pentru vînătoarea de balene. În privinţa săniilor, se acordă o mare importanţă mai ales celor cu tălpi, care sînt trase de cîini.

Cea mai importantă armă de vînătoare este — de fapt era, deoarece astăzi se întrebuinţează aproape exclusiv arma de foc — harponul, îmbunătăţit de către eschimoşi într-un mod extrem de ingenios. [...] Harponul era întrebuinţat atît la vînătoarea de foci cu caiacul, cît şi la furişatul pe gheaţa netedă sau la găurile de respirat, unde animalele se ridică din cînd în cînd ; în afară de aceasta, el era folosit şi pentru răpunerea morselor la marginea gheţei sau din umiac, precum şi la vînarea balenelor. La vînatul cu harpoane se folosea şi lancea, care era necesară la uciderea prin împungere a animalului nimerit.

Să amintim acum pe scurt îmbrăcămintea, care a fost perfecţionată într-un mod rafinat de către eschimoşi, în lupta lor împotriva frigului. Îmbrăcămintea din blană, pentru confecţionarea căreia se întrebuinţează, după scopul în care va fi utilizată, diferite feluri de piei argăsite, blănuri, se bazează pe principiul ferestrei duble, adică se compune dintr-un strat interior şi unul exterior ; aerul aflat între ele fiind un mediu rău conducător de căldură, face ca temperatura corpului să rămînă constantă. În genere, îmbrăcămintea din exterior este formată dintr-o haină groasă cu glugă, pantaloni, mănuşi cu un deget, ciorapi de piele şi cizme.

Locuinţe de vară şi de iarnă

Să ne întoarcem înapoi la apărarea împotriva frigului : tot aşa de importantă ca şi îmbrăcămintea este şi locuinţa. Dacă ne gîndim la locuinţele eschimoşilor, atunci desigur că de cele mai multe ori ne vin în minte, fără voia noastră, colibele de zăpadă. Nu trebuie însă să pierdem din vedere că astfel de locuinţe „iglu" se cunosc numai în ţinuturile centrale şi în parte în Labrador, ca adăposturi permanente pentru iarnă. În alte părţi, de pildă mai ales în Alaska de nord şi în Groenlanda de nord, ele servesc ca adăpost numai în timpul călătoriilor şi vînătorii.

Situaţia nu se prezintă mult mai bine în ceea ce priveşte corturile din piei, care oferă adăpost în anotimpurile mai calde, împotriva intemperiilor. Atît prăjinile de lemn ale cortului, cît şi pieile puse deasupra se iau, firesc, la fiecare plecare. În schimb se recunosc de cele mai multe ori, adesea chiar după mii de ani, cercurile de cort, adică pietrele aşezate în formă de cerc, în formă ovală sau rectangulară, care serveau la asigurarea marginii cortului.

Pentru arheologi, cea mai mare importanţă o prezintă locuinţele de iarnă, săpate în pămînt, cu pereţi din zidărie uscată sau din brazde de pămînt, construcţia acoperişului fiind din bîrne de lemn plutitor sau din oase de balenă, acoperite cu piei sau tot cu brazde de pămînt, peste care în timpul iernii se mai adăuga, firesc, şi zăpadă. O intrare în formă de tunel oprea zăpada, vîntul şi frigul şi ducea în interiorul locuinţei, a cărei suprafaţă dreptunghiulară, rotundă sau în formă de pară era de cele mai multe ori destul de mică — după părerea noastră — ca adăpost pentru familii întregi, uneori chiar neîncăpuit de mică. Excepţii constituie numai locuinţele comune mai mari, care apar doar în cîteva locuri, destinate mai multor familii.

Cînd este vorba de aşezări mult timp locuite, atunci au putut lua naştere grămezi de resturi sau „movile locuite", explicate prin faptul că mereu, pe acelaşi loc, au fost ridicate case. Asemenea depuneri sînt, firesc, pentru arheolog deosebit de valoroase, deoarece el întîlneşte acolo locuirile orînduite cronologic, de sus în jos, astfel că o atare stratigrafie poate să ofere date esenţiale cu privire la vîrsta relativă a diferitelor forme.

Lupta pentru hrana zilnică şi apărarea împotriva frigului iernii şi-au pus amprenta şi pe viaţa socială a eschimoşilor, pe concepţiile lor de viaţă şi pe practicile religioase. Dar pentru documentarea acestora dispunem, din punct de vedere arheologic, de cele mai multe ori de foarte puţin sau de nimic.

Am rezumat astfel foarte pe scurt ceea ce pe de o parte are sau a avut importanţă în existenţa unui eschimos, iar pe de altă parte este de remarcat din punct de vedere arheologic.

Peripețiile necunoscute ale spătarului MILESCU

PAUL CERNOVODEANU
cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

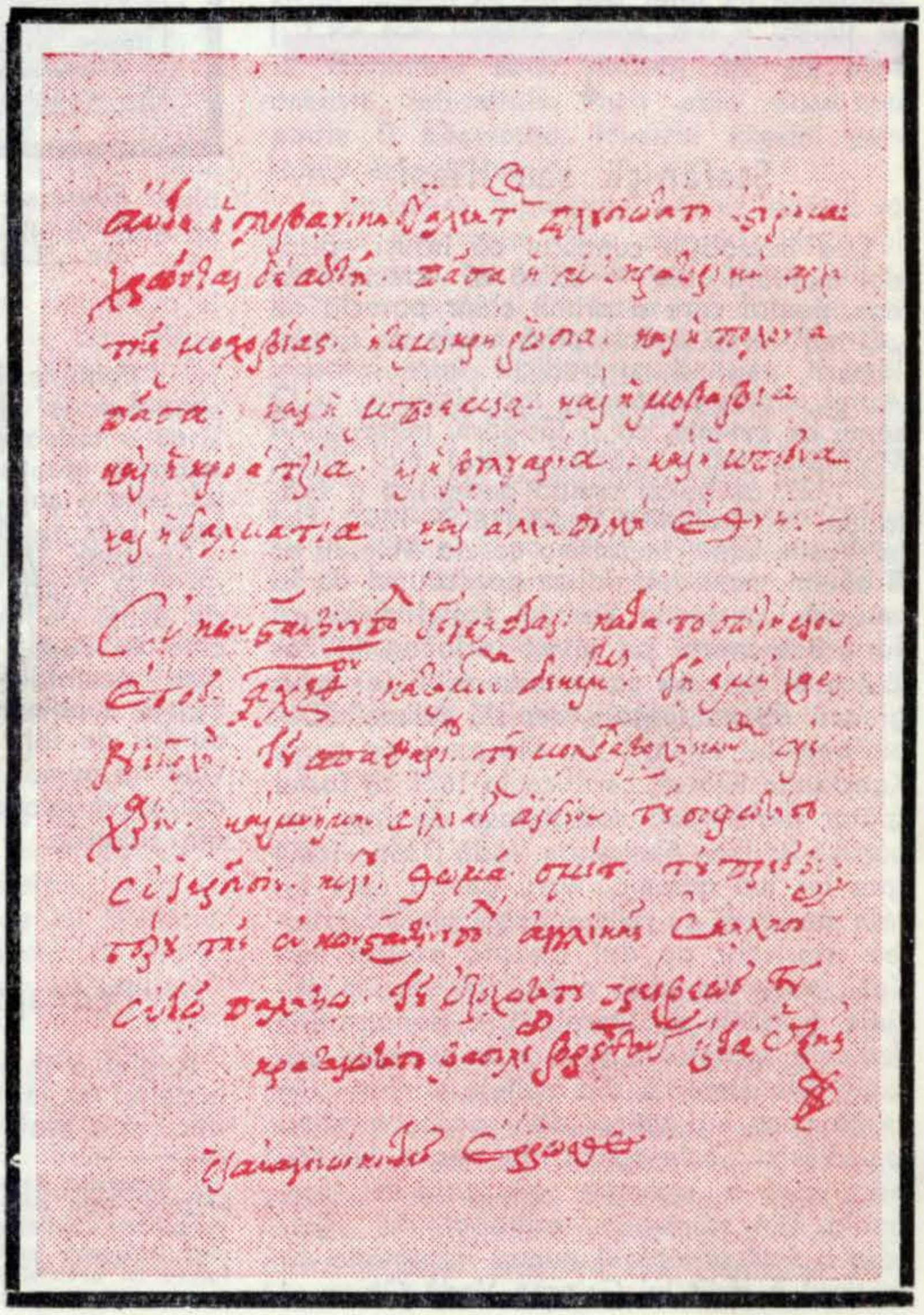

Dedicația autografă a spătarului Nicolae Milescu către capelanul anglican Thomas Smith, din decembrie 1669 (Biblioteca Bodleiană — Oxford)

Spătarul Nicolae Milescu (1636 ? — 1708) a fost, fără îndoială, una dintre figurile cele mai reprezentative ale trecutului patriei, reunind în persoana sa calităţile unui ilustru cărturar cu iscusinţa unui diplomat de talie europeană. În pofida mărturiilor contemporane şi a numeroaselor studii şi lucrări consacrate vieţii şi bogatei sale activităţi ştiinţifice, biografia spătarului Milescu prezintă însă şi astăzi multe puncte obscure, legate mai ales de perioada începuturilor vieţii şi carierei sale.

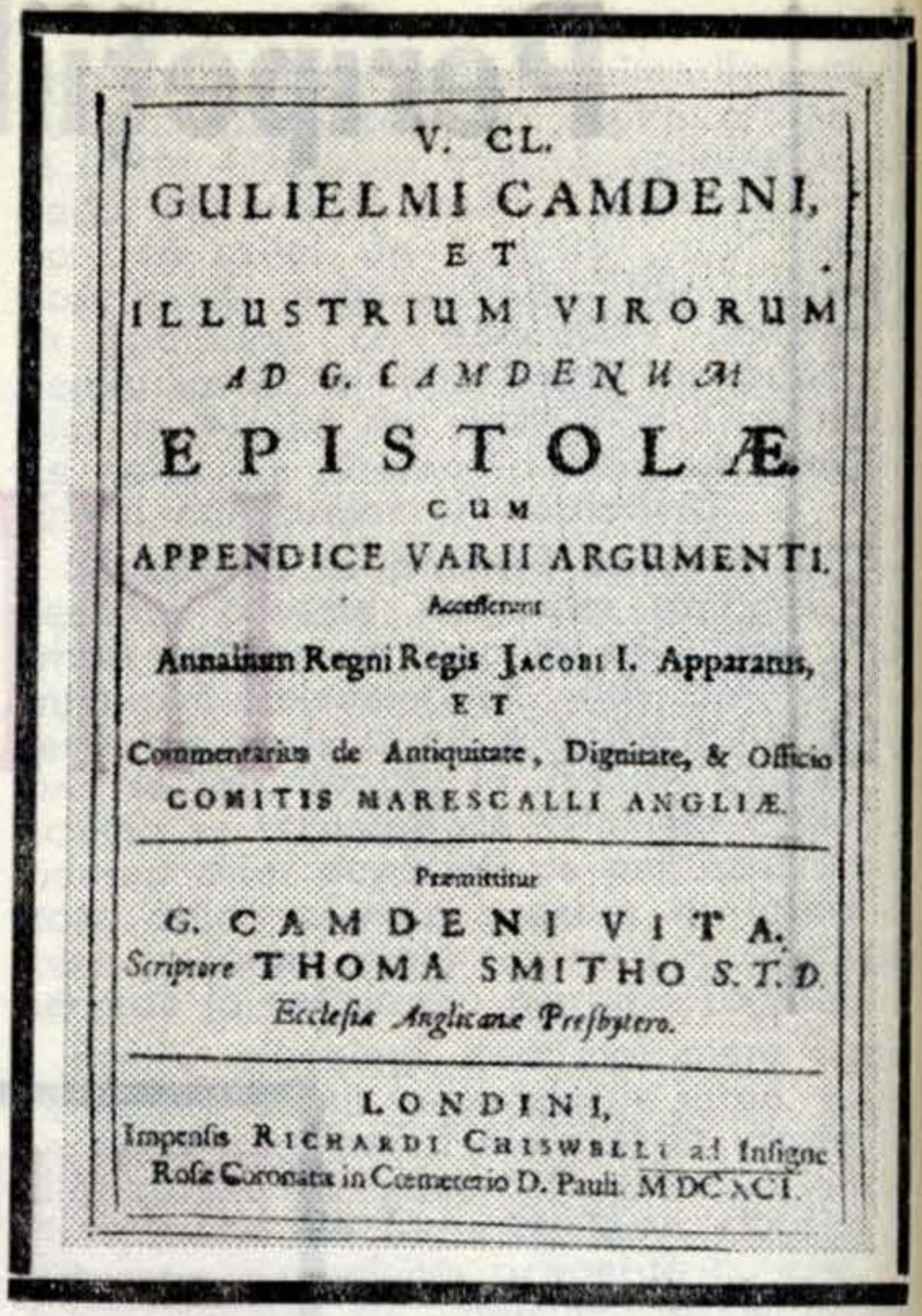

V. CL.
GULIELMI CAMDENI,
ET
ILLUSTRIUM VIRORUM
AD G. CAMDENUM
EPISTOLÆ.
CUM
APPENDICE VARII ARGUMENTI.
Accedunt
Annalium Regni Regis Jacobi I. Apparatus,
ET
Commentarius de Antiquitate, Dignitate, & Officio
COMITIS MARESCALLI ANGLIÆ.

Præmittitur
G. CAMDENI VITA,
Scriptore THOMA SMITHO S. T. D.
Ecclesiæ Anglicanæ Presbytero.

LONDINI,
Impensis RICHARDI CHISWELLI ad Insigne
Rosæ Coronatæ in Cœmeterio D. Pauli. MDCXCI.

Foaie de titlu a lucrării lui Thomas Smith, Gulielmi Camdeni... Epistolae..., Londini, 1691

◆

Ştefăniţă sau Iliaş?

Este îndeobşte cunoscut că însuşi episodul mutilării sale — adică al crestării la nas, pentru care a primit chiar porecla de „Cîrnul"— nu a fost pînă acum pe deplin lămurit, existînd contradicţii între izvoare. Astfel, sfătosul cronicar Ion Neculce, în **O samă de cuvinte,** ca şi Grigore, mitropolitul Moldovei, într-o mărturie ceva mai tîrzie, din 1723, atribuiau crunta pedepsire a spătarului lui Ştefăniţă Vodă (1659—1661), fiul lui Vasile Lupu, împotriva căruia Milescu ar fi uneltit, pentru a aduce pe scaunul de la Iaşi pe Constantin Şerban, fostul domn al Ţării Româneşti, pe atunci pribeag în Polonia. Pe de altă parte, tălmaciul de limba greacă de pe lîngă „Posolski Prikaz" (Departamentul soliilor) din Moscova, pe nume Konstantin Kristof, certifica în 1671 că fostul spătar moldovean complotase de fapt împotriva lui Iliaş Alexandru Vodă (1666—1668) spre a-i lua domnia, lucru pentru care fusese pedepsit cu tăierea nasului. Majoritatea istoricilor au dat crezare acestei versiuni, adoptată pînă astăzi de istoriile oficiale, tratatele de literatură şi monografiile dedicate spătarului Milescu în ultimele decenii. Este drept că, din multele afirmaţii ale lui Neculce, s-a reţinut doar aceea atestînd remedierea „beteşugului" la nas a lui Milescu printr-o operaţie efectuată în Germania. Din mărturiile mitropolitului Grigore a fost acceptată numai informaţia că spătarul a slujit lui Grigore Vodă Ghica al Ţării Româneşti (1660—1664) în calitate de „kapukehaie" (agent) la Poarta Otomană şi că a tălmăcit Biblia din „elineşte" în românește (de fapt numai în parte) cu prilejul şederii sale la Constantinopol, probabil între 1661 şi 1664.

Cercetări întreprinse în arhivele engleze de E. D. Tappe şi L. Turdeanu-Cartojan încă de acum un deceniu şi jumătate — publicate la Paris, dar rămase necunoscute în ţara noastră —, coroborate cu unele investigaţii suplimentare ale semnatarului rîndurilor de faţă [1], duc la noi cunoştinţe privind nu numai biografia spătarului Milescu, dar şi varietatea preocupărilor sale de ordin ştiinţific.

◆

Pedeapsa: un mic semn

Anglia a reluat legăturile diplomatice cu Imperiul otoman, întrerupte în timpul republicii şi a protectoratului lui Cromwell, abia

[1] *Relaţiile Angliei cu ţările române în cadrul politicii sale orientale din perioada 1660—1714* (Teză de doctorat), Bucureşti, 1969, în care sînt indicate toate izvoarele şi bibliografia folosite în articolul de faţă, pentru care nu mai facem alte referiri.

după restaurația Stuarților (1660), primul ambasador trimis de regele Carol al II-lea la Constantinopol (1661—1668) fiind lordul Heneage Winchelsea. Acest personaj a ajuns să se bucure de o mare autoritate la Poarta otomană, să aibă multiple relații în rîndul dregătorilor sultanului și să întrețină legături destul de strînse cu bătrînul Gheorghe Ghica, fostul domn al Moldovei (1658—1659) și Țării Românești (1659—1660), care trăia ca mazil la Constantinopol, unde apăra interesele fiului său Grigoraşcu Vodă, pe atunci domn la București. De la Ghica a aflat diplomatul britanic de existența spătarului Nicolae Milescu, care era în slujba lui Grigoraşcu. Într-adevăr, eruditul boier moldovean, care, după spusele cronicarului Neculce, „știe prea multe limbi : elinește (elina veche — *n.n.)*, slavonește, grecește (greaca modernă — *n.n.)* și turcește", a slujit zisului voievod ca **secretar** pînă la data la care Ghica Vodă a fost nevoit să ia drumul pribegiei (după 27 noiembrie 1664) din pricina turcilor ; el se temea să nu fie făcut răspunzător de înfrîngerea acestora, suferită de la austrieci în bătălia dezastruoasă de la Leva (iulie 1664), în care, împreună cu Eustratie Vodă Dabija al Moldovei, fusese silit să lupte de partea otomanilor.

„Nicolaus Spatarius" — cum semnează el însuși în scrisoarea trimisă din Satu-Mare la 19 decembrie 1664 într-o elegantă latină — a părăsit la rîndul său Țara Românească, hotărînd să urmeze pe domnul pribeag în străinătate. Înainte de a se duce la Viena, unde prezența sa nu era momentan agreată de autoritățile habsburgice, Grigoraşcu Ghica — refugiat pe domeniile comitelui Lubomirski, la fruntariile Poloniei — intenționa să trimită mai întîi la curtea împăratului Leopold, după 24 februarie 1665, pe al său „spătar secretar" **(seinen Secretarium Spatar).**

Din motive pe care nu le cunoaștem, spătarul Milescu s-a despărțit însă de Ghica și nu l-a mai însoțit la Viena ; el a luat drumul Germaniei, plecînd la Berlin, unde a poposit cîtăva vreme la curtea lui Frederic Wilhelm I, marele principe elector de Brandenburg. Dar nici aici șederea cărturarului n-a fost îndelungată, deoarece, pîrît de regele Poloniei, la care Ghica s-a plîns de „necredința" sa, a fost nevoit să plece, ajungînd în 1666 la Stettin (azi Szczecin, în Polonia). Acolo s-a atașat micii curți a pribeagului Gheorghe Ștefan, fostul domn al Moldovei (1654—1658), în vremea căruia spătarul își începuse cariera ca tînăr grămătic.

Mîniat din pricina „trădării lui Milescu, trecut acum în slujba lui Gheorghe Ștefan, și mai ales datorită străduințelor depuse în decursul cunoscutelor călătorii ale spătarului la Stockholm (octombrie 1666) și Paris (iulie 1667) pentru reînscăunarea voievodului mazilit, bătrînul Gheorghe Ghica l-a ponegrit pe spătar în fața ambasadorului englez la Constantinopol, tratîndu-l ca pe un „impostor" și un „înșelător" ce luase chiar cu sine sigiliul fostului său protector, Grigoraşcu Ghica, și cutreiera curțile Europei ca pretins emisar al său.

Așa se explică de ce lordul Winchelsea, într-o scrisoare din 13/23 ianuarie 1667, preciza că **„acest emisar a stat în slujba lui Grigoraşcu, domnul Țării Românești, care trăiește acum în pămînturile împăratului, unde s-a refugiat de mai multă vreme ca să scape de turci"** și că **„...știe să vorbească bine latinește [...] El are un mic semn la vîrful nasului ce i-a fost tăiat ca pedeapsă [...] de mai înainte vreme, dar a izbutit ca în Germania să-și vindece atît de bine această infirmitate, încît abia dacă mai poate fi observată. Numele acestei persoane este Nicolai".**

În încheiere, diplomatul englez, dorind să sprijine pe toate căile cererea bătrînului Ghica, scria că, în căutarea acestui „Nicolai", îl va ajuta și un boier din Țara Românească, anume învățatul stolnic de mai tîrziu Constantin Cantacuzino, care tocmai urma să plece pentru învățătură la Padova. O săptămînă mai tîrziu, lordul Winchelsea folosea termeni asemănători într-o altă epistolă, vorbind despre eforturile depuse pentru a descoperi pe acest **„Nicolai, un slujitor al lui Grigoraşcu, fostul domn al Țării Românești care trăiește acum nu departe de Viena, [...] vorbește [...] latina și are un semn la vîrful nasului, ce i-a fost tăiat [...] de către unul din domnii Moldovei".**

◆

Pricinile unei mînii

Ceea ce rezultă a fi deosebit de interesant în scrisorile diplomatului englez este atestarea mutilării nasului spătarului Milescu și a remedierii infirmității lui în Germania, într-o epocă **anterioară anului 1667.** De aici reiese imposibilitatea de a fi fost pedepsit de domnul moldovean Iliaș Alexandru, întrucît Milescu s-a întors la curtea acestuia **după moartea lui Gheorghe Ștefan,** survenită la 27 ianuarie 1668.

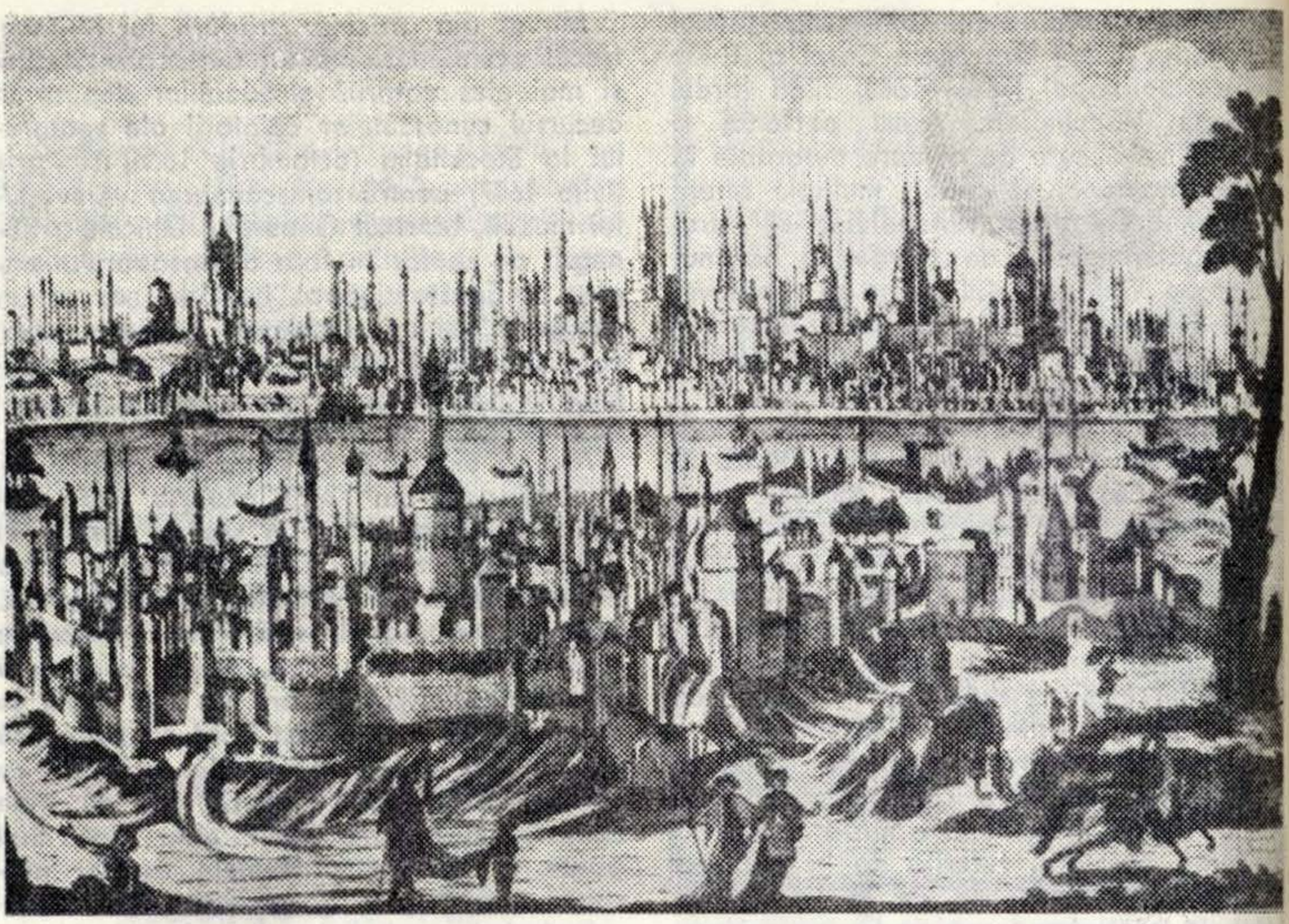

Vedere a Constantinopolului în secolul al XVII-lea (după o stampă contemporană)

Avem deci tot temeiul să dăm crezare versiunii acreditate de cronicarul Neculce în **O samă de cuvinte** și mărturiilor mitropolitului Moldovei, Grigore, din 1723, potrivit cărora suplicierea spătarului a avut loc în timpul domniei lui Ștefăniță Lupu (1659—1661), ca pedeapsă pentru uneltirile sale cu fostul voievod Constantin Șerban.

Este firesc ca nefericitul eveniment din viața spătarului să fie pus în corelație cu expediția lui Constantin Șerban în Moldova, în cursul căreia voievodul, neîmpăcat cu mazilirea, a izbutit să dețină scaunul domniei timp de o lună (17 ianuarie — februarie 1661), înaintea izgonirii sale de către Ștefăniță Lupu, ajutat de tătari. Acțiunea lui Constantin Șerban a putut determina pe Milescu să-și părăsească domnul legiuit și să se alăture vremelnicului stăpînitor, plătind apoi călcarea credinței față de Ștefăniță Vodă, așa după cum a crătat Neculce. Dar nici domnul justițiar nu a mai trăit multă vreme după sentința sa, fiind răpus de tifos la 19 septembrie 1661. Așadar, „însemnarea" la nas a spătarului trebuie să fi avut loc între februarie și septembrie 1661.

Dacă admitem supoziția că Milescu a suferit tăierea nasului în această perioadă, se explică mult mai bine reîntoarcerea sa la București în cursul aceluiași an și intrarea în slujbă pe lîngă Grigoraşcu Ghica, ce domnea atunci în Țara Românească. Nu cunoaștem pînă în prezent vreun alt izvor contemporan care să confirme trimiterea lui Milescu de către Ghica ca reprezentant al său la Constantinopol în răstimpul 1661—1664. În schimb, există un document din 25 februarie 1665, în care Nicolae spătarul este menționat ca **secretar** al lui Grigoraşcu Ghica, funcție deci mult mai intimă și de răspundere, corespunzătoare înaltei sale pregătiri intelectuale. În sfîrșit, prezența lui Milescu în Germania, la Berlin, în 1665—1666, indică limitele cronologice în cadrul cărora a putut avea loc intervenția chirurgicală ce a redat figurii sale o înfățișare aproape normală.

În felul acesta ajungem la interpretarea corectă a datelor înfățișate în scrisorile lordului Winchelsea din ianuarie 1667, în care Milescu, cărturarul erudit, urmărit de mînia lui Gheorghe Ghica și Grigoraşcu Ghica din pricina „trădării" sale și a trecerii în tabăra lui Gheorghe Ștefan, este descris,

pentru identificare, ca purtînd „un mic semn la vîrful nasului", tratat după mutilare printr-o reușită operație de rinoplastie în Germania.

◆

„Cititorilor! să fiți sănătoși"

Să urmărim în continuare viața spătarului Milescu, pe baza recentelor descoperiri din arhivele britanice. Trebuie, mai întîi, să amintim că spătarul s-a reîntors în Moldova — în urma morții bătrînului voievod Gheorghe Ștefan (27 ianuarie 1668) — după o pribegie de aproape patru ani în Occident ; **„și au venit aice în țară la domniia lui Iliieș-vodă"** — spune cronicarul Neculce —, **„numai de abiè s-au fost cunoscut nasul că-i tăiat".**

Nici această ultimă ședere a sa în Moldova nu a fost de lungă durată, deoarece, în împrejurări care rămîn încă a fi lămurite, cărturarul peregrin a părăsit pentru totdeauna țările române. Îl întîlnim mai întîi la Constantinopol, unde, la sfîrșitul anului 1669, locuia în palatul ambasadei engleze din capitala Imperiului otoman.

Cum a ajuns spătarul Milescu să intre în intimitatea reprezentanței diplomatice britanice la Constantinopol ? Izvoarele nu lămuresc încă acest lucru. Facem însă o precizare, pe care n-o credem a fi lipsită de interes : Iliaș Alexandru Vodă (pe vremea căruia Milescu s-a întors în Moldova) a căpătat tronul țării în mai 1666 datorită sprijinului la Poartă acordat de influentul ambasador al Angliei, lordul Winchelsea, pe care Iliaș și-l cîștigase prin daruri bogate. Ulterior, ajuns domn, el și-a manifestat recunoștința față de amintitul diplomat prin noi plocoane, păstrînd totodată legături epistolare cu dînsul. După ce a fost mazilit, în noiembrie 1668, Iliaș Alexandru s-a reîntors la Constantinopol, unde desigur că a frecventat mai departe ambasada engleză. S-ar putea presupune, așadar, că Iliaș Alexandru, departe de a fi persecutat pe Nicolae Milescu — așa cum s-a crezut pînă în prezent, datorită acceptării fără rezerve a informației necontrolate deținute de diacul moscovit Konstantin Kristof — să fi fost, dimpotrivă, protectorul spătarului, pe care să-l fi luat împreună cu dînsul la Constantinopol, introducîndu-l în cercurile de la ambasada Angliei. În orice caz, un manuscris autograf al lui Nicolae Milescu, în limba greacă, din decembrie

Portretul lui Gheorghe Ștefan Vodă (după o stampă contemporană)

Portretul lui Grigoraşcu Ghica Vodă (după o stampă contemporană)

1669, — păstrat în prezent la Biblioteca Bodleiană din Oxford — atestă în mod categoric prezența sa la ambasada britanică din capitala Imperiului otoman. Redăm textul în traducerea românească : **„S-a scris la Constantinopol în anul Mîntuirii 1669, în luna decembrie, de mîna mea, a lui Nicolae spătarul moldovalahul, pentru bucuria și pomenirea prieteniei veșnice a prea înțeleptului între preoți chir Tomas Smith, preotul bisericii engleze din Constantinopol, în palatul prea alesului ambasador al prea puternicului rege al [Marii] Britanii. Cititorilor ! să fiți sănătoși".**

◆

Prietenia învățaților

Cine era Thomas Smith ? Pastor anglican foarte cultivat, profesor la Colegiul Magdalenian din Oxford, el a fost numit capelan al lui Sir Daniel Harvey, noul ambasador al regelui Carol al II-lea la Constantinopol (1668—1672) ; după trei ani de ședere în Imperiul otoman, eruditul cleric s-a reîntors la Oxford, unde a funcționat în corpul didactic superior al amintitului colegiu pînă în 1692. Om de o vie curiozitate intelectuală, autor al unei culegeri privind viețile oamenilor celebri de odinioară, Smith s-a distins mai ales prin cunoștințele sale de limbi orientale și interesul manifestat pentru moravurile și instituțiile turcilor, pe care le-a descris într-o lucrare apărută în latină (1672) și în engleză (1678), intitulată **Observații asupra moravurilor, religiei și cîrmuirii turcilor [...] cu o scurtă descriere a Constantinopolului.** Smith s-a preocupat, de asemenea, de organizarea și riturile bisericii răsăritene și a avut cunoștință de faimoasa lucrare polemică a lui Antoine Arnauld și Pierre Nicole, **La perpétuité de la Foy de l'Eglise Catholique... (Veșnicia credinței bisericii catolice...),** tipărită la Paris în 1669, ce conținea și expunerea lui Nicolae Milescu privind poziția bisericii ortodoxe în problema amintită, **Enchiridion sive Stella Orientalis, Occidentali Splendens..., (Manual sau Steaua Răsăritului luminînd Apusul...),** alcătuită la Stockholm, în 1667, la cererea ambasadorului Franței, Pomponne. Este mai mult ca sigur că lectura acestui opuscul a apropiat pe cei doi învățați, Smith și Milescu.

Teologul de la Oxford a profitat de prezența cărturarului moldovean la Constantinopol spre a-l invita la ambasada britanică, unde spătarul a primit găzduire și apreciere. Drept recunoștință, Milescu a oferit prelatului anglican, într-un mic codice de cinci file, specimene de texte ecleziastice în limbile română, slavonă și greacă, necesare studiilor eruditului pastor. Acest succint compendiu, atașat unui manuscris în limba turcă conținînd textul unui roman **De Suspiriis Cordis (Despre suspinele inimii),** Thomas Smith, la rîndul său, îl dăruiește bibliotecii Colegiului Magdalenian din Oxford în 1683, iar astăzi se păstrează în Biblioteca Bodleiană. Filele autografe în limba greacă ale spătarului Milescu conțin, printre altele, însemnarea că **„Alfabetul moldovenilor și al valahilor** (muntenilor) [...] **este de asemenea slavonesc, în afara celor două din urmă litere",** după care sînt înșirate cele 46 semne ale alfabetului român în chirilică, cu modul lor de pronunțare în grecește.

E interesant de subliniat că varianta moldovenească a „Tatălui nostru" — comunicată tot de spătarul Milescu învățatului suedez Georg Stiernhielm și publicată de acesta în lucrarea sa **Evangelia ab Ulfila Gothorum... Episcopo,** la Stockholm în 1671, este identică (în afara unui singur cuvînt) cu cea prezentată lui Thomas Smith. Această variantă a fost reprodusă și în culegerea **The Lord's Prayer, in above a hundred languages, version and characters (Rugăciunea Domnului în peste 100 de limbi, versiuni și caractere),** editată la Londra, în 1700, la rubrica „Wallica"(!) ; ea era diferită de o altă versiune, tot românească, cuprinsă în aceeași lucrare sub denumirea **Valachica,** înfățișînd, fără îndoială, textul care circula în Țara Românească. Aceste scrieri constituie **unele dintre cele mai vechi texte în limba română, transcrise cu caractere latine, tipărite în Anglia.**

Să ne întoarcem însă la peregrinările spătarului Milescu. Întîlnit la Constantinopol, în 1669, învățatul moldovean a rămas, fără îndoială, în capitala Imperiului otoman pînă la începutul anului 1671, cînd, la recomandarea patriarhului Dositei al Ierusalimului, a luat, la 5 februarie, drumul Rusiei, ajungînd la Smolensk la 23 mai, după o călătorie ocolită prin Serbia, Ungaria și Polonia. Primit cu bunăvoință de țarul Aleksei Mihailovici, Milescu s-a statornicit definitiv la Moscova, fiind numit la 14 decembrie 1671 tălmaci pentru limbile elină, greacă modernă, latină și română la „Posolski Prikaz". Acolo avea să desfășoare o rodnică activitate, vreme de mai bine de 30 de ani, și să-și facă nemuritor numele prin celebra sa solie în China (1675—1678).

Academicianul ANDREI OȚETEA la 75 de ani

TITU GEORGESCU

L-am rugat să facă o incursiune în timp, întorcîndu-se cu peste o jumătate de veac în urmă, spre a ne relata începutul acestui drum minunat, de loc ușor, pe care l-au parcurs și marii noștri istorici Xenopol, Pârvan, Onciul, Iorga.

Un interviu cu academicianul Andrei Oțetea prilejuiește, atît cititorului cît și celui care-i pune întrebările, momente de mare satisfacție intelectuală. În ajunul celei de-a 75-a aniversări, pe care o sărbătorește în această vară, academicianul A. Oțetea desfășoară o intensă activitate științifică. L-am găsit adîncit în multilaterala sa muncă de director al Institutului de istorie „Nicolae Iorga".

— Am îndrăgit istoria încă din liceu. Sînt de prin părțile Sibiului, din Sibiel, un sat așezat sub munte, care prin mocanii lui a trăit totdeauna în contact cu românii de dincoace de Carpați, îndeplinind, ca și celelalte sate ale scaunului Săliștii, o funcție istorică de afirmare a conștiinței comunității etnice a poporului nostru. Oierii satelor de prin partea locului au colindat totdeauna cu tîrlele în toate părțile locuite de români, fiind purtătorii unui mesaj de unitate și de solidaritate națională.

Studiile superioare le-am făcut la Universitatea din Paris, unde mi-am luat licența în 1922 și doctoratul în 1926, cu o teză asupra istoricului florentin Francesco Guicciardini (1483—1540).

■ *L-am întrebat care a fost dominanta preocupărilor sale după terminarea studiilor. Mi-a răspuns simplu :*

— Cercetarea istorică. Aceasta mi-a fost preocuparea principală, îmbinată, desigur, cu obligațiile didactice. Cînd m-am întors în țară, în 1927, am fost numit conferențiar, apoi profesor de istorie universală modernă și contemporană la Universitatea din Iași, al cărei rector am devenit mai tîrziu. În primii ani, am ținut cursuri strîns legate de cercetările mele, fiindcă am considerat că ceea ce importă în învățămîntul superior nu e atît să dai studenților cunoștințe, care se învechesc uneori destul de repede, cît *SĂ-I ÎNVEȚI SĂ ÎNVEȚE*. Aceasta înseamnă să-i inițiezi în metodele cercetării științifice, astfel încît să poată ține pas cu progresele realizate în specialitatea lor.

În vara anului 1927 am fost trimis de Nicolae Iorga la Neapoli să cercetez fondul legației napolitane din Constantinopol (1740—1860). Studiul acestor acte s-a materializat în lucrarea „Chestiunea orientală (1740—1821)" apărută la București în 1930. Analiza documentelor din intervalul 1821—1860 m-a condus apoi la cercetarea mișcării revoluționare din 1821. Așa am ajuns la o mare temă, care corespunde unui moment de cotitură din istoria noastră, marcînd trecerea de la orînduirea feudală la cea capitalistă.

Cercetînd în 1956 documentele din arhivele de la Moscova, am găsit date importante cu privire la istoria Principatelor și la implicațiile internaționale ale revoluției din 1821. În același timp, ne-a permis să dezlegăm enigma care întuneca sfîrșitul Eteriei în țările române. Succesul propagandei eteriste se baza pe convingerea, întreținută de funcționarii consulatelor ruse din sud-estul Europei — toți greci sau născuți în Grecia —, că mișcarea e sprijinită de Rusia. Ipsilanti, care se dădea drept mandatarul țarului — prezentat ca adevăratul conducător al Eteriei —, era convins că, de îndată ce va ridica drapelul revoluției, va fi urmat de o armată rusă. El a comis „imprudența fatală" s-o afirme și în proclamațiile sale. Țarul l-a dezavuat, cum îl dezavuase și pe Tudor Vladimirescu.

Ce motive l-au făcut pe țar să condamne o mișcare pe care el însuși o determinase ? Iată în ce consta enigma Eteriei. Actele din arhivele ruse și îndeosebi o scrisoare a lui Capodistria din 17 iulie 1821 oferă soluția și explică episoadele mișcării eteriste. Sarcina acestuia era să creeze în țările române o stare de anarhie, pe care Poarta să n-o poată reprima cu forțele sale, oferind astfel Rusiei prilejul de a intervenI, așa cum Austria intervenise în Italia. Dar Ipsilanti n-a înțeles că țarul, autocrat și totodată șef al Sfintei Alianțe, nu se putea pune în fruntea unei mișcări revoluționare și nu putea interveni decît ca „restaurator al ordinii". În ultima instanță, comportarea lui Ipsilanti ducea la compromiterea Rusiei, stîrnind totodată opoziția Angliei și Austriei. Acesta era cadrul în care s-a desfășurat, pe baza unui program național și social și cu un simț politic superior, mișcarea lui Tudor Vladimirescu.

Pe lîngă „Chestiunea orientală", am tratat în fața studenților probleme care se legau de perioada tezei mele de doctorat. Aceste cursuri s-au concretizat în lucrarea intitulată „Renașterea și Reforma". Deși a apărut în 1941, în plină dictatură fascistă, volumul a fost o încercare de a explica Renașterea și Reforma de pe pozițiile materialismului istoric.

După douăzeci de ani de profesorat la Iași, am fost transferat în 1947 la București, la o catedră de istorie economică. După reforma învățămîntului din 1948, am fost încadrat ca șef de catedră la secția de istorie universală a Universității, unde am deținut catedra de istorie medie pînă la pensionare, în 1964.

La Universitate și la Institutul de istorie am tratat probleme relative la feudalism, cu preocuparea deosebită de a stabili, pe baza principiilor marxism-leninismului, caracterele specifice ale vieții feudale românești. Cînd Congresul al VII-lea al P.C.R. a trasat specialiștilor sarcina de a elabora o Istorie a României care să sintetizeze tot ce s-a realizat la noi pe acest tărîm, am alcătuit împreună cu acad. D. Prodan și prof. M. Berza, membru corespondent al Academiei, colectivul de conducere al lucrărilor pentru întocmirea volumelor II și III (consacrate istoriei societății feudale). Timp de nouă ani am consacrat acestei lucrări cea mai mare parte din activitatea mea.

Printre celelalte preocupări ale perioadei amintite menționez Renașterea pe care, de altfel, niciodată n-am pierdut-o din vedere ; în 1964 mi-a apărut o nouă ediție a lucrării privitoare la Renaștere, pe baza ultimelor cercetări în acest domeniu. Succesul cărții, pe deplin explicabil într-o vreme de intense înnoiri și realizări, a făcut apoi necesară tipărirea unei a treia ediții, în 1968.

■ *I-am spus academicianului că istoricii — și nu numai ei — așteaptă cu mult interes noua ediție a lucrării sale despre răscoala condusă de Tudor*

Vladimirescu. Știind că Editura științifică o are în program, l-am întrebat ce ne poate spune în ajun de apariție.

— Am reluat studiul asupra lui Tudor Vladimirescu pe baza unor noi documente de arhivă. În 1955, cercetînd arhivele de stat din Budapesta, am descoperit legămîntul lui Tudor față de Eterie și sarcina care revenea mișcării revoluționare române din 1821 în cadrul mișcării generale de eliberare națională a popoarelor creștine din Turcia europeană. În anul următor, la Moscova, am avut prilejul să urmăresc originile, dezvoltarea și obiectivele mișcării eteriste, precum și legăturile ei cu Cabinetul imperial rus. Documentele consulatelor ruse de la București și Iași și ale ambasadei ruse de la Constantinopol au confirmat și completat rezultatele la care ajunsesem în 1945. Astfel au putut fi reconstituite resorturile intime ale întregii mișcări, cărora li s-au conformat toate episoadele și prin care se explică toate fazele ei. Acțiunea lui Tudor Vladimirescu capătă, în aceste condiții, o semnificație și o importanță care trec dincolo de cadrul nostru național. Sper că lucrarea va apare pînă la sfîrșitul acestui an.

Într-o comunicare prezentată în cadrul unui simpozion organizat în 1967 la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democrate din România, am arătat că mișcarea din 1821 a fost o revoluție de eliberare națională, care nu s-a mărginit la înlocuirea domnilor fanarioți cu domni pămînteni, ci a avut drept consecință înfăptuirea tuturor reformelor revendicate în timpul ei : abolirea monopolului turcesc, restituirea cetăților de la Dunăre și reducerea sarcinilor otomane la plata unui tribut mai mult simbolic.

Activitatea didactică și științifică nu m-a împiedicat să iau parte la viața politică. De altfel, cursurile și manualele mele, prezentate în spirit materialist-istoric, erau o luare de poziție față de mișcările de extremă dreaptă. La Iași am făcut parte din grupul profesorilor care luptau împotriva legionarilor și cuziștilor și am colaborat la presa democrată. În 1944 am semnat Manifestul intelectualilor pentru ieșirea din războiul antisovietic. Din 1943 am făcut parte din Uniunea Patrioților și în 1945 am fost primit în P.C.R. În 1946 am fost ales deputat și de atunci am participat la toate legislaturile Marii Adunări Naționale. Am trăit astfel toate etapele dezvoltării societății noastre, de la eliberarea națională din august 1944 și pînă la societatea socialistă de azi.

Prin scrierile sale și prin prestigiul pe care i l-au conferit, numele academicianului Andrei Oțetea a trecut de mult pragul altor țări. Membru al Societății de istorie modernă din Franța încă din 1928 și vicepreședinte al Academiei Lumii Latine din Paris, el a reprezentat țara noastră la numeroase congrese, conferințe și colocvii internaționale. Legăturile cu oamenii de știință care i-au fost profesori la Sorbona și cu istoricii pe care i-a cunoscut la reuniunile internaționale, i-au permis să prezinte punctul de vedere al științei noastre în problemele dezbătute și să slujească, și în aceste împrejurări, interesele țării. Despre Institutul de istorie, al cărui director este, a vorbit cu căldura proprie cărturarului înconjurat de cercetători din toate generațiile.

— Dat fiind rolul pe care știința îl joacă în zilele noastre în cele mai diverse domenii de activitate, una dintre preocupările mele de bază a fost formarea de specialiști de înaltă calificare. La Institutul de istorie „N. Iorga" lucrez cu un grup de tineri înzestrați cu mari aptitudini pentru cercetarea științifică, care se afirmă prin pasiunea lor pentru studiul istoriei. Ei reprezintă un ferment înnoitor în cadrul institutului și consider că vor constitui schimbul de mîine. De altfel, unii și-au susținut doctoratul cu teze care pot onora orice universitate.

Aici am întrerupt discuția noastră, căci acad. A. Oțetea trebuia să facă față unor îndatoriri obștești. Cu regretul că trebuie să ne despărțim, i-am mulțumit pentru amabilitatea cu care răspunsese la solicitarea redacției „Magazin istoric". Dar am rămas cu simțămîntul că mai trebuia să-i mulțumesc și pentru altceva : pentru lucrările sale de istorie, pentru strădania sa de neobosit îndrumător al tinerilor cercetători, pentru erudiția profesorului universitar care ne-a inițiat în metodele de cercetare științifică.

Omagii deci omului și savantului Andrei Oțetea cu prilejul împlinirii a 75 de ani de viață și urări de spor și noi succese în activitatea sa închinată progresului științei istorice românești.

În 1814 se împlineau şaptezeci de ani de la punerea pietrei fundamentale a Schönbrunnului, reşedinţa Habsburgilor

CONGRESUL

CONSTANTIN ANTIP

Starea de extremă epuizare a poporului francez ca urmare a două decenii de războaie, suita greşelilor comise de Napoleon în ultimii ani, ofensiva puterilor coalizate — Rusia, Prusia, Anglia, Austria —, toate acestea conjugate, în preajma lui 1814, prevesteau apropiatul crepuscul al Marelui Imperiu. Unul cîte unul se năruiau tronurile create de temutul cuceritor în cursa pentru dominaţia Europei ; în rîndurile protejaţilor şi aliaţilor săi se succedau defecţiunile ; la 20 decembrie 1813, cinci sute de mii de soldaţi duşmani forţau Rinul spre a pătrunde pe teritoriul Franţei istorice. Napoleon însuşi se instalează în fruntea armatelor într-un suprem efort de a salva situaţia. Dar nici victoriile de la Brienne, Champaubert, Montmirail, Montereau nu mai pot împiedica dezastrul. Campania din Franţa, după aprecierea lui Jacques Bainville, s-a dovedit o capodoperă inutilă. Refuzul condiţiilor de pace fixate la Châtillon determină statele coaliţiei să-şi reînnoiască alianţa la Coumont, cu scopul de a răpune definitiv pe împăratul francez. Forţele invadatoare sînt aruncate asupra Parisului. La 29 martie, de pe Montmartre, un german scria : „Au trecut nouă secole şi jumătate de cînd împăratul nostru Otto şi-a împlîntat vulturii săi pe aceste coline" [1].

La 30 martie, în timp ce mulţimea mai spera că va apare Napoleon — „Il arrive ! Il arrive !" (Sosește ! sosește !), mareşalul Marmont, duce de Raguzza, discuta cu reprezentanţii cartierelor generale rus şi austriac condiţiile capitulării Parisului, iar Talleyrand ruga pe prinţul Orlov să binevoiască „a depune la picioarele Maiestăţii Sale, Împăratul Rusiei, expresia profundului respect al prinţului de Bénévent". A doua zi, la orele 11, trupele coaliţiei antinapoleoniene, în frunte cu Alexandru I, ţarul Rusiei, avînd la stînga pe Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, la dreapta pe prinţul austriac Schwartzenberg, iar în spate un numeros stat major compus din ofiţeri de toate naţiile şi de toate armele, intrau în Paris, pentru a defila pe Champs-Elysées. Peste puţin, mareşalii

[1] În iureşul asaltului asupra Parisului, cel mai înverşunat se dovedea bătrînul feldmareşal prusac Blücher care, adoptînd obiceiul vechilor gali, hotărîse să nu-şi mai tundă părul pînă nu va intra triumfător în capitala împăratului francezilor, de care fusese de nenumărate ori şi crunt bătut.

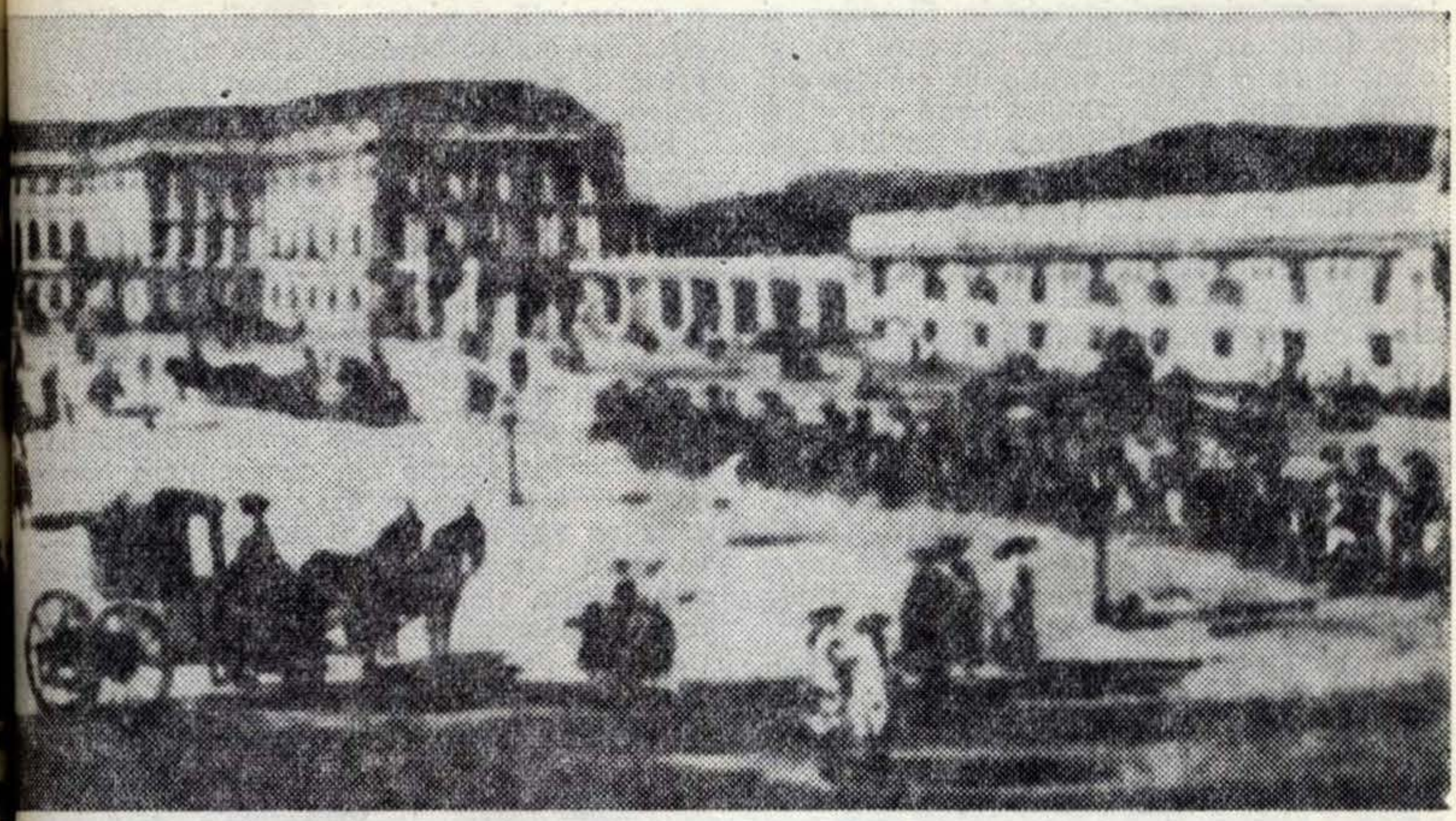

DE LA VIENA

Franței smulg suveranului lor următorul act : „Puterile aliate, declarînd că împăratul Napoleon constituie singurul obstacol în calea restabilirii păcii în Europa, împăratul Napoleon, credincios jurămîntului său, declară că este gata să renunțe la tron, să părăsească Franța și chiar să-și dea viața pentru binele patriei, indisolubil legat de drepturile fiului său și ale regenței, precum și de menținerea legilor imperiului. Dat în palatul nostru de la Fontainebleau, la 4 aprilie 1814 — Napoleon".

Era inevitabil ca Napoleon să cadă o dată cu imperiul pe care-l fondase — suprema rațiune a prezenței sale pe scena istoriei Franței și a lumii[2].

Abdicarea împăratului ridica cu acuitate chestiunea succesiunii. Pătrunzînd pe pămîntul francez, puterile coaliției, care pînă la jumătatea lunii martie nu renunțaseră la ideea negocierilor cu Napoleon, nu se înțeleseseră încă asupra problemelor guvernării acestei țări[3]. Împăratului Austriei i-ar fi surîs o regență a fiicei sale — Maria Luiza. Țarului Rusiei i-ar fi plăcut ca pe tronul Franței să se afle un om al său, de pildă Bernadotte, prinț regent al Suediei, sau Eugène de Beauharnais, vicerege al Italiei, fiu adoptiv al lui Napoleon. Curtea Prusiei s-ar fi declarat pentru oricine, în afară de un membru al familiei Bonaparte. Cabinetul englez ajunsese la concluzia că cel mai convenabil pentru Imperiul britanic era restaurarea monarhiei Bourbonilor. Chiar Napo-

[2] Puterile inamice nici nu voiau măcar să audă de o abdicare în favoarea lui Napoleon II, încît la 6 aprilie împăratul trebui să redacteze un nou act prin care renunța la tronul Franței și Italiei atît pentru sine cît și pentru urmași. Monarhii aliați i-au admis să-și păstreze „titlul sub care în general era cunoscut" și i-au asigurat suveranitatea asupra insulei Elba. La 20 aprilie, la Fontainebleau, în curtea Calului Alb, Napoleon își trecu în revistă garda : „Aș vrea să vă strîng în brațe pe toți, lăsați-mă însă să îmbrățișez drapelul care vă reprezintă". La 28 aprilie, la Frejus, în acompaniamentul a 21 de lovituri de tun, urca pe bordul navei engleze *Undaunted*, iar la 4 mai punea piciorul pe țărmurile noului său miniimperiu.

[3] Cînd, în martie 1814, de Vitrolles, un devotat al Bourbonilor, a fost introdus la Alexandru I, acesta i-a spus deschis că asupra dinastiei trebuiau să hotărască francezii și că nu se opune nici dacă aceștia ar voi să se constituie în republică. Aceluiași de Vitrolles, Metternich i-a declarat că hotărîrea asupra succesorului lui Napoleon aparținea francezilor și că încă nu era cazul să se gîndească la restaurarea Bourbonilor.

leon, refuzînd condițiile de la Châtillon și considerînd ca inacceptabilă pentru el și dinastia sa o Franță redusă la limitele din 1789, spusese : „La punctul unde au ajuns lucrurile, numai un Bourbon ar putea să-mi urmeze".

Senatul — care la începutul lui aprilie desemnase un guvern provizoriu în frunte cu Talleyrand și declarase că Napoleon și-a pierdut prerogativele — invita, în ședința din 6 ale aceleiași luni, la tronul Franței pe Ludovic Stanislas-Xavier (fratele monarhului ghilotinat de Marea Revoluție), care, dacă accepta o constituție elaborată de această instanță, urma a fi declarat „rege al francezilor". Pentru a conserva privilegiile obținute sub consulat și imperiu, senatorii, după cum notează Louis Madelin, voiau ca Bourbonii să se reîntoarcă pe sub furcile caudine [4].

De un sfert de secol pîndeau Bourbonii această clipă ! Dar după atîta amar de vreme ei erau uitați și cu totul necunoscuți noii generații. „Francezii nu se gîndesc la Bourboni, deveniți atît de străini de țară, de parcă n-ar fi domnit niciodată" — remarca ducele de Wellington. Intrarea contelui d'Artois [5], la 12 aprilie, în Paris n-a fost întîmpinată de populație decît cu curiozitate. „Entuziasmul" n-a fost mai mare nici în ziua de 3 mai, cînd o caleașcă trasă de opt cai albi purta spre Tuileries pe regele Ludovic al XVIII-lea. Sentimentul de ură și dispreț față de Bourboni al marii majorități a poporului francez își găsea una din cele mai elocvente expresii pe chipurile sumbre ale detașamentelor din fosta gardă imperială, obligate să prezinte onorul acestui bătrîn mătăhălos. „Nu cred — scrie Chateaubriand — că fețe omenești au exprimat vreodată ceva atît de amenințător și de teribil".

Dar nu numai poporul francez nu-i suferea pe Bourboni. Nici aliații nu-i agreau ; au acceptat, totuși, să-i readucă în furgoanele lor, deoarece reprezentau o necesitate dictată de conjunctura politică. Însă lui Ludovic al XVIII-lea îi plăcea să declare că, după Dumnezeu, numai persoanei sale i se datora restaurația ; aroganță sesizată de țarul Alexandru în remarca : „S-ar zice că el m-a repus pe mine pe tron". Dacă restaurarea vechii monarhii nu fusese un scop al războiului, apreciază H. Houssaye, ea era o consecință a victoriei puterilor coalizate, deoarece cu un Napoleon învins, fără a fi proscris, această victorie n-ar fi putut rezolva nimic.

Numai Bourbonii puteau să consimtă la clauzele Tratatului de la Paris din 30 mai 1814, prin care Franța era redusă la granițele din 1792 și înlăturată de pe locul ce-i revenise în viața politică a Europei. Ea era constrînsă să renunțe la stăpînirea sau „protecția" asupra a 32 de milioane de oameni.

Potrivit unui articol separat și secret din tratat, împărțirea acestei uriașe populații și a teritoriilor scoase din componența Imperiului francez într-un mod din care să rezulte un echilibru real și durabil în Europa, pe baza deciziilor adoptate de puterile aliate între ele, urma să fie sarcina unui congres general, stabilit a se convoca peste două luni în capitala Austriei.

O EUROPĂ FĂRĂ DISTANȚE

În luna septembrie a anului 1814 toate drumurile duceau la Viena. Niciodată bătrînul continent nu mai văzuse o asemenea reuniune de capete încoronate și oameni politici de prim rang ai epocii : împăratul și împărăteasa țării gazdă, țarul și țarina Rusiei, regele Prusiei, regele și regina Bavariei, regele Danemarcei, regele Würtembergului, prinții ereditari ai diverselor state germane, toți diplomații reprezentativi din Europa, floarea nobilimii austriece și ungare, numeroși alți purtători de titluri și grade împinși de o firească curiozitate etc., etc.

La tratativele propriu-zise, în timp ce interesele Rusiei erau susținute de însuși țarul Alexandru I, Austria era reprezentată de prințul Metternich (ministru de externe), Prusia de prințul Hardenberg (cancelar), Anglia de lordul Castlereagh (ministru de externe), Franța de prințul Talleyrand (ministru de externe) ; celelalte state semnatare ale Tratatului de la Paris aveau ca plenipotențiari : Spania — don Gomez Labrador (consilier de stat), Portugalia — contele de Palmella (consilier al prințului regent), Suedia — contele de Loewenhielm (șambelan al regelui) ; un rol notabil a jucat și contele Münster, reprezentant al prințului regent al Angliei pentru fostul electorat al Hanovrei.

Această reuniune internațională nu avea un precedent, așa că o mare parte din timp a fost consumată cu organizarea și stabilirea procedurii lucrărilor. Erau necesare răspunsuri la probleme ca : ce state sînt îndreptățite să fie reprezentate ; ce sarcini are de rezolvat congresul și în ce ordine ; cum se adoptă deciziile finale — pe calea negocierilor între părțile interesate, a arbitrajului, a votului deliberativ ; ce formă vor îmbrăca hotărîrile și ce mijloace se preconizează spre a asigura îndeplinirea acestora.

---

[4] De altfel, după cum se știe, clasele dominante au impus Bourbonilor restaurați păstrarea celei mai mari părți a instituțiilor napoleoniene, de la Codul anului VIII la Legiunea de Onoare.

[5] Contele d'Artois (fratele cel mai mic al lui Ludovic al XVI-lea și viitorul rege Carol al X-lea), rezident al regatului, era primul Bourbon ce-și făcea apariția în Paris. „Domnilor, s-a adresat el oficialităților care-l primeau, vă mulțumesc, sînt foarte fericit. Să mergem. Să mergem !" Îngrozit de banalitatea cuvintelor prințului, Talleyrand a făcut ca în Monitorul Oficial ele să sune așa : „Revăd în sfîrșit Franța ; nimic nu s-a schimbat aici, în afară de faptul că există un francez în plus". E, desigur, cum notează Paul Lombard, o versiune mai demnă de o țară spirituală.

Pictură de epocă înfățișînd pe suveranii și principalii plenipotențiari la Congresul de la Viena, într-unul din saloanele tapisate în culoarea prunei din Hofburg

În a doua jumătate a lui septembrie, plenipotențiarii Austriei, Rusiei, Angliei și Prusiei căutau formulele care să atenueze consecințele imprudenței din primăvară, cînd fusese pronunțat cuvîntul congres, și ale pripelii cu care el fusese inclus într-un document de importanța tratatului de la 30 mai 1814. Punctul lor de vedere privind desfășurarea lucrărilor a fost consemnat în protocolul ședinței din 22 septembrie. În esență era vorba de a reduce congresul, proclamat ca „universal", la grupul restrîns al puterilor care formaseră coaliția antinapoleoniană (Austria, Rusia, Anglia și Prusia), ai căror miniștri se și constituiseră în așa-numitul „comitet al celor patru". Hotărîrile lor urmau să fie aduse la cunoștința plenipotențiarilor celorlalte guverne semnatare ale Tratatului de la Paris (Franța, Spania, Portugalia, Suedia) și supuse formal aprobării tuturor participanților la congres, în care nu se vedea nici măcar un cor antic, ci un simplu decor pentru panorama „noii" Europe, înălțată pe baza vechiului regim.

În dimineața zilei de 30 septembrie, printr-o scrisoare de cinci rînduri, Metternich îl invita pe Talleyrand să asiste, la orele 14, la o conferință preliminară, în cadrul căreia se vor găsi reuniți reprezentanții Rusiei, Angliei și Prusiei. O invitație similară a fost făcută și lui Labrador, reprezentantul Spaniei. Sesizînd nuanțele — invitat să **asiste** la o conferință la care alții se aflau **reuniți** —, Talleyrand i-a răspuns lui Metternich că-i va face plăcere să vină la Ministerul de Externe al Austriei împreună cu miniștrii Rusiei, Angliei, Spaniei și Prusiei. Incluzînd Spania între Anglia și Prusia, plenipotențiarul francez amesteca în chip voit ceea ce comitetul celor patru voia să separe și diviza ceea ce același comitet intenționa să unească prin raporturi speciale.

Oprindu-se asupra acestui moment, Talleyrand, într-o scrisoare din 4 octombrie 1814, relatează că a ajuns la Metternich înainte de ora fixată, găsind reprezentanții celor patru curți întruniți în ședință. Ministrul de externe francez a obiectat că fusese invitat singur, remarcînd, printre altele, că Hardenberg venise însoțit. I s-a răspuns că era o excepție determinată de cunoscuta infirmitate a prințului Hardenberg, care era complet surd. „Dacă nu-i vorba decît de infirmități, a ripostat Talleyrand, fiecare le poate avea pe ale sale, fiind la fel de îndreptățit să și le valorifice."

După acest dialog, lui Talleyrand i-a fost înmînat protocolul semnat de prințul Metternich, contele Nesselrode, lordul Castlereagh și prințul Hardenberg. Remarcînd frecvența expresiei **aliați,** Talleyrand a întrebat dacă pacea nu se considera încă încheiată : Un **congres** în care se găseau puteri **aliate** și **nealiate** nu era de natură să faciliteze rezolvarea problemelor puse în dezbatere. Explicația primită : expresia **aliați** n-a fost folosită decît în scopul prescurtării. În cele din urmă documentul a fost abandonat.

O dată cu căderea zăpezii, caravane de sănii împodobite cu steme aurite, trase de cai iuți, cu valtrapuri de piele de tigru, purtau în curse de plăcere pe membrii Congresului de la Viena; în ocazii solemne, aceste caravane erau precedate de muzică și escortate de tineri nobili în mare ținută

Plimbîndu-se prin Prater, eleganța europeană întrunită la Viena aștepta închiderea congresului...

Lordul Castlereagh, care prezida, a supus apoi discuției proiectul unei declarații, care stipula gruparea problemelor de competența congresului și transmiterea lor la două comitete special desemnate, ale căror concluzii urmau să fie supuse spre sancționare congresului în plenul său. Remarcînd că se propunea ca lucrările să se încheie de fapt cu ceea ce ar fi trebuit să constituie începutul, Talleyrand și-a rezervat dreptul de a da un răspuns ulterior, ceea ce a și făcut la 1 octombrie, printr-o notă care a fost calificată de unul din reprezentanții Prusiei, Humboldt, drept un șomoiog aprins aruncat în mijlocul congresului.

Desfășurarea acestei ședințe era o oglindă și a celor ce aveau să urmeze ; comitetul celor patru nu era dispus să lase din mînă conducerea lucrărilor și nici să admită a se lua hotărîrile printr-un vot al întregului congres. Cînd într-o altă ședință aveau să se discute termenii unei declarații privind convocarea congresului pentru 1 noiembrie, referirea lui Talleyrand la principiile dreptului public avea să întîmpine vehemența cancelarului Hardenberg, care, în picioare, bătînd cu pumnul în masă, a răcnit amenințător : „Nu, domnule..., dreptul public este inutil. Pentru ce să spunem că vom acționa în conformitate cu dreptul public. Aceasta se înțelege și fără a o spune". Talleyrand a replicat că dacă aceasta se înțelege și fără a o spune, se înțelege și mai bine atunci cînd se spune.

Venind la Viena ca reprezentant al unei țări învinse, Talleyrand își fonda apărarea intereselor acesteia pe două principii : al legitimității și al dreptului public. Principiul legitimității, care avea în vedere menținerea intactă a tot ceea ce exista **legal** în Franța înainte de începutul războaielor revoluționare din 1792, era folosit ca armă în confruntarea cu cele patru mari puteri învingătoare. În principiul dreptului public vedea un instrument de a-și ralia de partea sa statele mijlocii și mici.

Tergiversarea lucrărilor punea la grea încercare răbdarea celor adunați la Viena. Pe la 7—8 octombrie, miniștrii Bavariei, Danemarcei și Sardiniei se concertau pentru a întreba marile puteri dacă nu cumva s-a constituit congresul și unde avea să se întrunească. În același sens se agitau și prinții germani din fosta Confederație a Rinului. Dar murmurele lor nu erau luate în seamă și, din cînd în cînd, erau liniștiți cu o nouă declarație, pentru a fi dezamăgiți de alta. Întruniți la 30 octombrie, miniștrii celor opt state semnatare ale Tratatului de la Paris s-au pronunțat pentru o apropiată deschidere a lucrărilor congresului, pentru ca la 1 noiembrie, într-o nouă ședință, să cadă de acord că pentru a se cîștiga timp în vederea terminării discuțiilor preliminare, posibilitatea convocării congresului să fie discutată la o altă dată. Devenea limpede pentru oricine că o deschidere propriu-zisă a congresului nu va mai avea loc. De altfel, Metternich, cu cîteva săptămîni mai înainte, caracterizase reuniunea internațională, spunînd că „acest congres nu era de fapt un congres ; că deschiderea lui nu era cu adevărat o deschidere ; ...că în întîlnirea puterilor la Viena nu trebuia văzut decît avantajul unei Europe fără distanțe".

TEMPERATURA DISCUȚIILOR

Deschiderea congresului fiind amînată sine die, nu rămînea decît ca totul să se efectueze în afara lui, în diverse comitete și comisii, prin vizite de la suveran la suveran și întrevederi ale miniștrilor, prin schimburi de memorii și note între participanți. În acest sens au fost alcătuite o serie de comitete, la care, pe lîngă reprezentanți ai marilor puteri, erau antrenați și reprezentanți ai statelor considerate de categoriile 2, 3 și 4, în funcție de interesele proprii sau ale zonei din care făceau parte. Astfel, un comitet compus din plenipotențiari ai Austriei, Prusiei, Bavariei, Würtembergului și Hanovrei discuta problema germană, un altul se ocupa de teritoriile italiene, un al treilea de cantoanele elvețiene ; unor comitete speciale le-a fost încredințată discutarea abolirii comerțului cu negri, libertatea de navigație pe marile fluvii, stabilirea rangurilor diplomatice.

Dirijarea lucrărilor revenea în ansamblu comitetului celor opt (format din reprezentanții statelor semnatare ale tratatului de pace din mai 1814), al cărui președinte era Metternich. În această calitate el era considerat drept președinte al congresului însuși.

Problemele nodale se abordau însă în continuare în comitetul celor patru mari puteri învingătoare. În acest cadru aveau loc marile dispute, se hotăra soarta a numeroase popoare, fără ca ele să fie în vreun fel întrebate. După cum se știe, situația ducatului Varșoviei și a regatului Saxoniei au făcut să apară cele mai serioase diferende între marile puteri, încît la un moment dat apărea posibilitatea unei rezolvări pe calea armelor. Pentru eforturile făcute în războiul contra lui Napoleon, țarul considera ca un drept încorporarea la Rusia a ducatului Varșoviei, iar Prusia voia o compensație prin anexarea regatului Saxoniei. Acestor puncte de vedere li se opuneau Austria și Anglia, susținute de Franța. Pozițiile celor două părți erau exprimate și susținute de personalitățile principale ale congresului : țarul Alexandru I și Metternich. „Regele Prusiei va fi regele Prusiei și Saxoniei, după cum eu voi fi țarul Rusiei și regele Poloniei" — îi spunea Alexandru I lui Talleyrand. Iar Metternich îi declara tot lui Talleyrand : „Nu dorim mai puțin decît dv. ca Rusia să nu se mărească peste măsură, iar în ceea ce privește Saxonia vom face tot ceea ce depinde de noi ca să fie păstrată măcar în parte".

Temperatura unor discuții atingea cîteodată un asemenea grad încît ele căpătau un caracter de-a dreptul dramatic. În cursul unei întrevederi, țarul a folosit un astfel de ton față de Metternich, încît acesta a trebuit să-i declare că se va prezenta împăratului Franz I pentru a-i solicita să fie desărcinat din funcția de reprezentant al Austriei la congres.

Momentele de disensiune și tensiune aveau să fie valorificate de plenipotențiarii francezi în interesul țării lor. Folosind cu abilitate contradicțiile dintre cele patru puteri, Talleyrand va ajunge pînă acolo încît nu numai că va transforma comitetul celor patru în comitetul celor cinci, prin includerea Franței, dar, în plină desfășurare a congresului, va determina o alianță a unora împotriva altora, concretizată în tratatul austro-franco-englez, din 3 ianuarie 1815, îndreptat în contra Rusiei și Prusiei.

Atît Metternich cît și Alexandru I priveau, fiecare în felul său, reglementarea situației Poloniei și Saxoniei ca avînd o importanță deosebită pentru stabilirea echilibrului european. Dacă soluțiile date problemelor italiene sau elvețiene, oricare ar fi fost ele, nu aduceau o modificare sensibilă în raportul dintre marile puteri, modul de rezolvare a problemelor Poloniei și Saxoniei influența tocmai acest raport. După Metternich, întărirea peste o anumită limită a Rusiei și Prusiei era de natură să modifice balanța forțelor puterilor pe continent. Ba chiar chestiunea Saxoniei devenea mai însemnată decît aceea a ducatului Varșoviei. Desființarea regatului Saxoniei ar fi perturbat în primul rînd echilibrul în rîndurile statelor germane. Încorporarea Saxoniei la Prusia ar fi sporit ponderea acesteia, diminuînd și ulterior anulînd influența Austriei în viitoarea confederație germanică. Turburarea echilibrului în Germania ar fi produs mutații în însăși echilibrul general.

Ideea echilibrului european nu era de loc nouă. Ea fusese afirmată încă de la Pacea Westfalică din 1648. Se pornea de la principiul că marile puteri erau egale între ele și că tocmai în imobilitatea acestei egalități, prin statornicirea unui echilibru de forțe, consta garanția securității tuturor statelor și a păcii. Nu e greu de descifrat că acest principiu excludea ideea dreptului firesc, inviolabil al fiecărui popor și stat. Eroarea sistemului, constată pe bună dreptate J. Aulneau, rezidă în faptul că își arogă dreptul de a emite judecăți asupra situației și destinelor națiunilor, ca și cum acestea ar fi niște entități inerte, ignorînd caracterul și evoluția lor istorică. Politica de echilibru a fost o politică de cancelarie, a cabinetelor și nu a națiunilor, întemeiindu-se pe forță, nu pe drept și de aceea în esență antipopulară, reacționară.

DIPLOMAȚIA GALANTĂ

Dezbaterile din cadrul comitetelor și comisiilor, a audiențelor și întrevederilor reprezentau numai un aspect, cel oficial, al congresului. Un al doilea aspect, neoficial, dar nu mai puțin important, este cel intrat în istorie ornat de epitetul „dansant". Ambele fațete îmbinau diplomația de cabinet cu diplomația galantă. Chestiuni care nu se rezolvau în ședințele de lucru căpătau soluții în culise, după cum probleme considerate definitivate în congresul oficial erau date peste cap de congresul dansant.

Metternich nu era mai puțin ocupat în calitatea sa de maestru de ceremonii al împăratului Austriei decît în cea de președinte al congresului. Pe culoare se șușotea chiar că ministrul de externe austriac își dedica trei sferturi din zi transformării unui congres european într-un fel de bîlci monden.

Capetele încoronate, cei 216 șefi de delegații și 500 de diplomați străini, dar mai ales numeroasele doamne venite din toate colțurile Europei nu puteau fi lăsate pradă plictiselii. De aceea, se organiza zilnic o vînătoare, un carusel, un spectacol de gală, un bal, o recepție etc. etc. Au rămas vestite balurile date de Franz I și Alexandru I sau reuniunile din fiecare luni de la doamna Metternich.

Diverse saloane grupau pe amicii uneia sau alteia dintre țările participante la congres. La contesa Edmond de Périgord se întîlneau amicii Franței. La lady Emily Castlereagh erau susținute interesele Angliei. La prințesa von Tour und Taxis se acționa în favoarea Prusiei. O serie de babe (contesele de Schoenburg, Hoyos, Cobenzl ș.a.) seară de seară țeseau intrigi pe seama tuturor la văduva contelui Pergen-Grosschlagg.

La o recepție la Hofburg, la un bal la Augarten, la un dineu la Belvedere, toți cei cărora, la congresul oficial, le erau trîntite ușile în nas, foloseau prilejul pentru a se văita, a solicita o concesie, a se face cel puțin remarcați. În astfel de ocazii erau abordați cu sfială suveranii, șefii delegațiilor și consilierii marilor puteri, erau asaltate cu tot felul de intervenții cele „două sibile" — ducesa de Sagan (focoasa amică a lui Metternich) și cneaghina Caterina Bagration (îmbufnata protejată a țarului), Iulia Zichy (slăbiciunea posacului rege al Prusiei, pe seama căruia circula butada : „După Saxonia, cel mai mult o iubește pe Iulia"), prințesa Esterhazy (în saloanele căreia domneau grația și urbanitatea) sau chiar o contesă Wierford (care n-a strălucit prin altceva decît prin cîștigarea unui concurs de rapiditate în schimbarea toaletei — un minut și douăzeci și cinci de secunde, față de un suveran care n-a reușit operația decît într-un minut și cincizeci de secunde !).

Memorialistica epocii și istoriografia mai nouă arată că bîrfeala nu interesa mai puțin ca problemele serioase. Cu cine a dansat sau la cine s-a uitat țarul ? Cine era femeia travestită cu care a conversat atît de mult regele Würtembergului ? O scrisoare de atunci creionează astfel cea de a doua

față a congresului : „Împărații dansează, Metternich dansează, Castlereagh dansează, toată lumea dansează. Numai prințul Talleyrand nu dansează, dar joacă whist".

Șirul interminabil de serbări galante în cinstea „scumpilor oaspeți" costa zilnic 220 000 de florini. La Viena se și vorbea că „împăratul Rusiei iubește, regele Danemarcei chefuiește, regele Würtembergului se hrănește, regele Prusiei se gîndește, în vreme ce împăratul Austriei plătește" [6].

Prelungirea peste orice măsură a congresului secătuia nu numai bugetul curții habsburgice, ci epuiza și inventivitatea în materie de distracții. Cu sarcasmu-i cunoscut, octogenarul prinț de Ligne — singurul general de rangul său, după propriile-i cuvinte, care nu fusese bătut niciodată de Napoleon (comandase pentru ultima oară în 1789, la asediul Belgradului) — murmura față de cei care-i vegheau ultimele pîlpîiri ale vieții : „Am pus la cale un nou amuzament pentru membrii congresului : funeraliile unui feldmareșal, cavaler al Lînii de aur. Cred că va fi foarte impunător".

[6] În acest timp și adversarul acestui conclav de monarhi, „împăratul și suveranul insulei Elba", organiza distracții cu ajutorul unui teatru de comedianți amatori, acompaniați de muzica grenadierilor. În ianuarie-februarie 1815, la Porto-Ferrajo, au fost date șase baluri, dintre care trei mascate. Detaliile unuia dintre ele ne sînt furnizate chiar de Napoleon : „Invitațiile, scria el, trebuie să aibă în vedere întreaga insulă, fără a se depăși două sute de persoane, acesta fiind numărul maxim care poate încăpea în sală. Presupunînd că trebuie invitate mai mult de două sute de persoane, se vor organiza două serii... Invitațiile vor fi făcute pentru ora nouă. Vor fi răcoritoare fără gheață, avînd în vedere greutățile pentru procurarea ei. Se va organiza un bufet ce se va servi la miezul nopții. Toate acestea nu trebuie să coste mai mult de o mie de franci".

LOVITURA DE TRĂSNET

Dar deși mai mult dansa decît înainta, în februarie 1815 congresul se apropia de sfîrșit. Se aștepta convocarea tuturor plenipotențiarilor pentru ceremonia finală, cînd, la un bal dintre cele mai selecte, o veste cu adevărat senzațională a produs efectul unei bombe : Napoleon părăsise insula Elba și debarcase în Franța. „Părea că miile de luminări s-au stins toate deodată", relata un martor ocular. „Vestea s-a propagat cu iuțeala unei scîntei electrice. Valsul s-a întrerupt, orchestra continua să cînte în zadar melodia începută... Regele Prusiei a făcut un semn ducelui de Wellington și amîndoi au părăsit salonul. Alexandru I și Franz I i-au urmat imediat... Cea mai mare parte a invitaților s-a făcut nevăzută".

Decizia lui Napoleon de a părăsi insula Elba nu fusese un act spontan. O gîndise multă vreme, începînd din decembrie 1814. Pe la 19 februarie i se destăinuise generalului Drouot : „Drouot, sînt regretat și chemat de întreaga Franță. Peste puțin timp, voi părăsi insula spre a mă supune voinței națiunii". La 1 martie, însoțit doar de 1 200 de oameni, debarca în golful Juan. La 7 mar-

Comentariu la intrarea în orașul Grenoble : „N-am avut decît să bat cu tabachera mea în poartă pentru ca ea să se deschidă !" — Napoleon

tie, la Grenoble, un grup de locuitori îi prezentau resturile porții Bonne : „Pentru că n-am avut cheia orașului, v-am adus poarta cu totul". Napoleon, la Sf. Elena, va spune : „Pînă la Grenoble, eram un aventurier ; la Grenoble, eram prinț". Peste șase zile, la Lyon, acționa ca împărat. Aici a emis el cele 11 decrete din 13 martie, prin care detrona pe Bourboni, înlocuia drapelul și cocarda albă prin steagul tricolor și cocarda națională, declara dizolvate Camera Pairilor și Camera Deputaților, care funcționau pe baza constituției date de regele Ludovic, abolea titlurile nobiliare feudale, revoca numirile făcute în timpul lipsei sale din Franța și convoca la Paris, de urgență, colegiile electorale ale imperiului. La 19 martie, Ludovic al XVIII-lea fugea din Paris [7]. A doua zi, la ora nouă seara, Napoleon își făcea reintrarea în Tuileries [8].

Reîntoarcerea lui Napoleon în Franța a produs o puternică derută și turbare în tabăra regalistă. La 13 martie, curtea Bourbonilor îl declara trădător și rebel, punînd pe capul lui o răsplată de 100 000 de ludovici de aur. Însăși știrea debarcării, primită la 5 martie, a fost ținută secretă, încît presa n-a putut relata evenimentul decît la 7 martie. Atitudinea presei este oglindită și de titlurile folosite : „Monstrul corsican a debarcat în golful Juan" ; „Căpcăunul înaintează spre Grasse" ; „Uzurpatorul a intrat în Grenoble" ; „Bonaparte a ocupat Lyonul" ; „Napoleon se apropie de Fontainebleau" ; „Majestatea sa Imperială este așteptată astăzi în Parisul său credincios".

Iată ce scria, la 20 martie, „Journal des Débats" : „Care va fi rezultatul acțiunii oarbe a lui Bonaparte dacă Franța se va lăsa invadată, cucerită și aruncată din nou sub jug de un aventurier din Corsica, însoțit de o mînă de briganzi străini și de cîteva bande de dezertori ?". La 21 martie, în același ziar se putea citi : „Familia Bourbonilor a părăsit astă noapte Parisul ; nu se cunoaște încă în ce direcție s-a îndreptat. Capitala respiră astăzi o atmosferă de liniște și bucurie. Bulevardele sînt pline de o mare mulțime, nerăbdătoare să vadă sosirea armatei și a eroului care i-a fost redat". Acest de al doilea citat reflecta realitatea. Peste tot împăratului i se făcuse o primire dintre cele mai călduroase. Relatînd intrarea în Lyon, Fl. de Chaboulon scria : „Toate podurile, cheiurile și străzile erau tixite de lume : bărbați, bătrîni, femei, copii... Lumea se strecura pînă sub caii suitei ca să-l vadă, să-l audă, să-l privească mai deaproape, să se atingă de hainele lui. Era o nebunie". La plecarea din oraș, mulțimea l-a condus pînă departe, dincolo de bariere. La Villefranche, orășel ce număra atunci doar 4 000 de locuitori, veniseră în ziua trecerii lui Napoleon vreo 60 000 de țărani. Scriitorul regalist Fabry povestește că doi dintre acești țărani au cumpărat de la hangiu oasele rămase de la puiul pe care-l mîncase împăratul, pentru a le păstra. Comentînd primirea ce i s-a făcut lui Napoleon la Paris, E. Tarle spune : „Nici după victoriile sale cele mai mărețe, după campaniile cele mai strălucite, după cuceririle cele mai mari și mai bogate, Napoleon nu fusese primit în Paris ca în seara de 20 martie 1815".

Punînd din nou piciorul pe pămîntul Franței și referindu-se la Viena, Napoleon a declarat : „Congresul s-a dizolvat !" Dar nu era așa. Puterile europene erau hotărîte să nu-i dea nici un fel de răgaz pentru a-și mobiliza și reorganiza forțele. la 13 martie, în timp ce prin decretele de la Lyon se restabilea oficial imperiul francez, comitetul celor opt de la Viena lansa declarația care punea pe Napoleon „în afara relațiilor civile și sociale" și, considerîndu-l inamic și turburător al liniștii în lume, îl supunea vindictei publice. Lucrurilor nu li s-a putut imprima alt curs nici cînd împăratul francez i-a expediat țarului un exemplar al tratatului încheiat la 3 ianuarie între Austria, Franța și Anglia, exemplar pe care-l găsise în biroul regelui fugar. Văzînd documentul, țarul l-a chemat pe Metternich și i l-a pus în față. Baronul prusac Stein, martor al scenei, arată că ministrul austriac a studiat atent fiecare filă, fără ca măcar să i se clintească un mușchi al feței. În clipa în care se pregătea să vorbească, Alexandru l-a oprit : „Metternich, atîta timp cît vom mai trăi, să nu facem niciodată caz de această afacere. Avem în față o altă problemă. Napoleon s-a reîntors și alianța noastră este de acum înainte mai fermă ca niciodată". Și încheindu-și fraza a aruncat

---

[7] Pentru caracterul ei de-a dreptul amuzant, reproducem în versiunea lui H. Houssaye o dezbatere dintr-o ședință regală, care discuta atitudinea ce trebuia să o adopte Ludovic față de evenimentele în curs. Unul dintre miniștri, Blacas, a propus ca regele să nu părăsească Parisul, ci să iasă în calea lui Bonaparte într-o trăsură deschisă, însoțit de membrii celor două camere călări pe cai. Impresionat de maiestatea spectacolului, Napoleon nu putea să nu dea înapoi. La care, de Vitrolles a replicat ironic : „Mi se pare că lipsește un element esențial și anume : în fruntea acestei procesiuni să meargă arhiepiscopul Parisului cu Sfînta împărtășanie, întocmai cum a întîmpinat Sf. Martin pe regele vizigoților".

[8] Unul din admiratorii contemporani ai lui Napoleon, lordul Broughton, notează în memoriile sale că Franța a fost parcursă într-un timp mai scurt decît i-ar fi trebuit unui turist — în 20 de zile, din care trei-patru au fost cheltuite pentru primiri, trecerea în revistă a trupelor etc. De altfel, Broughton se va grăbi să traverseze Canalul Mînecii cu destinația Franța. „Pentru ce mergeți la Paris în acest moment ?" este întrebat la vamă la Valenciennes. „Pur și simplu pentru a vedea pe împăratul vostru".

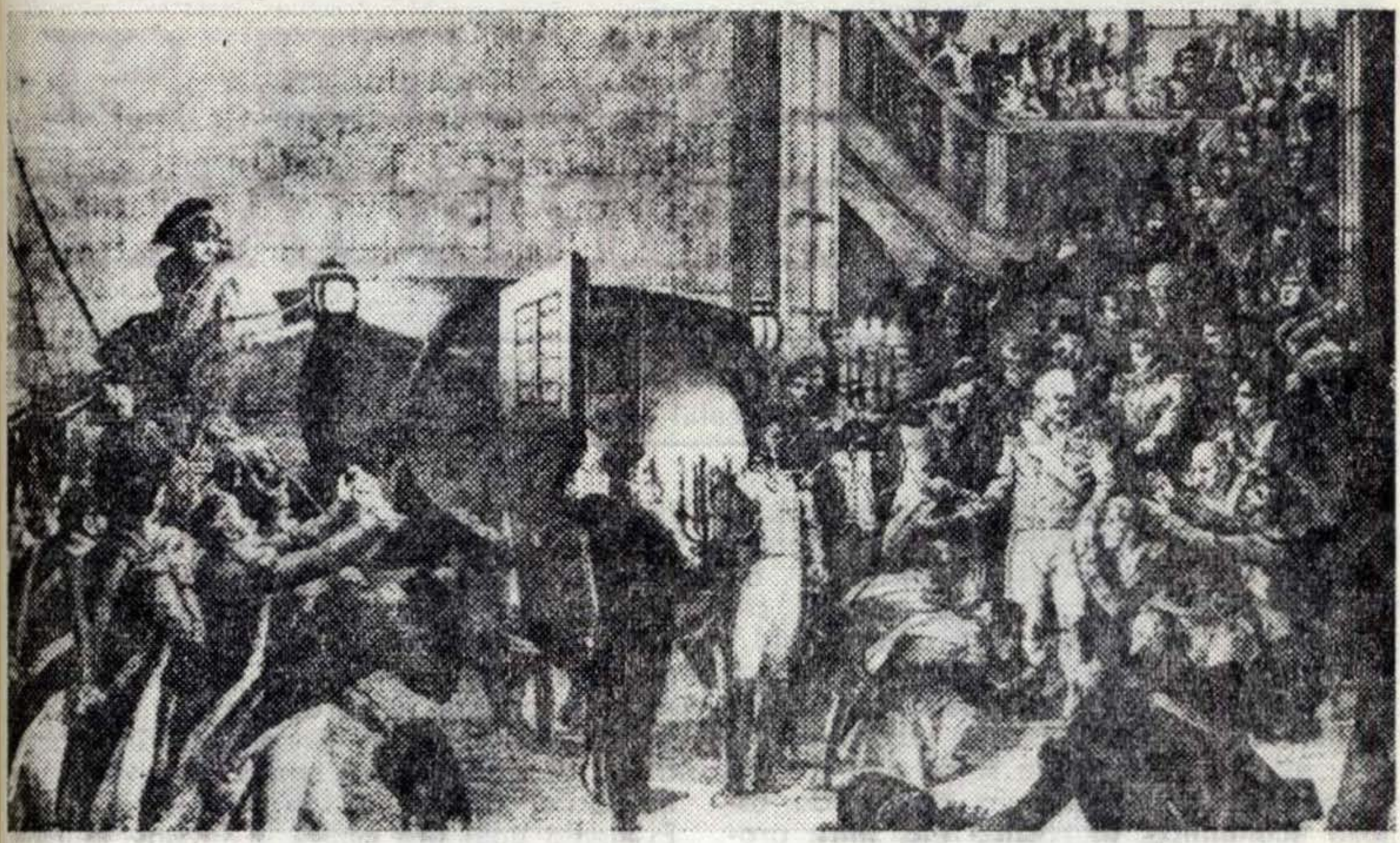

1815, martie, 19, ora 11 seara, Ludovic al XVIII-lea se îndreaptă spre berlina cu care va părăsi Parisul: „Nu este nevoie de soare pentru a lumina ruşinea fugii acesteia" — Vitrolles

tratatul în flăcările căminului. Marile puteri hotărîseră irevocabil reluarea operaţiilor militare împotriva Franţei.

În situaţia creată, mijloacele de care dispunea Napoleon nu erau pe măsura pericolului. „Ar fi trebuit — constată el mai tîrziu — să iau de la capăt revoluţia pentru a folosi toate posibilităţile pe care ea le creează... Fără aceasta nu mai puteam salva Franţa". Dar ca exponent al poziţiei marii burghezii, el nu a făcut şi nici nu putea face un asemenea pas.

În timp ce preparativele pentru noul război erau în toi, lucrările congresului se precipitau. La 8 iunie, în cadrul unei pompoase solemnităţi care reunea, în sfîrşit, pe toţi plenipotenţiarii prezenţi, Actul final al Congresului de la Viena era semnat. Se trasa o nouă hartă a Europei, dar nu se dădea rezolvarea principalelor ei probleme. Cu toate că marile puteri au continuat să fie măcinate de contradicţii, Congresul de la Viena şi crearea Sfintei Alianţe au asigurat, pentru deceniile imediat următoare, o relativă stabilitate a sistemului metternichian, constituind o „cartă" a apărării rînduielilor reacţionare, feudalo-absolutiste, un instrument pentru înăbuşirea mişcării revoluţionare, o piedică în calea luptei popoarelor pentru libertate şi unitate naţională.

După zece zile de la încheierea Congresului de la Viena avea să se consume bătălia de la Waterloo, care punea faţă în faţă pe cei trei mai buni generali ai timpului[9], dintre care unul, cel care purtase sabia de la Austerlitz, va comanda pentru ultima dată.

[9] Aprecierea aparţine chiar lui Napoleon, care cînd se afla pe insula Elba îi spusese unui oaspete: „Nu există în lume decît trei generali: eu, lordul Wellington şi beţivul de Blücher".

FIŞIER BIBLIOGRAFIC: *F. Martens*, Recueil des Traités et Conventions conclus par la Russie avec les Puissances Etrangères, Traités avec l'Autriche, tome III (1808—1815); *Talleyrand*, Mémoires; *Henry Houssaye*, 1815; *Edouard Alletz*, Tableau de l'Histoire générale de l'Europe depuis 1814 jusqu'en 1830; *J. Aulneau*, Histoire de l'Europe Centrale; *Jacques Bainville*, Histoire de France; *Louis Madelin*, Le Consulat et l'Empire; *V. P. Potemkin* şi *alţii*, Istoria diplomaţiei; *Lord Broughton*, Napoleon, Byron et leurs contemporains; *Chateaubriand*, Mémoires d'outre tombe; *E. Tarle*, Napoleon; *E. Tarle*, Talleyrand; *Victor Bibl*, Meternich; *C. de Grünwald*, La vie de Metternich.

CIZME ÎNALTE ŞI CARE FERECATE

CAIUS TEODORESCU
director al Muzeului judeţean Braşov

Semnalat de multe ori de istoriografia românească ca important centru economic, în care producţia meşteşugărească de breaslă, atestată încă pe la mijlocul secolului al XV-lea, s-a dezvoltat rapid [1], Braşovul, plasat pe axul marilor drumuri comerciale care legau Occidentul cu Orientul în evul mediu, vehicula permanent şi activ mărfuri de o parte şi de alta a Carpaţilor, realizînd astfel un proces de osmoză economică, lingvistică etc. între provinciile istorice româneşti.

Tîrgurile erau pieţe organizate periodic într-un loc anume stabilit şi constituiau, în oraşele medievale, una din cele mai vechi forme ale comerţului. Documentar, Braşovul obţinea dreptul de tîrg anual în 1364, pentru ca cinci ani mai tîrziu, în 1369, să devină etapă şi depozit — un alt important privilegiu feudal care obliga pe negustorii polonezi şi germani să se oprească aici, oferindu-şi mărfurile spre vînzare. Curînd, acest drept al oraşului s-a extins asupra tuturor mărfurilor aduse de toţi negustorii străini. Existenţa unui tîrg anual la Braşov în 1364, arăta Nicolae Iorga, a fost posibilă datorită legăturilor mai vechi cu Ţara Românească. Privilegiul dat de Vlaicu braşovenilor în 1368, care inaugura oficial relaţiile comerciale cu ţările române, atestă vechile drepturi în materie de negoţ ale braşovenilor „avute de ei de demult". Un secol şi jumătate mai tîrziu, la tîrgurile de la poalele

[1] Pentru referirile la diferite aspecte ale dezvoltării economice a Braşovului, vezi Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (sec. XIV—XVI)*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, unde este indicată şi o bogată bibliografie.

Tîrg în piaţa mare a oraşului. Xilogravură de Iórda

Negustori de pește din Șcheii Brașovului. Stampă din secolul al XVII-lea

Timpei participau un mare număr de negustori din Argeș, Buzău, Cîmpulung, Pitești, Teleajen, Tîrgul de Floci, Slatina, Bacău, Vaslui, Trotuș, Bîrlad etc.

Felul și varietatea mărfurilor care constituiau obiectul tranzacțiilor comerciale interesau în cel mai înalt grad pe oamenii vremii. Cerealele, vinul și peștele erau foarte căutate, ocupînd primul loc în ponderea schimburilor din tîrguri. Brașovul era un vestit antrepozit de pește : morunul, crapul de Dunăre, somnul, păstrăvul, linul, cega etc., fiind vîndute în cantități mari de negustorii din Brăila, Cîmpulung sau din Șcheii Brașovului. Orașul avea piață proprie de pește (**Forum piscium**), atestată documentar în 1520, cu depozite mari (**Camerae pisciae** — 1541) etc. Moldovenii făceau, cu precădere, comerț cu vite cornute mari. În oborul denumit cînd **Forum armentorum** (1527), cînd **Forum boum** (1532) sau **Forum bubale** (1533) se vindeau zeci de vite la tîrgul ce se ținea săptămînal.

Considerabilă era și varietatea produselor de textile și pielărie vîndute la aceste tîrguri. Astfel, pălăriile, voalurile de horbotă mari și mici, glugile, pînza de aba, tradiționalul postav, obiectele din piele — printre care înaltele cizme brașovene, șerparele, ghetele, chimirele, chingile, ornamentele pentru cai — sînt doar cîteva dintre sortimentele pe care negustorii autohtoni și străini și le strigau în gura mare în piața tîrgului. Brașovenii făceau apoi care foarte căutate de domnitorii țărilor române. La 1507, Radu cel Mare comanda „două care mari și ferecate cu toate de-ale lor". Nu mai puțin important era importul mărfurilor așa-zise turcești. Se vindeau astfel, în afară de piper, ienibahar, scorțișoară, orez, tămîie, nuci aromate, smochine, șofran, stofe, cum era căptușeala colorată și lustruită numită bogamsie, apoi camhaua — o mătase fină —, brocardul de aur și argint, atlazul — o stofă de mătase subțire și lucioasă —, în sfîrșit, camelotul — o stofă din păr de cămilă —, postavul roșu numit olafir, barchetul și purpura.

Tîrgul se ținea în piața Centrală a orașului numită **Forum** (azi Piața 23 August). Pe cele patru laturi se rînduiau negustorii, după canoane știute. Pe latura de nord-vest a pieței, de pildă, se vindeau cereale — de unde și denumirea de **șirul grîului,** în timp ce latura de sud constituia odinioară **șirul florilor,** care spre colțul altarului Bisericii Negre se transforma în **șirul fructelor.** Pe latura de vest se găseau **șirul bumbacului** și cel al **dogarilor.** În sfîrșit, latura de nord se numea **șirul inului,** unde de obicei pulsa o vie activitate.

În afara pieței centrale se mai găsea Piața de pește (azi strada Ciucaș).

Tîrgul de vite era plasat la est de Piața de pește, cam în dreptul actualei străzi Diaconul Coresi. Tîrgul cailor — **Forum equorum** (1521) — începea de la periferia pieței centrale, lîngă strada Gheorghe Barițiu, și ajungea pînă dincolo de zidurile cetății.

În 1545 s-a construit marea hală a orașului — **Kaufhaus** (azi restaurantul „Cerbul Carpatin") —, în ale cărei magazii (boxe) de la parter și etaj breslașii își vindeau produsele.

Anvergura remarcabilă a tîrgurilor brașovene impunea o reglementare riguroasă a modului lor de funcționare. Conducerea tîrgurilor era încredințată unui **jude al pieței** (1550), asistat de doi-trei subalterni, numiți **inspectori**. Această comisie, care avea obligația de a veghea la respectarea regulamentului, dădea socoteală în fața vilicului **(villicus),** care răspundea de toate problemele economice ale unui tîrg medieval. Atribuțiile judelui tîrgului erau foarte mari ; de pildă, el trebuia să verifice măsurile de lungime și cîntarele negustorilor și veghea ca nu cumva să fie introduse alte mărfuri decît cele permise. Pentru negustorii care încălcau legea se prevedeau sancțiuni severe. Tot judele trebuia să verifice dacă negustorii și-au plătit taxa de tîrg la casa alodială și dacă respectă locul fixat pentru marfa respectivă. El avea grijă să nu fie zgomot mare, lua măsuri de prevenire și pedepsire a furturilor etc. Inspectorii, care purtau la pălărie cocarde roșu-albe, pentru a se distinge în mulțime, îl ajutau pe jude la îndeplinirea tuturor obligațiilor de serviciu. Din turnul sfatului, ei supravegheau întreaga activitate a tîrgului sau coborau, amestecîndu-se printre oameni, și cutreierau în lung și în lat toată zona tîrgului.

Pentru evitarea dezordinilor, în perioada de desfășurare a tîrgurilor, o serie de instrucțiuni interziceau portul armelor (pușca, sabia, securea sau buzduganul). După închiderea orelor de tîrg, era interzisă vînzarea vinului și a altor băuturi spirtoase. De asemenea, erau interzise jocurile de cărți, de zaruri sau popice.

Desfășurarea tîrgurilor crea orașului grele probleme de cazare, proprietarii de hanuri și de băi publice nemaipridiind să facă față situației. În zilele de tîrg toate piețele semănau cu un furnicar.

Numeroși călători străini au scris despre tîrgurile Brașovului.

Astfel, secretarul regelui Ferdinand al Ungariei, Georg Reichersdörffer, descriind, în 1550, Brașovul spunea : „Orașul este piața comercială principală a vecinilor" ; iar italianul Giovannandrea Gromo releva și el în 1565 că Brașovul joacă un rol important în comerțul internațional.

Prin tîrgurile sale, urbea de la poalele Tîmpei își îndeplinea astfel rolul de liant economic al țărilor române.

Extracție dentară în zi de tîrg la Brașov. Stampă din secolul al XIX-lea

Negustoreasă de cizme brașovene. Stampă din secolul al XVIII-lea

MEMORII

...toți prietenii noștri vor să știe dacă Marea Britanie are un guvern capabil și dacă autoritatea lui este sau nu contestată.

WINSTON CHURCHILL

(V)

În dimineața de 2 iulie 1942, la cîteva zile de la înapoierea sa dintr-o vizită în Statele Unite, Churchill primea din partea lui Roosevelt următoarea telegramă : Good for you. În traducere liberă, cele trei cuvinte înseamnă „bravo" sau „felicitări". Mesajul, pe cît de laconic, pe atît de cald, consemna cu vădită satisfacție sfîrșitul uneia din cele mai importante bătălii ale primului ministru britanic. Bătălia avusese loc nu pe front, împotriva inamicului, ci în Camera Comunelor, împotriva unui grup de deputați conservatori.

Spre mijlocul anului 1942, situația Marii Britanii era sumbră pe toate cîmpurile de luptă. „În o sută de zile ne-am pierdut imperiul din Extremul Orient" — declara în parlament Hore-Belisha. „Ce se va întîmpla oare în următoarele o sută de zile?". Răspunsul nu părea greu de ghicit. Africa de nord dădea impresia că e iremediabil pierdută, ca și Singapore sau Hong Kong.

În fața criticilor și atacurilor tot mai virulente îndreptate împotriva guvernului și, mai ales, împotriva lui personal, Churchill nu avea nici măcar posibilitatea să vină cu promisiuni. Ar fi fost prea riscante. Discreditat în dubla sa calitate — ca prim ministru și ca ministru al apărării, nu putea opune adversarilor decît o indefectibilă încredere în victorie. La pasivul său se înscriau cîteva mari greșeli de ordin militar în Grecia, Malaya, Birmania, comise — așa cum arată o serie de lucrări apărute în anii din urmă — dintr-un fel de ambiție de a fi nu numai lider politic, ci și conducător de oști.

Celor care propuneau Camerei Comunelor să dea un vot de blam guvernului, cerîndu-i totodată lui Churchill să renunțe măcar la unul din cele două posturi pe care le deținea, primul ministru le răspunde printr-un discurs rămas celebru. Abilitatea și forța lui ne dau dimensiunea personalității lui Churchill. Încolțit, bătrînul luptător se întoarce brusc și face față adversarilor, cu hotărîrea implacabilă de „a lua taurul de coarne" și de a-l doborî la pămînt. El refuză un compromis perfid (retragerea moțiunii pentru ca dezbaterea politică să nu agraveze situația de pe front), acceptă lupta și iese învingător.

Deși nu relatează senzaționale fapte de arme, paginile ce urmează sînt printre cele mai dramatice ale memoriilor lui Churchill. Lectura lor oferă cititorului atent un material de prim ordin pentru meditații pe plan politic și psihologic.

DANA CRIVĂȚ

Înfrîngerile și nenorocirile se ținuseră lanț (în 1942 — *n r.)* : Malaya, Singapore, Birmania ; lupta pierdută de Auchinleck [1] în deșert ; căderea Tobrukului, neexplicată și, după cîte se părea, inexplicabilă ; rapida noastră retragere din deșert și pierderea terenului ocupat în Libia și Cirenaica; replierea cu patru sute de mile spre frontiera egipteană ; pierderea a peste cincizeci de mii de morți, răniți sau prizonieri. Pierdusem, de asemenea, cantități uriașe de muniții, artilerie, vehicule și rezerve de toate felurile. Ne aflam din nou la Marsa-Matruh, vechea poziție pe care o ocupasem cu doi ani în urmă, dar de astă dată împinși de Rommel și de armata germană victorioasă, care înainta în camioanele noastre, alimentîndu-le cu combustibil luat de la noi și deschizînd foc împotriva noastră cu propriile noastre arme. Doar cîțiva pași, doar cîteva victorii și Mussolini avea să-și facă, împreună cu Rommel, intrarea în Cairo sau printre ruinele sale. Numai roata norocului mai putea să ne decidă soarta. Și, după neașteptatele noastre eșecuri, la care se adăugau atîția factori necunoscuți, cine putea să prevadă în ce direcție avea să se învîrtească această roată.

Situația în parlament cerea o hotărîre promptă. Era totuși greu de solicitat Camerei un nou vot de încredere, atît de curînd după cel obținut înainte de căderea Singaporelui. De aceea am considerat binevenită inițiativa unor membri nemulțumiți ai parlamentului de a depune o moțiune de cenzură.

La 25 iunie, ei propuseră următorul text :

„Recunoscînd eroismul și meritele armatei britanice în împrejurări extrem de dificile, Camera își exprimă neîncrederea în conducerea centrală a războiului" [2].

Moțiunea era semnată de Sir John Wardlaw-Milne, membru influent al partidului conservator și președinte al importantului Comitet financiar, alcătuit din membri ai tuturor partidelor. Comitetul dispunea de mijloace de informare considerabile și era în contact cu cadre periferice din aparatul nostru militar. Cînd a anunțat că moțiunea va fi sprijinită de amiralul Sir Roger Keyes și de fostul ministru de război, Hore-Belisha, toată lumea și-a dat seama că atacul dezlănțuit împotriva guvernului era foarte serios. În presă și pe culoarele Camerei se vorbea despre iminența unei crize politice, care avea să fie hotărîtoare.

„PRIMA EROARE FUNDAMENTALĂ"

Am declarat imediat că vom crea toate condițiile pentru organizarea unei dezbateri publice, fixînd data de 1 iulie.

Situația pe frontul din Egipt se agravase și se credea că foarte curînd Cairo și Alexandria vor fi ocupate de Rommel. Mussolini se și pregătea să ia avionul, ca să ajungă la cartierul general tocmai la timp pentru a lua parte la intrarea triumfală într-unul din aceste orașe sau poate chiar în amîndouă. Se părea că atît criza parlamentară cît și cea de pe frontul nord-african aveau să atingă punctul culminant în același moment.

Cînd criticii noștri înțeleseră că guvernul nostru de uniune națională [2] era strîns unit, entuziasmul lor scăzu simțitor și autorii moțiunii propuseră s-o retragă dacă o dezbatere publică risca să agraveze situația din Egipt. Noi însă nu aveam de gînd să-i lăsăm să scape atît de ușor. De trei săptămîni întreaga omenire — atît prietenii cît și dușmanii noștri — urmărea cu îngrijorare tensiunea politică și militară mereu crescîndă din Anglia, așa că era cu neputință să lăsăm problema nerezolvată.

Înainte de începerea dezbaterilor, am făcut următoarea declarație :

— Am analizat cu multă grijă această problemă și nu m-am îndoit nici o clipă că, dacă am invoca gravitatea și riscurile situației, dezbaterile ar fi amînate. Dar a trecut destul timp de la depunerea moțiunii și s-a făcut prea multă vîlvă în lume din pricina ei. Mă aflam în Statele Unite și am fost martorul senzației pe care ea a stîrnit-o ; și dacă noi, cei din Anglia, știm cîte ceva despre stabilitatea instituțiilor noastre și despre forța actualului guvern nu putem pretinde celor din alte țări să împărtășească opiniile sau sentimentele noastre. Lucrurile au ajuns atît de departe, devenind de mai bine de o săptămînă obiectul comentariilor de pretutindeni, încît, după părerea mea, ne-am crea prejudicii mult mai mari amînînd luarea unei hotărîri, decît trecînd neîntîrziat la dezbateri.

Sir John Wardlaw-Milne deschise dezbaterile printr-o cuvîntare abilă, în care expuse fondul problemei. Moțiunea „nu este îndreptată împotriva ofițerilor de pe cîmpul de luptă — spuse el. Ea vizează conducerea centrală din Londra și sper să demonstrez că urmele eșecului nostru se găsesc mai mult aici decît în Libia sau în altă parte. Prima eroare fundamentală pe care am comis-o în acest război a fost încredințarea funcțiilor de prim ministru și de ministru al apărării aceleiași persoane.

Pentru Consiliul șefilor de stat-major — continuă Wardlaw-Milne — avem

---

[1] Generalul Auchinleck a fost comandantul suprem al forțelor britanice din Africa de nord în 1942 *(n.r.)*.

[2] Sub această formulă era vizat guvernul prezidat de Churchill, și în special cabinetul de război, alcătuit dintr-un grup restrîns de miniștri *(n.r.)*

nevoie de un conducător energic, care să nu aibă nimic altceva pe cap. Vreau un om energic și independent, care să-și numească generalii și amiralii etc. Vreau un om energic în fruntea celor trei arme ale forței militare britanice, un om destul de energic ca să obțină mijloacele necesare victoriei, ca să vegheze ca generalii, amiralii și mareșalii aviației să-și îndeplinească misiunile așa cum cred ei de cuviință, fără intervenții nejustificate de sus. Vreau mai cu seamă un om care, dacă nu izbutește să facă ce vrea, să fie oricînd gata să demisioneze. E limpede pentru orice civil că seria de dezastre din ultimele luni și chiar din ultimii doi ani se datorează unor defecțiuni fundamentale în conducerea războiului de la centru".

Argumentația era bine susținută. Wardlaw-Milne încheie prin cuvintele : „Camera să arate limpede că este nevoie de un om care să-și consacre întregul său timp terminării cu succes a războiului, un om care să-și asume răspunderea totală a forțelor armate britanice, iar cînd îl vom găsi, Camera trebuie să-i dea tot sprijinul, pentru ca el să-și îndeplinească nestingherit și hotărît sarcinile ce-i revin".

Un mormînt roman din deșertul egiptean : aci și-a stabilit sediul statul major al unei divizii britanice

FUHRERUL ARE TOTDEAUNA DREPTATE

Moțiunea fu sprijinită de Sir Robert Keyes. Amiralul era afectat de scoaterea lui de la Direcția operațiilor militare combinate și, încă și mai mult, de faptul că în perioada cît ocupase acest post nu putusem să țin seama totdeauna de sfaturile sale. Dar Keyes se jena să mă atace, din cauza vechii noastre prietenii, așa încît criticile sale țintiră mai ales în consilierii mei tehnici, adică în șefii de stat-major.

Contradicția dintre argumentarea lui și cea expusă de autorul moțiunii nu trecu neobservată. Unul dintre membrii partidului laburist independent, Stephen, îl întrerupse, subliniind că Sir John Wardlaw-Milne ceruse „un vot de blam pe motiv că primul ministru intervenea prea mult în conducerea războiului ; cel de-al doilea vorbitor sprijină cererea pentru că primul ministru nu a intervenit suficient în această direcție".

„Așteptăm ca primul ministru să facă ordine în casă și să-i mobilizeze din nou pe toți fiii acestei țări, pentru a duce la bun sfîrșit gigantica lor sarcină" — continuă amiralul Keyes.

Un socialist făcu atunci o remarcă : „Moțiunea este îndreptată împotriva conducerii centrale, și dacă o votăm, primul ministru va trebui să ne părăsească. Dar onorabilul orator ne cere să-l menținem în funcție".

„Ar fi un adevărat dezastru dacă primul ministru ar trebui să-și părăsească postul". Dezbaterea fu astfel deviată de la punctul ei de plecare. Totuși, criticii noștri deveniră din ce în ce mai vehemenți. Lordul Winterton, decanul de vîrstă al Camerei, însufleți atacul, îndreptîndu-l împotriva mea.

„Dacă ori de cîte ori se produc dezastre căpătăm același răspuns — și anume că orice s-ar întîmpla primul ministru n-are nici o vină —, spuse el, ne apropiem foarte mult de poziția intelectuală și morală a poporului german : *Führerul are totdeauna dreptate*. De treizeci și șapte de ani de cînd sînt în Cameră n-am asistat ca acum la încercarea de a absolvi un prim-ministru de răspunderile ministeriale care îi revin. În celălalt război n-am trecut niciodată printr-o serie atît de lungă de dezastre. Și iată cum iese guvernul din încurcătură : *Führerul are totdeauna dreptate*.

Sîntem cu toții de acord că actualul prim-ministru a

fost marele conducător care, în 1940, ne-a galvanizat la luptă. Dar multe s-au schimbat din 1940. Dacă această serie de dezastre continuă, onorabilul gentleman, cu un gest de cea mai desăvîrșită abnegație de care e în stare un om, ar trebui să meargă la colegii săi — și vă asigur că printre ei sînt cîțiva capabili să devină prim-ministru — și să propună unuia să formeze un guvern în care să primească și onorabilul gentleman un portofoliu. Afacerile Externe, bunăoară, căci în consolidarea legăturilor noastre cu Rusia și Statele Unite el a dat dovadă de o deosebită competență".

Îmi fu cu neputință să asist la mai mult de jumătate din discursurile ținute în cadrul însuflețitei dezbateri, care dură pînă către orele trei ale dimineții. Trebuia să-mi pregătesc și eu răspunsul pentru a doua zi ; dar gîndurile mele erau îndreptate spre finalul, încă nesigur, al bătăliei din Egipt.

Hore Belisha, fostul ministru de război, rezumă capetele de acuzație împotriva guvernului, încheindu-și cuvîntarea astfel : „S-ar putea să pierdem sau să nu pierdem Egiptul — și Dumnezeu mi-e martor că aș dori să nu-l pierdem. Dar cînd primul ministru, care ne asigura că vom rezista la Singapore, că vom rezista în Creta, că am nimicit armata germană în Libia, cînd primul ministru ne asigură că vom rezista în Egipt, mă cuprinde neliniștea... Cum mai poți avea încredere în judecata cuiva cînd de atîtea ori ea s-a dovedit eronată ? Iată ce trebuie să decidă Camera. Gîndiți-vă la miza pusă în joc. În decursul a o sută de zile ne-am pierdut imperiul din Extremul Orient. Ce se va întîmpla oare în următoarele o sută de zile ? Fiecare membru al Camerei trebuie să voteze așa cum îl îndeamnă conștiința".

SURPRIZE DUREROASE

După această intervenție energică, am luat cuvîntul punînd capăt dezbaterilor. Sala era arhiplină. Am folosit, bineînțeles, toate argumentele care mi-au venit în minte.

„Lunga dezbatere se apropie acum de sfîrșit. Ea constituie un remarcabil exemplu al nețărmuritei libertăți de care se bucură instituțiile noastre parlamentare în vreme de război ! Tot ce s-a putut scorni, tot ce s-a putut dezgropa s-a spus aici, în scopul de a se slăbi încrederea în guvern, de a dovedi că miniștrii sînt incompetenți și a-i face să se îndoiască de ei înșiși, pentru ca armata să-și piardă încrederea în sprijinul guvernului, iar muncitorii — în armele pe care cu atîta sîrguință se străduie să le fabrice ; pentru a înfățișa guvernul ca o adunătură de nulități, peste care tronează primul ministru ; și, în sfîrșit, pentru a-l defăima pe acesta în propriii lui ochi și, pe cît posibil, în ochii întregului popor. Toate cele spuse au fost răspîndite prin cablograme și prin radio în toate colțurile lumii, spre disperarea prietenilor și bucuria dușmanilor.

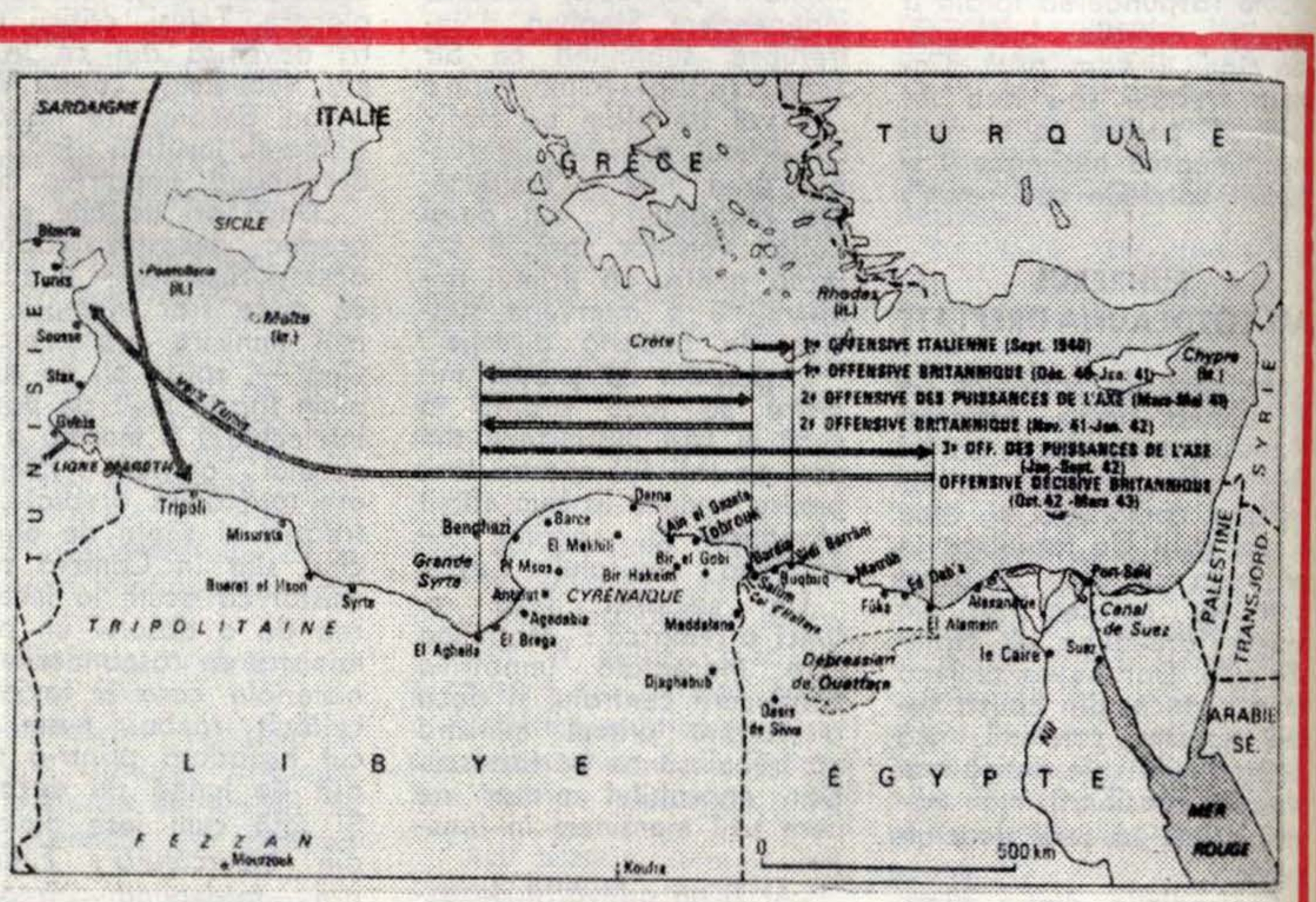

Mișcarea de pendul a frontului din Africa de nord

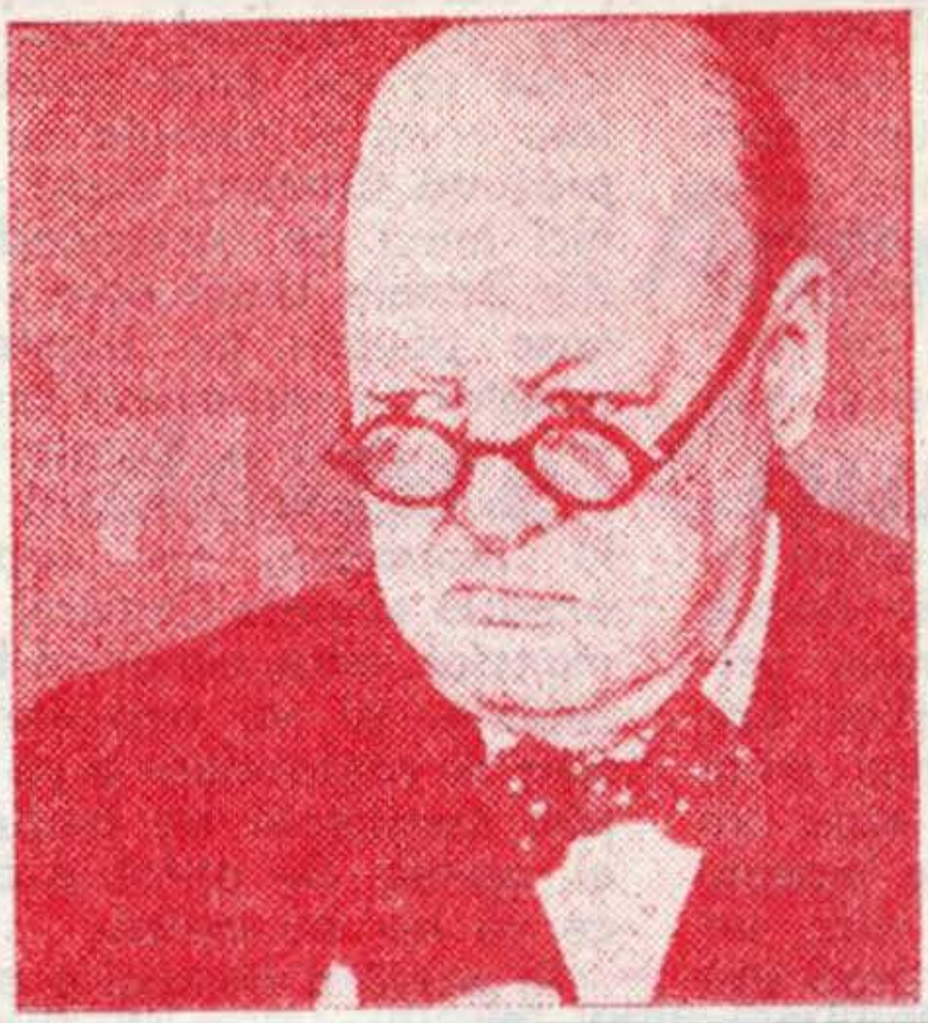

Churchill își desfășoară elocința

Înfrîngerile suferite de armatele noastre în ultimele două săptămîni în Cirenaica și Egipt au schimbat cu totul situația. O trăsătură specifică a acestor triste evenimente a fost repeziciunea cu care s-au desfășurat. Căderea Tobrukului și pierderea unei garnizoane de 25 000 de oameni într-o singură zi au fost cu totul neașteptate, constituind o surpriză nu numai pentru Cameră și pentru marele public, ci chiar și pentru Cabinetul de război, pentru șefii de stat-major și pentru statul major al armatei. O surpriză pentru însuși generalul Auchinleck și pentru Înaltul comandament din Orientul Mijlociu. Cu o noapte înainte, primisem o telegramă de la generalul Auchinleck, care ne aducea la cunoștință că alcătuise o garnizoană cu un efectiv ce i se părea suficient, că lucrările de apărare erau bine executate și că trupele dispuneau de provizii pentru nouăzeci de zile. Eram îndreptățiți să credem că vom putea menține pozițiile de la frontieră întărite de germani și ameliorate de noi, de la Solum și pînă la trecătoarea Halfaya, de la Capuzzo și pînă la fortul Maddalena. Generalul Auchinleck spera să reziste pe aceste poziții pînă la sosirea puternicelor întăriri care erau pe drum și care aveau să-i dea posibilitatea să inițieze o contraofensivă.

În dimineața zilei de duminică 21 iunie, cînd am intrat în odaia Președintelui (Roosevelt — *n.r.*)[3], am primit o groaznică lovitură citind mesajul care anunța căderea Tobrukului. Știrea mi s-a părut neverosimilă, dar cîteva minute mai tîrziu mi-a fost înmînată telegrama care-mi fusese trimisă personal de la Londra. Îmi închipui că cei de față își dau seama prin ce clipe dureroase am trecut. Mi-a fost cu atît mai greu cu cît mă aflam într-o misiune importantă în țara marilor noștri aliați. Unii cred că, dacă guvernul nu-și pierde capul și-și păstrează sîngele rece în fața unei calamități,

[3] Cu prilejul unei vizite a lui Churchill în S.U.A. în iunie 1942 (*n.r.*). Vezi și *Churchill—Roosevelt și cele 232 de zile ale Tobrukului*, în „Magazin istoric" nr. 6/1967.

membrii săi nu sînt tot atît de impresionați de nenorocirile ce se abat asupra țării ca persoanele cu spirit critic. Mă întreb dacă, dimpotrivă, cei ce poartă răspunderea pentru bunul mers al țării nu sînt mai afectați și mai îndurerați.

În zilele următoare am suferit și mai mult citind informații tendențioase despre sentimentele poporului britanic și ale deputaților. Camera Comunelor nici nu-și poate imagina ce ecou au reacțiile sale peste ocean. O întrebare pusă aici, un comentariu al unui grup sau al unei organizații politice — și totul se telegrafiază cuvînt cu cuvînt, fiind de multe ori interpretat drept opinia întregii Camere. Pălăvrăgelile de pe culoare, șuetele din fumuoare, discuțiile din Fleet-Street[1] se transformă în subiectele unor articole serioase, care țin să demonstreze că în Marea Britanie temeliile vieții politice sînt profund zdruncinate și gata să se năruie. O adevărată avalanșă de presupuneri și pronosticuri încep să se reverse. Am citit cu ochii mei în presă, cu litere de o șchioapă, titluri de felul acesta : «Camera cere înapoierea lui Churchill, spre a fi confruntat cu acuzatorii săi», sau «Churchill se întoarce spre a rezolva acuta criză politică». O asemenea atmosferă este dăunătoare unui reprezentant al Marii Britanii care se află angajat pe linie de stat în negocieri de care depinde soarta războiului".

SUNETUL CLOPOTELOR DE ÎNMORMÎNTARE

„Nu cred că vreun om de stat cu o înaltă misiune să fi fost vreodată, în absența sa, batjocorit în patrie cum am fost eu în timpul șederii mele în Statele Unite ; numai forța cu care mă simt legat de poporul britanic m-a susținut în acele zile de grea încercare. Bineînțeles, am explicat gazdelor mele că cei care sporovăiesc vrute și nevrute nu reprezintă Camera, după cum nici mîna de corespondenți din Statele Unite care scornesc povești pe socoteala noastră nu reprezintă breasla onorabilă a gazetarilor. Și le-am mai explicat că, la înapoiere, voi supune această situație Camerei Comunelor, care, cîntărind bine faptele, își va exprima cu simț de răspundere și pe deplin conștientă de misiunea ei, opinia. De altfel, e ceea ce vă cer eu astăzi.

În presă a început o campanie care și-a găsit ecou în mai multe discursuri ostile guvernului și care urmărește să-mi ia atribuțiile pe care le am în conducerea războiului. Nu vreau să mă opresc prea mult asupra acestui subiect atît de mult discutat într-o dezbatere recentă. În formația actuală, cei trei șefi de stat-major (ai armatei de uscat, marinei și aviației — *n.r.*), lucrînd aproape neîntrerupt împreună, conduc zi de zi operațiile militare. Eu le dirijez activitatea fie în calitate de prim-ministru, fie în calitate de ministru al apărării. La rîndul meu, eu lucrez sub controlul Cabinetului de război, căruia i se aduc la cunoștință toate problemele importante și fără aprobarea căruia nu pot lua nici o hotărîre mai însemnată. Aproape toată activitatea mea este consemnată în scris, iar în arhive se află toate directivele date de mine, toate investigațiile întreprinse din ordinul meu și toate telegramele redactate de mine. Mă voi declara satisfăcut dacă voi fi judecat după aceste documente.

Nu cer o favoare nici pentru mine, nici pentru guvernul britanic. Am preluat funcțiile de prim-ministru și de ministru al apărării într-un moment cînd existența imperiului atîrna de un fir de păr. Sînt servitorul dumneavoastră și aveți dreptul să mă concediați oricînd doriți. N-aveți însă dreptul să-mi cereți să port mai răspunderi fără posibilitatea de a acționa, să port răspunderile unui prim-ministru fiind «străjuit la dreapta și la stînga de oameni plini de energie», așa cum a propus unul dintre onorabilii vorbitori. Dacă într-un viitor apropiat sau chiar astăzi Camera mi-ar cere asta, aș pleca de aici cu conștiința curată și cu simțămîntul că mi-am îndeplinit datoria. Un singur lucru v-aș solicita în acest caz, anume să acordați succesorului meu modestele puteri pe care nu ați voit să mi le acordați mie.

Prezentarea unei moțiuni de neîncredere de către reprezentanți ai tuturor partidelor constituie un eveniment. Faptele au fost trîmbițate pretutindeni și toate popoarele — atît cele prietene cît și cele dușmane — așteaptă să afle care sînt hotărîrea și convingerile Camerei Comunelor. Pe tot globul, în Statele Unite și vă garantez că și în Rusia, în îndepărtata Chină, în toate țările cotropite, toți prietenii noștri vor să știe dacă Marea Britanie are un guvern capabil și dacă autoritatea lui este sau nu contestată. Fiecare vot contează. Dacă se dovedește că cei care ne-au atacat reprezintă o minoritate neglijabilă, și dacă moțiunea de neîncredere în guvernul de uniune națională se întoarce împotriva autorilor săi, nu aveți motive de îngrijorare. Un strigăt de bucurie se va înălța din pieptul fiecărui prieten al Marii Britanii, din pieptul fiecărui slujitor al cauzei noastre. În urechile tiranilor pe care vrem să-i nimicim, va răsuna, spre dezamăgirea lor, sunetul clopotelor de înmormîntare".

Camera trecu la vot. Moțiunea de cenzură propusă de Sir John Wardlaw-Milne fu respinsă cu 475 de voturi contra 25.

La 2 iulie 1942, Churchill primi din partea președintelui Roosevelt următoarea laconică telegramă :

„Good for you", ceea ce în traducere liberă înseamnă „Bravo".

[1] Strada pe care se află redacțiile marilor ziare din Londra (*n.r.*).

Anecdote despre Churchill

Churchill a rostit 8.000 de discursuri, absolut toate pregătite de la primul pînă la ultimul cuvînt, unele învățate pe dinafară, repetate în fața oglinzii, cu studierea anumitor efecte de retorică și o adevărată tehnică teatrală.

Magnetofonul a fost, pentru el, o născocire prodigioasă. Cu ajutorul lui își pregătea, minuțios, cele mai... spontane improvizații.

Oricît de pregătit ar fi fost, în momentul cînd se urca la tribună sau se ridica să vorbească, Churchill era cuprins de o emoție teribilă. În timp ce rostea în Camera Comunelor discursuri politice în care introducea perorații istorice, despre episoade glorioase din trecutul Angliei sau despre mari personalități din antichitate, Churchill nu-și putea stăpîni plînsul. Spre uimirea auditorilor el se întrerupea, își ștergea lacrimile, apoi, după un evident efort de voință, relua firul discursului.

Prietenii lui Churchill comentau, în diferite feluri, gustul lui accentuat pentru lux și pasiunea lui pentru frumusețe.

Unul din ei spunea :

— Winston se mulțumește, la nevoie, și cu tot ce-i mai bun.

Două trăsături psihologice paradoxale — sau poate compensatorii — ale lui Churchill : frica de moarte și voința fermă de a învinge această frică.

Nu admitea să i se vorbească de moarte. Unor intimi le mărturisi, totuși, că cea mai puternică dorință a lui ar fi fost să știe cînd va muri.

În 1919, pe cînd era ministrul aviației, a luat cîteva lecții de pilotaj, sub pretextul că un bun șef al acestui departament trebuie să fie și un bun pilot. La primul zbor pe care l-a făcut cu mîinile pe manșe, a capotat avionul. A ieșit nevătămat de sub sfărămăturile aparatului, dar a rămas cu o teamă instinctivă de zbor. Totuși, vrînd să se domine cu orice preț, spunea, de-obicei :

— Detest avionul ? Bine, voi călători cu avionul.

Între 1935—1945 a parcurs, în zbor, peste o jumătate de milion de kilometri, fără cea mai mică plăcere.

Winston Churchill suferea de o relativă slăbire a auzului, infirmitate de care făcea caz uneori cu exagerare. Nu auzea ce-i spunea un adversar politic sau o bătrînă lady vorbăreață așezată lîngă el, dar dacă la capătul celălalt al mesei cineva aducea vorba de vreo carte de-a lui, mai cu seamă în termeni elogioși, Churchill auzea perfect și începea, imediat, o conversație spirituală, la distanță.

SEMNAL

ZEIȚELE DESTINULUI PE LITORALUL DOBROGEAN

O nouă și îmbucurătoare surpriză la templul Afroditei de la Histria : un splendid relief votiv, tăiat în marmură, reprezentînd moirele (zeițele destinului). A fost găsit în zona sacră a templului. Deși fragmentat în șase părți — probabil datorită unui incendiu — s-a conservat foarte bine, putînd fi reconstituit în întregime, așa cum se vede din fotografia alăturată.

Descoperirea are o mare importanță pentru studiul vestigiilor antice de pe litoralul nostru. Este prima apariție a moirelor într-un templu al Afroditei în această parte a lumii grecești, ele fiind cunoscute — tot în temple ale Afroditei — mai mult la *Sparta și Atena* (templul Afroditei Urania). În plus, moirele de la Histria se deosebesc de reprezentările similare prin modul specific de realizare.

Inscripția, cu litere bine incizate, constituie un valoros element de cronologie Prin intermediul ei, aflăm că datorăm această remarcabilă piesă a culturii antice Gykeii, *„fiica lui Dionysios, soția lui Theophilos"*, care a adus drept ofrandă zeițelor destinului reprezentarea lor în marmură. Tot inscripția ne arată că faptul se petrecea la Histria în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n.

O CASĂ ENIGMATICĂ

La Suceava, pe platoul din fața cetății de scaun, căruia arheologii îi mai spun și „cîmpul șanțurilor", se văd vestigiile unei construcții impunătoare, căreia i s-a spus *Casa domnească*, datorită dimensiunilor ei, situării lîngă cetate și, mai ales, prezenței unor piese ceramice cu o decorație foarte interesantă, între care și *stema Moldovei*. Se știe că atunci cînd apare în decorul monumentelor sau al pisaniilor, stema Moldovei este un indiciu că edificiul aparține Domnului sau unui membru al familiei sale.

Dar studierea mai atentă a întregului și a materialelor culese de-a lungul cîtorva campanii de lucru a condus pe cercetătorul Radu Popa la alte concluzii. Caracterul oficial al construcției este evident prin cîteva elemente : pentru arhitectura epocii, dimensiunile (31x11 m) sînt impunătoare, iar ceramica unei sobe cuprinde peste 700 de piese, într-un ansamblu decorativ de o admirabilă fantezie și varietate.

Potrivit noii ipoteze formulate, casa era într-adevăr domnească — adică aparținînd domniei — dar nu a domnului, adică locuită de el.

Așa cum am amintit, clădirea se află în afara zidurilor cetății, la 60 metri de șanțul de apărare, și în fața intrării în cetate. Domnul dispunea de apartamentele din cadrul curții și prin urmare pare puțin plauzibilă nevoia unei locuințe *în afara cetății*. La fel de neverosimilă ar fi și ipoteza că locatarul a fost vreun dregător permanent al domniei, deoarece nu avea mijloace de apărare în exteriorul zidurilor.

Atunci a cui a fost casa de dincolo de porți ? De ce a fost amplasată acolo și cine a trăit sub acoperișul ei ? Cercetătorul Radu Popa presupune că era o casă destinată solilor străini veniți la Suceava. Găzduiți la „porți", ei puteau fi mai ușor supravegheați, iar decorul exterior constituia un bun mijloc de pregătire psihologică pentru întîlnirea cu domnul — zidurile și cetatea însăși fiind simbolul puterii sale.

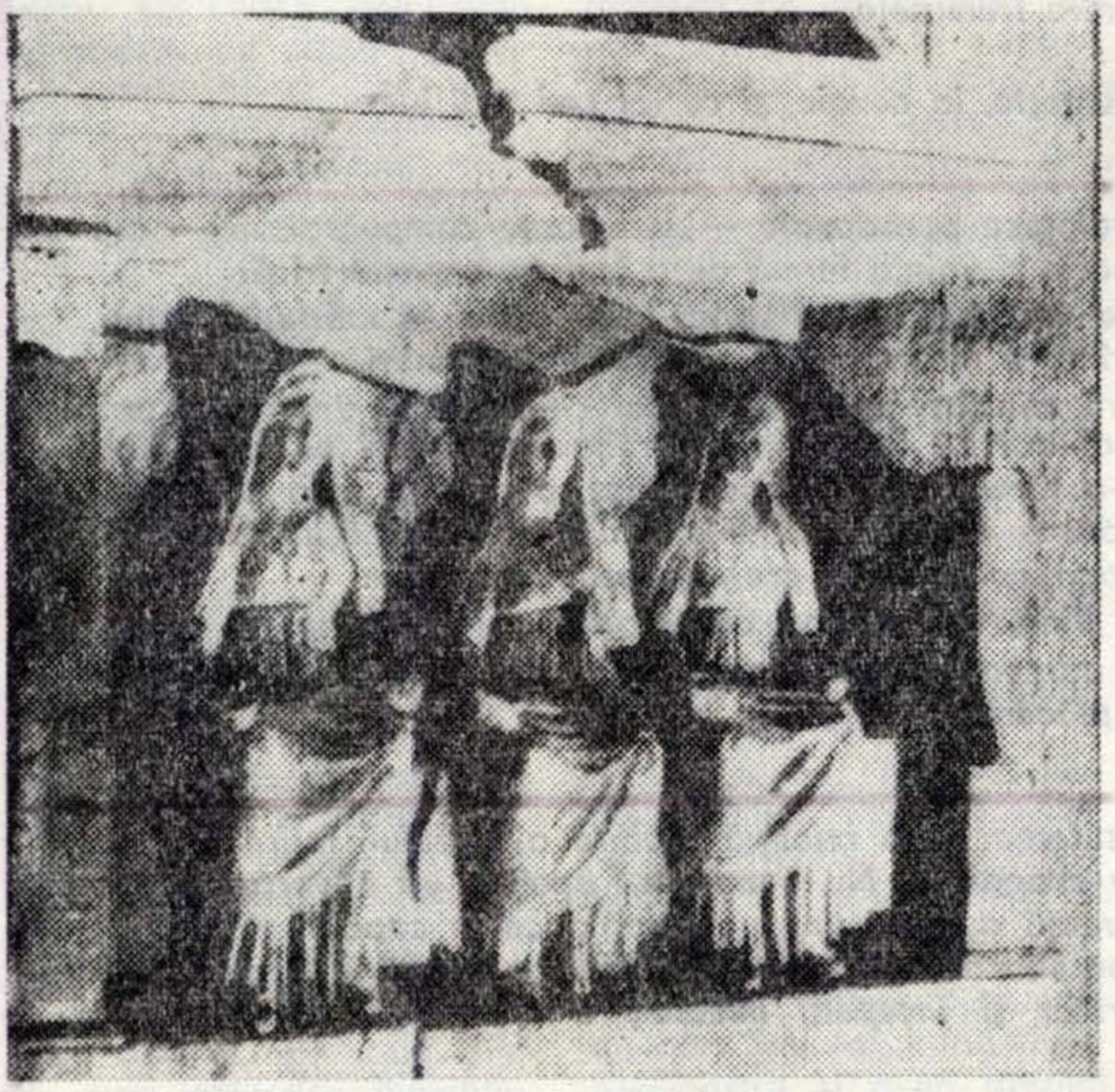

Cele trei zeițe ale destinului (moirele) în înfățișarea lor histriană

O excepţională descoperire arheologică

Banchet aristocratic la Paestum

acad. EMIL CONDURACHI

Cercetările arheologice efectuate în necropola coloniei greceşti de la Paestum (Italia) de către profesorul Mario Napoli, directorul Serviciului de antichităţi din regiunea Salerno, au scos la lumină, anul trecut, un **mormînt cu picturi** de o valoare cu totul excepţională. Graţie deosebitei amabilităţi pe care ne-a arătat-o descoperitorul, prezentăm cititorilor noştri monumentul, înainte chiar ca el să fie complet studiat şi valorificat.

Aşa cum vom vedea în rîndurile ce urmează, **mormîntul are o întreită însemnătate :** mai întîi, în interiorul său **s-au conservat cele mai vechi picturi greceşti bine datate ;** în al doilea rînd, ele constituie **un punct culminant al primei faze clasice** din istoria picturii greceşti, pe care o cunoaştem pînă acum doar din palidul reflex al ceramicii ; în al treilea rînd, monumentul ilustrează, în chipul cel mai viu, **viaţa aristocraţiei din coloniile greceşti** la începutul secolului al V-lea î.e.n.

Data monumentului este atestată de stilul şi tehnica picturilor sale murale, ca şi de prezenţa unor vase greceşti tipice pentru cel de-al doilea deceniu al secolului al V-lea î.e.n. E perioada cînd vechea colonie de la Paestum, întemeiată pe ţărmul bogatei Campanii cu cîteva secole mai înainte de coloniştii din oraşul Chalcis din Eubeea, devenise unul din centrele cele mai înfloritoare ale elenismului occidental. Splendidele sale temple — cele închinate zeiţelor Hera şi Atena, ce se profilează încă şi astăzi în zona sacră a oraşului — fac dovada excepţionalei dezvoltări a acestui avanpost pe ţărmurile însorite ale Mediteranei.

ETHOS ŞI PATHOS

La începutul secolului al V-lea, în ciuda primejdiilor de tot felul ce apăruseră la orizont, cetăţenii de la Paestum continuau să-şi înfrumuseţeze oraşul. Fastul şi bogăţia modului lor de trai au fost, nu odată, şi pe drept cuvînt, scoase în evidenţă. **Mormîntul recent descoperit dovedeşte nu numai o veche tradiţie artistică locală, ci şi cunoaşterea îndeaproape a progreselor realizate de pictura marilor centre ale lumii elenice.**

Monumentul se prezintă sub forma unui cavou dreptunghiular, decorat cu picturi murale pe toate cele patru feţe ale sale, ca şi pe plafon. Peste un fond de tencuială, executat într-o culoare neutră, sînt zugrăvite scene de banchet, în tonuri vii, dominate de roşu-purpuriu şi albastru. Erau de-

sigur momentele cele mai „plăcute" ale existenței acestei bogate aristocrații grecești din Campania și ele trebuiau să continue și în viața de apoi.

Fiecare dintre cei doi pereți mari prezintă cîte trei grupuri de personaje. Simetria lor este măiestrit întreruptă de gesturile personajelor, dar mai ales de expresia deosebit de elocventă a chipului lor. Avem de-a face, poate pentru prima oară, cu un exemplu concret și reușit al unei noi tendințe în evoluția artei grecești, atribuită de izvoarele literare antice marelui pictor Polignot din Thasos. Într-adevăr, după Quintilian (scriitor latin din secolul I e.n.) mulți autori antici afirmau că Polignot din Thasos, pe lîngă încercarea de a da o perspectivă spațială, folosind nivele deosebite, ar fi exprimat pentru prima oară pe chipul personajelor sale natura lor morală **(ethos)** și sentimentele lor omenești **(pathos).** Tot lui i s-ar fi datorat și inovația de a înfățișa femeile purtînd costume transparente, și a le vopsi părul în diferite culori.

Urmărind mai de aproape grupurile de personaje reprezentate de picturile murale de la Paestum, constatăm că ele sînt realizate în această manieră (deși Polignot avea să lucreze la Atena abia cîteva decenii mai tîrziu). Pe fiecare dintre cei doi pereți mari, apare în partea stîngă cîte un tînăr cu barbă și mustăți, culcat pe un pat de banchet și purtînd pe cap o cunună de laur. El este reprezentat fie închinînd o cupă cu vin, fie ținînd în mîna stîngă un instrument muzical și privind, oarecum de la distanță, celelalte grupuri. Se remarcă minuțiozitatea cu care pictorul a reprodus atît detaliile anatomice ale personajului, cît și primul plan al patului, cu pernițele lui variat colorate sau măsuțele de banchet împodobite cu ghirlande de flori.

Expresia celor doi tineri, **așezați simetric** în această dublă compoziție, este cu totul diferită. Pe cînd cel dintîi, într-o stare de beatitudine, proprie unui astfel de moment, privește vag, cu un zîmbet impersonal și închină celorlalți și lui însuși eleganta cupă, desigur plină cu vin, al doilea, într-un gest ce reflectă o atitudine visătoare, și-a întrerupt o clipă agreabila lui activitate pentru a privi grupurile de personaje din partea dreaptă a compoziției.

Scenele de banchet reprezentate mai cuprind și numeroase alte personaje interesante, într-o mare varietate de atitudini. Este vorba înainte de toate de două grupuri de personaje, surprinse de artist într-un moment patetic al acestui banchet. Pathosul exprimat de una din picturi apare evident prin însuși gestul eroului din partea stîngă a scenei. În aceeași scenă personajul mai matur din partea dreaptă nu-și poate ascunde sentimentul de uluire de care este stăpînit. Este de remarcat că imagini similare ale aristocrației grecești figurează și pe vasele din secolul al V-lea, dar ceva mai tirziu. La data la care se executau picturile murale de la Paestum, decorarea vaselor se afla încă în forma ei severă. Descoperirea prof. Napoli este așadar o dovadă că marea pictură a precedat pictura ceramică, servindu-i drept model. Cu atît mai mult, ea a precedat sculptura greacă, la fel de severă și infinit mai rigidă, de la începutul veacului al V-lea.

„DOVADA INOCENȚEI"

Pe cei doi pereți mici ai acestui cavou rectangular, apar scene cunoscute compoziției obișnuite a banchetelor. În orice caz, prima dintre ele prezintă o flautistă — **singurul personaj feminin din această compoziție** — distinctă și prin albul imaculat al veșmîntului și prin pieptănătura specifică tinerelor fete din acea vreme. Celelalte două figuri, de proporții mai mari, cu chipul colorat în roșu — propriu reprezentării corpului masculin —, purtînd fie un văl de culoare albastră ce înfășoară brațele, fie un **hiton** (tunică) împodobit cu puncte roșii, par a executa un dans. Nu putem afirma nimic sigur cu privire la personajul masculin ce împodobește celălalt perete mic. În spatele său, pe o măsuță, se află un splendid vas ce conținea, poate, vinul libațiilor sacre.

Scena finală ce împodobește plafonul și domină întreaga compoziție are un caracter sacru : un tînăr atlet, gol, se aruncă, de la oarecare înălțime, într-o apă colorată în albastru. Un peisaj schematic, compus din doi arbori ușor încovoiați și un edificiu, ce pare a reprezenta un templu, completează scena.

Literatura elină a transmis unele tradiții privind saltul mitic în apa mării, aceasta din urmă simbolizînd „lumea de dincolo". Cufundarea în apa mării constituia „dovada inocenței", invocată de defunct în fața judecătorilor săi supremi. Avem astfel de-a face, foarte probabil, cu unul din acele ritualuri pe care le amintește, de pildă, legenda lui Tezeu.

Profesorul Mario Napoli a prezentat pentru prima dată descoperirea sa la cel de al VIII-lea Congres privind **Magna Graecia** (octombrie, 1968). Ea a fost supusă unei atente analize, prilejuind autorului o încadrare mai precisă a momentului istoric reflectat de monument.

Picturi murale ale unui străvechi mormînt din Italia
(Banchet aristocratic la Paestum, pag. **131**)

Tribunalul inchiziției. Tablou de Francesco Goya (Inchiziția, pag. 137)

Inchizitor. Tablou de El Greco. (Inchiziția, pag. 137)

Istanbul — miniatură dintr-un manuscris turcesc (Peripetiile necunoscute ale Spătarului Milescu, pag. 101)

Cățărătorii restaurației. Regi și ecleziaști se urcă pe stîlp, pentru a-și redobîndi „drepturile uzurpate". Caricatură din anul 1815, păstrată la Biblioteca Națională din Paris (,.Congresul de la Viena, pag. 110)

„Ororile Inchiziției", gravură de epocă

Cel mai temut tribunal al istoriei

INCHIZIȚIA

NICOLAE MIRON

La 16 februarie 1658, Inchiziția emitea un decret prin care condamna la moarte pe toți locuitorii Țărilor de Jos (sub această denumire erau cunoscute pe atunci Belgia și Olanda de astăzi, aflate sub dominația spaniolă). Zece zile mai tîrziu, regele Filip al II-lea al Spaniei a confirmat sentința și a ordonat aducerea ei la îndeplinire. Aceasta echivala cu masacrarea a nu mai puțin de trei milioane de bărbați, femei, copii și bătrîni — o misiune de proporții gigantice, la care guvernatorul Țărilor de Jos, faimosul duce de Alba, s-a înhămat cu entuziasm.

De altfel, el nu stătuse degeaba nici pînă atunci. De la numirea sa în înaltul post pe care-l ocupa de trei luni, ducele executase 1 800 de persoane. Decretul Inchiziției crease însă condiții deosebit de favorabile pentru desfășurarea talentelor sale de călău. În luna aprilie a aceluiași an, el comunica suveranului său că, „în ultimele zile ale Săptămînii Patimilor, vor fi pedepsiți cu moartea eretici în număr de 800".

Guvernatorul s-a ținut de cuvînt, deși a avut de întîmpinat serioase dificultăți. Condamnați inițial la arderea pe rug, prizonierii s-au dovedit prea numeroși pentru a fi uciși pe această cale lentă. Călăii au recurs atunci la mijloace mai expeditive, înlănțuindu-i doi cîte doi și aruncîndu-i în apele adînci ale unui rîu sau zdrobindu-le coloana vertebrală și lăsîndu-i să agonizeze

pe ogoarele pustiite de invazia spaniolă.

Firește, cele trei milioane de locuitori nu au putut fi exterminate în intervalul fixat de Inchiziție. Dar după cîțiva ani, cînd și-a părăsit postul, Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba, se lăuda că omorîse mai bine de 18 000 de persoane, printre care 8 000 cu prilejul unei singure execuții în masă, care a avut loc la Anvers. Dar sanguinarul guvernator nu a uitat să adauge, cu smerenia cuvenită unui laic: „Fără ajutorul Sfîntului Tribunal al Inchiziției, nu aș fi putut duce la capăt o treabă atît de grea".

De la amenzi la ruguri

In limba latină, *inquisitio* înseamnă „cercetare". La apariția sa, Inchiziția a avut ca scop cercetarea și descoperirea ereticilor, anchetarea lor, încheierea actelor de acuzație și predarea celor „vinovați" în mîinile tribunalelor laice. Trebuie spus că prin erezie se înțelegea în primul rînd orice abatere — fie ea cît de mică — de la dogma bisericii catolice. Dar treptat, cercul celor susceptibili de a „păcătui" în acest sens s-a lărgit considerabil. Era socotit eretic cel care punea la îndoială nu numai litera Evangheliei, ci și cuvîntul unui călugăr bețiv și desfrînat. Aceeași culpă i se aducea țăranului care întîrzia în predarea dijmei către mănăstire, sau meseriașului care depunea un obol prea mic în „cutia milelor", sau femeii care mergea la piață într-o zi de post etc. etc.

În atitudinea față de eretici, autoritățile clericale au evoluat în decursul timpului de la o relativă indulgență la o asprime din ce în ce mai mare. Sf. Augustin, de pildă, recomanda tratarea celor ce încălcau dogma cu o *temperata severitas*, ceea ce însemna de obicei condamnări la amenzi și la exil. Abia începînd cu secolele X-XII, execuțiile ereticilor prin ardere pe rug sau spînzurare s-au înmulțit în Franța, Italia, Imperiul romano-germanic și Anglia. Totuși, încă în 1184, papa Lucius al III-lea și împăratul Frederic Barbarossa au căzut de acord ca pedepsele aplicate celor vinovați de această crimă să se reducă la exil, confiscarea averii, dărîmarea locuinței și pierderea drepturilor civile.

Pe măsură însă ce caracterul exploatator al bisericii devenea tot mai evident pe imensele latifundii aflate în stăpînirea mănăstirilor și a înalților prelați, pe măsură ce clericii de toate rangurile se compromiteau prin imoralitatea vieții pe care o duceau, prin dorința de chivernisire rapidă și cu orice preț, prin amestecul lor în intrigile politice ale epocii, în rîndul maselor de țărani și orășeni se înregistra o tendință din ce în ce mai marcată de îndepărtare de religia oficială și de încercare de a adopta principiile unei „credințe noi", mai corespunzătoare condițiilor social-economice extrem de grele în care se afla imensa majoritate a populației.

Așa au apărut nenumărate „schizme" și „erezii". Așa a apărut la rîndul ei represiunea feroce întruchipată în Inchiziție și practicată cu începere din prima jumătate a secolului al XIII-iea, de către ordinele călugărești ale dominicanilor și franciscanilor. Principala preocupare a acestor „frați cerșetori" (numiți așa pentru că făcuseră legămînt de sărăcie și trăiau — numai în aparență, ce e drept — din pomenile primite de la drept-credincioși) era detectarea ereticilor și „izbăvirea sufletelor" lor prin ardere pe rug.

Actul oficial de naștere a Inchiziției este socotit a fi scrisoarea adresată în 1 233 de către papa Grigore al IX-lea către episcopii din sudul Franței, prin care-i anunța despre intențiile sale de a combate erezia cu ajutorul dominicanilor și franciscanilor. Dar încă cu doi ani înainte, dominicanii din Friesach primiseră de la Roma titlul de *Inquisitores hereticae pravitatis* pentru Germania, așa cum, în 1232, același titlu îl căpătase dominicanul Alberic, a cărui zonă de activitate era Lombardia.

Drept mulțumire pentru zelul cu care, încă din primii ani, s-au achitat de sarcinile ce le fuseseră încredințate, „frații cerșetori" au căpătat numeroase privilegii, devenind în 1244 complet independenți de celelalte organizații clericale și aproape independenți față de Sfîntul Scaun însuși. În 1296, dominicanii și franciscanii au ieșit complet de sub orice jurisdicție episcopală, singurele legi după care puteau fi judecați rămînînd doar statutele ordinelor lor.

În același timp tribunal ecleziastic și poliție secretă, Inchiziția și-a dezvoltat treptat o jurisprudență proprie. La început, curțile sale de judecată călătoreau din loc în loc, invitînd pe locuitorii din regiunea unde se stabileau vremelnic să-și mărturisească pă-

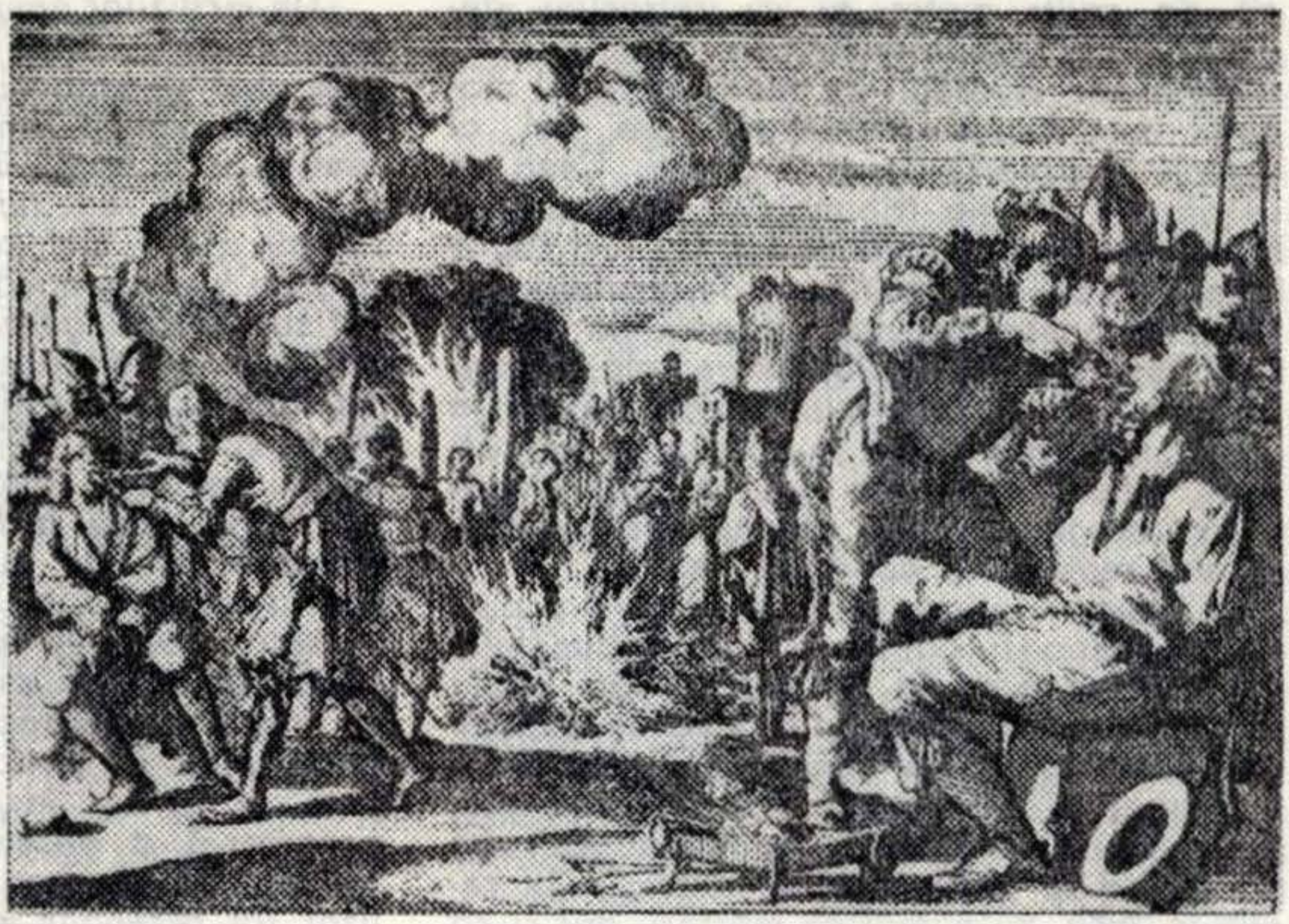

Călugării dominicani asistă la aplicarea supliciului apei

Înainte de arderea pe rug călăii tăiau adesea limba condamnaților

catele și să se denunțe reciproc. În intervalul unei „perioade de grație", cu o durată medie de o lună, „păcătoșii" care răspundeau spontan invitației sufereau pedepse ceva mai ușoare. După expirarea termenului, însă, începea ancheta propriu-zisă și ereticii reali sau presupuși, descoperiți în acest mod, erau condamnați în cea mai mare parte la moarte sau la detențiune pe viață. Cînd ajungeau la concluzia că reușiseră să stîrpească orice erezie pe meleagurile respective, inchizitorii își mutau sediul tribunalului lor în altă parte. Într-o fază ulterioară, însă, aceste tribunale au devenit permanente și stabile, fiecare oraș mai mare al unei provincii avînd propria sa curte de judecată.

Acuzatul trebuie să ghicească

Procedura Inchiziției, deosebit de complicată în unele privințe și de un simplism surprinzător în altele, a fost stabilită în mod empiric, după cum o cereau împrejurările, după cum o impunea prestigiul „fraților cerșetori" și după cum o permiteau autoritățile civile. Într-o expunere destul de completă *Liber sententiarum inquisitoris*, dominicanul Bernard Guy (1261-1331), a cărui cruzime a întrecut cu mult pe cea a vestitului Torquemada, arată că anchetele se efectuau în cel mai strict secret, avînd un caracter cu desăvîrșire arbitrar. Acuzatul era întemnițat încă de la început, pe baza unei simple bănuieli, iar judecătorii săi (care erau totodată acuzatori) aveau puteri discreționare asupra lui.

Inculpatul era socotit vinovat încă înainte de a fi supus cercetării. Aceasta nu avea nici o limită în timp, putînd dura luni, ani sau chiar decenii, așa cum s-a întîmplat în multe cazuri. Acuzatul nu avea dreptul la un apărător, căci a apăra pe un eretic însemna a-i împărtăși convingerile. De altfel, cele mai fanteziste pretexte erau suficiente pentru a stabili această vinovăție : cine înnopta la un han al cărui proprietar se abătuse de la calea cea dreaptă devenea el însuși eretic, chiar dacă atunci îl întîlnise pe hangiu pentru prima oară în viață ; în aceeași situație se afla un călător transportat într-o barcă ai cărei vîslași erau eretici, chiriașul sau proprietarul unui eretic, cel ce dădea de pomană unui cerșetor eretic ș.a.m.d. Pînă și citirea Bibliei putea fi apreciată drept erezie, întrucît Sfînta Scriptură era „rezervată" clericilor.

Acuzatul nu era confruntat cu cei care îl denunțaseră și nu avea nici măcar dreptul să știe cine erau aceștia. Singura favoare care i se făcea consta în așa-numitele *recusationes divinatrices* (ceea ce înseamnă, aproximativ, respingere a învinuirilor prin ghicire) : la primul interogatoriu, el era întrebat dacă are dușmani, care e numele lor și ce motive îi fac să-l urască. În eventualitatea, foarte puțin probabilă, că deținutul reușea să ghicească exact numele denunțătorilor săi, i se acordau circumstanțe atenuante.

Criteriile după care erau admiși martorii nu aveau nimic comun cu dreptatea. În apărarea inculpatului nu puteau depune femeile, copiii, sclavii și, bineînțeles, ereticii. Împotriva lui, însă, toți aceștia puteau fi convocați în calitate de martori și se cunosc cazuri cînd sute de oameni au fost executați pe baza depoziției unui copil de 7—8 ani. O mărturie favorabilă odată retractată nu mai era luată în considerare. O mărturie nefavorabilă rămînea valabilă după oricîte retractări. Ținînd seama că foarte frecvent martorii erau supuși torturilor, e lesne de imaginat

cît de mulți dintre ei își retractau depozițiile favorabile acuzatului.

Un aspect deosebit de semnificativ al modului cum lucrau inchizitorii era cel al *obiectului* propriu-zis al anchetei. Ceea ce se afla în atenția tribunalului nu erau atît *faptele* unui om, cît *ideile* lui. Un furt sau o crimă, fie ele și recunoscute de inculpat, puteau trece nepedepsite, cu condiția să nu constituie dovezi suplimentare ale ereziei sale. În schimb, un simplu cuvînt scăpat în cursul interogatoriului, o ezitare la un răspuns, pînă și paloarea (sau roșeața) chipului reprezentau „dovezi concludente", în consecință motive de condamnare.

În principiu, vîrsta minimă la care o persoană putea fi adusă în fața tribunalului inchizitorial era de 14 ani pentru băieți și 12 ani pentru fete (diferența se explică prin faptul că sexul feminin era considerat mai susceptibil de a cădea în păcat — vezi și articolul „Vînătoarea de vrăjitoare" din nr. 6/1969 al „Magazinului istoric"). În realitate, însă, nu numai ca martori, dar și ca inculpați se aflau adesea și copii mai mici, unii dintre ei avînd abia șase sau șapte ani. În unele țări, existau legi care interziceau punerea sub acuzație la o vîrstă atît de fragedă, dar „ingeniozitatea" inchizitorilor nu cunoștea limite și copiii erau citați, judecați și condamnați prin intermediul unui „tutore", numit ad-hoc de tribunal.

Interogatoriul se desfășura după anumite canoane, menite să-l oblige pe acuzat să se contrazică sau să se încurce. Iată ce-i sfătuia pe confrații săi dominicanul Bernard Guy, despre care am pomenit mai înainte :

O stemă a Inchiziției

„Un inchizitor energic nu trebuie să se lase convins cu ușurință, ci să continue cu fermitate pînă ce oamenii își mărturisesc erezia... *Dacă* un acuzat consimte să jure că nu este eretic eu îi spun : *Dacă juri numai pentru a scăpa de rug, nu-mi ajunge un jurămînt. Nu-mi ajung nici zece, nici o sută, nici o mie de jurăminte, căci te voi socoti că ai jurat sub constrîngere. În afară de asta, dacă voi reuși să dovedesc, așa cum cred că se va întîmpla, că ești eretic, jurămintele tale nu te vor scăpa de arderea pe rug. Așa încît nu vei face altceva decît să-ți pătezi conștiința, fără a te izbăvi de pedeapsă.* Înspăimîntați de asemenea cuvinte, mulți eretici își mărturisesc crimele".

Dacă presiunile morale nu erau suficiente, se recurgea la tortură. De la biciuire pînă la tragerea pe roată, de la arderea tălpilor, pînă la turnarea de plumb topit în ochi, în nări și în urechi, de la zdrobirea progresivă a oaselor mîinilor și picioarelor pînă la jupuirea de viu, Inchiziția a utilizat tot arsenalul de suplicii pe care i le punea la dispoziție barbaria medievală. Între tribunalele ecleziastice și cele civile s-a desfășurat, pe acest tărîm, o veritabilă competiție, fiecare din ele străduindu-se să găsească procedeele cele mai rafinate pentru a obține mărturisiri.

Respectînd însă cu scrupuloasă ipocrizie formele exterioare, Inchiziția nu se mulțumea să ceară prizonierului istovit de chinuri doar recunoașterea vinelor sale. El trebuia să reconfirme a doua zi mărturisirea, adăugînd că o făcea „fără să fie silit de nimeni". Dacă, după trecerea unui răstimp, cineva îndrăznea să revină asupra celor spuse sub tortură, îl așteptau cazne și mai cumplite, echivalînd cu condamnarea la o moarte lentă și groaznică.

Auto-da-fé

Practic, Inchiziția nu cunoștea noțiunea de achitare a vreunui acuzat, cazurile în care el era absolvit de orice vină fiind rarisime. La capătul anchetei care, așa cum am mai spus, putea să dureze cîteva luni sau cîțiva ani, acuzații erau împărțiți în două categorii :

a) cei care își mărturisiseră „păcatele" și renunțaseră la „ereziile" lor ;

b) cei care nu-și recunoscuseră „crimele", făcîndu-se astfel vinovați de „erezie persistentă".

Mai exista, de fapt, și o a treia categorie : cei care „recidivau" după ce se legaseră prin jurămînt să renunțe la erezie.

Pedepsele aplicate de Inchiziție se întindeau pe un registru foarte larg și variat : în ordinea severității, ele constau în penitențe, zile de post și rugăciune, pelerinaje în diverse localități considerate sfinte, spovedanii publice, țintuirea la stîlpul infamiei, purtarea de „stigmate" (semne distinctive, specifice culpei respective și cusute pe veșminte : cruci galbene, limbi de culoare roșie, anumite litere etc).

Încă din primele decenii ale activității lor, dominicanii și franciscanii au obținut dreptul de a condamna pe inculpați la plata unor amenzi în bani sau în natură. Ei s-au grăbit să profite din plin de acest privilegiu, spoliind sute de mii de persoane și acumulînd averi imense. Lucrurile au mers atît de departe, încît în 1244 și 1251 papa Inocențiu al IV-lea s-a văzut nevoit să intervină, reproșînd „fraților cerșetori" că au abandonat legămîntul de sărăcie pe care și-l luaseră. Dar mustrarea nu a avut nici un efect și inchizitorii au continuat să aplice amenzi celor aduși în fața lor, ba chiar au recurs din ce în ce mai frecvent la confiscarea în folosul lor a întregii averi a condamnaților.

Lăcomia cuvioșilor magistrați a stat, de altfel, la baza multora dintre procesele intentate de Inchiziție care, în unele locuri, își împărțea beneficiile cu regii, prinții și seniorii feudali. Nu întîmplător în regiunile sărace, așa cum era de pildă nordul Franței, anchetatorii sinistrului tribunal nu descopereau decît foarte puțini eretici.

Ceea ce pentru o serie de autori a fost o simplă bizarerie — procesele intentate unor persoane defuncte și condamnarea rămășițelor lor pămîntești la tot felul de pedepse — avea de fapt aceleași motive : confiscarea bunurilor materiale. De pe o zi pe alta, cineva se putea vedea astfel privat de întreaga lui avere, sub pretext că o moștenise de la un bunic eretic, chiar dacă acest fapt nu corespundea adevărului. În a sa *Liber sententiarum inquisitoris*, Bernard Guy arată că, în decurs de 15 ani, numai în sudul Franței s-au pronunțat 89 de sentințe împotriva unor persoane care muriseră cu 5—30 de ani înainte de data procesului.

Pedepsele cele mai frecvente ale Inchiziției se situau însă la extremitatea maximului de severitate : întemnițarea pe viață și execuția. Închisorile erau de două categorii : *murus largus* și *murus strictus* sau *durus*. În ambele, deținutul stătea într-o celulă separată și era hrănit doar cu pîine și apă. Dar în regimul *largus*, rezervat celor bogați, prizonierul avea un număr de minute pe zi în care putea face mișcare pe culoarele temniței și schimba cîteva cuvinte cu tovarășii lui de suferință. *Murus strictus* însemna de cele mai multe ori o carceră în zid, abia cu puțin mai mare decît trupul unui om. Condamnatul era înlănțuit zi și noapte de perete, neputînd să se miște aproape de loc. Mîncarea și apa erau introduse printr-un mic orificiu în perete, care servea și la aerisire. Șobolanii mișunau continuu, disputînd prizonierului codrul de pîine mucegăită pe care îl căpăta. În asemenea condiții, nu este de mirare că durata de viață a condamnaților — chiar în cazul unor oameni tineri și viguroși — era foarte scurtă.

Sentințele Inchiziției erau pronunțate în mod solemn, numai în ziua de duminică, fie într-o biserică, fie într-o piață publică, în prezența acuzaților și a judecătorului lor, a episcopului și preoțimii locale și a unei numeroase asistențe. După ce se dădea citire verdictului, ereticii care refuzaseră să-și mărturisească crima erau invitați, pentru ultima oară, să revină în sînul Sfintei Biserici. În eventualitatea unui refuz, ei erau predați tribunalului laic, ceea ce echivala în mod automat cu condamnarea la moarte prin ardere pe rug.

O părere eronată, dar destul de răspîndită, identifică această execuție cu noțiunea de *auto-da-fé* (sau, mai corect, *auto-de-fé*). În realitate, expresia, care în limba spaniolă înseamnă „act de credință", desemnează ceremonia de pronunțare a sentinței, așa cum se desfășura ea în Spania. Primul *auto-da-fé* a fost organizat la Sevilla, în 1482, din ordinul marelui inchizitor Thomaso de Torquemada. De obicei, *execuțiile nu aveau loc în cadrul ceremoniei*, deși se cunosc unele excepții.

Inchiziția a operat în toată Europa Occidentală și Centrală, extinzîndu-se o dată cu descoperirea Lumii Noi, în teritoriile coloniale spaniole și portugheze de dincolo de Oceanul Atlantic. Trăsăturile ei specifice în diferite țări, ca și principalele personalități istorice care fie au combătut-o, fie au susținut-o vor forma obiectul unui articol viitor.

Torquemada, mare inchizitor al Spaniei (1420—1498)

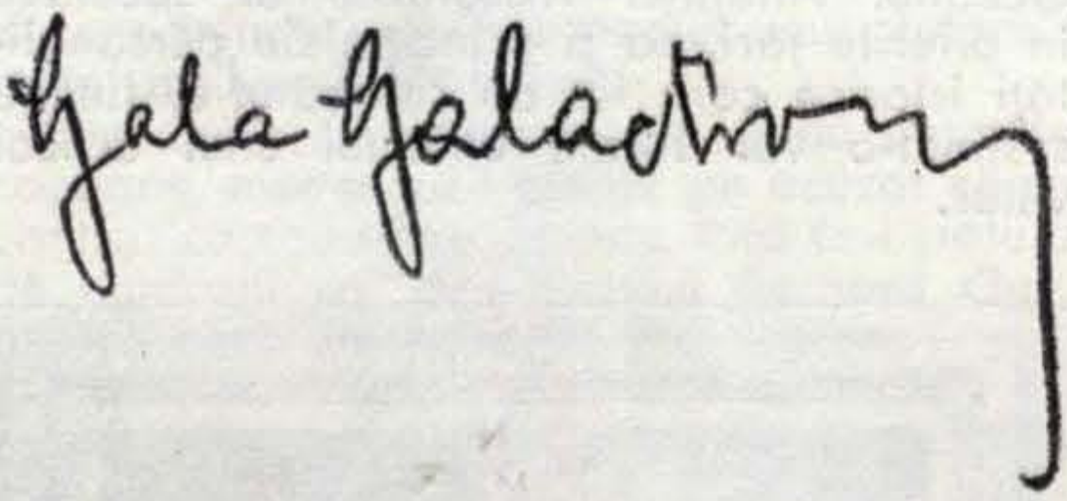

PAGINI INEDITE DE JURNAL

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, împreună cu alți tineri intelectuali, care vor deveni ulterior personalități prestigioase ale vieții noastre literare, artistice și științifice, Gala Galaction s-a apropiat cu sinceritate de mișcarea socialistă. Chiar dacă această apropiere a fost mai mult de ordin sentimental, ea avea să aibă consecințe salutare pentru viziunea și activitatea creatoare a scriitorului în epocile următoare. E suficient să amintim că, îndeosebi după primul război mondial, Gala Galaction s-a numărat printre cei mai consecvenți colaboratori ai publicațiilor muncitorești și socialiste, cu o declarată atitudine militantă, rămînînd permanent un adept al democratismului, al principiilor de umanitate și echitate socială.

Aceste idei nobile nu l-au părăsit nici în perioada dramaticei sale crize sufletești, din 1898—1899, în urma căreia părăsește Facultatea de litere și filozofie și se înscrie la Facultatea de teologie, nici cînd se preoțește și devine slujitor al bisericii. O demonstrează cu prisosință opera sa literară, activitatea publicistică, precum și „Jurnalul" său intim, început în 1898 și continuat pînă în 1955, jurnal rămas pînă acum inedit.

Conceput ca un mijloc de introspecție, de autoanaliză, „Jurnalul" reflectă în primul rînd traiectoria sinuoasă a destinului lui Gala Galaction, tribulațiile sale morale și spirituale, în căutarea unui echilibru interior și a certitudinii sensurilor vieții. „Jurnalul" este, din această cauză, mai puțin o frescă socială și mai mult o expresie a gîndurilor, frămîntărilor și crezurilor care l-au însoțit pe scriitor de-a lungul unei perioade de aproape șase decenii. Cu toate acestea, „Jurnalul" nu este lipsit de numeroase și interesante raportări la realitățile înconjurătoare, la atmosfera evenimentelor epocii în care a fost scris, relevînd modul în care ele s-au răsfrînt într-o conștiință civică și artistică de netăgăduită superioritate.

Edificatoare în acest sens sînt și paginile pe care le publicăm mai jos. Extrase din „Jurnalul" pe anii 1907 și 1908, unele dintre ele aduc mărturii nemijlocite ale atitudinii lui Galaction în legătură cu răscoalele țărănești din acel an, altele conțin considerații generale asupra epocii. O semnificație

aparte au paginile care dezvăluie, cu luciditate, aspectele negative, reprobabile din mediul clerical. Deși se dăruise bisericii ortodoxe, pregătindu-și, în epoca respectivă, doctoratul în teologie, Gala Galaction nu ezita să trateze cu severitate practicile prea puțin sau de loc cucernice ale unor înalte fețe bisericești, ca mitropolitul Moldovei, Partenie, și profesorul universitar Dragomir Demetrescu de la Facultatea de teologie.

„Jurnalul" lui Gala Galaction reflectă, desigur, ca și întreaga sa operă, personalitatea sa singulară, în care se îmbină, într-o unitate stranie și contradictorie, convingerile teologului cu ale artistului-cetățean, călăuzit de înalte crezuri umanitare și democratice. Se poate spune că scriitorul a prezentat și prezintă continuu un interes deosebit, un farmec propriu, datorită tocmai modulațiilor surprinzător de antagonice ale personalității sale, îmbinate însă inextricabil, într-o structură intimă, ce cu greu își poate afla corespondent în evoluția literaturii române.

TEODOR VÎRGOLICI

„Ce să mai credem, ce să mai zicem?" (1907)*

9 martie. În foaia sa „Neamul românesc," Nicolae Iorga tipărește un blestem frontispicial, cu titlu „Dumnezeu să-i ierte!". Să-i ierte pe cei 4 țărani, împușcați în zăbarul de la Botoșani, dar să nu-i ierte pe alții, mult mai mulți, care poartă vina nenorocirilor de azi. De aceea, deși după titlu ai crede că e o dezlegare și o iertare, în realitate „Dumnezeu să-i ierte!" e un blestem (...)

Incendiul din Moldova de miazănoapte arde înainte și se întinde. A curs sînge, nu numai creștinesc, dar și evreesc. Și dintr-o parte și dintr-alta, urgia și-a cules prinoase. Orice om cuminte și cu inimă trebuie să mărturisească cum că jaful, focul și snopeala nu sînt lucruri vesele și e păcat să le dorești, fie chiar dușmanului celui mai crîncen, necum să te bucuri (...)

Acum cîteva zile, am fost la Ministerul de Finanțe, secțiunea Băncilor Populare, ca să întîlnesc pe amicul Duca, pentru oarecare treburi ale mele. L-am găsit extrem de ocupat, cu afacerile pe care le dirijează atît de bine, și îndeosebi cu marea cestiune a răsvrătirilor din Moldova. Parte adevăr, dar mare parte rea-voință și calomnie, autoritățile de prin județele răsvrătite au raportat la centru că vina trezirei și ridicării țăranilor cade asupra Băncilor Populare, asupra preoților și învățătorilor de la direcțiune. În împrejurările de față, învinovățirea putea să producă rău efect și Duca, împreună cu coordonații și subordonații săi, cu vorba și cu fapta, au ieșit în calea dezmințirii. În ajun, amicul nostru comun, deputatul Radu Mandrea, îmi spusese, trist și confidențial, despre amicul Duca: „Nici el nu stă pe roze, deșteptarea și răsvrătirea țărănimii din Moldova purced pentru mulți, direct sau indirect, din activitatea Băncilor Populare".

Ziarele de azi, departe ca să împărtășească știri mai bune, vorbesc despre extensiunea primejdiei revoluționare. Vîntul rebeliunii a început să se simtă pînă prin județele Putna și Buzău. Țăranii nu mai fac deosebire. Prin multe locuri, n-au mai căutat arendașului ori proprietarului dacă este ori nu este botezat, și l-au jefuit și l-au pîrjolit ca pe el. Pe la multe curți și conace au prins pe vechil și l-au bătut sor' cu moartea; aceleași lucruri prin numeroase tîrgulețe, unde au snopit pe mulți negustorași.

Ce să mai credem, ce să mai zicem? Ieși-va vreun folos pentru cineva, de pe urma atîtor nefoloase și atîtor pagube? Cuminți-se-vor sau umple-se-vor de virtuți boierii noștri care s-au vîndut pe bani streini? Înceta-va corupțiunea, destrăbălarea și josnicia lumei noastre politice? Nu, desigur; dar țăranii vor dobîndi pe prețul sîngelui vărsat al soților lor, niște învoieli agricole mai omenoase. Să dea Dumnezeu! (...)

19 martie. Vîrful piramidei noastre sociale s-a clătinat, de spaimă, de mînie și de energie reînviată. În Parlamentul țării au avut loc ședințe memorabile, în care cele două partide inimice și-au spus cuvinte de împăciuire și de solidaritate. Primejdia comună le-a apropiat și le-a înfrățit. Lucru nemaivăzut: un parlament de o coloare a votat cu însuflețire dispozițiile și legile unor miniștri de altă coloare. Șefii și-au dat mîna! asistenții au lăcrămat! Sărmană țărănime, cutremură-te; stăpînii tăi, uitînd vrajba dintre ei, și-au dat mîna împotriva ta (...)

21 martie. Semnele timpului sînt neîndoielnice. Crimele și nelegiuirile acestei societăți au scos din răbdări pe Dumnezeu. Vlaga și bogăția pe care le storceam, ne-

---

* Subtitlurile aparțin redacției.

bunește, din palmele țăranului, ca să frămîntăm și să împletim fantazii, deșertăciuni și orgii, trebuiesc răzbunate și scoase de pe pielea noastră. Sîngele vărsat la țară e sînge de martir. Trecînd peste unele forme fioroase, în care izbucnește răzbunarea poporului, ajungi să-ți spui, cînd te gîndești care sînt și cum sînt stăpînii apărați cu tunuri și cu puști, că reprimarea răscoalei țărănești este cununa sceleratețeî (...)

21 noiembre. Isprăvii de citit, acum o oră notele lui Caragiale : *1907 din primăvară pînă în toamnă*. Iată un om care vede situațiunea țărei noastre mult mai bine decît bietul Vlahuță și decît alții care sînt de aceeași socoteală cu Vlahuță (...)

Gîndesc ca și Caragiale, și chiar mai mult decît el, că vina pleacă de departe și din foarte multe părți. Tabloul pe care-l face Caragiale acestei îndurerate țări e tocmai astfel cum îl știu și văd eu — ce zic ! cum îl vedem, îl știm și-l prea știm cu toții (...)

Jupuieli și destrăbălări (1908)

2 septembrie. În ziua de 30 august (sîmbătă), întreprinsei, împreună cu nevastă-mea și cu cîteva prietene, călugărițe din această mînăstire, o plimbare pînă la M-rea (mănăstire — *n.r.)* Secu. Urcînd drumul către Agapia Veche, una din însoțitoare (actuala casieră) îmi spunea — poveste de fiecare zi — cîteva din cele mai proaspete isprăvi ale rușinoasei societăți Partenie & Dragomir.

Nu știi ce să mai gîndești de vremea și de lumea noastră. Cum a putut un Partenie să ajungă unde se găsește și ce opiniune publică mai e în țara aceasta, cînd pălmuitoarele hoției ale lui Partenie și Dragomir își merg drumul, în toată pacea, de atîția ani de zile ? Nimic mai adecvat mirărei indignate decît exclamările lui Cicero, din prima Catilinară : toată lumea știe de jafurile acestor doi siniștri apostați și nimeni nu deschide gura !

N-o fi nimeni, în această nenorocită mitropolie a Moldovei, care să ție un registru tainic de toate jupuielile și destrăbălările acestor monștri ? O fi murit cu totul bărbăția și nobilul cavalerism, pentru cele sfinte și pentru cele cuviincioase ? Aș vrea să se găsească cineva, undeva, care să adune, cu răbdare și neștiut de nimeni, un generos dosar de toate cîte îi ajung la buna cunoștință, din lanțul de scandaluri și de stoarceri, numit păstoria lui Partenie (...)

1) Mgr. (Monseniorul — *n.r.)* Partenie a venit nu mai știu de pe unde, aici în M-re și a stat, pe mîncare și pe băutură, mai mult de o săptămînă. Iar un frate al eminenței sale, cu nevasta, cu copiii, plus cu nevasta lui Dragomir (acesta s-a făcut că pleacă, pentru ca să revie cu Partenie) au stat, ca la două săptămîni, pe spinarea actualei econoame ; o slabă dijmă din economatul pe care i l-a agonisit Dragomir.

2) Trecînd la Văratic, ca să nu scape hramul, Mgr. Partenie și-a adus gardiancă chioșcului său de vînătoare, o călugăriță de la M-rea Agafton, nu mai bătrînă ca de vreo 20 de ani.

3) Aici, în M-rea Agapia, s-a dovedit că o călugăriță era însărcinată și nenorocita avea cinismul să „mintă" că e însărcinată de Mgr.

4) Vizitele lui Mgr. pe la mînăstiri nu se mai pot număra într-un an, pe cele zece degete de la ambele mîini. La hramuri, la instalări, la pomeni și oricînd Mgr. oficiază, asistat de Dragomir. Căci acesta nu lipsește niciodată ! Am văzut o fotografie înfățișînd pe Mgr., înconjurat de cler și de călugărițele acestei mînăstiri, făcută (judecînd după odăjdii) cu prilejul unui parastas sau unei înmormîntări. Dragomir e lîngă Mgr., Dragomir și-a luat și el partea-i cuvenită, din colivă și colaci. Dar am mai văzut și alte fotografii, făcute pe la Neamțu, pe la Văratic și pe aiurea ; vă încredințez că Dragomir nu lipsește în niciuna. Și cum ar putea lipsi, cînd s-a dovedit că Dragomir avea o carte permanentă pe căile ferate, procurată în chip fraudulos (...)

In fine, am mai auzit și de un scandalos proces de mituire, în umbra și penumbra căruia se distinge clar tiara lui Mgr., dar nu pot să reproduc nimic precis. Facă-se ca magistrații să cuteze a face lumina cea mai dreaptă (...)

Întîlnire cu Morțun (1908)

17 septembrie. Alaltăieri seară a sosit în mînăstire un automobil, plin cu persoane de considerație, printre care și *fostul socialist*, actualul ministru Vasile Morțun. Deși ministru, fostul „tovarăș" și-a adus aminte că mătușele mele, maicele Cocea, îi sînt cam rudă, și ieri de dimineață a venit la noi în casă să le cerceteze. Ne-a vorbit foarte familiar și moldovenește. Mi-am adus aminte de seara în care l-am văzut și auzit, întîia oară, la tribuna socialistă, din Sala Sotir, și i-am spus-o și excelenței sale. Nu renegă nimic și nu pare că-i face rău amintirea anilor socialiști. Dimpotrivă : și-a adus și el aminte de o vorbă a lui de pe atunci și mi-a exprimat-o în forma ei inițială : „E drept că liberalii îți scot un ochi, dar conservatorii ți-i scot pe amîndoi ; și atunci tot e mai bine chiar decît cu desăvîrșire orb". Adică aceasta este explicarea cea mai scurtă și mai plastică a trecerei lui la liberali. Poate că are dreptate. Eu nu mă pricep nici de o lăscae în subtilitățile politice și sînt incapabil să pot distinge întru ce să deosebesc liberalii noștri de conservatorii noștri. Tot atît de incapabil voi fi, în toată viața mea, să îmbrățișez cauza unora împotriva celorlalți (...)

Ministrul s-a despărțit de noi plin de complimente și de curtenie. Ne-a strîns mîinile, din capul scării, nemaiadmițînd pare-că să ne coborîm ca să-l conducem. Hotărît, chiar dacă o fi mai multă fațadă decît fond, în toate acestea Vasile Morțun nu poate sau nu vrea să-și lepede cu totul fosta lui blană socialistă. Nu este el cel ce (...) a ridicat în spinare pe un biet muncitor, care căzuse ori se lovise, și l-a dus la o farmacie ? Și poate că omul e, în inima lui, tocmai așa cum se arată, deși face parte dintr-un guvern care împușcă pe țărani și prigonește pe socialiști (...)

25 octombrie. Trec zilele, trec fără să le prinzi de veste și la citit nu e nici un spor ! Iată numai cinci luni de zile pînă la termenul scadenței. De 1 aprilie trebuie cu scumpătate să fiu doctor în teologie, altfel pierd o mare ocazie de îmbunătățire în treburile

Le-am dat pămînt

mele. Și nu sînt decît în parte vinovat de timpul pe care îl pierd zadarnic. Mai alaltăieri alergai să fac bine unei familii de prieteni, ieri alergai să fac bine lui cumnatimeu. Și după o zi ori două, petrecute după treburi streine, cînd revii și deschizi cartea, ești distrat, leneș, și stai cîte un ceas pe cîteva pagini.

Zilele trecute căzu pe mine beleaua să alerg pînă la D-l ministru Morțun, ad-interim la Instrucțiune, ca să-l rog de un concediu, pentru o institutoare, fiica unei mame disperate și bolnave. Ieri mă goni necazul prin tot Bucureștiul (e drept că în trăsură, lîngă amicul Duca), în căutarea unui general, care să scape pe cumnatul, sublocotenent, dintr-o încurcătură.

E locul să însemnez că Duca a fost, de data aceasta, bun băiat și bun prieten. Nu era lucru mare ceea ce îl rugasem, dar mi-e drag să recunosc că importantul meu prieten a pus bunăvoință la îndeplinire. Am avut de multe ori, în inima mea, cuvinte (poate drepte, poate și nedrepte) de nemulțumire și de acuzare împotriva lui Duca, ieri însă l-am regăsit, cu plăcere, așa ca în alte vremuri, deschis, voios, și fidel vechei prietenii (...)

GALERIA IMPOSTORILOR

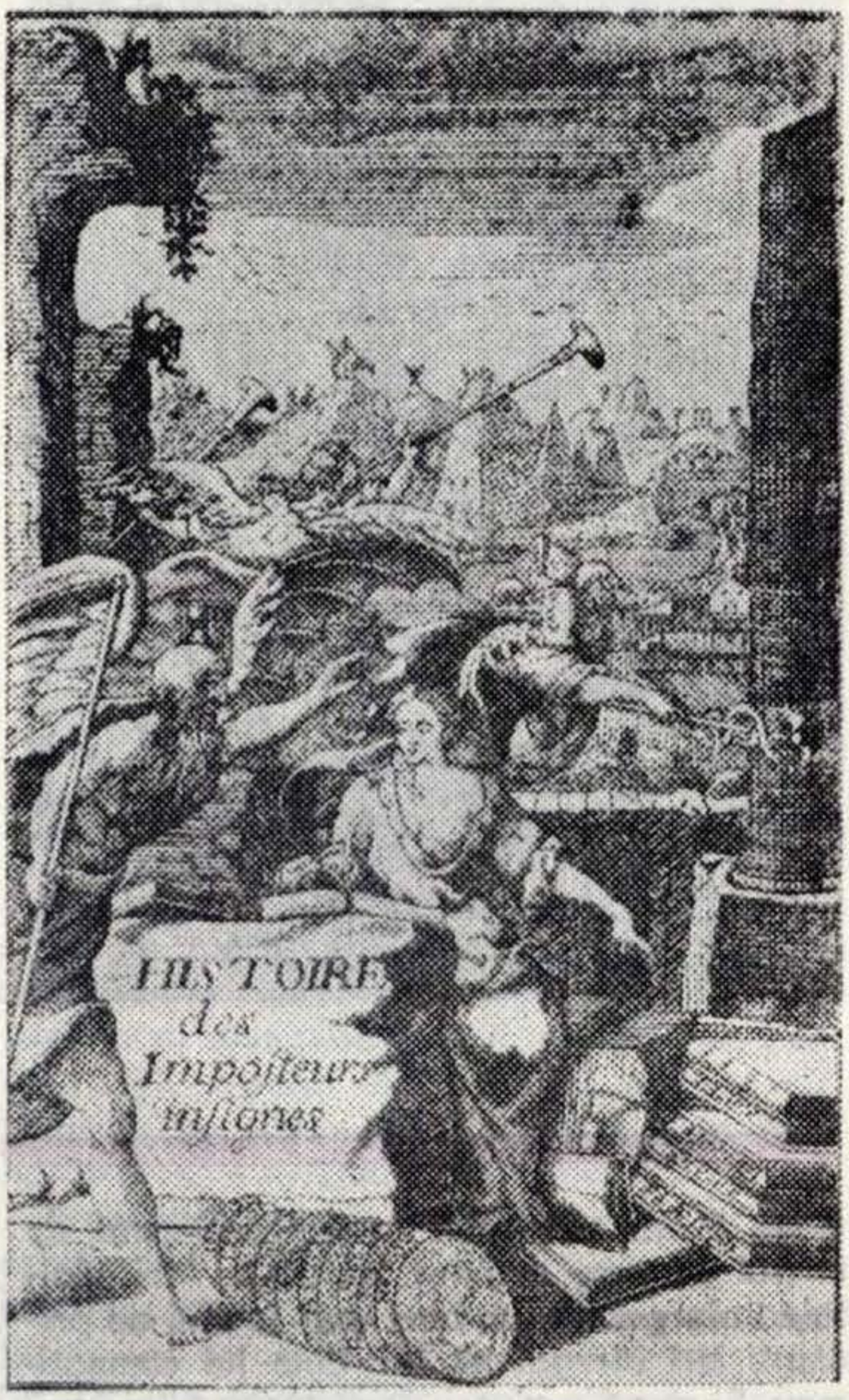

„Uzurpa din

FRATELE UCIS TRĂIEȘTE

Cambise, regele perșilor și mezilor, fiul și urmașul lui Cirus al II-lea, a domnit între anii 529 și 522 î.e.n. Multe dintre întîmplările din vremea stăpînirii sale mai sînt încă învăluite în legendă, iar unele relatări despre faptele lui sînt destul de nesigure. Se știe însă că a fost un suveran ambițios, autoritar și sîngeros. În anul 525 î.e.n., el a pornit un mare război de cucerire, invadînd Egiptul. A încercat ulterior — dar fără succes — să-și extindă domnia și asupra Etiopiei și Cartaginei.

Dar marile ambiții nu scutesc de griji. Pe cînd se afla în campania împotriva Etiopiei, s-a zvonit în Egipt și Persia că regele Cambise a murit. În valea Nilului au avut loc răscoale conduse de preoțime și de fostul faraon, Psammetic al III-lea. Pe de altă parte, în rîndurile unei părți a armatei persane s-au produs mișcări în favoarea instaurării pe tronul persan a fratelui lui Cambise, Bardiya (cunoscut adesea sub numele grecesc de Smerdis).

La întoarcerea sa din campania împotriva Etiopiei, mînia regelui persan a fost cumplită. Faraonul Psammetic al III-lea a fost executat, ca și preoții care luaseră parte la revoltă. Un mare număr de temple egiptene au fost dărîmate.

Cu aproape trei veacuri în urmă, apărea în Franța o carte care avea să stîrnească un mare interes, fiind reeditată și completată de mai multe ori: „Les imposteurs insignes" (ulterior intitulată „Les imposteurs fameux"). Autorul, Jean Baptiste de Rocoles, făcea o veritabilă „cronică a impostorilor", mai precis o trecere în revistă a „uzurpatorilor" din toată lumea, „din timpurile cele mai îndepărtate și pînă în ziua de astăzi", a acelor oameni care încercaseră să cucerească prin fraudă gloria și bogăția, dîndu-se drept împărați, regi sau prinți, deși nu erau de „os regesc". Profitînd de împrejurări favorabile și utilizînd cu destulă dibăcie nemulțumirile create de unii monarhi, autorii acestor contrafaceri, ahtiați de mărire, au reușit să acapareze o vreme puterea și tronul mult rîvnite.

Cartea lui Rocoles cuprinde, în esență, fapte adevărate și interesante, dar, pe alocuri, și unele inadvertențe. Eliminîndu-le, prezentăm cititorilor revistei noastre, într-o nouă formă, o serie de episoade semnificative de asemenea „substituiri", începînd cu cele din antichitate.

tori" celebri

antichitate

Cît despre Bardiya, Cambise a început să-l privească cu bănuială, deși nu avea vreo dovadă despre vinovăția lui. Un „vis prevestitor" — pe atunci visele fiind considerate adevărate oracole — l-a îngrijorat și mai mult: se făcea că fratele său, căruia îi încredințase la Suza guvernarea Persiei, ridica împotriva sa norodul și se pregătea să-i răpească tronul.

Profund tulburat, Cambise nu a ezitat mult în alegerea mijloacelor sale. După cît se pare, el a încredințat unui curtean credincios, Prexaspes, misiunea secretă de a-l asasina pe fratele său.

Se spune că Bardiya a primit fără bănuieli la Suza pe trimisul fratelui său, neașteptîndu-se la nimic rău. Dar buna lui credință a fost în mod tragic înșelată. Criminali plătiți s-au aruncat asupra prințului și l-au măcelărit, zice-se în cursul unei plimbări la care Prexaspes îl invitase pe Bardiya.

Cambise era acum din nou satisfăcut. Dar, după o vreme, o veste de necrezut l-a ajuns din Persia, făcîndu-l să nu mai știe ce să creadă: deși Prexaspes se jura că prințul Bardiya nu mai era printre cei vii, un alt Bardiya pretindea acum să cîrmuiască Persia.

Ce se întîmplase?

Un mag, Gaumata, probabil un reprezentant al preoțimii medice, aflase despre moartea, ținută secretă, a nefericitului prinț și hotărîse să încerce cucerirea puterii. Gaumata-magul, favorizat de faptul că semăna cu prințul asasinat, nu a ezitat să se dea drept fiul lui Cirus al II-lea și fratele lui Cambise!

Regele se afla departe, în Egipt, consolidîndu-și cuceririle, în timp ce poporul era obosit de domnia sa tiranică. Iată de ce,

atunci cînd Gaumata-magul s-a proclamat „rege al perșilor și mezilor", iar pe fratele său l-a numit guvernator general, numărul celor care l-au urmat a fost covîrșitor.

Regele Cambise a hotărît să demaște pe uzurpator, dar o moarte năprasnică i-a curmat existența, în condiții misterioase. Există mai multe versiuni asupra pieirii regelui. Iată una dintre ele.

Pregătindu-și armata, Cambise a vrut să pornească în fruntea ei spre Persia, pentru a-și restabili drepturile uzurpate. Dar soarta nu i-a fost favorabilă. În popor s-a spus mai tîrziu că „l-a ajuns blestemul" răutăților sale : urcîndu-se în șa, sabia i-a ieșit din teacă provocîndu-i o rană adîncă.

Simțind că moartea îi este aproape, Cambise a strîns în jurul său pe mai marii regatului, înfierînd în fața lor pe falsul Bardiya. Cum unii păreau să nu-l creadă, el le-a mărturisit deschis că Prexaspes îl ucisese, din porunca lui, pe fratele său. Prexaspes însă, care era de față, nu s-a grăbit să-și recunoască crima, deoarece se temea de răzbunarea poporului. Guvernatorii și nobilii nu s-au grăbit nici ei să-l creadă pe rege, căci domnia lui aspră fusese greu de îndurat și nu priveau de loc cu ochi răi o înnoire a ei.

Cambise s-a stins în anul 522 î.e.n. ; iar falsul Bardiya a domnit o vreme liniștit, cucerind chiar destule simpatii, prin reduceri de impozite, scutiri de serviciul militar și tot felul de alte avantaje și înlesniri acordate cu multă dibăcie.

Dar iată că un anume Oranez, reprezentant de seamă al aristocrației persane, s-a gîndit că ultima mărturisire a defunctului rege trebuia cel puțin verificată, pentru ca regatul să nu îndure „rușinea" de a fi condus de un impostor.

Oranez deținea o informație importantă : el știa că un mag cu numele de Gaumata, asemănător la chip cu prințul Bardiya, fusese pedepsit, cu ani în urmă, de Cirus la tăierea urechilor, osîndă des-

tul de obișnuită în acea vreme. Trebuia deci să afle neapărat dacă omul care se proclamase monarh avea sau nu urechi. Numai că falsul Bardiya era grijuliu să nu și le arate cu nici un prilej, purtînd totdeauna un uriaș turban. Oranez i-a trimis însă o iscoadă ispititoare, pe fiica lui, Fedima. Frumoasei nu i-a fost greu să se convingă, în focul dragostei, de faptul că noul rege nu are urechi.

Convins că bănuielile sale sînt întemeiate, Oranez a atras de partea sa pe un tînăr general, Darius, membru al ramurii colaterale a familiei regale ahemenide. Se spune că Prexaspes, ucigașul, a fost chemat la Suza și aici, în prezența a șapte nobili persani, încolțit de întrebări, a făcut, în sfîrșit, mărturisirea crimei. Definitiv edificați, nobilii s-au dus la palat și l-au ucis pe falsul Bardiya. Capul său a fost adus în piața publică din Suza, iar Prexaspes și-a repetat aici, în fața unei mari mulțimi, istorisirea. Temîndu-se apoi de furia poporului, el s-a sinucis, aruncîndu-se din înălțimea unui turn, iar pe tronul Persiei s-a urcat Darius I (522—486 î.e.n.).

GINERELE FARAONULUI

În anul 149 î.e.n., în Siria domnea Demetrios al II-lea, fiul regelui Seleucos-Filopator (care murise otrăvit, în împrejurări misterioase) și nepot al marelui rege Antiohus al III-lea. Demetrios nu era iubit de popor, deoarece era crud și sărăcise țara, sporind mereu impozitele pentru necontenite războaie de cucerire purtate cu regii vecini.

În timp ce Demetrios se afla în război, un tînăr de origine necunoscută, Prompal, a ridicat pretenții asupra coroanei Siriei.

El s-a prezentat sub numele de Alexandru-Balez, declarîndu-se nepot al lui Antiohus cel Mare și fiu al lui Antiohus cel Ilustru.

Alexandru-Balez și-a atins lesne scopul. L-au sprijinit atît regii vecini, inamicii lui Demetrios, cît și sirienii, sătui de tirania monarhului. Strîngînd o armată puternică, el l-a atacat pe Demetrios, înfrîngîndu-l. Regele a murit în luptă.

Îndrăzneala lui Alexandru-Balez a mers apoi și mai departe. Ca să-și consolideze domnia, nu s-a sfiit să-i ceară lui Ptolemeu, regele Egiptului, pe fiica sa drept soție. „Deoarece Dumnezeu — arăta el cu nerușinare în scrisoarea adresată faraonului — mi-a dat puterea să-l învîng pe Demetrios și să recîștig regatul tatălui meu (!), te primesc drept aliat, o alianță pe care multe considerente o fac avantajoasă".

Ptolemeu, indus în eroare, i-a răspuns că s-a bucurat aflînd despre „redobîndirea drepturilor care îi reveneau atît de legitim" și că îi acordă cu plăcere mîna fiicei sale. Nunta s-a făcut curînd și zestrea prințesei egiptene a fost, după cîte ni s-au transmis, considerabilă. Timp de cinci ani, Alexandru-Balez a domnit netulburat de nimeni, alături de frumoasa sa soție.

Unul din fiii lui Demetrios, prințul Demetrios-Nicanor, a izbutit însă să strîngă dovezi sigure despre înșelătoria lui Alexandru-Balez. Convingînd cercuri tot mai largi că Siria este guvernată de un uzurpator, el a pornit cu o puternică armată împotriva noului rege, pe care l-a învins. Înfrînt și demascat, Alexandru-Balez a fugit în deșerturile Arabiei, dar a fost prins și ucis de soldații sirieni trimiși în urmărirea sa.

ROMANII NU S-AU LĂSAT ÎNȘELAȚI...

După cum s-a văzut, impostorii care au dobîndit tronuri dîndu-se drept regi sau odrasle regești au avut mai totdeauna abilitatea să exploateze anumite simțăminte populare — ura față de un tiran sau năzuința spre libertate a unui popor.

Așa s-a întîmplat și cu Andriscos Macedoneanul, hotărît și el să-și încerce norocul.

Macedonia, atît de glorioasă altădată, gemea din greu sub jugul roman după ce trei războaie crîncene îi pustiiseră pămînturile. Regele Filip al V-lea (221—178 î.e.n.) fusese învins de romani, iar fiul său, Perseu (178—168 î.e.n.), biruit, de asemenea, în bătălia de la Pidna (168 î.e.n.), era ostatic la Roma, împreună cu copiii săi.

Andriscos, conștient de dorul de independență al macedonenilor, a ridicat poporul la luptă, dîndu-se drept Filip, fiu al lui Perseu. Revolta organizată de el în anii 149—148 î.e.n. a fost aproape generală, fiind sprijinită, de altfel, și de multe triburi trace. Politicieni abili, romanii nu s-au lăsat înșelați. Din rapoartele de care dispuneau și chiar din mărturia lui Perseu ei știau că Filip este mort. O armată romană, condusă de Metellus, a pătruns în Macedonia. Luptele au fost aprige, dar pînă la urmă romanii au ieșit învingători.

Andriscos a fugit în Tracia, dar nimeni n-a vrut să-i acorde azil, așa că, pînă la urmă, falsul rege Filip a fost prins și ucis. Cîțiva ani mai tîrziu, în Macedonia a apărut un fals Filip al V-lea, care a strîns o armată de 12 000 de sclavi, dar și acesta a fost înfrînt de romani.

TOATĂ LUMEA A „RECUNOSCUT" VOCEA ÎMPĂRATULUI

Și pentru că vorbim de romani, să menționăm un episod care-i privește direct.

După cum se știe, împăratul Nero (58—64 e.n.) s-a sinucis după ce senatul roman îl destituise și îl condamnase la moarte pentru crimele sale. A urmat o perioadă frămîntată, în care la Roma și în provincii s-a desfășurat o violentă luptă pentru putere, cîțiva generali proclamîndu-se împărați, dar păstrîndu-și numai pentru scurt timp domnia (Galba, Vitellius etc.)

Profitînd de aceste vremi tulburi, un tînăr din Orient care semăna la chip și la voce cu Nero a declarat că el este de fapt împăratul considerat mort, că senatul l-a destituit pe nedrept și că își va recăpăta drepturile uzurpate. Impostorul a început să-și adune o armată alcătuită din tot felul de oameni nemulțumiți de disensiunile de la Roma, precum și din bandiți și vagabonzi. Într-o serie de regiuni falsul Nero a introdus o nouă administrație, obligînd populația să-i plătească impozite. După ce și-a făcut numeroși prozeliți în Grecia, el s-a dus în insula Delos. Cînd a luat cuvîntul pentru prima dată într-o piață publică, toată lumea a crezut că recunoaște vocea defunctului împărat, ceea ce i-a permis să recruteze și aici soldați și să strîngă impozite.

Tocmai atunci însă două galere romane au aruncat ancora, forțate de furtuna ce se abătuse în largul coastelor insulei. Angajînd lupta cu ele, în focul bătăliei falsul Nero a fost rănit mortal, dispărînd astfel de pe scenă.

Cînd satele „umblau pe bătrîni“

prof. univ. H. H. STAHL

Se mai folosește uneori în satele noastre expresia **a vinde moși-pe-groși** *. Dar puțini sînt cei care, în afară de sensul general de incertitudine sau chiar de minciună, pe care locuțiunea îl are azi, îi cunosc și înțelesul exact, cu sensul lui istoric.

„Groșii“ sînt mai lesne de explicat : e vorba de monedele denumite în limba germană **Groschen** — deci de o sumă de bani. Cu ei s-ar putea cumpăra „moși“ : acest din urmă termen este la prima vedere inexplicabil. Totuși și în acte mai vechi întîlnim expresii ca „a cumpăra un moș“ sau o „jumătate de moș“, în loc de „moș“ apărînd deseori și termenul de „bătrîn“ în expresii similare : „a cumpărat doi bătrîni și jumătate“ în cutare sau cutare sat !

ÎNCEPUT DE EXPLICAȚIE

Fără îndoială, nu e vorba de a se vinde și cumpăra **oameni bătrîni,** în carne și oase și cu atît mai puțin... fragmente din ei. Explicația este cu totul alta. Vom încerca să o arătăm, desigur succint, căci analiza completă a problemei ar trebui să cuprindă prea multe pagini. Expresia se bazează pe o particularitate a vechilor sate devălmașe, a căror formă de organizare juridică, potrivit obiceiului pămîntului, era de foarte multe ori aceea a „umblării pe bătrîni“ sau „pe moși“.

Termenul de **a umbla** era echivalent în vechea limbă română cu **a fi împărțit în, a fi subdivizat în mai multe părți.** În acest sens se spunea : „un leu umblă pe zece parale“ și uneori, în forme mult mai complicate, ca în expresia „o vacă umblă pe patru oi“, adică valoarea unei vaci e socotită a fi de patru oi. Și cum vaca ea însăși „umblă pe patru picioare“ înseamnă că o oaie este echivalentă cu un picior de vacă.

Tot astfel un sat, adică totalitatea suprafețelor pe care se află „vatra satului“ și „trupul de moșie“ (adică locurile de domiciliu și locurile de muncă, termenul de „moșie“ însemnînd averea „moștenită“, deținută din „moși“, ereditară), poate să fie împărțit, adică să „umble“ pe un număr oarecare de „moși“ sau „bătrîni“, număr variabil de la un sat la altul. Sînt astfel sate care umblă pe doi bătrîni și altele care umblă, de pildă, pe 42 de moși.

Acesta nu este decît începutul explicației. Pentru a înțelege mai exact cum stau lucrurile și a lămuri cum se puteau vinde „moși-pe-groși“ și de ce acest „tîrg“ era considerat atît de nesigur, este necesar să facem un istoric al problemei.

O MICĂ REPUBLICĂ ȚĂRĂNEASCĂ

Sînt unele sate, din regiuni care pînă mai deunăzi aveau încă un caracter arhaic, precum cele din Vrancea, care păstrau forme de organizare socială foarte curioase, unice în Europa, potrivit cărora un număr de 14 sate alcătuiau laolaltă o singură „confederație“, o mică „republică țărănească“, cum o numește Dimitrie Cantemir, stăpînind în comun întreaga zonă muntoasă de la locul de cotitură a Carpaților dintre Moldova și Muntenia. Această formă de stăpînire în comun poartă numele de „devălmășie“ sau stăpînire „de-a valma“. **Lipsa unei diviziuni teritoriale între sate a dăinuit pînă pe la mijlocul veacului trecut,** cînd s-a procedat la o distribuție a teritoriilor pe sate (pădure, izlaz și locuri de fîneață),

* Expresia s-a încetățenit la oraș sub forma *a spune (a înșira, a îndruga) moși-pe-groși*, cu semnificația de a îndruga nimicuri, minciuni. Cf. *Dicționarului limbii române moderne*. Editura Academiei, București, 1958, p. 516 *(n.r.)*.

Vedere generală a satului Drăguș (Făgăraș)

operație care și ea are în vechea terminologie țărănească un termen special, cel de „aruncare". Deci abia foarte tîrziu s-a făcut în Vrancea „aruncătoarea munților" după reguli cutumiare, care poartă aci și numele de „obiceiul muntelui".

Dar fiecare sat în parte a continuat să folosească terenul ce îi „căzuse" la „aruncătoare" tot în devălmășie, fiecare familie din populația locală avînd dreptul de a folosi pădurea, izlazul și cîmpul prin simplă „cuprindere", adică prin luare în liberă stăpînire, „după putere și nevoi", atît cît îi era necesar pentru susținerea vieții.

Fiecare cap de familie putea deci să aleagă un „loc" de hrană acolo unde dorea, pe care să-l stăpînească apoi în deplină siguranță atîta timp cît îi era de folos : de fapt, un răgaz de timp destul de scurt, căci tehnicile agricole erau atît de puțin dezvoltate încît locurile puse în cultură își istoveau puterile în răstimp de numai cîțiva ani. După ce „locul" se pregătea în vederea însămînțării, defrișîndu-se și dîndu-se foc unui petic de pădure, se desțelenea terenul, se semăna mei sau secară și se obținea astfel o primă recoltă, numită „în țelină". Al doilea an, locul desțelenit era numit „prosie" și se obținea pe el o recoltă mai slabă, „în prosie". Al treilea an recolta era încă si mai slabă, fiind denumită „în răsprosie".

Apoi locul trebuia părăsit, nemaiputîndu-se culege de pe el decît slaba recoltă care crescuse sălbatică din scuturătura anului trecut, adică o simplă „samulastră".

DESCĂLECĂTORUL SATULUI

Astfel stînd lucrurile, locul pe care îl folosea o familie nu era decît o stăpînire temporară sau, cum se spune în terminologia poporană, o „stăpînire locurească", „de brazdă", nu asupra terenului ca atare, ci numai asupra rodului muncii de pe acel teren.

Agricultura aceasta „mutătoare" an de an, din loc în loc, făcută pe un teren devălmaș, dădea naștere formei juridice a stăpînirii locurești.

Acest fel de a organiza relațiile de producție în sînul unui sat devălmaș primitiv nu putea însă dăinui decît atîta vreme cît populația satului nu depășea un anumit număr și cît timp mai era încă **loc destul** pentru toată lumea. De îndată ce populația creștea, se ivea o **saturație demografică relativă,** care nu se putea rezolva decît pe două căi : fie că o parte din populație părăsea satul în căutarea unui alt loc de așezare (ceea ce constituie fenomenul de „roire a satelor"), fie că se trecea la o tehnică agricolă mai perfecționată, care să permită punerea în valoare continuă a acelorași locuri, care deveneau astfel **ereditare** și **obiecte de proprietate** propriu-zisă.

Dacă nu era posibil să se recurgă la nici una din aceste soluții, satul devălmaș primitiv intra în criză și trebuia să renunțe la vechiul sistem de organizare a relațiilor sociale din sînul lui.

Pentru a înțelege mai departe soarta acestor sate, mai trebuie însă adăugat ceva : din timpuri străvechi încă, familiile care alcătuiau populația satului se aflau organizate pe „neamuri", considerîndu-se legate între ele printr-o descendență comună, dintr-un singur strămoș.

Diferitele neamuri din sat, ele însile se considerau legate prin rudenie, invocîndu-se în acest sens existența unui bătrîn sau moș „descălecător al satului", care ar fi dat naștere întregii stirpe a populației locale. Satul purta numele acestui **erou eponim** și **creator social,** așa cum este cazul într-un lung șir de sate cu nume de oameni (Șoimărești, Negrești, Călinești etc.). Numele sînt puse totdeauna la plural, deoarece aparțin unor colectivități umane, unor **obștii** organizate pe **neamuri.**

La bază era, desigur, o simplă legendă, întîlnită în multe regiuni ale lumii, corespunzînd pretutindeni formei de organizare socială primitivă bazată pe sistemele de rudenie. Amintim că uneori caracterul legendar al acestui presupus fondator al grupului social apare foarte vizibil în formele așa-numite **totemice,** dat fiind că „eroul" creator social era socotit a fi un animal sau un obiect.

FRAȚI NEDORIȚI

Cînd apărea criza de saturație demografică, pentru a se evita certurile între neamurile care se înghesuiau toate să-și asigure cît mai multe „locuri", adunarea generală a satului putea hotărî, așa cum am mai spus, o ieșire din starea de devălmășie primitivă, împărțind parțial sau total teritoriul satului în tot atîtea loturi cîte erau și neamurile din sat. Fiecare „neam" era simbolizat prin „bătrînul" sau „moșul" său legendar. Cu alte cuvinte, de la forma „devălmășiei absolute" se trecea la forma „devălmășiei umblătoare pe bătrîni" sau „pe moși".

Adoptarea devălmășiei „umblătoare" era necesară și din alt motiv. Satul primitiv era format dintr-o grupă socială închisă, în care nu intrau decît cei născuți în cadrul unui neam. Locuitori ai satului nu puteau fi, așadar, decît băștinașii, adică rudele de sînge ale neamurilor tradiționale. Dar odată cu trecerea vremii, de la economia de subsistență s-a ajuns la producția de marfă și pămîntul a fost folosit nu numai pentru a produce hrana necesară familiei, ci și pentru a obține marfă (vite și cereale ce puteau fi valorificate pe piață). Au apărut atunci negustori, mici boiernași și uneori mari boieri, care au căutat să acapareze cît mai multe terenuri. Dar acești „străinași" nu puteau pătrunde în sate, ei nefiind **rude.** Unii, mai puternici și mai abuzivi, foloseau forța brută. Alții, care nu puteau recurge la ea, apelau la un obicei al pămîntului, făcîndu-se „frați de cruce" cu un băștinaș, cumpărat la nevoie cu bani grei.

Odată intrat în „ceata de rude", acaparatorul putea să ia în continuare cît pămînt dorea, fără ca ceilalți săteni să mai aibă cum să-i opună vreo rezistență. Celelalte neamuri protestau și, neavînd încotro, recurgeau pînă la urmă la o ieșire din devălmășie. Fiecărui neam i se acorda anume parte din teritoriu, astfel ca străinul să nu mai fie rudă decît cu cei din grupul bătrînului care îl adoptase ca „frate", restrîngîndu-se deci zona în care el putea abuza de dreptul său.

În felul acesta satul începea să **umble pe un anume număr de bătrîni** sau **de moși.**

Operația se făcea, desigur, greu, după multe certuri și judecăți, căci nu era ușor să se determine numărul exact al neamurilor și deci al moșilor pe care urma să umble de aci înainte satul...

ALEGEREA MOȘIEI : CINE ARE „CARTE" ARE „PARTE"

Odată stabilit acest număr, trupul de moșie, înainte comun, se tăia în fîșii, care mergeau dintr-un cap în altul al moșiei, **din cin în cin, din hotar în hotar,** ca un fascicul de loturi paralele alungite. Ele se subdivizau ulterior, tot **de-a lungul,** ajungîndu-se uneori la fîșii lungi de cîțiva kilometri și late de numai cîțiva pași.

Loturile acestea poartă nume diverse, conform unor terminologii locale variate. Li se spune uneori, din cauza formei lor alungite, **curele, sfori, blăni** (adică scînduri). Alteori se numesc **soarte** sau **delnițe** (ceea ce în limba slavă înseamnă tot **soarte,** adică loc tras la sorți) ; odată delimitate pe teren într-un număr egal cu cel al moșilor, loturile se împărțeau prin tragere la sorți.

Deseori, cînd numărul bătrînilor era par, satul se împărțea mai întîi în două, apoi fiecare jumătate se împărțea din nou în două etc. În asemenea cazuri, în loc să se tragă la sorți, se recurgea la alt procedeu, cel al **alegerii moșiei :** una din părți opera împărțirea terenului în două, cealaltă alegea partea care îi convenea. Nimeni nu putea fi deci nemulțumit. Și așa, din grup în subgrup, alegerea loturilor își urma calea, procedîndu-se în cele din urmă la însemnarea pe teren a marginilor fiecărui lot, adică fixîndu-se **hotarele.** Moșia era în acest chip „hotărîtă".

Satul era deci „umblător pe bătrîni", apoi „ales", apoi „hotărît", rezultatul fiind consemnat în scris, deseori prin **cărți domnești.** În caz de ceartă, **cel care avea „carte" avea și „parte".**

Certuri puteau fi multe și dese, căci se întîmpla ca, de îndată ce se stabilise în

(Continuare în pag. 195

File din istoria

AVANPREMIERE EDITORIALE

Există o literatură uriașă despre istoria primului război mondial. Și totuși, puține lucrări de sinteză sînt de o reală valoare. Istoriile oficiale sînt părtinitoare, amintirile și memoriile sînt subiective, lucrările specialiștilor militari sînt vrînd-nevrînd prea tehnice, lipsite de viață și, firește, unilaterale.

Barbara Tuchman a izbutit în „Tunurile din august" — lucrare aflată sub tipar la Editura Politică, în traducerea lui Al. Vianu — să evite multe din aceste obstacole și să ne prezinte primele luni de război — pînă la înfrîngerea armatelor germane la Marna, în septembrie 1914, eveniment ce a constituit un moment de răscruce pe plan militar în această mare convulsie a istoriei — într-o operă de largă respirație, în care amănuntul, totdeauna interesant, revelator, se împletește cu analiza lucidă, profundă, multilaterală. Autoarea ne introduce în preajma acelor personaje— suverani, președinți de republică, miniștri, comandanți militari — care țineau în mîinile lor balanța păcii și a războiului, ne plimbă în laboratorul gîndirii și faptelor lor, făcîndu-ne să-i vedem așa cum erau ei în realitate, dezgoliți de vestmintele strălucitoare, de ritualul artificial care-i separa de omul de pe stradă. Constatăm atunci la fiecare pas, că viața a zeci de milioane de oameni se afla la cheremul unor indivizi vanitoși, colerici, uneori proști, alteori leneși sau șperțari, în sfîrșit a unor oameni banali și mediocri care, însă, dețineau puterea. Simți în permanență alături de ei sau în spatele lor pe bancherii sau industriașii lumii, asociații lor direcți și marii beneficiari ai conflictelor armate.

Nu este prima lucrare cu caracter popular consacrată fatalului mecanism care a declanșat conflagrația. Într-un volum intitulat „Iulie 1914", Emil Ludwig a prezentat, în urmă cu aproape patru decenii, febrila lună de hotărîri, gafe, acte provocatoare și lașități care a precedat cele dintîi focuri de armă de pe front. Alți autori s-au ocupat și ei de perioada premergătoare ostilităților și de săptămînile lor de început. Barbara Tuchman pare să fi luat de la fiecare cîte ceva, reușind totuși să pună o amprentă personală materialului elaborat.

Fără îndoială i s-ar putea reproșa atît o anumită înclinație spre exagerarea rolului — pozitiv sau negativ — jucat de conducătorii de state și miniștrii lor în ajunul imediat al războiului, cît și tendința de a subestima forța opiniei publice și în general reacția popoarelor față de perspectiva și realitatea măcelului colectiv. O oarecare preferință față de detaliul frapant o face uneori pe Barbara Tuchman să releve fapte neesențiale de dragul pitorescului lor, lăsînd în umbră evenimente mai importante, dar mai puțin senzaționale.

Sînt scăderi care nu afectează însă în mod decisiv valoarea unei lucrări de bogată informație și de largă accesibilitate.

Fragmentele reproduse în cadrul avanpremierei noastre editoriale, ne introduc în atmosfera de maximă tensiune și de grea cumpănă premergătoare izbucnirii războiului din 1914-1918.

TUNURILE DIN AUGUST

BARBARA W. TUCHMAN

primului război mondial

Înmormîntarea „Satanei“ *

Spectacolul pe care-l ofereau străzile Londrei în acea dimineață de mai a anului 1910, cînd nouă regi veniseră să-l petreacă pe ultimul drum pe Eduard al VII-lea al Angliei, era atît de impunător, încît mulțimea care aștepta, tăcută și respectuoasă, îmbrăcată în haine cernite, nu-și putea reține murmure de admirație. Suveranii, în roșu și albastru, verde și purpuriu, purtînd coifuri cu panașuri, eșarfe stacojii și decorații aurite ce scînteiau în soare, trei cîte trei, treceau călare pe sub porțile palatului regal. Urmau, în ordine, cinci prinți moștenitori, peste patruzeci de alteți imperiale sau regale, șapte regine — patru regine-mame și trei domnitoare — și o mulțime pestriță de ambasadori. Toți aceștia reprezentau șaptezeci de națiuni, reunite la cea mai numeroasă adunare de capete încoronate și de titluri nobiliare ce a avut loc vreodată și care, în felul ei, avea să fie și ultima. Dangătul înăbușit al orologiului Big Ben, anunța

* Subtitlurile aparțin redacției „Magazin istoric“.

Eduard al VII-lea, supranumit „Unchiul Europei“

La funeraliile lui Eduard al VII-lea, Kaiserul Wilhelm al II-lea și regele George al V-lea călăresc alături. Peste patru ani supușii lor se vor extermina reciproc

ora 9 dimineața, cînd impunătorul cortegiu părăsea palatul, dar pe cadranul istoriei era ora amurgului : amurgul lumii vechi ce se stingea, cu o ultimă explozie de lumină și culoare.

În rîndul din față, la mijloc, călărea noul rege al Angliei, George al V-lea, avîndu-l la stînga pe ducele de Connaught, singurul frate în viață al răposatului rege, iar la dreapta pe cel despre care *The Times* scria că „ocupă primul loc între participanții străini la aceste funeralii", și că „nu-și pierde niciodată popularitatea de care se bucură la noi, nici chiar atunci cînd relațiile sînt deosebit de încordate" : Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei. Călare pe un armăsar sur, purtînd uniforma roșie de feldmareșal britanic[1] și ținînd într-o mînă un baston, emblema acestui înalt grad, Kaiserul arborase, la adăpostul faimoaselor sale mustăți răsucite în sus, o mină „gravă, aproape severă". Cît despre emoțiile ce-i clocoteau, în acel moment, în suflet, există unele aluzii în scrisorile sale. „Sînt mîndru că pot considera acest loc ca fiind casa mea și că sînt un membru al acestei familii regale", scria el, după ce-și petrecuse noaptea în castelul Windsor, în apartamentele care fuseseră cîndva ale mamei sale. Sentimentele și nostalgia provocate de trista întîlnire cu rudele sale din Anglia se ciocneau cu mîndria de a fi cel mai de seamă între potentații adunați acolo și de satisfacția pătimașă de a-l fi văzut dispărînd pe unchiul său de pe scena europeană. Venise să-l îngroape pe Eduard, sursa nenorocirilor lui ; pe Eduard, conspiratorul cel viclean, care urmărise, după cum Wilhelm era ferm convins, încercuirea Germaniei ; pe Eduard, fratele mamei lui, pe care niciodată nu reusise să-l intimideze sau să-l uimească ; pe Eduard, a cărui siluetă grăsună se interpunea, ca o umbră, între Germania și soare. „E Satana însăși. Nici nu vă puteți închipui ce diavol este !"

Această părere, rostită cu glas tare de Kaiser în fața a trei sute de oaspeți, la un dineu din Berlin, în 1907, fusese prilejuită de unul din turneele continentale întreprinse de Eduard în scopul vădit diabolic de a-l încercui. Eduard petrecuse, în mod provocator, o săptămînă la Paris, îl vizitase apoi, cu gînduri rele, pe regele Spaniei (care tocmai se căsătorise cu nepoata lui) și își încheiase călătoria la Roma, cu intenția vădită de a-l îndepărta pe regele Italiei de Tripla Alianță încheiată cu Germania și Austria. Aceste acțiuni avuseseră darul să-l irite cumplit pe Kaiser, posesorul de altfel al celei mai ascuțite limbi din Europa ; rezultatul a fost unul din acele comentarii ale sale, care, de mai bine de douăzeci de ani de cînd domnea, zdruncinau periodic nervii diplomaților.

[1] Suveranii practicau obiceiul de a-și conferi reciproc grade onorifice în armatele lor *(n.r.)*.

Președintele Poincaré în vizită la Nicolae al II-lea

Din fericire, încercuitorul zăcea acum mort, iar urmașul lui, George, era, după cum îi spusese Kaiserul lui Theodore Roosevelt[2] cu cîteva zile înaintea funeraliilor, „un băiat foarte simpatic" (avea patruzeci și cinci de ani, fiind cu șase ani mai tînăr decît Kaiserul). „E un adevărat englez și îi urăște pe toți străinii, dar nu-mi pasă de asta atîta vreme cît nu-i urăște pe germani mai mult decît pe ceilalți". Wilhelm se simțea acum sigur pe sine, călărind alături de George ; salută cînd trecu pe lîngă drapelul regimentului 1 de dragoni regali, al cărui colonel onorific era. Își aduse aminte că odată împărțise fotografii înfățișîndu-l în uniforma acestui regiment și că adăugase, deasupra semnăturii, profetica frază : „Va veni și vremea mea". Acum, într-adevăr, venise : era cel mai puternic în Europa.

Cortegiul panașelor

În urma lui, călăreau cei doi frați ai reginei Alexandra, rămasă văduvă, regele Frederick al Danemarcei și regele George al elenilor, ca și nepotul ei, regele Haakon al Norvegiei. Veneau apoi trei regi care aveau să-și piardă tronurile : Alfons al Spaniei, Manuel al Portugaliei și Ferdinand al Bulgariei, purtînd pe cap un turban de mă-

[2] Theodore Roosevelt, om de stat american, membru al Partidului republican, vicepreședinte (1900) și apoi președinte al S.U.A. (1901—1909) *(n.r.)*.

Bătrînul Franz Iosef, urcat pe tronul Austriei într-un alt an de zbucium pentru Europa : 1848

Victor Emmanuel al III-lea, recalcitrantul aliat al Puterilor Centrale.

tase. Acesta din urmă îi indispunea pe confrații săi suverani intitulîndu-se „țar" și ținînd într-un scrin toate însemnele domnești de mare împărat bizantin, achiziționate de la un costumier de teatru, pentru ziua cînd avea să reunească posesiunile bizantine sub sceptrul său.

În ciuda staturii sale impunătoare și a manierei desăvîrșite în care-și conducea calul, Albert, regele Belgiei, căruia totdeauna îi displăcuse pompa ceremoniilor regale, părea în această companie stînjenit și, în același timp, cu gîndurile în altă parte. Avea treizeci și cinci de ani și urcase pe tron abia de un an.

Arhiducele Franz Ferdinand al Austriei, moștenitorul bătrînului Franz Iosef, cel din pricina căruia avea să se dezlănțuie marea tragedie, înalt, corpolent și încorsetat, cu panașul verde fluturîndu-i pe coif, călărea în dreapta lui Albert, iar în stînga se afla un alt moștenitor care nu avea să ajungă niciodată pe tron, prințul Iusuf, fiul sultanului Turciei. În urma regilor, veneau altețele regale și prinții moștenitori ai Serbiei, României și Muntenegrului.

Eduard, obiectul acestei nemaivăzute reuniuni de națiuni, fusese adesea supranumit „Unchiul Europei", titlu care, în bună parte se potrivea în ce privește casele domnitoare din Europa. Era unchiul nu numai al împăratului Wilhelm, ci și al țarului Nicolae al II-lea, prin sora soției sale, împărăteasa mamă Maria a Rusiei. Nepoata lui, Alix, era țarină ; fiica sa, Maud, era regina Norvegiei ; o altă nepoată, Ena, era regina Spaniei ; o a treia, Maria, avea să devină nu după multă vreme regina României. Pe lîngă faptul că ocupa tronul Danemarcei, familia daneză a soției sale includea pe mama țarului Rusiei și dăduse regi Greciei și Norvegiei. Alte rude, descinzînd din cei nouă copii ai reginei Victoria, erau împrăștiate din abundență pe la toate curțile Europei.

În timpul scurtei domnii a lui Eduard — numai nouă ani — splendida izolare a Angliei cedase locul, sub presiunea evenimentelor, unei serii de „înțelegeri" sau apropieri, deși nu chiar alianțe (căci Angliei nu-i plac lucrurile definitive) cu doi din vechii ei dușmani, Franța și Rusia, precum și cu o putere nouă și promițătoare, Japonia. Modificarea produsă astfel în balanța forțelor politice se repercutase în întreaga lume și afectase relațiile fiecărui stat cu celelalte state. Deși Eduard nu inițiase și nici nu influențase politica țării sale, diplomația sa personală făcuse posibilă această schimbare.

Cînd Anglia, tot mai neliniștită în fața provocării decurgînd din programul naval al Germaniei din 1900 s-a hotărît să aplaneze vechile certuri cu Franța, talentele lui Eduard, *de Roi Charmeur*[3] au netezit drumul.

În 1903, el se duse la Paris, neținînd seama de sfaturile celor care spuneau că o vizită oficială va fi primită cu răceală.

[3] „Regele magician", dar și „regele care farmecă" *(n.r.)*.

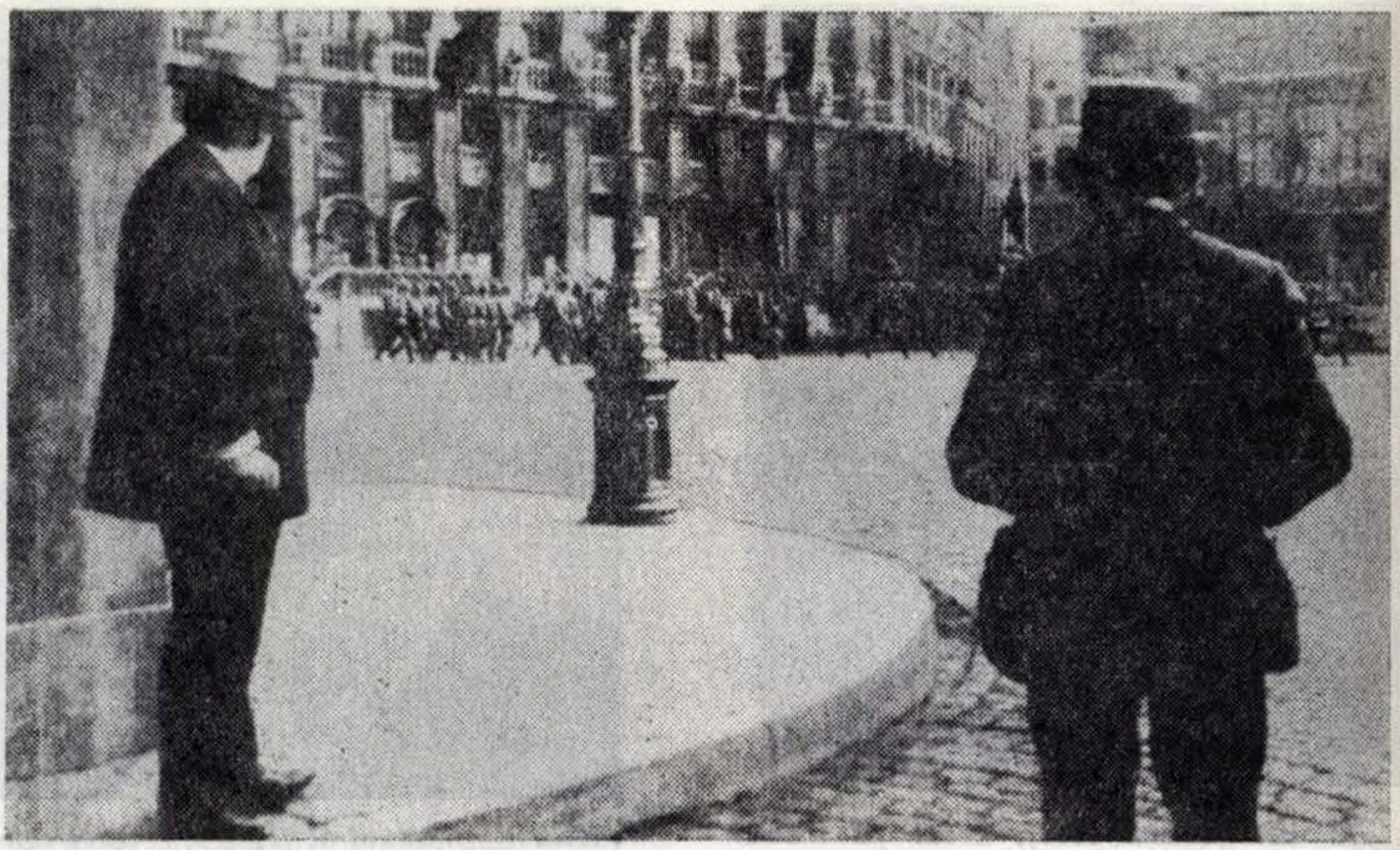

Planul Schlieffen în acțiune : trupele germane intră în Bruxelles

Timp de patru zile umblă mult, apărînd în diferite locuri, trecu în revistă trupele la Vincennes, participă la cursele de cai de la Longchamp, la un spectacol de gală la Operă, la un banchet oficial la Elysée[4], la un prînz la Quai d'Orsay[5] ; aflîndu-se la un spectacol de teatru, însenină atmosfera glacială amestecîndu-se, într-o pauză, cu publicul și adresînd în franceză, complimente galante unei celebre actrițe aflată în foaier. Pretutindeni unde lua cuvîntul se referea, amabil și plin de tact, la prietenia și admirația sa pentru francezi, la „glorioasele lor tradiții", la „frumosul lor oraș", pentru care își mărturisea o afecțiune „însoțită de multe amintiri fericite" ; pomenea de asemenea de „plăcerea sinceră" pe care i-o oferea vizita în curs, de convingerea sa că vechile neînțelegeri „au trecut, din fericire, și au fost uitate", că prosperitatea Franței depindea de cea a Angliei și invers și că prietenia dintre cele două țări constituia „preocuparea sa permanentă".

După un an de trudă diplomatică în care miniștrii au reușit să aplaneze neînțelegerile, apropierea s-a transformat în Antanta anglo-franceză, parafată în aprilie 1904.

Regretele și suferințele Kaiserului

Și Germania ar fi putut realiza o înțelegere cu Anglia, dacă conducătorii ei, punînd la îndoială mobilurile englezilor, nu ar fi respins avansurile făcute de ministrul britanic al coloniilor, Joseph Chamberlain, în 1899, și repetate în 1901. Nici impenetrabilul Holstein, care dirija din umbră politica externă a Germaniei, nici elegantul și eruditul cancelar, prințul Büllow, și nici măcar Kaiserul însuși nu știau prea bine ce anume îi făcea să-i suspecteze pe englezi ; erau absolut siguri, însă, că trebuie să fie ceva perfid la mijloc. Kaiserul năzuise dintotdeauna la o înțelegere cu Anglia, în condițiile în care ar fi putut-o realiza fără să dea impresia că ar ține în mod deosebit la aceasta. Într-un rînd, mișcat de ambianța britanică și de sentimentele de familie încercate la înmormîntarea reginei Victoria, și-a permis să-i mărturisească dorința sa lui Eduard : „Nici un șoarece n-ar putea să se miște în Europa fără permisiunea noastră" — acesta era modul în care își imagina el o alianță anglo-germană. Dar de îndată ce Anglia dădu semne de bunăvoință, atît el cît și miniștrii săi ezitară, bănuind un truc. Temîndu-se să nu se afle în inferioritate la masa tratativelor, preferară să se țină cu totul deoparte, pentru ca, bizuindu-se pe o flotă pe zi ce trece tot mai puternică, să-i înspăimînte pe englezi, astfel încît să-i constrîngă să ajungă la un acord.

Bismarck prevenise Germania să se mulțumească cu supremația pe uscat, dar succesorii lui nu valorau nici fiecare în parte, nici luați împreună, cît Bismarck. Cancelarul de fier urmărise neabătut scopuri bine precizate ; ei, în schimb, erau în căutare de orizonturi mai largi, fără să le fie limpede ceea ce doreau. Holstein era un Machiavelli lipsit de perspicacitate, al cărui singur principiu era : bănuiește pe toată lumea. Büllow nu avea nici un principiu ; era atît de alunecos, și se lamenta atît de mult colegului său de cabinet, amiralul Tirpitz, încît, în

[4] Reședința președintelui Republicii Franceze *(n.r.)*.
[5] Sediul Ministerului de Externe *(n.r.)*.

comparație cu el, pînă și țiparul părea o lipitoare. Iar scînteietorul și versatilul Kaiser, întotdeauna cu idei noi, avea cu fiecare oră ce trecea un nou țel.

Nici unul dintre ei nu credea că Anglia avea să ajungă vreodată la o înțelegere cu Franța, și toate avertismentele în acest sens erau respinse de Holstein ca fiind naive, chiar și cînd acestea, foarte explicite, veneau din partea ambasadorului său la Londra, baronul Eckhardstein. În timpul unui dineu la Marlborough House, în 1902, Eckhardstein îl surprinse pe Paul Cambon, ambasadorul francez, dispărînd în sala de biliard în compania lui Joseph Chamberlain, unde cei doi se angajaseră într-o „discuție animată", care dură douăzeci și opt de minute ; singurele cuvinte care i-au ajuns baronului la ureche (memoriile sale nu specifică dacă ușa era deschisă sau dacă a ascultat la gaura cheii) au fost „Egipt" și „Maroc". Mai tîrziu, Eckhardstein fu invitat în cabinetul regelui, unde Eduard, după ce-l tratã cu un trabuc Uppmann 1888, îl anunță că Anglia era pe cale să ajungă la o înțelegere cu Franta în ce privește problemele coloniale în litigiu.

Cînd Antanta deveni un fapt împlinit, furia lui Wilhelm nu cunoscu margini. Lăsînd la o parte aspectul pur politic, ceea ce îl exaspera peste măsură era triumful lui Eduard la Paris. Pentru un Reise-Kaiser[6], cum i se spunea datorită frecventelor sale călătorii, primirile fastuoase în capitalele străine erau ca un balsam, dar mai presus de toate dorea să viziteze Parisul, „inaccesibilul" Paris. Fusese peste tot, chiar și la Ierusalim, unde Poarta Jaffa trebui să fie tăiată ca să-și facă intrarea călare ; dar Parisul, centrul a tot ce era frumos, a tot ce era atrăgător, a tot ce Berlinului îi lipsea, rămînea pentru el închis. Tînjea să primească aclamațiile parizienilor și să i se confere Marele Cordon al Legiunii de Onoare ; de două ori făcuse cunoscută dorința imperială francezilor. Nici o invitație nu i-a fost însă vreodată adresată. Wilhelm a trăit optzeci și doi de ani și a murit fără să fi văzut Parisul.

Tratatul de o zi

În 1908, trecînd peste resentimentele supușilor săi, Eduard făcu o vizită oficială țarului Rusiei, la bordul iahtului imperial, ancorat la Reval[7]. Imperialiștii englezi vedeau în Rusia vechiul dușman din vremea Crimeii și, mai recent, puterea care amenința India. Pentru liberali și laburiști, Rusia era țara cnutului, a pogromurilor și a revoluționarilor masacrați în 1905, iar țarul, după părerea lui Ramsay Mac Donald, era „un ucigaș de rînd". Animozitatea era reciprocă. Rusia era stînjenită de alianța Angliei cu Japonia. Totodată, o supăra dintotdeauna

[6] Joc de cuvinte : Kaiserul-călător *(n.r.)*.

[7] Vechiul nume al orașului Tallin, astăzi capitala R.S.S. Estone *(n.r.)*.

Un adolescent în drum spre țaont : Serbia are nevoie de soldați pentru a se apăra de invazia habsburgică

această putere, care se opunea dorinței de veacuri a Rusiei de a poseda Constantinopolul și Strîmtorile. Nicolae al II-lea combinase odată două prejudecăți favorite într-o formulă simplă : „Englezul e un jidan".

Dar vechile antagonisme nu erau atît de puternice ca noile presiuni și, la stăruința Franței, nerăbdătoare să-și vadă cei doi aliați ajunși la o înțelegere, o convenție anglo-rusă fu semnată în 1907. Se simțea nevoia unui semn personal de bunăvoință regală, care să șteargă și ultimele urme de neîncredere, astfel că Eduard se îmbarcă pentru Reval. Avu convorbiri îndelungate cu ministrul rus al afacerilor externe, Isvolscki, și dansă într-o astfel de manieră valsul din „Văduva Veselă" cu țarina încît o făcu să rîdă. Era cel dintîi bărbat care reușea o asemenea performanță de cînd această femeie fusese ridicată pe tronul Romanovilor. În orice caz, n-a fost o performanță oarecare, cum s-ar putea părea, căci, deși nu prea se putea spune că țarul guverna realmente Rusia, domnea totuși, ca un autocrat, dominat la rîndu-i de soția sa — foarte ambițioasă, chiar dacă nu prea inteligentă. Frumoasă, isterică și îngrozitor de bănuitoare, ura pe toți, în afară de rudele ei cele mai apropiate și o mînă de șarlatani fanatici sau smintiți. Țarul, nu prea dotat ca intelect și nici prea bine educat, era, după părerea Kaiserului, „bun numai să stea la țară și să cultive napi".

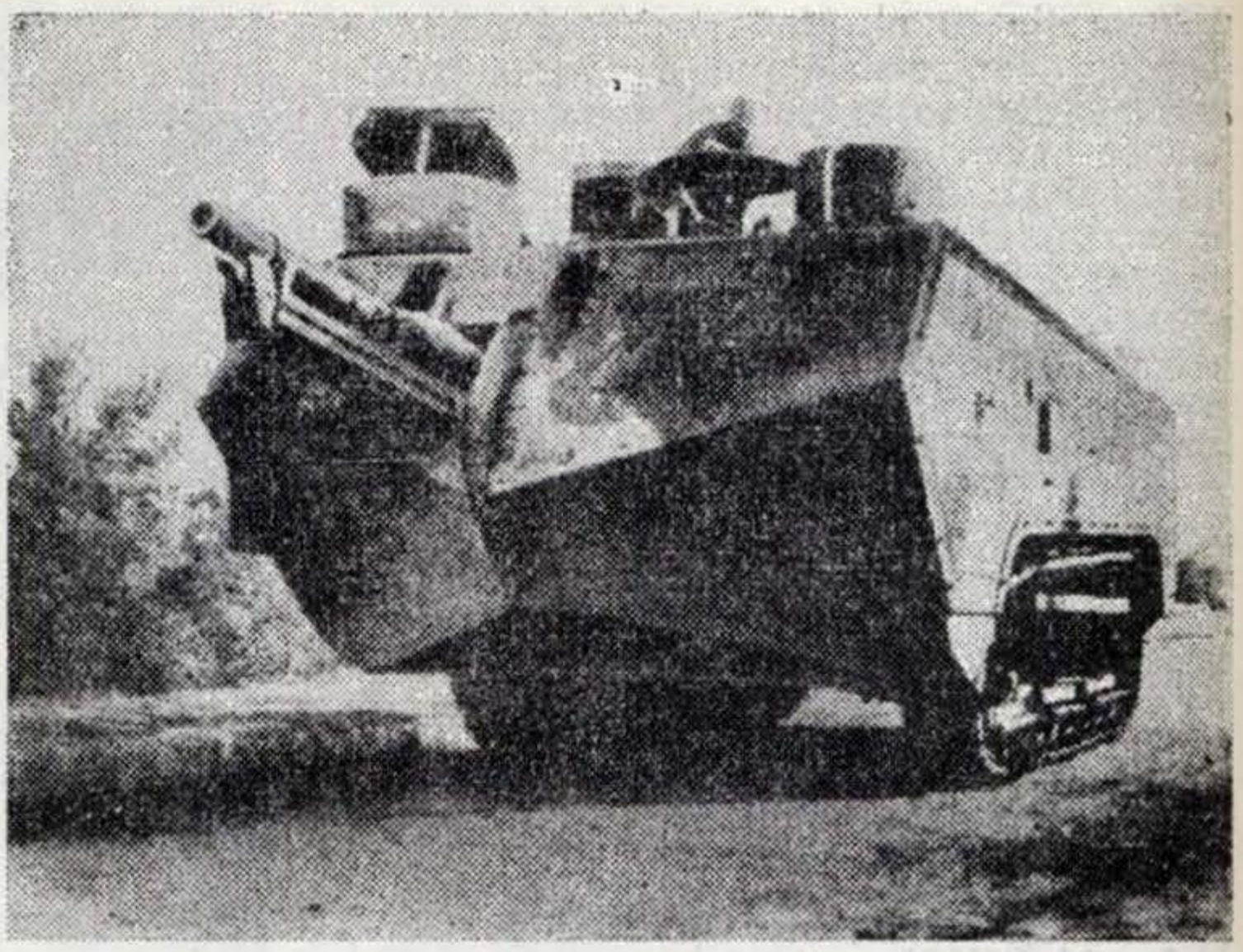

Un dinozaur al speciei tancurilor, folosit de trupele franceze

Wilhelm îl considera pe țar ca făcînd parte din sfera sa de influență și încerca, prin tot felul de mașinații abile, să-l convingă să rupă alianța cu Franța, care, de fapt, fusese rezultatul propriei sale prostii. Împăratul abandonă preceptul lui Bismarck „Să păstrăm prietenia cu Rusia".

Alexandru al III-lea, impunătorul și severul țar din acea vreme, îi întorsese pe dată spatele — asta se întîmpla în 1892 — și intrase în alianță cu Franța republicană, chiar cu prețul de a lua poziție de drepți cînd se cînta Marseieza. De altfel, îl disprețuia pe Wilhelm, pe care-l considera „un *garcon mal elevé*" (un băiat prost crescut — *n.r.*), vorbindu-i numai de sus. De îndată ce Nicolae se urcă pe tron, Wilhelm încercă să-și repare greșeala, scriindu-i tînărului țar lungi epistole (în englezește), pline de sfaturi, bîrfe și discursuri politice, pe care le începea cu „Prea scumpe Nicky" și le semna „ Prietenul tău iubitor, Willy". O republică de atei, mînjită de sîngele monarhilor, nu era o tovărășie potrivită pentru el, scria Wilhelm țarului. „Ascultă-mă pe mine, Nicky, blestemul lui Dumnezeu s-a abătut pentru totdeauna asupra acestui popor". Adevăratele interese ale lui Nicky, îi arăta Willy, constau în *Drei-Kaiser Bund*, liga celor trei împărați — ai Rusiei, Austriei și Germaniei. Totuși, amintindu-și de aroganța răposatului țar, Wilhelm nu se putea reține să nu-l trateze de sus pe fiul acestuia. Bătîndu-l protector pe umăr îi spunea : „Te sfătuiesc să ții mai multe cuvîntări și să organizezi mai multe parăzi, mai multe cuvîntări, mai multe parăzi". Se oferi să trimită trupe germane, care să-l apere pe Nicolae împotriva supușilor săi rebeli ; propunerea avu darul să o înfurie pe țarină, care, după fiecare schimb de vizite, îl ura tot mai aprig pe Wilhelm.

Cînd, datorită împrejurărilor, încercările sale de a îndepărta Rusia de Franța dădură greș, Kaiserul puse la punct un tratat ingenios, prin care Rusia și Germania se angajau să se ajute reciproc în cazul cînd ar fi atacate, tratat pe care țarul urma să-l aducă la cunoștință Franței după semnare, invitînd-o totodată să i se alăture. După înfrîngerea dezastruoasă a Rusiei în războiul cu Japonia (război în care Kaiserul o îndemnase energic să intre) și după mișcările revoluționare ce i-au urmat, cînd regimul fu puternic zdruncinat, Wilhelm îl invită pe țar la o întîlnire secretă, fără participarea miniștrilor, la Björkö, în Golful Finic. Kaiserul știa prea bine că Rusia nu putea accepta acest tratat decît călcîndu-și cuvîntul față de Franța, dar era de părere că semnăturile suveranilor erau suficiente pentru a îndepărta această dificultate. Nicolae semnă.

Wilhelm era în extaz. Reparase fatala greșeală, asigurînd astfel spatele Germaniei și spărgînd încercuirea. „Îmi curgeau lacrimi de bucurie", îi scria el lui Büllow, și era convins că *grand-papa* (Wilhelm I, care-și dăduse sufletul murmurînd ceva despre un război pe două fronturi) îl privea acum cu mîndrie de acolo, din cer. Avea sentimentul că tratatul încheiat era cea mai măiastră lovitură a diplomației germane. Cînd țarul aduse tratatul acasă, miniștrii săi îl parcurseră îngroziți și îi atraseră atenția că, angajîndu-se alături de Germania într-un eventual război, repudia implicit alianța sa cu Franța, detaliu care „fără îndoială îi scăpase Maiestății Sale, copleșită de elocvența împăratului Wilhelm". Tratatul de la Björkö fu denunțat, după o efemeră și strălucitoare existență de o zi.

Venise apoi subita dragoste a lui Eduard pentru țar, concretizată în întîlnirea de la Reval. Citind raportul ambasadorului german despre această întîlnire, care sugera că Eduard dorește într-adevăr pacea, Kaiserul mîzgăli furios pe margine : „Minciuni.

Vrea război. Dar eu sînt acela care trebuie să-l pornească, pentru ca el să nu apară într-o lumină odioasă".

Un petic de teritoriu neutru

Contele Alfred von Schlieffen, șeful marelui stat major german din 1891 pînă în 1906, fusese, asemenea tuturor ofițerilor germani, educat în spiritul preceptului lui Clausewitz[8]: „Inima Franței e între Bruxelles și Paris". O axiomă a frustrării, căci calea pe care o indica era interzisă, datorită neutralității belgiene, pe care Germania, alături de celelalte patru principale puteri europene, o garantase pentru totdeauna.

Convins că războiul era o certitudine și că Germania trebuie să-l ducă în condiții care să-i asigure cele mai mari șanse de victorie, Schlieffen se hotărî să nu admită ca obstacolul belgian să stea în calea țării sale. Dintre cele două categorii de ofițeri prusaci, „cefele de taur" și „taliile de viespe" el aparținea celei de-a doua.

Rece și distant în comportare, cu o față obosită, în care sclipea monoclul, era preocupat în mod exclusiv de profesiunea sa. Cînd, la sfîrșitul unei nopți de inspecție în Prusia răsăriteană, un adjutant îi atrăsese atenția asupra frumuseții rîului Pregel strălucind în razele soarelui ce răsărea, generalul îi aruncă o privire scurtă, severă și îi răspunse: „Un obstacol lipsit de importanță". Același lucru îl reprezenta, pentru el, neutralitatea belgiană.

Belgia neutră și independentă fusese creația Angliei, sau, mai degrabă, a celui mai capabil ministru de externe englez, lordul Palmerston (1830—1841 și 1846—1851 — *n.r.*). Coasta Belgiei reprezenta frontiera Angliei; pe cîmpiile Belgiei, Wellington (la Waterloo, în 1815 — *n.r.*), zdrobise cea mai puternică amenințare pentru Anglia de la Armada[9] încoace. În consecință, Anglia se hotărî să facă din acest petic de teritoriu deschis, ușor de traversat, o zonă neutră. Timp de nouă ani, dovedind stăpînire de sine și suplețe, neabătîndu-se niciodată de la scopul său, mobilizînd flota britanică ori de cîte ori era nevoie, Palmerston îi învrăjbi pe toți adversarii și reuși să obțină un tratat internațional ce consacra Belgia ca „un stat independent și pentru totdeauna neutru". Tratatul a fost semnat în 1839 de Anglia, Franța, Rusia, Prusia și Austria.

De cînd Franța și Rusia se uniseră în 1892 într-o alianță militară, era clar că patru din cei cinci semnatari ai tratatului belgian vor fi automat angajați — doi contra doi — în războiul plănuit de von Schlieffen. Clauzele alianței austro-germane obligau Germania să sprijine Austria în caz de conflict cu Rusia. Iar clauzele alianței dintre Franța și Rusia prevedeau ca ambele părți să pornească împotriva Germaniei, dacă vreuna din ele era implicată într-un „război defensiv" cu această țară. În virtutea acestor aranjamente, era inevitabil ca Germania, indiferent de războiul în care s-ar angaja, să fie obligată să lupte pe două fronturi, atît împotriva Rusiei cît și a Franței.

Rolul pe care-l va juca Anglia apărea nesigur; ea putea să rămînă neutră; după cum putea, dacă i se prezenta un motiv, să fie împotriva Germaniei. Că Belgia ar putea fi acest motiv nu era pentru nimeni un secret. În timpul războiului franco-prusac din 1870, cînd Germania era încă o putere în ascensiune, Bismarck fu destul de încîntat să reafirme, la sugestia Angliei, inviolabilitatea Belgiei.

Schlieffen era hotărît ca, în caz de război, să atace Franța prin Belgia. Argumentul său era „rațiunea militară". Într-un război pe două fronturi, scria el, „întreaga Germanie trebuie să se arunce asupra *unui singur* dușman, cel mai puternic, mai viguros și mai periculos, și acela nu poate fi decît Franța". Planul definitiv al lui Schlieffen, din 1906 — anul în care s-a retras — aloca șase săptămîni și șapte optimi din forțele Germaniei pentru a zdrobi Franța și numai o optime pentru a rezista la frontiera răsăriteană împotriva Rusiei, pînă cînd grosul trupelor urma să fie adus înapoi, pentru a face față celui de-al doilea inamic.

Alesese Franța în primul rînd pentru că Rusia putea să-i dejoace planul unei victorii rapide retrăgîndu-se pur și simplu înăuntrul spațiului ei imens și lăsînd Germania să se epuizeze într-o campanie fără sfîrșit, așa cum se întîmplase cu Napoleon. Franța era mai aproape și totodată mai rapidă în mobilizare. Armatelor germane și franceze le erau necesare două săptămîni pentru a-și completa mobilizarea, astfel că un atac masiv nu putea fi dezlănțuit decît în a cincisprezecea zi. Rusia — potrivit calculelor germane —, din cauza distanțelor ei uriașe, efectivelor foarte numeroase și rețelei sărace de căi ferate, avea nevoie de șase săptămîni pentru a putea lansa o ofensivă de amploare, în care timp Franța putea fi înfrîntă, după aprecierea lui Schlieffen.

Copiindu-l pe Hanibal

Riscul de a apăra Prusia Orientală, locul de baștină al iuncherimii și al Hohenzollern-ilor, cu numai nouă divizii era dificil de asumat, dar Frederic cel Mare spusese: „E preferabil să pierzi o provincie, decît să scindezi forțele cu care s-ar putea obține victoria". Nimic nu liniștește mai mult conștiința militarilor ca maxima unui mare general care nu mai e în viață.

Numai aruncînd forțe uriașe împotriva vestului, se putea termina repede cu Franța. După părerea lui Schlieffen, armatele ger-

---

[8] Karl von Clausewitz (1780—1831), general și teoretician militar prusac, fondatorul Academiei de război din Berlin (*n.r.*).

[9] Invincibila Armada, flota spaniolă socotită de neînvins, pe care a trimis-o Filip al II-lea, regele Spaniei, împotriva Angliei în 1588 (*n.r.*).

mane puteau ataca Franța cu sorți de izbîndă numai printr-o strategie de încercuire, folosind Belgia drept cale de trecere. Din punct de vedere pur militar, raționamentul său părea fără greș.

Armata germană, de un milion și jumătate de oameni, care avea să fie aruncată asupra Franței, era acum de șase ori mai mare decît cea din 1870 și avea nevoie de mult spațiu pentru a manevra. Fortărețele franceze, construite după 1870 de-a lungul frontierelor Alsaciei și Lorenei, îi împiedicau pe nemți să întreprindă un atac frontal la granița comună ambelor țări. Atîta vreme cît spatele frontului francez rămînea deschis, un asediu prelungit nu ar fi oferit posibilitatea de a angaja cu repeziciune dușmanul într-o luptă de nimicire. Numai prin învăluire, putea fi Franța atacată pe la spate și distrusă. Dar la ambele capete ale liniilor franceze se aflau teritorii neutre — Elveția și Belgia. Nu era destul spațiu pentru ca uriașa armată germană să înconjoare armatele franceze și să rămînă totuși în limitele teritoriului Franței. Nemții realizaseră acest lucru în 1870, cînd ambele armate erau mici, dar acum se punea problema deplasării unei armate de milioane de oameni, pentru încercuirea unei armate de alte cîteva milioane. Spațiul, șoselele și căile ferate erau esențiale. Cîmpiile netede ale Flandrei dispuneau de ele. Belgia oferea atît locul pentru o manevră de învăluire — formula lui Schlieffen pentru victorie — cît și calea pentru a evita un atac frontal — formula lui pentru dezastru.

Pentru a obține o victorie decisivă, Schlieffen se fixase asupra unei strategii folosite de Hanibal în bătălia de la Cannae. Generalul care-l fascina pe Schlieffen era mort de foarte multă vreme. Două mii de ani trecuseră de la dubla încercuire a romanilor la Cannae de către armatele lui Hanibal, rămasă clasică. Tunul și mitraliera înlocuiseră arcul, săgețile și buzduganul, scria Schlieffen, „dar principiile strategiei rămîn neschimbate. Obiectivul principal nu-l constituie atacul frontal asupra inamicului. Esențialul este să zdrobești flancurile dușmanului... și să desăvîrșești distrugerea lovindu-i spatele". Sub Schlieffen, încercuirea deveni fetișul marelui stat major german, iar atacul frontal anatema lui.

Primul plan al lui Schlieffen care includea violarea neutralității Belgiei a fost formulat în 1899. El prevedea traversarea Belgiei, pe la est de Mosella. Devenit tot mai amplu în fiecare an, planul ajunsese în 1905 la o vastă mișcare de întoarcere pe aripa dreaptă, prin care armatele germane urmau să traverseze Belgia de la Liège la Bruxelles, înainte de a o lua spre sud, unde ar fi avut avantajul cîmpiilor întinse ale Flandrei, pentru a se îndrepta spre Franța. Totul depindea de o victorie rapidă asupra Franței și chiar marșul lung de învăluire prin Flandra ar fi luat mai puțin timp decît un asediu al fortărețelor de la frontiera comună.

Schlieffen și statul său major nu credeau că Belgia va lupta și că se va alătura, cu cele șase divizii ale sale, armatelor franceze. Cînd cancelarul Büllow, discutînd problema cu Schlieffen, în 1904, îi reaminti de avertismentul lui Bismarck, care subliniase că era împotriva „bunului simț elementar" să mai adaugi un alt dușman forțelor ostile

Marte este vorace: carnea de tun a soldaților nu-i mai ajunge, el consumă vieți de femei și copii

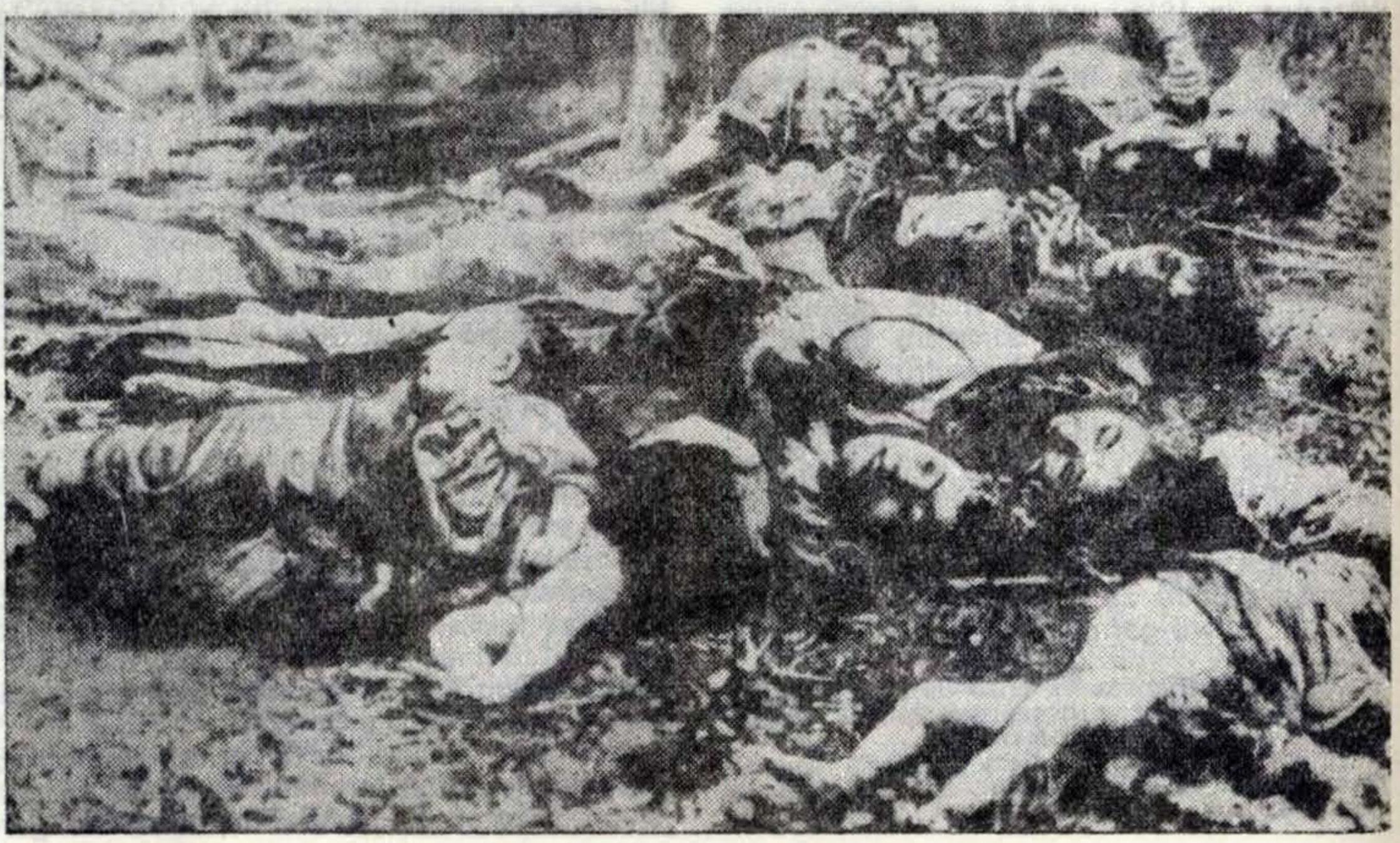

Plutonul de execuție și-a încheiat misiunea

Germaniei, Schlieffen își răsuci de cîteva ori monoclul, după cum îi era obiceiul, și spuse: „Bineînțeles. N-am devenit mai proști de atunci. Dar Belgia nu va rezista prin forța armelor ; se va mulțumi să protesteze".

După ce ieși la pensie, în 1906, Schlieffen își petrecu ultimii ani scriind, în continuare, despre Cannae, îmbunătățindu-și planul, întocmind memorii după care să se călăuzească succesorii săi ; în 1913, în vîrstă de optzeci de ani, muri murmurînd înainte de a-și da ultima suflare : „lupta trebuie să înceapă. Totul e să fie întărit flancul drept".

Urmașul său, melancolicul general von Moltke, era întrucîtva pesimist. Îi lipsea hotărîrea lui Schlieffen de a-și concentra întreaga forță într-o singură acțiune. Dacă motto-ul lui Schlieffen era : „Fii îndrăzneț ! Fii îndrăzneț !", al lui Moltke era „Dar nu prea îndrăzneț !" Îl preocupau atît slăbiciunea flancului stîng care trebuia să lupte cu francezii, cît și slăbiciunea efectivelor calculate să apere Prusia Orientală împotriva rușilor. Discută chiar cu marele său stat major oportunitatea unui război defensiv împotriva Franței, dar respinse ideea, întrucît lua germanilor orice posibilitate „de a lupta cu dușmanul pe propriul său teritoriu". Statul major fu de acord că invazia Belgiei va fi „pe deplin justificată și necesară", deoarece războiul va fi dus pentru „apărarea și existența Germaniei". Planul lui Schlieffen fu menținut, iar Moltke se consolă cu gîndul — cum spunea în 1913 — că „trebuie să aruncăm la coș toate banalitățile despre așa-zisa responsabilitate a agresorului... E suficientă victoria pentru a justifica războiul". Dar ca să fie sigur în toate zonele de operații, lua în fiecare an forțe din flancul drept, pentru a le atașa celui stîng, încălcînd astfel crezul exprimat de Schlieffen pe patul său de moarte.

Obsesiile strategilor francezi

Strategia franceză nu ignora amenințarea unei încercuiri de către flancul drept german. Dimpotrivă, statul major francez era convins că, de fapt, cu cît mai puternic va fi flancul drept al nemților, cu atît mai slab va fi centrul și flancul stîng, unde armatele franceze plănuiau să efectueze o străpungere. Strategia franceză întorcea spatele frontierei belgiene, îndreptîndu-se cu fața spre Rin. În vreme ce nemții urmau să facă un mare ocol pentru a cădea în coasta flancului francez, francezii puneau la cale o ofensivă cu două vîrfuri de atac, care să străpungă centrul și aripa stîngă a nemților, de ambele părți ale regiunii germane fortificate de la Metz. Printr-o victorie decisivă repurtată acolo, urma ca flancul drept al nemților să fie despărțit de baza sa, devenind astfel inofensiv. Era un plan îndrăzneț, născut dintr-o idee obsedantă — ideea redresării Franței după umilința de la Sedan.

Prin clauzele tratatului de pace impus de Germania la Versailles, în 1871, Franța a avut de suportat amputări, despăgubiri și trupe de ocupație.

Anexarea Alsaciei și Lorenei, căreia Bismarck i s-a opus, spunînd că va fi călcîiul lui Ahile al noului imperiu german, a fost cerută de bătrînul Moltke și de statul său major. Ei insistară, și-l convinseră pe împărat, ca provinciile de frontieră, inclusiv Metz, Strasburg și creasta Vosgilor să fie alipite Germaniei, pentru a pune Franța, din punct de vedere geografic, pentru totdeauna în defensivă. Adăugară la aceasta o despăgubire zdrobitoare, de cinci miliarde de franci, care să doboare Franța timp de o generație și instalară o armată de ocupație pînă ce suma va fi plătită. Printr-un efort uriaș, francezii reușiră să achite suma în trei ani.

Amintirea Sedanului apăsa constant, ca o umbră neagră, conștiința franceză : *„N'en parlez jamais ; pensez-y toujours"* („Nu vorbiți niciodată despre Sedan ; gîndiți-vă mereu la el"), îi sfătuise Gambetta pe francezi. Timp de mai bine de patruzeci de ani, ideea unei noi confruntări a fost unicul factor într-adevăr fundamental al politicii franceze. În anii următori lui 1870, instinctul și carențele militare au impus Franței o „strategie a fortăreței". Franța se înconjură cu un sistem de tabere militare și forturi legate între ele. Două linii fortificate, Belfort-Epinal și Toul-Verdun, păzeau frontiera răsăriteană, în timp ce o alta, Maubeuge-Valenciennes-Lille, păzea jumătatea vestică a frontierei belgiene ; golurile dintre ele trebuiau să atragă forțele cotropitoare.

Pentru Germania, 1870 nu constituise o reglementare definitivă. Supremația germană nu se impunea încă Europei, o dată cu proclamarea imperiului german în Sala Oglinzilor de la Versailles. Franța nu era zdrobită ; imperiul francez se extindea în Africa de Nord și Indochina ; lumea artelor, a frumosului și a eleganței continua să se închine Parisului. Nemții erau încă roși de gelozie față de țara cucerită.

Pentru a spune despre cineva că îi merge bine, un proverb german arăta că „o duce ca Dumnezeu în Franța". În același timp, Franța era socotită decadentă din punct de vedere cultural și slăbită din pricina democrației. „Este imposibil ca o țară care a avut patruzeci și doi de miniștri de război în patruzeci și trei de ani să fie în stare într-adevăr să lupte", declara profesorul Hans Delbrück, istoricul de frunte al Germaniei. Socotindu-se superiori în ceea ce privește sufletul, puterea, energia, industria și virtutea națională, nemții simțeau că merită să domine Europa. Opera începută la Sedan trebuia desăvîrșită.

„*Les réserves, c'est zéro*" (Rezervele nu au nici o valoare — *n.r.*), suna o clasică dogmă a corpului ofițeresc francez. Cei care își terminaseră serviciul militar obligatoriu, avînd vîrsta între douăzeci și trei și treizeci și patru de ani, erau considerați rezerviști. La mobilizare, categoriile cele mai tinere completau unitățile militare regulate destinate frontului ; cu ceilalți, se alcătuiau regimente, brigăzi și divizii de rezerviști, după districtele geografice unde se aflau. Erau considerați buni numai pentru munca din spatele frontului sau pentru a forma trupe auxiliare. Disprețul armatei regulate pentru rezerviști, pe care îl împărtășeau și partidele de dreapta, creștea și datorită aversiunii față de principiul „poporului sub arme". A amesteca rezervele cu diviziile active însemna a slăbi forța de șoc a armatei. Se afirma că numai pe armata activă te poți bizui cînd e vorba de apărarea țării.

În schimb, partidele de stînga, avînd în față imaginea generalului Boulanger[10] călare, asociau armata cu loviturile de stat și considerau că principiul „poporului sub arme" era singura garanție a Republicii. Ele susțineau că în cîteva luni de instrucție orice cetățean ar fi apt să lupte și se opuneau violent prelungirii serviciului militar la trei ani. Armata reclama această reformă în 1913 nu numai pentru a egala durata serviciului militar din armata germană, dar și pentru motivul că, cu cît va avea mai mulți oameni la instrucție, la momentul oportun, cu atît mai puțin va trebui să se bizuie pe rezerviști. După dezbateri tumultuoase, care avură un efect dăunător, de divizare a țării, legea celor trei ani fu promulgată, în august 1913.

Disprețul față de rezerviști era sporit și de noua doctrină a ofensivei, despre care se credea că este exclusiv pe măsura trupelor active. Pentru a realiza irezistibila străpungere printr-un „atac impetuos", simbolizat de șarja la baionetă, calitatea esențială era elanul. Or, spunea corpul ofițeresc, nu puteai să te aștepți la elan din partea unor oameni așezați, la casa lor, cu obligații de familie ; rezerviștii amestecați cu trupele active ar fi dus la formarea unei „armate decadente", lipsite de voința de a învinge.

Englezii adoptară după războiul cu burii culoarea kaki, iar nemții erau pe cale să schimbe albastrul prusac în cenușiu-închis. Cît despre soldații francezi, ei purtau încă în 1912 aceleași vestoane albastre, completate de chipiuri și pantaloni roșii pe care le purtaseră în 1830, cînd bătaia gloanțelor nu depășea două sute de pași și cînd armatele, luptînd corp la corp, nu aveau nevoie să se camufleze. Vizitînd frontul balcanic, în 1912, Messimy, ministrul de război francez în acea epocă, văzu cît de avantajați erau bulgarii datorită uniformelor lor închise la culoare și se întoarse acasă, hotărît să-l facă pe soldatul francez mai puțin vulnerabil. Proiectul său de a-l îmbrăca în albastru-cenușiu sau verde-cenușiu iscă însă o furtună de proteste. Orgoliul militar era la fel de intransigent fie că era vorba de a înlocui pantalonii roșii, fie că se punea problema adoptării tunurilor grele. Din nou era pus în joc prestigiul armatei. A-l îmbrăca pe soldatul francez într-o culoare spălăcită, lipsită de glorie, însemna a realiza cele mai absurde speranțe ale dreyfusarzilor și francmasonilor. A da de o parte „tot ce este culoare, tot ce dă soldatului un aspect de vioiciune", scria *Echo de Paris* „înseamnă a merge împotriva gustului francez și a menirii militare a Franței". Messimy atrase atenția că cele două noțiuni nu sînt sinonime, dar oponenții săi se arătară neînduplecați. La o audiere parlamentară, un fost ministru de război, d-l Etienne, vorbi în numele Franței :

„Să eliminăm pantalonii roșii ? strigă el. Niciodată ! *Le pantalon rouge c'est la France*" (Pantalonul roșu înseamnă Franța — *n.r.*).

„Acest atașament orb și prostesc pentru cea mai țipătoare dintre toate culorile, scria mai tîrziu Messimy, va avea consecințe grave".

Un ministru de război corupt

În ce privește pregătirile de război, regimul țarist era personificat de ministrul său de război, generalul Suhomlinov, un bărbat mic de statură, grăsuliu, de peste

---

[10] Georges Boulanger, general aventurier francez (1837—1891). A încercat să restaureze monarhia printr-o lovitură de stat (*n.r.*).

Bătălia de la Marna va rămîne pe veci înscrisă în cărțile de istorie. Cadavrele sînt însă anonime

șaizeci de ani, viclean și indolent, mare amator de plăceri, despre care colegul său, ministrul de externe Sazonov, spunea : „E foarte greu să-l faci să muncească, dar să-l determini să spună adevărul e aproape imposibil !" Fiind decorat cu crucea Sf. Gheorghe în războiul din 1877 împotriva turcilor, cînd se dovedise un curajos ofițer de cavalerie, Suhomlinov era convins că toate cunoștințele militare dobîndite atunci constituiau valori permanente. Ca ministru de război, reproșa profesorilor de la școala de stat major interesul manifestat față de „inovații" ca recunoașterea superiorității puterii de foc față de sabie, lance și șarja la baionetă. Spunea că la auzul cuvintelor „război modern" era cuprins de un sentiment de amărăciune. „Războiul este așa cum a fost... toate aceste lucruri nu sînt decît niște inovații vicioase. Uitați-vă la mine, de pildă ; nu am citit nici un manual militar în ultimii douăzeci și cinci de ani". În 1913, concedie cinci profesori de la școala de stat major, deoarece continuaseră să predice erezia tacticii armelor de foc.

Fotoliile ministeriale, numirile și destituirile fiind, în întregime, la discreția capricioasă a țarului, Suhomlinov reușise să cucerească și să păstreze favorurile acestuia, fiind în același timp lingușitor și distractiv, avînd grijă să evite, prin povestioare nostime și tot felul de bufonerii, dezbaterea problemelor serioase și neplăcute, și să-l cultive cu grijă pe „prietenul" Rasputin. Drept urmare, se dovedi imun față de acuzațiile de corupție și incompetență, față de un scandalos și senzațional divorț și chiar față de o și mai răsunătoare afacere de spionaj.

Doamna Suhomlinov era ahtiată după rochii comandate la Paris, restaurante somptuoase și recepții. Pentru a-i satisface extravagațele, Suhomlinov deveni un practician al artei notelor de plată. Încărcă guvernul cu cheltuieli de deplasare pentru echipaje trase de cai, în vreme ce în realitate călătorea cu trenul. Reuși să depună la bancă 702 737 de ruble în șase ani, vreme în care salariul său totalizase 270 000 de ruble. În această norocoasă afacere fu ajutat de un anturaj care-i împrumuta bani în schimbul unor permise militare de liberă trecere, invitații la manevre și alte forme de spionaj. Unul dintre membrii anturajului, un austriac, pe nume Altschiller, care fusese primit ca prieten intim în casa și cabinetul ministrului — unde, de altfel, documentele zăceau la vedere —, fu demascat după plecarea lui, în ianuarie 1914, ca principal agent al Austriei în Rusia. Un altul era bine cunoscutul colonel Miasoedev, considerat amantul doamnei Suhomlinov ; deși numai șef al poliției feroviare de frontieră, era posesorul a cinci decorații germane și fusese onorat de către Kaiser cu o invitație la masă, la cabana imperială de vînătoare din pădurea Rominten chiar de lîngă graniță. Nu a surprins pe nimeni faptul că Miasoedev a fost suspectat de spionaj. Arestat și judecat în 1912, a fost achitat în urma intervenției personale a lui Suhomlinov, dîndu-i-se posibilitatea să-și reia funcția pînă în primul an al războiului, inclusiv. În 1915, cînd protectorul său își pierdu, în sfîrșit, postul în urma înfrîngerilor rusești, fu ares-

(continuare în pag. 198)

Aversul talerului lui Despot Vodă din 1562

DESPOT VODĂ

ȘI

HERALDICA

Destăinuirile unei steme

OCTAVIAN ILIESCU
șeful Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R.

Patru veacuri încheiate au trecut de la săvîrșirea domniei — pe cît de efemeră, pe atît de bogată în proiecte grandioase, rămase neîmplinite și care au adus o notă aparte în istoria Moldovei, — a lui Iacob Heraclide, supranumit Despot Vodă (1561—1563). A fost un om al Renașterii, cu mintea ascuțită, foarte învățat, stăpînit de o ambiție fără margini și neținînd seama de realități. Personalitatea bizară a condotierului cărturar, ajuns pe tronul Moldovei după ce a străbătut de două ori Europa de la un capăt la altul, a lăsat o adîncă impresie asupra contemporanilor săi. Dovadă în acest sens sînt și cele cîteva biografii care i-au fost închinate după moarte. Dar atît planurile politice, cît și încercările sale de înnoire umanistă a culturii Moldovei au avut aceeași soartă, prăbușindu-se o dată cu scurta domnie a celui care le-a urzit.

BOURUL ȘI CORBUL

Și în numismatica Moldovei au fost înregistrate în zilele lui Despot Vodă tendințe înnoitoare. Avînd nevoie grabnică de bani pentru plata mercenarilor săi, Despot a bătut, pentru prima oară în această țară, monede de mare valoare intrinsecă : ducați de aur, taleri și orți (1/4 taleri) de argint, despoind în acest scop mănăstirea Slatina de odoarele dăruite acesteia de către rivalul său, Alexandru Lăpușneanu. E cunoscut și numele meșterului care a bătut aceste monede, unice în istoria economiei monetare a Moldovei : îl chema Wolfgang Lupu Sasu, din cronicile moldovenești, și era de felul lui din Transilvania. Alături de dinarii de argint și „mangîrii" de aramă — bani mărunți, destinați circulației locale —, ducații, talerii și orții lui Despot Vodă alcătuiesc un sistem monetar bine închegat, de tip occidental, așa cum n-a mai avut Moldova niciodată, nici înainte și nici după domnia acestui voievod.

Din punct de vedere iconografic, toate aceste monede prezintă o seamă de caracteristici demne de cel mai viu interes. Astfel, *mangîrii de aramă* (denumiți astfel după monedele divizionare otomane, bătute din același metal), emiși în anul 1562, poartă pe avers efigia lui Despot Vodă ; iar pe revers stema Moldovei : capul de bour, cu o stea între coarne, în dreapta aflîndu-se semiluna, iar în stînga o rozetă.

Dinarii de argint, cu anii de emisiune 1562 și 1563, reproduc aidoma monedele ungurești de aceeași valoare, bătute cu mult înainte de către Matei Corvin (1458—1490) ; ele au deci pe avers scutul unguresc cu corbul Corvineștilor, iar pe revers

Sigiliul lui Despot Vodă (1560)

e înfățișată Madona cu pruncul în brațe. Adoptarea tipului unguresc a fost determinată de intenția voievodului emitent de a pune în circulație o monedă care să fie primită, în egală măsură, atît în Moldova cît și în Transilvania.

Orții de argint, cunoscuți astăzi într-un singur exemplar, cu data de emisiune 1563, au pe avers bustul încoronat al lui Despot spre dreapta, iar pe revers capul de bour cu un inel în nări, avînd între coarne o stea, în dreapta o rozetă, iar în stînga semiluna. Modul neobișnuit în care este redat capul de bour — cu un inel în nări — denotă o influență a heraldicii poloneze contemporane, care cunoaște cîteva exemple similare.

Talerii de argint și *ducații de aur* au, de asemenea, pe avers efigia lui Despot Vodă, îmbrăcat în armură și purtînd coroana — veritabil portret și nu o simplă imagine convențională, schematizată —, iar pe revers o stemă cuprinzînd numeroase elemente heraldice, al căror sens nu a fost cercetat pînă în zilele noastre. Astfel, talerul emis în 1562, păstrat astăzi într-un exemplar, probabil unic, în colecția Cabinetului numismatic al Academiei Republicii Socialiste România, prezintă o acvilă bicefală încoronată, purtînd pe piept un cartuș împărțit în 16 cartiere, grupate patru cîte patru. În centru, așa cum se vede, figurează pretutindeni capul de bour).

Ducatul de aur din 1563 are stema redusă la următoarele elemente : acvila bicefală încoronată, purtînd pe piept un cartuș împărțit în patru.

Și aici, în centru tuturor cartierelor, se află capul de bour.

În *sfîrșit*, *talerul de argint* din 1563 are aceeași stemă ca și talerul din emisiunea anterioară, cu deosebirea că crucea simplă e înlocuită cu o cruce dublă, avînd brațul inferior oblic.

„CAVALER AURATUS ȘI CONTE PALATIN"

Deși ducații și talerii lui Despot Vodă au preocupat de timpuriu pe numismați, totuși nimeni nu a căutat pînă astăzi să descopere semnificația tuturor motivelor heraldice. Au vreo semnificație elementele care intră în componența stemei figurate pe aceste monezi, și în acest caz, care este înțelesul ce li se poate atribui ? Este ceea ce vom încerca să deslușim în rîndurile ce urmează.

De la început, e locul să formulăm cîteva observații, spre a fixa limitele discuției noastre. În primul rînd, trebuie să excludem posibilitatea unei inițiative a meșterului monetar în alegerea și distribuirea elementelor heraldice ale complicatelor steme ce sînt reprezentate pe ducați și mai ales pe taleri. Voievodul însuși a hotărît ce trebuie să cuprindă aceste steme, după cum tot el

a indicat cum avea să i se reproducă efigia : cu coroană, purtînd armura, ținînd în cazul talerilor, spada și globul cu crucea.

În al doilea rînd, oricît de fanteziste ar fi elementele care intră în componența acestor steme, considerăm că ele trebuie să aibă o semnificație precisă, reprezentînd fie pretenții dinastice, fie o concretizare, în limbaj heraldic, a titlurilor nobiliare purtate de cel în cauză.

Un document publicat acum patru decenii de către Andrei Veress ne-a oferit în mod surprinzător cheia acestei enigme heraldice. Este vorba de o diplomă emisă la Bruxelles la 22 octombrie 1555, prin care împăratul romano-german Carol Quintul confirmă lui Heraclide Iacob Basilicos, „despot de Samos, principe de Paros, al Doridei și al altor insule, cavaler *auratus* și conte palatin", dreptul de a purta un blazon de familie, descris cu multă minuțiozitate și ale cărui elemente heraldice au fost indicate cu siguranță de către beneficiar însuși. Printre aceste elemente se numără : un templu cilindric, un arbore de laur colorat natural, un șarpe verde cu pete albastre, un leu roșu, un pește de mare, ținînd în gura deschisă un inel de aur cu o piatră gravată. Deasupra scutului, care conține elementele menționate, un coif încoronat are în creștet un cap de leu, iar deasupra întregii steme deviza în limba greacă : *Samos ornithon gala ferei*, adică : „Samosul produce lapte de pasăre".

CHEIA ENIGMEI : PEȘTELE CU INELUL ÎN GURĂ

Acvila bicefală din vîrful scutului este simbolul imperiului romano-german ; dreptul de a o adăuga la blazonul său i-a fost acordat lui Despot în urma conferirii titlurilor de cavaler și conte palatin al acestui imperiu. O vom regăsi pe monedele sale, atît pe ducați cît și pe taleri.

Celelalte elemente heraldice, descrise în diploma imperială din 1555, apar și în stema de pe ducați și taleri și reprezintă așa-zisele *arme strămoșești* ale lui Despot, făcînd aluzie la titlurile pe care le purta Iacob Heraclide în 1555 : despot de Samos, principe de Paros, al Doridei și al altor insule.

Ce legătură există între aceste simboluri heraldice și insulele grecești amintite ? Dezlegarea ne-a dat-o peștele cu inelul în gură. Se știe că în 1558, Despot a tipărit la Brașov arborele său genealogic, menit să-i legitimeze și acțiunile pe care urmărea să le întreprindă în Moldova. Printre pretinșii săi ascendenți figurează și Polycrate, tiranul insulei Samos (540—522 î.e.n.), care, după o guvernare plină de succese, și-a pierdut viața, fiind crucificat de către satrapul persan Oroetes.

După o mărturie a lui Herodot, transpusă de Schiller în cunoscuta sa baladă *Der Ring des Polykrates* (1797), văzînd că tiranului îi mergea totul din plin, prietenul său, regele Amasis al Egiptului, l-a sfătuit să potolească invidia zeilor și să renunțe la un lucru foarte prețios, la care ținea mult. Ascultîndu-i sfatul, Polycrate a aruncat în mare un inel de aur cu un smarald de mare preț, gravat de un artist vestit ; această piatră îi servea ca pecete. Inelul a fost însă regăsit într-un pește de mare și adus de un pescar la masa lui Polycrate. Era un semn că zeii nu acceptau sacrificiul oferit și curînd după aceea tiranul insulei Samos își sfîrșea zilele la Magnesia.

Putem deci admite că peștele cu inelul în gură din stema lui Despot reprezintă o aluzie străvezie la acest tiran din Samos, pretinsul său strămoș. Aceeași semnificație o are, probabil, și crucea care apare, în două rînduri, pe talerii lui Despot, reamintind moartea tragică a lui Polycrate.

Turnul de cetate, descris în diploma imperială ca *templum* și nu *turris*, ar putea reprezenta celebrul templu al Herei (Heraion) din insula Samos, înfrumusețat de Polycrate însuși ; observăm însă că acest edificiu era de formă pătrată și nu cilindrică. Ar mai putea fi vorba de templul lui Apollo Triopius din Cnidos, în Dorida antică, regiunea cuprinzînd insula cu același nume, care figurează, de asemenea, în titulatura lui Despot.

Pe aceeași linie a interpretării mobilelor heraldice din stema acestui voievod vom constata că atît leul cît și arborele de laur, cu sau fără șarpele încolăcit în jurul tulpinei, sînt atribute ale lui Apollo, zeu adorat sub diferite ipostaze și epitete în insulele ioniene, la Samos, Paros și Cnidos. Prezența acestor simboluri în descrierea făcută de diploma imperială acordată lui Despot capătă astfel o explicație firească.

TITLURI IMAGINARE ȘI RUDENII NĂSCOCITE

Începînd din 1560, Despot își îmbogățește blazonul, adăugîndu-i în centru, peste tot, un scut cu capul de bour. Această completare este documentată pentru prima oară de sigiliul său, aplicat pe scrisoarea adresată la 29 noiembrie 1560, din Kosice, senatului orașului Löcse. În acest mod, Iacob Heraclide, după ce, prin arborele genealogic, tipărit la Brașov cu doi ani în urmă, afișase legăturile sale de rudenie (pe de-a întregul născocite) cu Doamna Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu, își afirmă acum pe față pretențiile la tronul Moldovei. În schimb, pe ducații și talerii lui, capul de bour era o prezență firească, pe stema unui voievod al Moldovei.

Am văzut că stema de pe taleri e mult mai dezvoltată ; astfel, acvila bicefală a imperiului romano-german apare nu numai purtînd scutul, așa cum e pe ducați, ci și în scut, ca mobilă heraldică (de două ori). Un element nou heraldic este și scutul scar-

Reversul talerului lui Despot Vodă din 1562 în care apar toate motivele heraldice ale aventurosului domn

telat figurat în două rînduri, atît pe talerul din 1562 cît și pe cei emis în anul următor. Printre elementele noi, scutul scartelat (împărțit în patru) reproduce, în general vorbind, stema lui Alexandru Lăpușneanu (care deriva la rîndul ei dintr-o stemă mai veche, a lui Ștefan cel Mare), ceea ce consfințește în limbaj heraldic înrudirea cu dinastia domnitoare a Moldovei, ale cărei drepturi și le arogă.

Coroana cu două rozete suprapuse care apare pe stema de pe taleri trădează poate planul lui Despot, cunoscut, de altfel, din izvoare, de a reuni sub sceptrul său și Țara Românească.

Prin urmare, stema de pe ducații de aur și talerii de argint ai lui Despot Vodă simbolizează pe de o parte titluri imaginare, însușite în 1555 sau poate mai înainte — despot de Samos, principe de Paros și al Doridei —, reprezentînd pe de altă parte stăpînirea Moldovei — capul de bour — ori pretinsa înrudire cu dinastia acestei țări — scutul scartelat, asemănător celui de pe monedele lui Alexandru Lăpușneanu. În același timp, aluziile la inelul lui Polycrate sau la cultul lui Apollo dovedesc întinsele cunoștințe de istorie antică și de mitologie ale lui Despot. Privită sub acest aspect, stema de pe ducații și talerii bătuți la Suceava sub domnia acestui voievod poate fi considerată, pe bună dreptate, ca un ecou renascentist al culturii umaniste în Moldova celui de-al XVI-lea veac, în deplină concordanță cu alte manifestări de același gen ale aceleiași zbuciumate domnii.

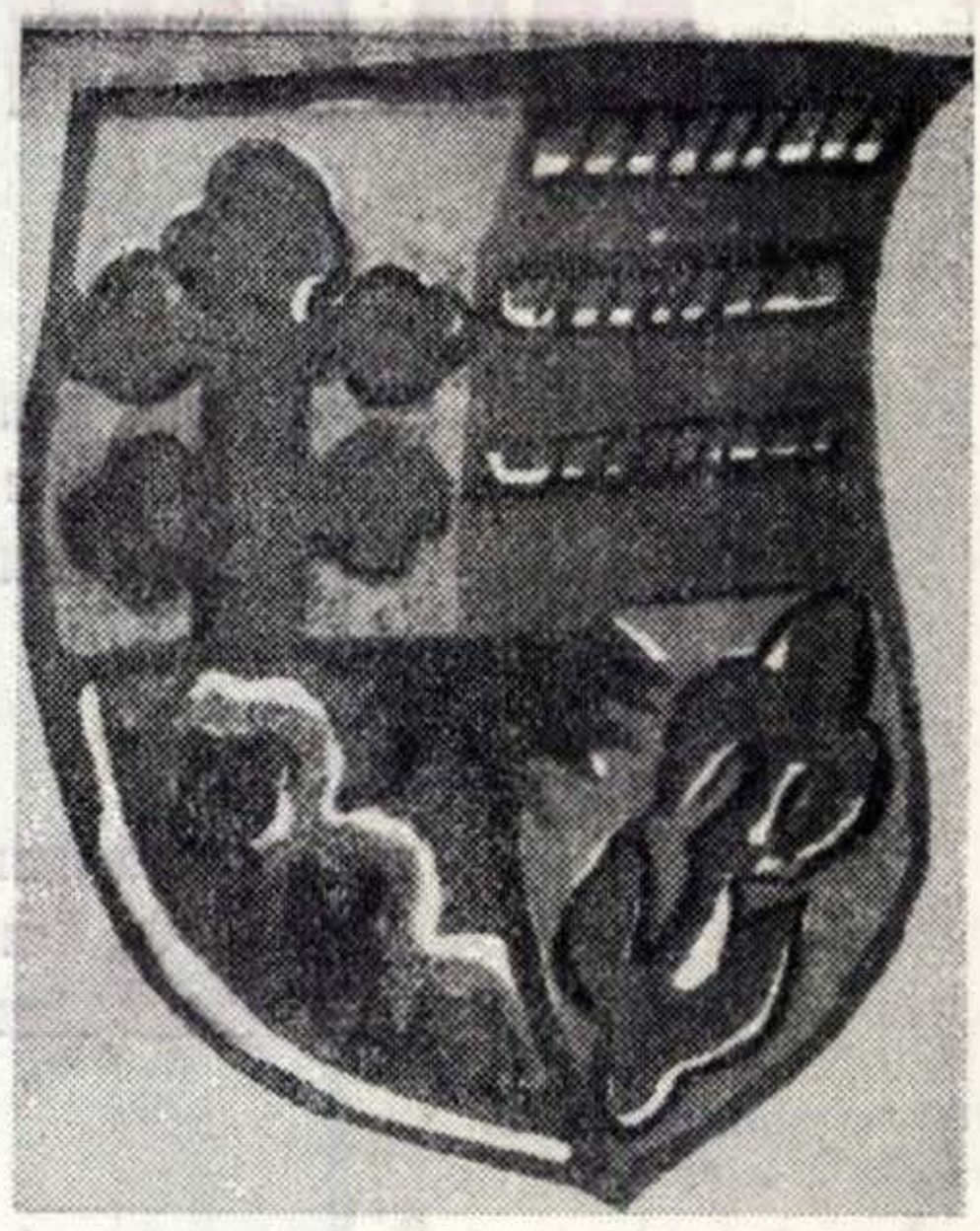

Stema lui Ștefan cel Mare de pe Evangheliarul *de la mănăstirea Zografu (1502)*

LUNA CINCI MILENII DE VISE

In istoria civilizaţiei umane, cerul şi astrele lui au fost mai întîi contemplate, temute şi adorate, fără a fi înţelese. Apoi, treptat, omul a izbutit să pătrundă tot mai bine natura lumii cosmice şi a corpurilor cereşti, prin puterea ştiinţei; a făcut-o cu pasiune, pe un drum de loc lin, presărat cu martiri. Dar această cunoaştere de la distanţă, oricît de extraordinară, nu l-a mulţumit.

I. M. ŞTEFAN

Thot, unul din numeroşii zei lunari ai antichităţii

„Pămîntul este leagănul raţiunii. Dar nu trebuie să rămîi veşnic în leagăn".

Aceste cuvinte, pe jumătate glumeţe şi pe jumătate optimiste, datează de la începutul secolului, iar autorul lor este Konstantin Eduardovici Ţiolkovski, savant autodidact şi unul dintre fondatorii astronauticii moderne. Considerat un utopist de cei mai mulţi dintre contemporanii săi, Ţiolkovski credea în posibilitatea înfăptuirii practice a zborului cosmic, dar nu înainte de sfîrşitul secolului XX. Realitatea zilelor noastre, înaintarea explozivă a ştiinţei şi tehnicii, au scurtat considerabil termenul.

Zeii sînt contra

De mult rîvneşte omul să zboare în spaţiul cosmic şi, în primul rînd, să atingă fascinantul astru argintiu, cel pe care barzii îl cîntă mereu, asemenea lui Coşbuc :

Iat-o ! Plină despre munte
Iese luna din brădet
Şi se-nalţă, încet-încet,
Gînditoare ca o frunte
De poet.

De cînd ? Încă înainte de anul marii premiere selenare, mulţi au răspuns că visul a prins contur în vestitele romane ale lui Jules Verne şi H. G. Wells, din veacul trecut, sau cel mult o dată cu povestirea călătoriei spre Lună şi Soare scrisă de înţeleptul Cyrano de Bergerac, acum cîteva veacuri.

De fapt, începuturile sînt mult mai îndepărtate. La *British Museum* din Londra, pot fi studiate cele cîteva mii de plăci de lut ars, provenind din Biblioteca regelui asirian Asurbanipal (668-626 î.e.n.). Pe cîteva dintre ele este înscrisă povestea regelui Etan, care a domnit cu mult înainte de ctitorul bibliotecii. Legenda spune că Etan ar fi pornit spre Lună şi s-ar fi ridicat atît de sus, încît Pămîntul i-a apărut ca „o pîine într-un coş",

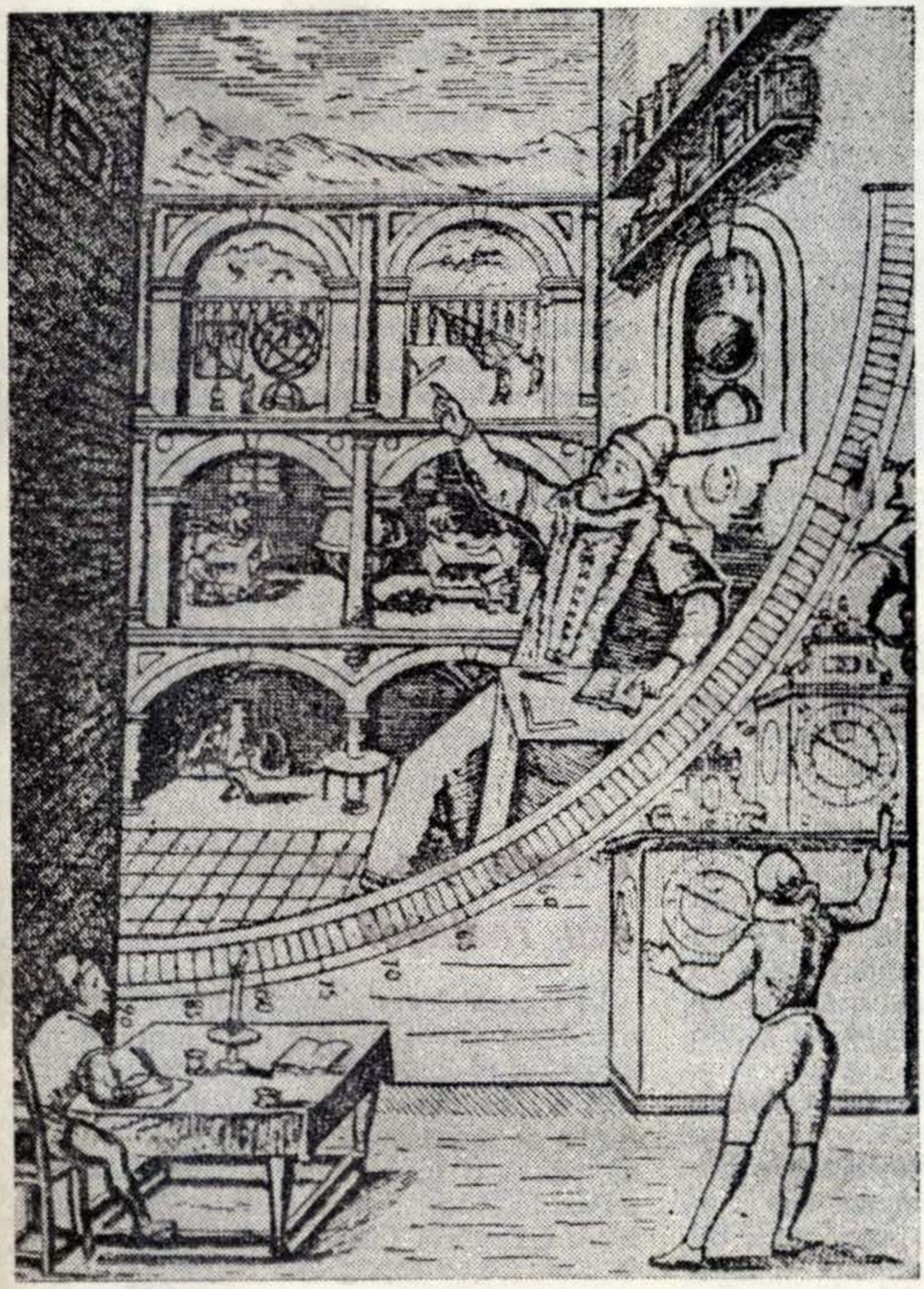

Observator astronomic medieval

Apoi a dispărut pentru totdeauna. Faptul s-ar fi petrecut cu 3200 de ani înaintea erei noastre. Ceea ce înseamnă că zborul efectiv al omului în Lună, din zilele noastre, răsplătește mai bine de cinci milenii de visare și încredere în forța pămînteanului.

Legende ca cea a lui Etan nu sînt puține în antichitate. *Bhagavadgita*, episod al epopeii sanscrite *Mahabharata* (probabil secolul V î.e.n.), cel mai reprezentativ monument al literaturii hinduse, descrie zboruri spre Lună și cuprinde „sfaturi" pentru cei ce vor să ajungă acolo. O serie de popoare antice erau considerate „descendente" ale unor seminții coborîte și ele din Lună. Să nu uităm nici de o altă legendă, referitoare la Alexandru Macedon, care ar fi încercat, zice-se, să cucerească lumea cosmică : el ar fi fost însă întors din drum de *„o pasăre cu chip de om"*, care l-ar fi avertizat că asemenea călătorii sînt *„potrivnice voinței zeilor"*.

Una din cele mai frumoase povestiri cu subiect cosmic din antichitate este *O istorie adevărată* a scriitorului și filozofului ateu grec *Lucian din Samosata (125-192 e.n.)* Eroul povestirii sale, Menip, își vede corabia ridicată în văzduh de un vînt puternic și ajunge astfel pînă în Lună. *„Eram de șapte zile și de tot atîtea nopți în călătoria noastră aeriană — povestește Menip — cînd am zărit, în a opta zi, un fel de Pămînt, aidoma unei insule mari, strălucitoare, de forma unei bile, care răspîndea în juru-i o lumină puternică. Ne-am îndreptat spre această insulă, am acostat, am coborît pe țărm ; cînd am privit în jur, am constatat că e locuită și cultivată"*. În Lună, Menip întîlnește niște făpturi stranii, care călăresc pe vulturi cu trei capete și au aripi de lungimea unor catarge.

Diogenes Laertius susținea cu convingere că marele filozof Heraclit ar fi cunoscut personal un locuitor al Lunii. Scrierile antichității conțin de altfel multe descrieri de călătorii extraterestre, ca și legende ale coborîrii unor făpturi cosmice pe Pămînt. E vorba, desigur, de creații fantastice, dar oare nu există în toate acestea și un sîmbure de adevăr ? Paleoastronautica este astăzi la ordinea zilei. Argumentele ei — construcții datînd de 10—20 000 de ani, de dimensiuni gigantice, desene de făpturi aducînd cu astronauții, descoperite într-o serie de peșteri etc. — nu sînt respinse aprioric de toți cercetătorii. În fond, de ce făpturi raționale de pe alte planete nu ar fi putut face, într-un trecut foarte îndepărtat, ceea ce facem noi azi ?

Ce credeau oamenii din vechime despre Lună ?

În primul rînd, existau firește multe păreri greșite, născute din superstiții și credințe religioase. Cultul Lunii era, după cel al Soarelui, cel mai răspîndit cult al antichității. Zeul lunar al egiptenilor din vechime era Thot. Omologul lui la babilonieni, Sin, era considerat chiar tatăl zeului solar : *„Cuvîntul său este aducător de dreptate"* — glăsuiește un text străvechi. Grecii și romanii adorau ca divinități lunare pe Selena, Phoebe, Diana, Hecate și Astarte, iar geto-dacii pe Gebeleizis.

Mulți oameni credeau că văd în jocul, mereu același, de pete luminoase și întunecate, al Lunii, tot felul de imagini : o luptă sîngeroasă între fiare, un iepure speriat, scena uciderii lui Abel de către Cain, chipul *„omului din Lună"*. Fazele Lunii erau folosite pentru preziceri. Selena era considerată *„stăpînă a tot ce este lichid"*, mai ales a ploii și sîngelui. În falsa știință astrologică, Luna juca de asemenea un rol important.

Dar omul antic s-a „apropiat" de Lună și prin capacitatea crescîndă a *rațiunii* sale. Astronomii din marile imperii sclavagiste ale antichității au elaborat teorii, destul de complexe, asupra mișcărilor Lunii, reușind pe această bază chiar să prevadă eclipsele și să dea explicația producerii lor. O serie de învățați au ajuns la ideea justă că Luna se află mai aproape de Pămînt decît planetele, răpindu-i astrului nopții nimbul divinității. Pitagora spunea că Luna *„este un pămînt asemănător celui pe care-l locuim"*, iar Anaxagora din Clazomene, exprima convingerea că Selena are *„munți și văi"*. Aristarh din Samos — creatorul celui dintîi sistem heliocentric cunoscut (secolul III î.e.n.) — izbutește chiar să măsoare, cu o precizie remarcabilă, diametrul lunar și distanța Pămînt-Lună în raport cu diametrul Terrei. De la planeta noastră și pînă la Selena el apreciază că sînt 60 de raze terestre, ceea ce corespunde aproape deplin realității.

Evident, astfel de descoperiri nu puteau lăsa indiferenți pe reprezentanții religiei. Atît Anaxagora cît și Aristarh au îndurat osînda grea a exilului, așa cum peste secole alți învățați aveau să sufere torturile și rugul...

Lebede dresate sau rachete?

La începutul evului mediu, cosmologia clericală s-a situat pe poziția negării științei, încercînd să întoarcă lumea la concepții primitive. Tertulian (150—221) scria că între Ateha și Ierusalim (între știință și credință) nu poate fi nimic comun. Sfîntul Augustin punea la îndoială pînă și sfericitatea Pămîntului. Călugărul Cosma Indicopleustes scria, în anul 535, o *Topografie creștină* de o per-

fectă absurditate, în care Universul era descris ca avînd înfățișarea unei lăzi gigantice, fundul ei fiind Pămîntul iar capacul — cerul. Îngerii, împuterniciți ai lui Dumnezeu, mișcau pe bolta cerească Luna, Soarele și planetele, deasupra acestora aflîndu-se împărăția cerească.

Sub presiunea necesităților practice, biserica a acceptat concepțiile lui Aristotel și Ptolemeu, care recunoșteau Pămîntului caracterul de corp ceresc și sfericitatea sa, susținînd însă, în mod greșit, că se găsește în centrul Universului și că este cu desăvîrșire imobil, iar planetele și Soarele se rotesc în jurul său. Această doctrină, completată de religie cu teza privind „divinitatea" și „perfecțiunea" corpurilor cerești, a fost transformată în dogmă creștină. Orice contestare era aspru pedepsită. Învățatul rege Alfons al X-lea al Castiliei, făcînd aluzie la imperfecțiunile tot mai vădite ale complicatului sistem geometric al lui Ptolemeu, rostea în 1250 cuvintele memorabile : *„Dacă atunci cînd a creat lumea, Dumnezeu mi-ar fi făcut cinstea de a-mi cere sfatul, multe lucruri ar fi fost create mai bine și mai ales mai simplu"*. Această afirmație „eretică" a fost plătită de Alfons cu excomunicarea și cu pierderea coroanei.

Firește că, în asemenea condiții, și ideea zborului cosmic — fie ea sub forma unor povestiri — a devenit „suspectă" și a intrat într-o lungă eclipsă. Abia după peste un mileniu de întrerupere, a putut apare un nou avînt al creației fantastice. E drept, mijloacele preconizate erau uneori foarte naive. F. Godwin scrie în 1638 cartea *Omul în Lună*, în care sistemul de tracțiune indicat era un stol alcătuit din 25 de lebede dresate. Cît despre Kepler, marele astronom, care nu s-a putut însă sustrage influențelor mistice ale vremii sale, el voia să ajungă în Lună — prin puterea... magiei. În povestirea sa „Somnium", un demon descrie insula „Levania" (Luna), arătînd că locuitorii ei sînt demoni, care coboară pe Terra în timpul eclipselor *și sînt dispuși oricînd „să-i ridice"* pe oameni pînă în sălașurile cerești.

Paralel cu asemenea povestiri, foarte numeroase, în folclorul popoarelor apar multe basme care vorbesc despre voinici ce s-ar fi ridicat, călătorind pe vulturi, pînă la stele, sau care ar fi folosit „scări fermecate" ca să viziteze Luna. Și amărăciunea unui trai greu își găsește expresia în unele mituri ; astfel, țăranii noștri credeau, prin unele locuri, că în Lună s-a refugiat un cioban, care nu mai putea răbda ticăloșiile de pe Pămînt : în umbrele lunare, li se părea că-l deslușesc, rezemat într-un toiag, păzind oițele cerului — stelele.

Scriitorul Cyrano de Bergerac a imaginat, în secolul al XVII-lea, zborul spre Lună, cu un vehicul propulsat de rachete

Apar însă tot acum și primele scrieri de anticipație cu o bază științifică. John Wilkins propune, la începutul veacului al XVII-lea, folosirea de mașini pentru zborul în Cosmos și consideră necesară crearea unei „limbi filozofice", pentru contactul cu făpturile cosmice. Capodoperele epocii sînt *Statele și imperiile din Lună* și *Statele și imperiile din Soare*, ale scriitorului și gînditorului materialist francez Savinien Cyrano de Bergerac (1619-1655). De remarcat că eroul lui Cyrano pleacă în Lună cu un aparat propulsat de un sistem de rachete — progres însemnat și previziune de loc neglijabilă. „Seleniții" lui Bergerac se hrănesc însă cu aburii mîncărurilor, vorbesc o limbă alcătuită din

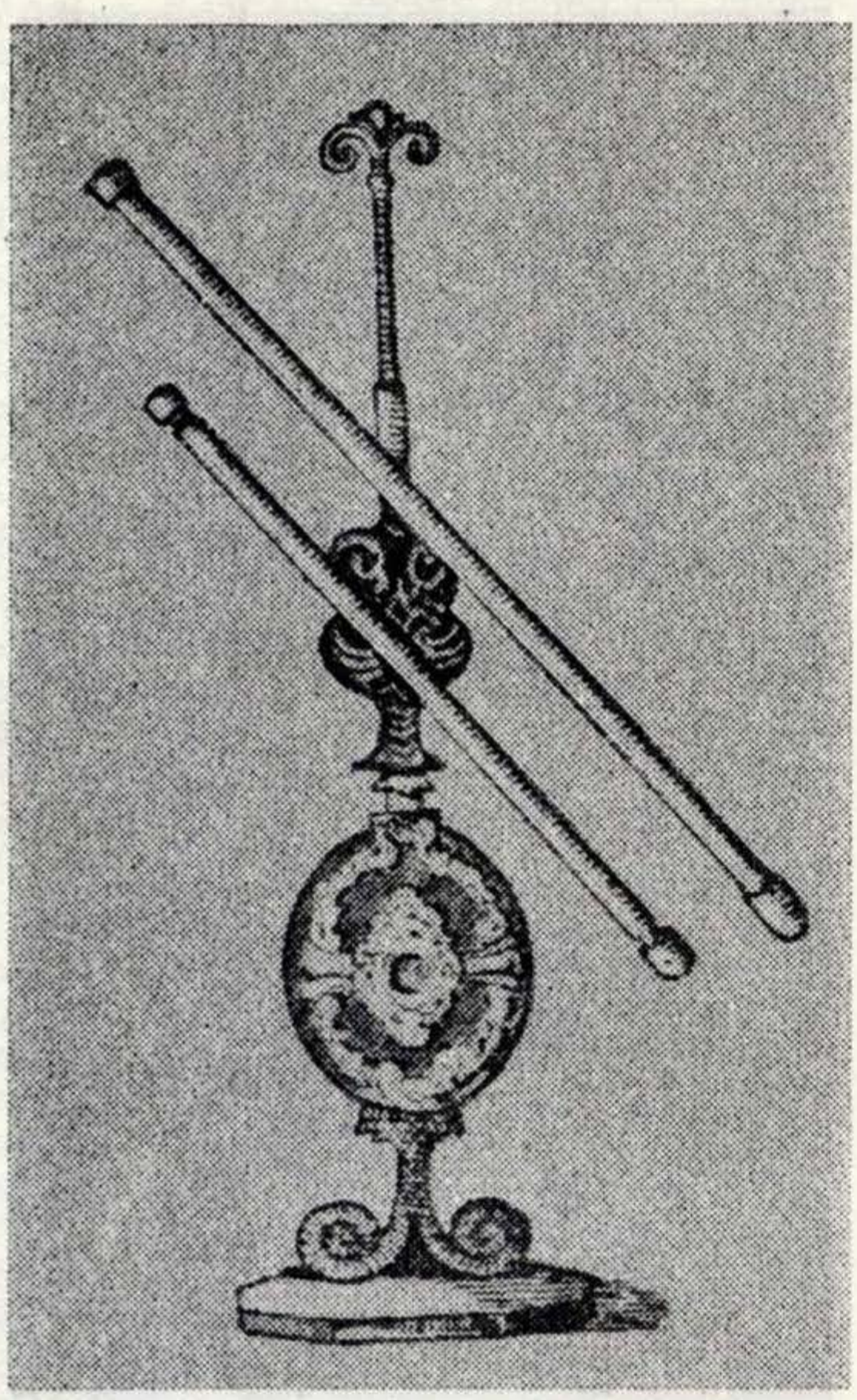

Cele două lunete cu ajutorul cărora Galilei a descoperit munți în Lună și pete în Soare

melodii, utilizează versurile în locul banilor și dorm pe așternuturi de flori. Ei locuiesc în orașe mobile (care se pot scufunda în interiorul Lunii) și umblă în patru labe, deși sînt înalți de vreo patru metri.

Remarcabilă pentru secolul luminilor este fantezia satirică a lui Voltaire, al cărui erou, Micromegas, cunoaște de minune legile gravitației, *„toate forțele atractive și repulsive"*, slujindu-se de ele astfel încît *„cu ajutorul unei raze de soare, sau cu vreo cometă, mergea din glob în glob, el și cu familia lui, așa cum o pasăre zboară din cracă în cracă..."*

Unealta diavolului și legiuitorul cerului

Începînd din secolul al XV-lea, Europa intră în luminoasa eră a Renașterii, una din cele mai însemnate cotituri progresiste din istoria omenirii, cînd dezvoltarea rapidă a societății provoacă o răsturnare a concepțiilor mărginite ale evului mediu. *„Științele naturii*, scrie Engels, *care se dezvoltau și ele în atmosfera acestei revoluții, erau profund revoluționare, mergeau mînă în mînă cu filozofia modernă născîndă a marilor italieni, dîndu-și tributul lor de martiri pe ruguri și în temnițe"*.

În secolul al XVI-lea, Nicolai Copernic și-a elaborat sistemul său heliocentric, *„actul revoluționar prin care studiul naturii și-a proclamat independența"* — pentru a aminti din nou cuvintele lui Engels. În ultimul an al veacului (1600), Giordano Bruno, omul care susținuse cu pasiune heliocentrismul și afirmase pluralitatea lumilor locuite, este ars pe rug de călăii inchiziției. În aceeași perioadă, Conrad din Sibiu inventează rachetele în trepte, al căror principiu este și astăzi folosit în astronautică.

Și a venit anul 1610...

Galileo Galilei a îndreptat atunci pentru prima oară o lunetă (însuși numele instrumentului este concludent în ce privește obiectul studiilor) spre cer [1], observînd un spectacol cu totul nou față de tot ce contemplaseră astronomii timp de milenii. Calea Laptelui s-a desfăcut într-o puzderie de stele, planetele i-au apărut ca niște discuri luminoase, pe Soare a observat pete (care dezmințeau dogma religioasă a „perfecțiunii" corpurilor cerești), dar cea mai interesantă priveliște i-a oferit-o Luna, vecina noastră cosmică : acolo a zărit lanțuri muntoase, munți inelari (circuri), prăpăstii, întinse regiuni întunecate. Pitagora avusese deci dreptate !

Nu-i de mirare că luneta a fost proclamată de mulți ecleziaști „unealta diavolului". Un înalt demnitar al bisericii i-a scris atunci lui Galilei : *„Știu că dumneata afirmi că ai descoperit munți în Lună și că nu ai de gînd să susții nimic mai mult. Dar gîndește-te că se va găsi cineva care să meargă mai departe, spunînd că dacă Luna are munți, ea poate să aibă și oameni, iar apoi se va interesa din cine se trag acești oameni, — din Adam și Eva sau din alții ? Dar în Sfînta Scriptură nu stă scris niciun cuvînt despre toate acestea..."*

Pînă la urmă, Galilei a fost obligat, sub amenințarea torturilor, să renunțe la susținerea ideilor și descoperirilor sale. Dar luneta a învins. Și acest lucru e pe deplin

[1] Se pare, după unele date recente, că englezul Thomas Harriot a observat, cu cîteva luni înainte de Galilei, Luna, cu ajutorul unei lunete, dar observațiile sale nu au avut un ecou deosebit.

explicabil: de progresele astronomiei aveau nevoie navigatorii, meseriașii, negustătorii. Cercetarea astrelor a continuat, cu ajutorul lunetei și mai tîrziu a telescopului.

Kepler a formulat cele trei legi de bază ale mișcării planetelor, fiind pe drept cuvînt supranumit „legiuitorul cerului". Newton a descoperit legea atracției universale, a fundamentat, cel dintîi, posibilitatea creării unui satelit artificial al Pămîntului (1687) și a fost supranumit „legiuitorul naturii".

Totodată, secolul al XVII-lea a înregistrat nașterea unei noi științe, *selenografia*, care reprezintă pentru Lună ceea ce geografia este pentru Pămînt. Pe măsură ce instrumentele optice se perfecționau, pe satelitul natural al Pămîntului au putut fi observate tot mai multe detalii. Primii selenografi de seamă au fost polonezul Hevelius și italianul Riccioli, care au contribuit și la stabilirea nomenclaturii lunare. Urmînd exemplul lui Galilei, ei au măsurat cu migală înălțimea munților lunari, după umbra aruncată de aceștia și au întocmit evidența formațiunilor reliefului.

Selenografia s-a perfecționat în așa măsură în secolele ce au urmat, încît la începutul veacului nostru se putea spune că hărțile Lunii (evident, emisfera vizibilă de pe Pămînt) sînt mai precise decît hărțile Terrei, care pentru anumite zone (Brazilia, Antarctica etc.) mai aveau și mai au încă destule imprecizii.

Nomenclatura lunară are însă unele ciudățenii notorii. Dacă e oarecum firesc ca circurile să aibă nume de savanți, iar lanțurile de munți să reproducă denumiri terestre (Alpi, Atlas, Jura etc.), logica nu poate explica de ce zonelor întunecate li se spune mări, deși n-au nici un pic de apă. În Oceanul Furtunilor nu se produc furtuni, în Marea Ploilor nu plouă niciodată, în Golful Curcubeului nimeni nu trebuie să se aștepte să apară curcubeul, Mlaștina Putrefacției e cum nu se poate mai uscată etc.

Dar să revenim la precizia hărților lunare: un singur exemplu va fi suficient pentru a o demonstra. Astronomul german Iulius Schmidt a terminat în 1878 o hartă lunară cu un diametru de 2 metri, la care lucrase timp de 34 de ani. Exactitatea ei este ilustrată de faptul că numai numărul circurilor înscrise pe ea este de 32 856! Încă înainte de inaugurarea erei cosmice, se ajunsese ca detalii de numai *cîteva sute de metri* ale reliefului lunar (pe fața sa vizibilă) să fie cartografiate.

„Hartă a Lunii" — așa cum a desenat-o Galilei

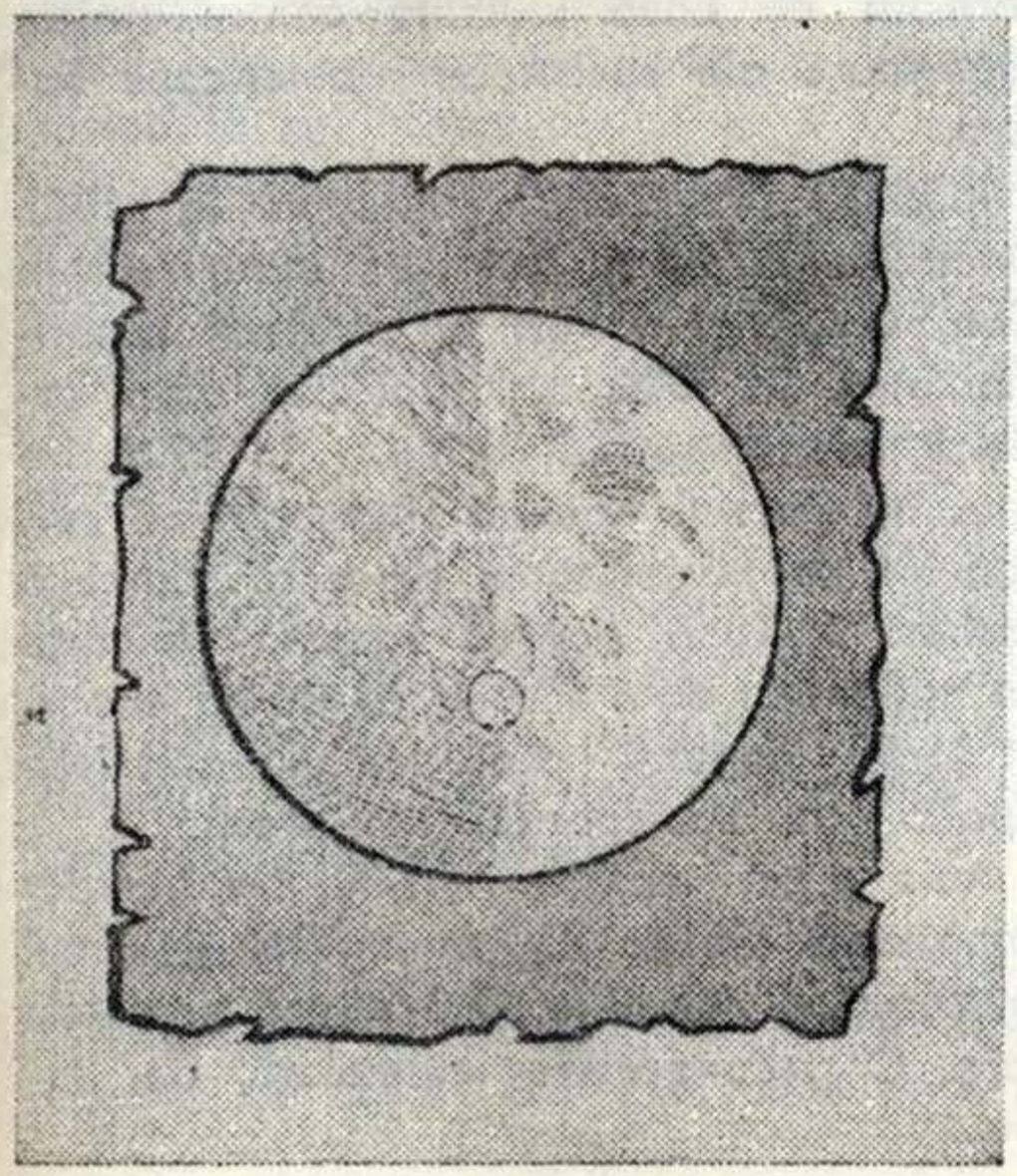

Două romane, trei inventatori

În secolul trecut și în primele decenii din veacul nostru, progresul important al științei, mai ales al astronomiei, fizicii, chimiei, mecanicii și electricității au dus la o prodigioasă dezvoltare a tehnicii. Pe planul culturii, a apărut literatura științifico-fantastică, în primul rînd ca o literatură de anticipație. Cei trei întemeietori principali ai astronauticii — K. E. Țiolkovski, Robert Goddard și Herman Oberth — au mărturisit că impulsul spre cercetare le-a fost dat, încă din copilărie, de lectura celor două romane privind zborul lunar scrise de Jules Verne.

Nu ne vom opri asupra literaturii științifico-fantastice a vremii. E prea bogată pentru a fi cuprinsă în paranteza unui articol. Nu putem însă să nu subliniem uriașa forță vizionară a creației lui Jules Verne în toate domeniile științei și tehnicii. E ușor să relevi erorile tehnice pe care le-a comis autorul francez (de pildă faptul că într-o ghiulea lansată spre Lună cu ajutorul unui tun, echipajul ar fi fost strivit în primele secunde ale zborului), dar trebuie să recunoști că imensa majoritate a previ-

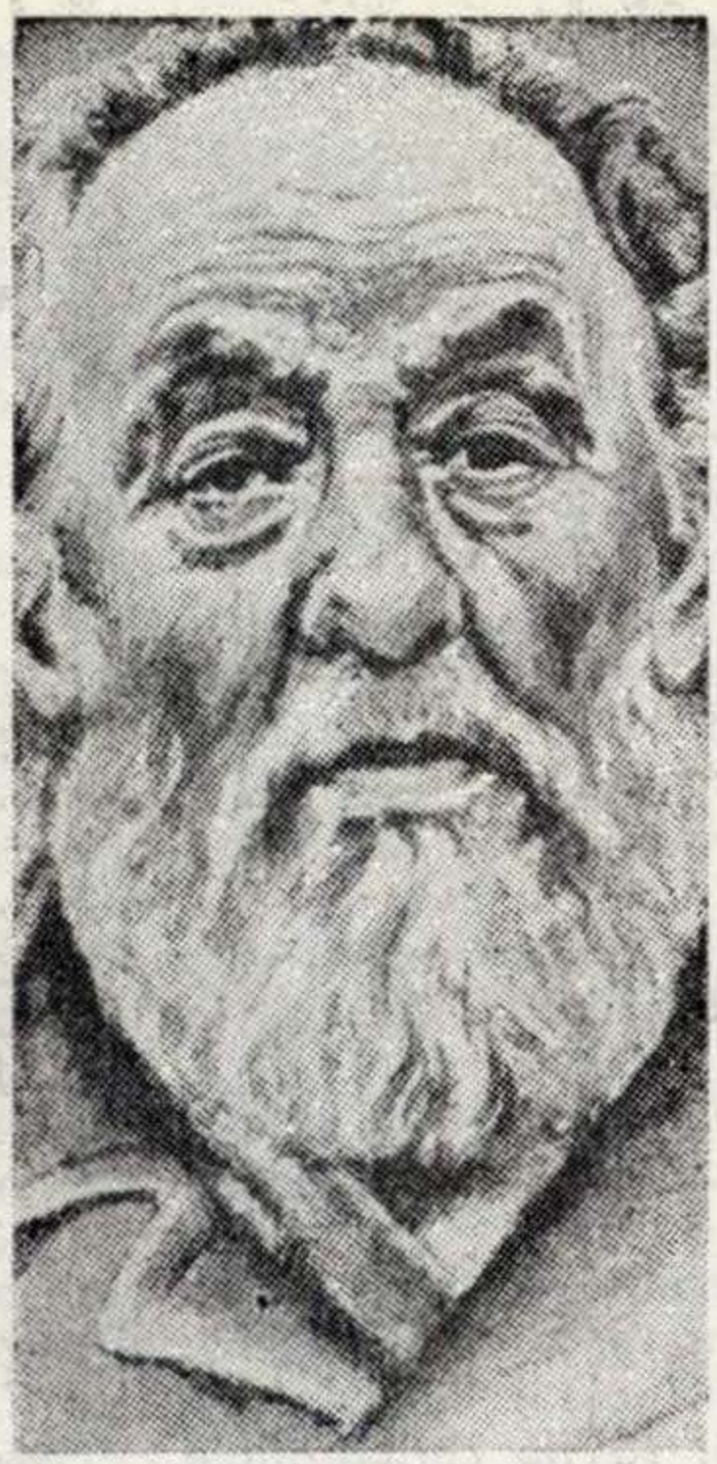

Țiolkovski, părintele astronauticii

Transilvăneanul H. Oberth, unul dintre pionierii zborului cosmic

ziunilor sale s-au confirmat într-un mod uluitor, și că în desfășurarea zborurilor cosmice de astăzi regăsim nenumărate dintre ideile sale. Aceasta fără să mai vorbim de unele coincidențe uluitoare : să nu uităm lansarea din Florida (nu departe de actualul Cape Kennedy) a „Columbiadei" din romanul lui Verne, de zborul ei în jurul Lunii în condiții foarte apropiate de cele realizate în 1968—1969, de amerizarea vehiculului vernian în Pacific și de recuperarea sa de către un vapor...

Cît despre aselenizare, să ne reamintim de cuvintele eroului lui Verne, Michel Ardan : *„Cine mă va împiedica să încetinesc căderea cu ajutorul unor rachete bine plasate și aprinse la timpul potrivit ?"*

Este tocmai soluția retrofuzeelor, aplicată astăzi cu deplin succes pentru coborîrea lină pe Lună.

Să nu uităm nici contribuția românească. Prin inventarea și construirea primului avion cu reacție din lume (1910), Henri Coandă a creat un factor important pentru dezvoltarea tehnicii reactive. În treacăt amintim și de un valoros roman științifico-fantastic românesc : „Un român în Lună" de Henric Stahl, apărut în 1914.

Iată scurtele fișe biografice ale celor trei „părinți" ai astronauticii :

KONSTANTIN ȚIOLKOVSKI. Născut în 1857, a dovedit de timpuriu talent pentru matematică și fizică. Și-a însușit un mare bagaj de cunoștințe științifice și tehnice. A înțeles că singurele vehicule potrivite pentru cucerirea cosmosului sînt rachetele și a creat teoria matematică a propulsiei lor. Drept combustibil, a indicat un amestec de oxigen lichid și hidrogen lichid — formula de bază utilizată pentru etajele superioare ale rachetelor americane Saturn.

ROBERT GODDARD. Născut în 1882. Dacă Țiolkovski a fost un mare teoretician, Goddard a fost un strălucit experimentator. În 1926, a lansat cea dintîi rachetă cu combustibil lichid. În 1929, i-a spus aviatorului Charles Lindbergh că este convins de posibilitatea de a se trimite o rachetă în Lună, dar că aceasta va costa un milion de dolari, ceea ce părea enorm. În 1969, bugetul programului american Apollo este incomparabil mai mare.

Abia după moarte (1945), s-a acordat importanță ideilor lui, iar în 1960 guvernul american a cumpărat 200 dintre patentele sale. O recunoaștere întemeiată, dar tîrzie...

HERMAN OBERTH. Născut în 1894, la Sibiu, a fost multă vreme profesor la diferite licee din Transilvania. Lucrarea sa fundamentală, „Cu racheta spre spațiile interplanetare", a apărut în anul 1923. Numeroase aspecte ale zborului interplanetar sînt elucidate de cercetările sale, pe care le-a dezvoltat și adîncit de-a lungul mai multor decenii.

În secolul nostru, savanții nu mai făceau doar calcule și proiecte, ci se străduiau să zugrăvească și imaginea visului împlinit, fiind bineînțeles foarte grijulii de a nu permite fanteziei să contrazică rațiunea. Ascultați această descriere a peisajului lunar, de necontestată valoare literară :

„Cerul e mai negru decît cea mai neagră cerneală. Pe el apare Soarele, de o strălucire orbitoare. Stelele și planetele seamănă cu niște cuie cu măciulii de argint, bătute în bolta întunecată. E liniște. Pe boltă nu e nici un nor. Nu se văd nici plante, nici animale. Nu există nici un lac, nici un rîu, nici măcar o picătură de apă. Nici orizontul nu-i alb. El este tot atît de negru ca și restul cerului.

Lipsește vîntul, care pe Pămînt face să foșnească atît de plăcut iarba și clatină vîrfurile copacilor. Nu se aude nici un țîrîit de greier. Nu se văd nici păsări, nici fluturi multicolori.

Munți și iar munți, munți goliași, înalți, înspăimîntători. Vîrfurile lor nu strălucesc înzăpezite. Iată văi, cîmpii, podisuri. Ce de pietre se află îngrămădite aici ! Negre și albe, mari și mici, dar toate ascuțite, lucioase, nerotunjite, nemîngîiate de unda apei, care, precum se vede, nu s-a jucat niciodată zglobiu cu ele.

Nu vezi decît peisaje sumbre, dure precise. Dar umbrele ! Ce umbre intense ! Ce treceri bruște de la întuneric la lumină ! Lipsesc nuanțele dulci, cu care sîntem atît de obișnuiți și pe care numai aerul le poate da..."

Nu este un crîmpei dintr-un roman științifico-fantastic. Este o descriere a *peisajului lunar*, schițată de Țiolkovski, așa cum era convins că îl vor cunoaște primii cosmonauți, așa cum îl cunosc, în 1969, oamenii coborîți pe Selena.

*

Amploarea și consecințele cuceririi Cosmosului de către om sînt încă greu de

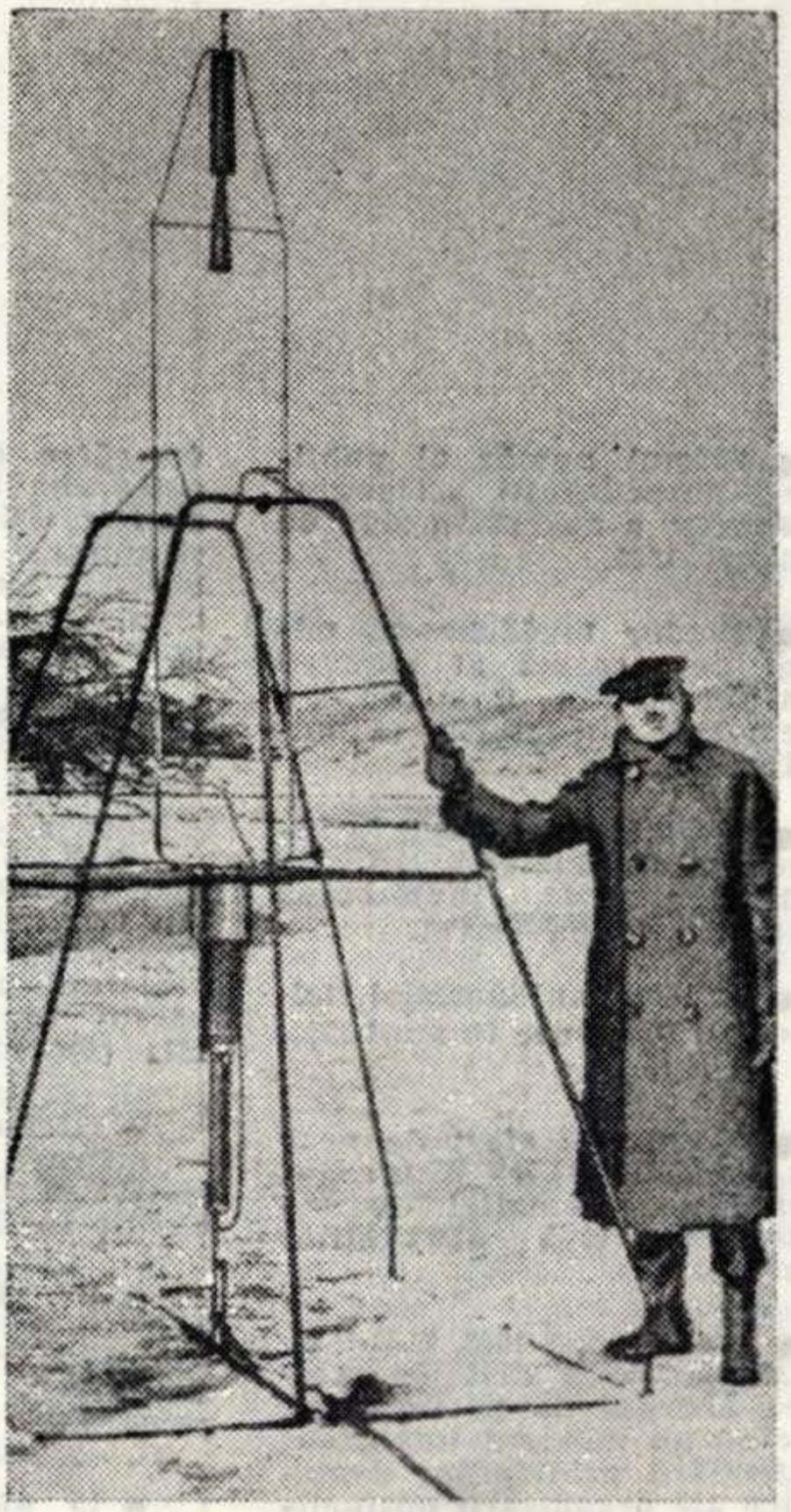

R. Goddard, la lansarea uneia dintre rachetele sale care foloseau combustibil lichid

apreciat, fiindcă sîntem prea aproape de fantastica înfăptuire. Cunoașterii i s-a adăugat o nouă dimensiune. Deschiderea largă a porților cerului nu e numai o biruință fără precedent a rațiunii umane, nu e numai condensarea, într-un singur elan creator, a tot ceea ce dezvoltarea istorică i-a conferit omului ca forță și creativitate, ci o condiție certă a lărgirii nemăsurate a orizontului nostru, a putinței noastre de înțelegere, interpretare și stăpînire a lumii. Nepoții noștri vor numi sistemul planetar o casă a lor. Și nu vor uita că puntea aruncată de om spre Univers l-a dus mai întîi în Lună :

Lună, tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci...

magazin istoric

memento

august '69

● **Primul număr al publicației muncitorești „Tipografui român" a apărut în ziua de 1 august 1865.**

● **Teodor Iordăchescu, militant de seamă al mișcării muncitorești din România, s-a născut la 1 august 1884 (a murit în 1958).**

● **S-a stins din viață, în închisoarea din Ploiești, în ziua de 1 august 1943, luptătoarea comunistă Elena Pavel.**

● **Bazele Confederației Helvetice au fost puse în anul 1291, la 1 august.**

● **Acum un sfert de veac — 1 august 1944 — a început insurecția populației varșoviene împotriva ocupanților hitleriști.**

● **La 2 august 1945, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie semnează acordul de la Potsdam, marcînd un moment important al afirmării principiilor democratice ale organizării postbelice a lumii.**

● **3 august : Ziua marinei Republicii Socialiste România.**

● **Pe fundalul crizei economice din România (1929—1933) s-a desfășurat, acum 40 de ani, la 5 august 1929, puternica grevă a minerilor de la Lupeni. Armata regimului burghezo-moșieresc a înăbușit în sînge lupta muncitorilor din Valea Jiului, fapt care a provocat un puternic val de proteste în întreaga țară.**

● **5 august 1895 : a murit Friedrich Engels.**

● **6 și 9 august 1945 : orașele japoneze Hiroshima și Nagasaki au fost distruse de bombele atomice lansate de aviația militară a S.U.A.**

● **La 7 august se împlinesc 65 de ani de la nașterea lui Iosif Rangheț, militant de frunte al mișcării muncitorești din țara noastră (a decedat în 1952).**

● **Mihai Viteazul, voievodul care a înfăptuit pentru prima oară unirea celor trei provincii române într-un stat feudal centralizat, a fost asasinat în ziua de 9 august 1601 de către oamenii generalului Gheorghe Basta,** care „... văzînd vitejiile lui Mihai-vodă, și numele cel mare ce-l dobîndise, au întrat pizmă în inema lui..." (Cronicari munteni — **Radu Popescu**).

● **10 august : Ziua minerului în Republica Socialistă România.**

● **Karl Liebknecht, unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Germania, organizator de seamă al luptei proletariatului german, s-a născut în ziua de 13 august 1871 (mort în 1919).**

● **„Răscoalele orezului" — mișcare de masă a proletariatului japonez — au izbucnit la 13 august 1918.**

● **La 14 august 1864, domnitorul Al. I. Cuza a sancționat legea rurală, prin care se desființa iobăgia în țara noastră.**

● **15 august : Ziua presei române. În anul 1931, la această dată, a apărut primul număr ilegal al ziarului „Scînteia" — organ al Partidului Comunist Român.**

● **România a declarat război Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria) la 15 august 1916.**

● **Domnitorul Constantin Brîncoveanu a fost executat, împreună cu cei patru fii ai săi, la Constantinopol, în ziua de 15 august 1714.** „Brîncoveanu îngenunchiă și-și plecă singur gîtul sub sabie. Cînd lovi călăul, capul rămase spînzurat de trup" **(C. Gane).**

● **Eliberarea Coreii de sub jugul cotropitorilor japonezi : 15 august 1945.**

● **Se împlinesc, în ziua de 15 august, două secole de la nașterea lui Napoleon Bonaparte.**

● **Ernst Thälmann, militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, a fost asasinat la 18 august 1944 în lagărul de la Buchenwald.**

● **19 august 1945 : a început insurecția armată a poporului vietnamez împotriva dominației coloniale.**

● **21 august : Ziua Constituției în Republica Socialistă România.**

● **Domn al Moldovei și mare cărturar enciclopedist, Dimitrie Cantemir, autor, între altele, al lucrărilor „Creșterea și descreșterea curții otomane", „Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor", „Descrierea Moldovei", s-a stins din din viață în ziua de 21 august 1723.**

● **23 AUGUST : 25 DE ANI DE LA ELIBERAREA ROMÂNIEI DE SUB JUGUL FASCIST.** „Memorabilul act de la 23 August 1944 a deschis poporului nostru calea cuceririi libertății sociale, a realizării celor mai înalte aspirații ale celor ce muncesc, a victoriei socialiste și trecerii la construirea noii orînduiri. Sub conducerea partidului comunist, stegar neînfricat al intereselor naționale, România a înlăturat pentru totdeauna jugul dominației imperialiste, și-a cîștigat deplina independență de stat" **(Nicolae Ceaușescu).**

● **Ecaterina Teodoroiu, eroină a poporului român în primul război mondial, a căzut eroic la 23 august 1917, comandînd un pluton de infanterie în luptele de lîngă localitatea Muncelu, în cadrul marii bătălii de la Mărășești.**

● **Primul număr legal al ziarului „România liberă" a apărut acum un sfert de veac, la 24 august 1944.**

● **Eliberarea Parisului de sub ocupația nazistă : 25 august 1944.**

● „Oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi", se spune în articolul 1 al Declarației Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, adoptată de Adunarea Constituantă Franceză, cu 180 de ani în urmă, **la 26 august 1789.**

● **29 august 1944 : a început eroica insurecție națională din Slovacia împotriva cotropitorilor hitleriști.**

● **La 29 august 1918 a fost creat Partidul Comunist din Finlanda.**

● **Reduta Griviței a fost cucerită de trupele române în timpul războiului pentru independență națională în ziua de 30 august 1877.**

magazin istoric

memento

septembrie '69

● În luna septembrie se împlinesc 45 de ani de cînd a avut loc Congresul al III-lea al Partidului Comunist Român (1924).

● Cu un sfert de secol în urmă, în ziua de 1 septembrie, se restabilea unitatea mișcării sindicale din România.

● Constantin Popovici, militant al mișcării muncitorești din țara noastră, s-a stins din viață la 1 septembrie 1940.

● Au trecut trei decenii de la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. În ziua de 1 septembrie 1939, la ora 4 și 45 de minute, Germania hitleristă a atacat Polonia.

● 2 septembrie 1945 : proclamarea Republicii Democrate Vietnam.

● Japonia a semnat actul capitulării necondiționate în ziua de 2 septembrie 1945.

● Acum 110 ani, la 3 septembrie 1859, se năștea Jean Jaurès, om politic și istoric francez, unul dintre conducătorii mișcării socialiste din Franța, luptător împotriva militarismului, întemeietorul ziarului „L'Humanité" (asasinat în 1914).

● La 3 septembrie 1866 s-a deschis la Geneva din inițiativa și sub îndrumarea lui Karl Marx primul Congres al Internaționalei I.

● 4 septembrie 1944 : eliberarea Belgiei de sub ocupația fascistă.

● UNESCO va aniversa 400 de ani de la moartea, în ziua de 5 septembrie 1569, a pictorului flamand Pieter Bruegel cel Bătrîn.

● Eroul național al Cehoslovaciei Julius Fučik a fost ucis de către fasciști la 8 septembrie 1943. Această zi a fost declarată de Congresul al IV-lea al Organizației internaționale a ziariștilor (ținut în 1958 la București) Ziua solidarității internaționale a ziariștilor.

● 9 septembrie 1944 : doborîrea dictaturii fasciste în Bulgaria și eliberarea țării.

● Republica Populară Democrată Coreeană a fost proclamată la 9 septembrie 1948.

● 13 septembrie : Ziua pompierilor din Republica Socialistă România. În această zi a anului 1848 s-a dat lupta din Dealul Spirii, dintre pompierii comandați de căpitanul Pavel Zăgănescu și trupele otomane, sosite în țară pentru a înăbuși revoluția.

● La 14 septembrie se vor aniversa 200 de ani de la nașterea savantului german Alexander von Humboldt, naturalist, geograf și explorator ilustru.

● 15 septembrie 1946 : proclamarea Republicii Populare Bulgaria.

● Leonte Filipescu, militant de frunte al mișcării muncitorești din România, s-a născut în ziua de 18 septembrie 1895 (mort în 1922).

● Cu 510 ani în urmă, la 20 septembrie, într-un hrisov al domnitorului Țării Românești Vlad Țepeș era menționată pentru prima oară „Cetatea București".

● Se vor împlini 100 de ani de la nașterea (20 septembrie 1869) lui Marcel Cachin, militant de seamă al mișcării muncitorești franceze și internaționale, unul dintre fondatorii Partidului Comunist Francez (mort în 1958).

● 20 septembrie 1919 : crearea Partidului Comunist din Mexic.

● Primul număr legal al ziarului „Scînteia" a apărut acum un sfert de veac, în ziua de 21 septembrie.

● 21 septembrie 1920 : crearea Partidului Comunist din Uruguay.

● Tereza Ocskó, militantă a mișcării comuniste din România, s-a născut la 23 septembrie 1917 (moartă în 1940).

● Sub îndrumarea lui K. Marx și F. Engels a fost creată la Londra, în ziua de 28 septembrie 1864, Internaționala I.

Papa, „stăpînul lumii". primește un monarh. Gravură de Lucas Cranach

Episoade ale luptei dintre papalitate și monarhi în evul mediu

CONFLICTUL

FLORENTINA CAZAN

Structura politică a societății feudale din Europa apuseană apărea contemporanilor ca menită să asigure o ordine desăvîrșită, bazată pe un lung și complicat lanț ierarhic, mergînd de la micile seniorii vasalice pînă la suveranitatea papei, deoarece, în mentalitatea vremii, toate statele catolice formau o comunitate creștină, o *respublica christiana*.

Soarele și luna...

Pe plan instituțional, această structură era concretizată în imperiu, regele Germaniei deținînd funcția de împărat. De aceea practic imperiul s-a confundat cu statul german. Astfel a luat naștere Sfîntul Imperiu romano-germanic. Lumea creștină apărea, așadar, guvernată de doi conducători, unul laic, împăratul, și unul spiritual, papa, care tocmai din acest motiv se bucura de o autoritate mai mare. Aproape în tot cursul evului mediu, puterea împăratului a fost mai mult nominală, în timp ce papa era în general considerat ca adevăratul conducător al creștinătății. El — și nu împăratul — era solicitat ca arbitru în conflictele dintre state sau pentru lichidarea tulburărilor din interiorul lor.

Pretențiile de supremație ale pontifului de la Roma asupra principilor, inclusiv asupra împăratului, au fost formulate în scris, pentru prima oară, în secolul al XI-lea de către Grigore al VII-lea (1073—1085) în actul „Dictatus papae". În una din scrisori își exprima astfel principiile sale politice : „Lumea este luminată de două astre : unul mai mare, soarele, și altul mai mic, luna. Puterea apostolică [papa] reprezintă soarele, iar puterea regală, luna. Așa cum luna primește lumina ei de la soare, tot astfel împăratul, regii și principii primesc autoritatea lor de la papă, în timp ce acestuia îi revine de-a dreptul de la Dumnezeu ; deci puterea scaunului [apostolic] de la Roma este mai mare decît puterea tronurilor, iar regele datorează supunere și ascultare papei. Dacă apostolii pot să lege și să dezlege în cer, cu atît mai mult pot ei să dea pe pămînt sau să ia — după cum este cazul

Henric al IV-lea. Desen din Cronica lui Ekkehard von Aura

AMBIȚIILOR

— imperii, regate, principate, comitate și tot felul de alte bunuri".

Era inevitabil ca o afirmație atît de categorică a dreptului la puterea universală să ducă la conflict între autoritatea laică și cea ecleziastică.

Răpirea unui copil

Cu toate acestea, lupta dintre papa Grigore al VII-lea și împăratul Henric al IV-lea (1056—1106), cunoscută sub numele de lupta pentru investitură, a fost explicată de unii reprezentanți ai bisericii, adepți ai politicii gregoriene, prin „viața scandaloasă" a tînărului Henric.

Fără îndoială, Henric a fost un monarh slab și nu tocmai virtuos, caracterul său fiind rezultatul educației nefaste pe care a primit-o, influențată de cele două grupări create în sînul bisericii din Germania : partida papală, reprezentată mai ales de Annon, arhiepiscopul de Köln, și partida antipapală, formată din clerul care nu dorea o subordonare excesivă față de Roma, condusă de Adalbert, arhiepiscopul de Bremen.

Henric a ocupat tronul la vîrsta de numai șase ani. La început, de educația lui și de administrarea imperiului s-a ocupat mama sa, Agnes. Regența acesteia, ca și felul în care își creștea copilul nu erau însă pe placul lui Annon, care, ambițios, abil și foarte dur, obsedat de dorința de a acapara conducerea imperiului, nu s-a dat în lături să-l răpească pe Henric și să-l ia sub tutela sa.

În anul 1062, cu prilejul sărbătoririi Paștelui, arhiepiscopul de Köln s-a dus în vizită la Kaiserwerth, pe Rin, unde se găsea curtea imperială. După ce s-a servit masa, Annon a insistat ca Henric, atunci în vîrstă de doisprezece ani, să-l însoțească pe malul fluviului, pretextînd că vrea să-i arate o corabie deosebit de frumoasă construită din porunca sa. Invitația a fost primită fără bănuială. De îndată însă ce Henric a pus piciorul pe punte, vîslașii, la un semn al arhiepiscopului, au și împins vasul în larg. Înnebunit de spaimă, monarhul-copil a sărit în apă. S-ar fi înecat cu

siguranță dacă contele Egbert de Brunswick nu s-ar fi aruncat după el în valuri, salvîndu-l. Ajuns din nou pe corabie, Henric a fost dus la Köln.

Felului brutal în care a fost despărțit pentru totdeauna de mama sa — de altfel, Agnes, speriată și mîhnită, avea să părăsească Germania — i s-a adăugat severitatea extremă cu care a fost educat ulterior tînărul monarh. Annon, dornic de a-i impune disciplina gregoriană, de a face din el un împărat supus bisericii, l-a tratat fără nici un fel de îngăduință. Incapabil de afecțiune, mîndru și despotic, arhiepiscopul a utilizat pînă și bătaia ca „armă pedagogică".

Profitînd de un voiaj al lui Annon la Roma și de absența sa îndelungată din Germania, Adalbert, arhiepiscopul de Bremen, a obținut regența. Reprezentant al partidei antipapale, Adalbert era pentru o putere imperială independentă și nelimitată ; pentru a-și atinge țelurile i-a încurajat tînărului principe satisfacerea tuturor dorințelor și capriciilor.

Nimic nu a putut fi mai dăunător pentru un tînăr decît influența a doi oameni atît de diferiți. De la austeritatea cea mai severă, Henric a trecut brusc la libertatea cea mai deplină. Dorința de răzbunare și de dominație, precum și înclinarea către o viață libertină sînt destul de lesne de înțeles la acest adolescent care, în 1065, devenind major la vîrsta de cincisprezece ani, căpăta dreptul de a guverna și de a trăi cum îi plăcea.

Cronicarul Bruno Saxonul, reprezentant al partidei papale, trece intenționat peste toate aceste „amănunte". Pentru a justifica depunerea lui Henric de către papă, el insistă în „De Bello Saxonico" asupra vieții imorale a împăratului, descriind cu lux de amănunte și cu o satisfacție răutăcioasă ceie mai compromițătoare întîmplări din viața acestuia, mai ales diferitele escapade amoroase și scandalul provocat la curte de încercarea sa de divorț.

Bertha cea credincioasă

Henric fusese căsătorit foarte de tînăr și împotriva voinței sale cu Bertha, fiica unui nobil din Italia. Deși soția sa era frumoasă și inteligentă, Henric nu a fost satisfăcut de această căsătorie, încercînd să obțină divorțul cu ajutorul episcopului de Mainz, Siegfried. Papa Alexandru al II-lea, predecesorul lui Grigore al VII-lea, s-a opus însă cu vehemență, amenințîndu-l cu excomunicarea. La ocuparea scaunului apostolic, Grigore al VII-lea l-a găsit pe Henric în pragul excomunicării.

Cu toate acestea, împăratul nu a renunțat. Singura soluție era să-și acuze soția de adulter, pentru a se putea despărți de ea fără asentimentul bisericii. În schimbul unei recompense bogate, Henric a cerut unui nobil să-i facă curte soției sale, ca apoi să-i surprindă împreună și să o poată repudia pe Bertha. Înțelegînd că i se întindea o cursă, aceasta s-a prefăcut că primește avansurile curteanului, fixîndu-i chiar într-una din nopți o întîlnire, în camera ei. Bucuroși de izbîndă, împăratul și nobilul au bătut în noaptea stabilită la ușa împărătesei. Mai întîi urma să intre curteanul și apoi monarhul. Dar nerăbdător și temîndu-se să nu rămînă pe dinafară, Henric a pășit înaintea complicelui său. Cu o mișcare bruscă, Bertha l-a prins de mînă, trăgîndu-l în încăperea întunecoasă. Apoi, la un semn al ei, tinerele nobile din suita sa s-au năpustit cu bastoanele asupra lui, în timp ce frumoasa Bertha striga plină de indignare : „Om netrebnic, cum ai îndrăznit să împingi spre adulter o femeie care are un bărbat atît de puternic ?" În zadar a încercat Henric să se apere, dezvăluindu-și identitatea. Bertha i-a răspuns că un soț nu vine pe furiș în iatacul conjugal și a refuzat să-l recunoască.

Pînă la urmă, zdrobit de lovituri, împăratul a fost zvîrlit din cameră, asemenea unui răufăcător.

Cronicarul istorisește că, neîndrăznind să mărturisească nimănui cele întîmplate, Henric a simulat o boală și a rămas la pat aproape o lună de zile. Cu timpul, a dat însă uitării noaptea de pomină a rușinii sale, înțelegînd, în cele din urmă, purtarea demnă a Berthei. Cît despre aceasta, ea i-a rămas toată viața credincioasă. Este semnificativ gestul plin de curaj al împărătesei, care și-a însoțit soțul excomunicat pe drumul spre Canossa, în ianuarie 1077.

Episodul Canossei, îndeobște cunoscut, fusese precedat de o înfruntare între împărat și papă. În anul 1076, Henric, bizuindu-se pe sprijinul partidei antipapale, încercase să-l destituie pe Grigore al VII-lea. Drept represalii, acesta l-a excomunicat. Îndată după sentința pontificală, cea mai mare parte a vasalilor lui Henric, bucuroși de toate împrejurările care duceau la slăbirea puterii imperiale, i-au comunicat că dacă într-un an de zile nu se va împăca cu papa vor numi alt împărat. În luna februarie 1077 trebuia să se întrunească la Augsburg o dietă care să-l judece pe Henric și să hotărască cui i se cuvine coroana. Părăsit, acesta s-a decis să se ducă el însuși la papă pentru a-l ruga să revină asupra excomunicării.

Strecurîndu-se printre dușmani, fără să aibă măcar hrana asigurată, pe o iarnă cumplită, în care Rinul a rămas înghețat pînă în aprilie, perechea imperială a fost nevoită să traverseze Alpii în condiții deosebit de dificile, în care nici caii nu puteau fi folosiți. Greul drumului împărăteasa l-a străbătut înfășurată într-un burduf din piele de bou tras de călăuze. Bertha a îm-

părtăşit umilinţa împăratului, care nu a fost primit de către Grigore al VII-lea decît după ce, în haine de penitenţă şi cu picioarele goale, aşteptase şi postise trei zile în frig, de dimineaţa şi pînă seara, în curtea castelului de la Canossa, al puternicei contese Matilda — zeloasă partizană a scaunului apostolic —, unde se afla papa.

Ceremonii şi umilinţe

Triumful din anul 1077 al papei Grigore al VII-lea confirma „principiile" expuse de papă în scrisoarea trimisă episcopului de Metz pentru a justifica amestecul său în politica împăratului german. El scrisese atunci : „Dacă regii trebuie să fie judecaţi de preoţi pentru păcatele lor, de cine pot fi ei judecaţi cu mai mult drept decît de însuşi pontiful roman ?"

După cum se ştie din paginile istoriei, ciocnirile dintre Henric al IV-lea şi papalitate nu s-au încheiat cu episodul Canossei, fiind ilustrate şi de alte întîmplări dramatice. Nu ne vom opri însă asupra lor.

Pretenţia bisericii de a judeca faptele regilor nu a fost singurul prilej de conflict între autoritatea laică şi cea ecleziastică. Conform aceluiaşi „Dictatus papae", recunoaşterea supremaţiei bisericii îşi găsea materializarea şi într-o serie de formule protocolare. Nerespectarea lor putea duce la dispute grave. Astfel, împăratul Germaniei Frederic Barbarossa (1152-1190) era cît pe aci să ajungă la un conflict serios cu papa Adrian al IV-lea, în urma întîlnirii de la Nepi din vara anului 1155, deoarece n-a respectat protocolul. Acest împărat, în jurul căruia s-au ţesut atîtea legende şi sub care imperiul a ajuns la apogeul puterii sale, ţinea la ceea ce numea el „dominium mundi" şi nu înţelegea să împartă puterea cu nimeni, cu atît mai mult să o subordoneze cuiva. El spunea : „Dacă nu conduc eu, nu sînt împărat decît cu numele".

În cursul unor tulburări ce au avut loc în Italia, Barbarossa s-a amestecat ca aşa-zis protector al scaunului apostolic. Intervenţia sa a făcut necesară o întrevedere şi tratative cu papa. După ce a primit asigurări că va fi în deplină securitate, Adrian a părăsit castelul fortificat Castellana, unde se retrăsese, şi s-a dus în tabăra împăratului pentru a discuta cu acesta şi a reglementa situaţia creată. Conform ceremonialului, respectat pînă atunci cu stricteţe de împăraţii germani, Barbarossa trebuia să iasă în întîmpinarea papei, care venea călare pe un catîr, în fruntea unui cortegiu de cardinali, şi să-i ţină scara de la şa pentru ca înaltul pontif să descalece. Cronicarul Otto von Freisingen povesteşte că împăratul, chipurile din nebăgare de seamă, ar fi ţinut scara din partea dreaptă în loc de cea din stînga, iar papa a interpretat gestul ca o ofensă. A refuzat de aceea să coboare de pe catîr şi să-i dea lui Frederic „sărutul păcii". În tot timpul incidentului, cardinalii priveau speriaţi şi, crezînd că li se întindea o cursă, se pregăteau să o ia la fugă.

Împăratul însă s-a scuzat, spunînd că a greşit din neştiinţă, că în definitiv nu era vorba decît de a ţine o scară de şa, fapt căruia, de altfel, nu i-a acordat prea mare atenţie. „Dacă un împărat face greşeli din neştiinţă în chestiuni mărunte cum va putea el să acorde atenţie celor însemnate ?" — l-a întrebat papa. La insistenţele principilor, care urmăriseră neliniştiţi scena, Frederic a cedat, ajutîndu-l pe papă să descalece şi, în sfîrşit, monarhul şi pontiful s-au îmbrăţişat.

Cronicarii italieni povestesc că a doua zi ambiţiosul Adrian a început tratativele abia după ce ceremonia de întîmpinare a fost reluată, iar împăratul a arătat papei respectul pe care i-l datora.

Henric al IV-lea cere contesei Matilda şi unui eclesiast să-i înlesnească primirea la papa Grigore al VII-lea

„Nu ţie, ci lui Petru"

Acordul încheiat nu a fost respectat multă vreme. Conflictul cu papalitatea s-a redeschis curînd, transformîndu-se într-un război sîngeros între Italia şi Germania.

În 1159, tronul pontifical a fost ocupat de Alexandru al III-lea. De data aceasta, se întîlneau doi adversari la fel de redutabili, care în decursul luptei au învăţat să se respecte reciproc. În 1160, Alexandru l-a excomunicat pe Frederic. Superioritatea puterii papale nu a întîrziat să-şi arate efectele. Papa a ridicat oraşele italiene împotriva îm-

Frederic Barbarossa și cei doi fii ai săi. Miniatură din jurul anului 1180

părătului, unindu-le într-o ligă, în timp ce Frederic avea de făcut față unor mari tulburări în Germania. În cele din urmă, în 1176, Frederic este învins la Lugano.

Cei doi se întîlnesc la Veneția. O sută de ani după Canossa, un împărat german se închina aci din nou papei.

Nu este totuși vorba de o repetare a actului din 1077. Frederic Barbarossa nu s-a înfățișat papei ca penitent. De altfel, papa dorea tot atît de mult pacea ca și împăratul, în care recunoștea, după felul în care dusese lupta, un adevărat erou. În pragul bisericii Sfîntul Marco, Alexandru I-a întîmpinat pe Frederic, care a îngenuncheat la picioarele sale și i le-a sărutat cu smerenie. Dar în momentul închinării, mîndrul împărat a precizat poziția sa față de scaunul apostolic, spunînd pontifului: *„Nu ție, ci lui Petru"*. Alexandru a precizat: *„Și mie și lui Petru"*. Apoi ridicîndu-l și sărutîndu-l, l-a condus în biserica de unde fusese exclus prin excomunicare și i-a dat binecuvîntarea sa „mărinimoasă".

În aceeași perioadă, și monarhul francez a avut de furcă cu pontiful roman, neputînd evita amestecul papei în viața sa particulară: un rege puternic, Filip al II-lea August (1180-1223), a fost nevoit să cedeze, în conflictul său cu papalitatea, de teamă ca cearta să nu dea naștere unor grave tulburări politice în stat.

Și în acest caz, mărul discordiei l-a constituit tentativa regelui de a-și părăsi soția.

Mutenia clopotelor

La vîrsta de douăzeci și trei de ani, Filip al II-lea August a rămas văduv. După trei ani, a hotărît să se recăsătorească, alegerea lui oprindu-se asupra surorii regelui Danemarcei, tînăra și frumoasa Ingelburg. Dacă alegerea sa poate fi explicată prin dorința de a-și face din regele danez un aliat împotriva Angliei, cu care Franța avusese numeroase conflicte, nimeni nu a înțeles de ce, chiar a doua zi după nuntă, Filip n-a mai vrut să-și vadă nevasta, căutînd cu orice preț să scape de ea. Mulți credeau că era vorba de o „vrăjitorie".

Pentru a obține divorțul, regele a convocat la Compiègne o adunare a episcopilor. Procedura s-a făcut în franceză, limbă pe care principesa daneză nu o înțelegea. Cînd i s-a explicat sentința care pronunța divorțul, nefericita a izbucnit în lacrimi strigînd: „Franța rea! Franța rea! Roma! Roma!", dînd să se înțeleagă prin aceste cuvinte că va apela la papă. În așteptarea protecției „sfîntului Părinte", Ingelburg s-a retras într-o mănăstire, în timp ce Filip a contractat o nouă căsătorie, cu o încîntătoare principesă germană, Agnes de Meran, pe care regele a iubit-o pînă la moarte.

Între timp, Ingelburg a obținut cu ajutorul regelui Danemarcei, căruia i s-a alăturat și regele Angliei, revizuirea procesului.

Conciliul de la Paris, ținut în prezența regelui, n-a luat nici o hotărîre. Atîta vreme cît a păstorit papa Celestin al III-lea, un om nu prea activ, lucrurile au fost lăsate să se desfășoare de la sine. Situația s-a schimbat însă radical de îndată ce scaunul apostolic a fost ocupat de cel mai puternic papă al evului mediu, Inocențiu al III-lea (1198—1216). Lui Inocențiu îi era complet indiferent dacă alături de Filip se va afla Ingelburg sau Agnes. Nu îngăduia însă ca, într-o problemă ce trebuia rezolvată de către biserică, să se decidă fără asentimentul capului acesteia. A convocat de aceea un

Uciderea lui Thomas Becket la 29 decembrie 1170, în catedrala din Canterbury. Miniatură din British Museum

nou conciliu, la Lyon, prin care a anulat divorțul, impunîndu-i regelui, sub amenințarea excomunicării, să se separe de Agnes și s-o reia pe Ingelburg, în timp ce prelaților care îl sprijiniseră pe rege li s-au dat pedepse canonice. Regele refuzînd să se supună, papa Inocențiu l-a excomunicat și, lucru mai grav, a pus sub interdicție întreaga țară. Într-o societate ca cea medievală, unde mentalitatea religioasă era predominantă, efectele au fost demoralizante. Bisericile s-au închis, preoții nu au mai oficiat sluibe, oamenii au murit neîmpărtășiți. Moaștele au fost scoase din relicvarele de aur și argint și așezate în cenușă. Statuile sfinților și icoanele au fost acoperite cu pînză. Mutenia clopotelor a încremenit parcă existența, ele fiind acelea care vesteau scurgerea timpului și sărbătorile.

Această atmosferă a produs o stare de adîncă deprimare. S-au auzit murmure de nemulțumire împotriva „regelui păcătos". Filip a reacționat persecutînd pe preoții care ascultau de poruncile Romei, ca și pe seniorii care treceau de partea bisericii ; pe Ingelburg s-a răzbunat închizînd-o în castelul Etampes.

Sărutul împăcării

În această situație, s-au format grupări potrivnice regelui și totul amenința să se transforme într-un adevărat război civil. Papa a trimis atunci doi legați care să-l decidă pe rege să cedeze. Încolțit din toate părțile, Filip a pus la cale o lovitură de teatru. Prefăcîndu-se că a acceptat o nouă redeschidere a procesului, a convocat la Soissons o adunare a episcopilor. Regele a venit însoțit de jurisconsulți și canonici, ca un om hotărît să se apere. Dar în timp ce se purtau cele mai aprinse dezbateri, s-a ridicat, s-a dus drept la Ingelburg și i-a dat „sărutul împăcării" ★. Pînă ce înalții prelați să-și revină din nedumerire, regele împreună cu soția sa porniseră deja spre Paris.

Împăcarea devenea astfel publică. Biserica ieșea din nou triumfătoare, excomunicarea și interdicția puteau fi ridicate !

Sentimentele regelui nu se schimbaseră însă cu nimic. Filip i-a impus soției sale să locuiască retrasă, la Etampes, i-a dat dreptul să poarte titlul de regină, să aibă curtea sa proprie, în timp ce ei a rămas alături de Agnes, devenită soție nelegitimă. De rușine și durere, ea nu a supraviețuit însă mult timp acestei situații scandaloase.

După moartea papei Inocențiu, Honorius al III-lea, succesorul său, fire conciliatoare, a recunoscut ca legitimi pe cei doi copii rezultați din legătura cu Agnes. Dacă Filip putea fi consolat, singura sa mîngîiere a fost faptul că vecinul lui, puternicul rege al Angliei, fusese și el înjosit, cam în aceeași perioadă, într-o înfruntare cu biserica. Este vorba de cunoscutul conflict dintre regele Henric al II-lea și Thomas Becket, arhiepiscop de Canterbury, exponent al politicii duse de ambițiosul papă Alexandru al III-lea în Anglia.

Împărații, regii și principii nu au ieșit de sub tutela Romei decît din secolul al XIV-lea, cînd afirmarea statelor centralizate în apusul Europei a dus la slăbirea treptată a autorității pontificale. Începutul acestui proces l-a constituit episodul mutării temporare a scaunului papal de la Roma la Avignon (1309) de către Filip al IV-lea cel Frumos, regele Franței.

★ În evul mediu, sărutul pe gură, dat în public simboliza un act de credință *(n.a.)*.

Sinan-paşa Cogia, cel învins de Mihai Viteazul
(Gravură originală, colecţia autorului)

CEI PATRU SINAN-PAŞA

MIHAIL G. STEPHĂNESCU
profesor la şcoala Copăceni, judeţul Ilfov

Citind articolul „Piraţii în Mediterana" de G. Roşianu, din „Magazin istoric" nr. 7-8/1968, am remarcat o confuzie privind pe comandantul turc Sinan-paşa. Autorul afirmă : „Sinan-paşa, învinsul lui Mihai Viteazul de la Călugăreni", era „italian originar din Messina" şi că „în 1600 [...] obţinu de la viceregele Siciliei dreptul de a ancora la Messina şi de a lua cu sine pe bătrîna sa mamă". Trebuie făcute o serie de precizări.

Sinan-paşa este numele sub care apar mai multe personalităţi importante din istoria Imperiului otoman. Le vom prezenta cronologic :

1. *Sinan-paşa Khadim*, mare vizir sub sultanul Selim I. A murit în 1517, într-o expediţie în Egipt.

2. *Sinan-paşa*, frate cu marele vizir Rustem-paşa, fost capidan al flotei otomane şi cuceritor al Tripolisului. De amintirea lui este legată construirea unei frumoase moschei în Constantinopol. A murit la 24 ianuarie 1578.

3. *Sinan-paşa Cogia (Qogiah) Bătrînul* sau *Cel Mare*, albanez, născut la Tapoiane-Prevezei. Se pare că a luat parte, ca tînăr ienicer, la primul asediu al Vienei, din 1528. Între 1568 şi 1570 a cucerit Yemenul, iar în Tunisia a recucerit la Goulette. Tot el a cucerit Ciprul. Numit apoi Begler-beg de Alep şi Egipt a luat parte la expediţia din Ungaria (1593-1594) şi din Ţara Românească (1595). A fost de cinci ori mare vizir sub sultanii Soliman Magnificul, Selim al II-lea şi Murad al III-lea. *Acesta este învinsul lui Mihai Viteazul.* La bătălia de la Călugăreni avea 83 sau 84 de ani ; nu putea deci să se ducă să-şi caute mama la Messina în 1600. De

Sinan-pașa Cicala, renegatul italian
(Gravură originală, colecția autorului)

altfel la un an după înfrîngere a murit la Constantinopol.

4. *Sinan-pașa Cicala (Cighaleg - Zade-Iusuf-Mehmed).* Acesta a fost un renegat italian, fiul vicontelui de Cicala, nobil din Messina, căsătorit cu o turcoaică. În 1561, corsarii lui Dragut-pașa fac prizonieri pe viconte și pe fiul său Scipione și-i duc la Constantinopol. Vicontele este răscumpărat și moare la Messina în 1564. Scipione însă, simpatizat de Soliman al II-lea Magnificul, este educat în religia musulmană, îmbrățișează cariera armelor și slujește sub trei sultani : Selim al II-lea, Murad al III-lea și Mehmet al III-lea. Căsătorit cu strănepoata lui Soliman al II-lea Magnificul, devine foarte influent la Poartă. Selim al II-lea îl trimite în Moldova la 1574. Aici ia parte la luptele împotriva lui Ioan vodă Viteazul, pe care-l face prizonier și, călcîndu-și jurămîntul, îl ucide. În 1575 este făcut agă de ieniceri, apoi comandant al marinei (1589-1593) și se intitulează „General di mare del Gran Turco". Conduce războiul din Persia ; în 1596 comandă expediția din Ungaria. La întoarcere este numit, pentru scurt timp, mare vizir. În 1599 reia comanda flotei otomane și *vine la Messina să-și vadă mama.* Cu acest prilej, ia pe fratele său, Carlo Cigala, la Constantinopol, și urmărește să-l facă fie domn în Moldova sau Valahia, fie beg în Arhipelag. În 1600 reprimă populația din insula Hios, bănuită de înțelegere cu flota toscană ajunsă în conflict cu Poarta, iar în 1604 comandă o expediție contra Persiei. Moare în anul 1605, probabil la 60 de ani.

În secolul următor, un aventurier, pe care unii l-au crezut de origine română, circula pe la curțile europene, dîndu-se drept fiul vizirului Sinan-pașa Cicala. De altfel, în 1669 el își publică la Paris o „autobiografie" în care se intitula „prințul Ioan Mihail Cigala".

Scriitorul maghiar Istvan Rath-Végh (1870—1959), autorul lucrării Istoria culturală a prostiei omenești, *care va apare în curînd în traducere românească la* Editura științifică, *s-a remarcat printr-o bogată activitate literară (romane și piese de teatru), dar s-a impus mai ales prin lucrări de istorie a culturii, prezentate de pe pozițiile publicisticii militante și ale unei ascuțite critici sociale : „Curiozități maghiare", „Superstițiile în decurs de două milenii", „Legende și minciuni istorice", „Iubiri și căsătorii", „Comedia cărții", „Comedia banului". Faptele și „curiozitățile" istorice, relevate cu desăvîrșită acurateță științifică, sînt înfățișate cititorului pe un ton de sarcasm mușcător sau de ironie savuroasă.*

În Istoria culturală a prostiei omenești *— din care vom reproduce cîteva fragmente — sînt colecționate diferite aspecte edificatoare — mai ales din epoca feudală — relevînd mărginirea, ignoranța, înfumurarea și turpitudinea caracteristice monarhilor, aristocraților și vîrfurilor clericale ale epocii. Aberațiile etichetei de la curțile diferiților suverani, servilismul nobilimii, absurdițățile ceremonialului diplomatic, șarlataniile de tot felul ilustrează pregnant „prostia omenească", pe care o șfichiuiește autorul. Pentru acesta, noțiunea de „prostie" capătă un înțeles social, pentru că reflectă mărginirea unor structuri retrograde instaurate de clasele exploatatoare.*

CAPETE CU CORONĂ

REGINA NU ARE PICIOARE ȘI LORDUL NU VREA GINERE REGAL

De obicei, în culegerile de anecdote, absurdițățile etichetei spaniole sînt servite ca niște „delicatese".

Perechea regală nu putea fi atinsă de un muritor oarecare, fiind socotită sacră. O dată, calul reginei luînd-o razna, regina a alunecat din șa ; doi ofițeri au prins-o în cădere și i-au eliberat piciorul din scară, salvîndu-i astfel viața. Imediat însă, salvatorii au pornit-o în goană peste graniță... pentru a scăpa de inevitabila pedeapsă cu moartea ce-i amenința fiindcă *atinseseră trupul reginei.*

Filip al III-lea s-a ars șezînd lîngă un cămin, deoarece nu s-a găsit destul de repede *grandul* (nobilul) care avea dreptul să tragă la o parte fotoliul regal.

Iarna, regina trebuia să se culce la ora 9. Dacă eventual întîrzia la cină peste această oră, doamnele de companie o luau cu asalt, o dezbrăcau și o culcau.

Ana Maria de Austria, venită în Spania pentru a se căsători cu Filip al II-lea, era întîmpinată cu mare pompă în fiecare oraș prin care trecea în drum spre Madrid. Primarul unuia dintre orașe i-a oferit în dar o duzină de perechi de ciorapi de mătase, mîndria unei manufacturi locale. Majordomul, încruntat, a dat la o parte cutia adresîndu-i-se : „Să știți, domnule primar, că re-

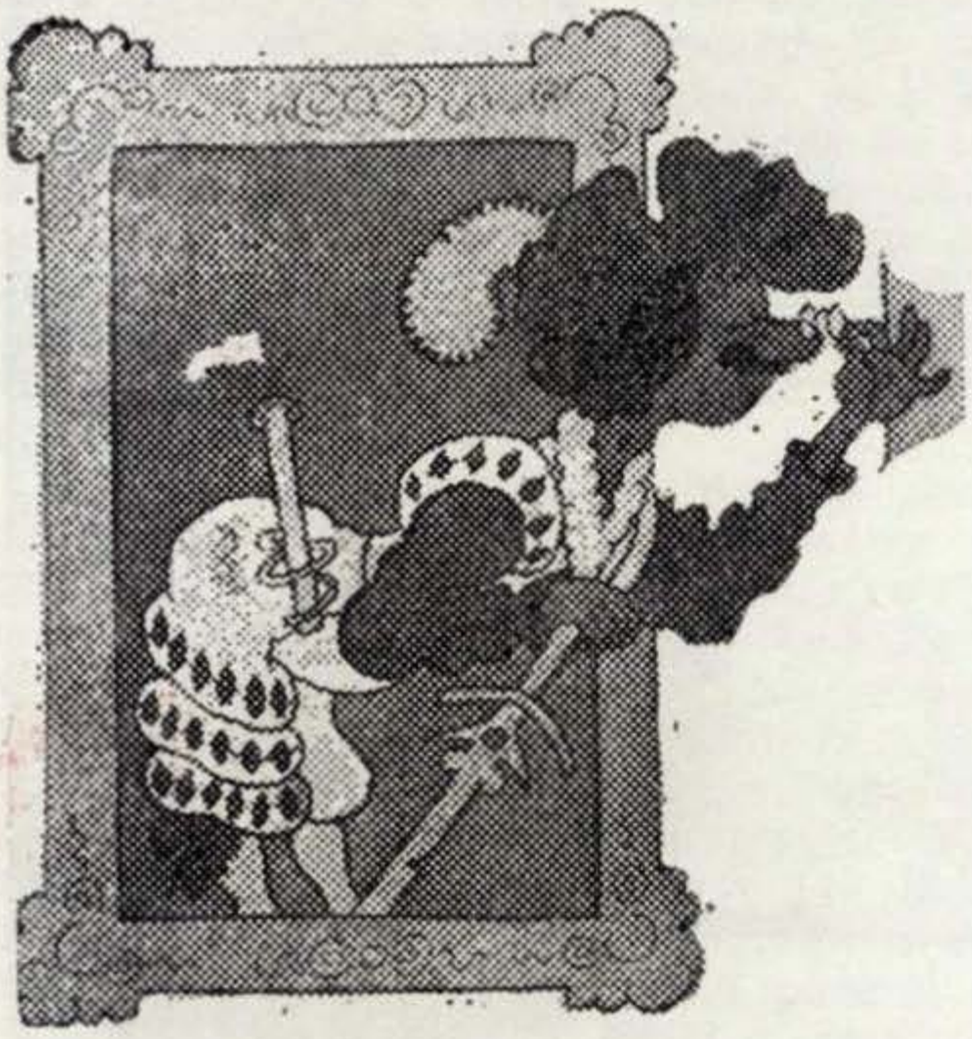

DAR... FĂRĂ MINTE

gina Spaniei *n-are picioare*". Se spune că mireasa ar fi leşinat de spaimă, crezînd că la Madrid, de dragul etichetei, o să i se amputeze picioarele.

Un fapt este cert, şi anume că monarhii spanioli, pe care puterea absolută îi scosese literalmente din minţi, s-au închis în temniţa celei mai rigide etichete, făurită de ei înşişi, punîndu-şi cătuşe de aur la mîini şi la picioare.

Porecla de *încornoraţi* dată soţilor înşelaţi este arhicunoscută. Originea ei pare a fi din timpul împăratului bizantin Andronic, care îşi alegea amantele dintre soţiile demnitarilor de la curte. Drept despăgubire, bărbatul primea vaste terenuri de vînătoare, iar ca semn al noii proprietăţi avea dreptul să-şi prindă pe poartă coarne de cerb. Lumea ştia, după aceste „podoabe", cum stau lucrurile cu cinstea conjugală.

În biografia unuia dintre cei mai eminenţi bărbaţi de stat ai Angliei, lordul Clarendon, putem citi următoarea întîmplare. În funcţia sa de lord-cancelar, el lua parte la o şedinţă a consiliului de stat, cînd fu înştiinţat că prinţul de York (viitorul rege Iacob al II-lea) vrea să ia în căsătorie pe fiica lui, Ana. Mai mult, că nunta ar fi urgentă, deoarece urmările „atenţiei" princiare încep să fie vizibile. În memoriile sale, afectuosul tată mărturiseşte că a proferat în faţa consiliului cele mai aspre reproşuri la adresa fetei. Nu pentru că devenise amanta prinţului, ci *pentru că pretindea să se mărite cu el*. Clarendon a cerut consiliului să dispună imediat închiderea Anei în Turnul Londrei şi să propună parlamentului un proiect de acuzare care să prevadă pedepsirea cu moartea a vinovatei, declarînd totodată că el va fi primul care o va vota! Dar lucrurile s-au petrecut altfel. Prinţul s-a căsătorit cu fiica lordului Clarendon, ea devenind ulterior regina Angliei, spre marea tristeţe a tatălui cu „moralitate" severă.

Căminul unei familii burgheze din Augsburg păstrează amintirea unui caz mai „nevinovat". Aci, sub un clopot de sticlă, se pot vedea bustul de ceară al regelui Gustav Adolf şi gulerul său brodat. Istoria ciudatei relicve a fost imortalizată de cuvintele unui cetăţean din Augsburg pe o pioasă placă comemorativă:

„Acest guler a fost purtat de către regele suedez Gustav Adolf şi dat în dar iubitei mele soţii Jakobine Lauber, cu ocazia vizitei preamăritului rege la Augsburg; iubita mea soţie, fiind cea mai frumoasă femeie, cu mult respect amintita maiestate a învrednicit-o să danseze cu ea la bal. Împrejurarea care a provocat darul a fost că, în timp ce regele încerca să mîngîie pe amintita femeie, aceasta, din pudoare, n-a îngăduit anumite lucruri şi cu degetele ei a făcut găurile ce se văd pe guler".

FURUNCULUL — UN PRIVILEGIU

O manifestare dintre cele mai anoste ale servilismului era imitarea. Cînd Maria Antoaneta a ajuns şi ea pe pragul bucuriilor materne, doamnele de la curte au creat

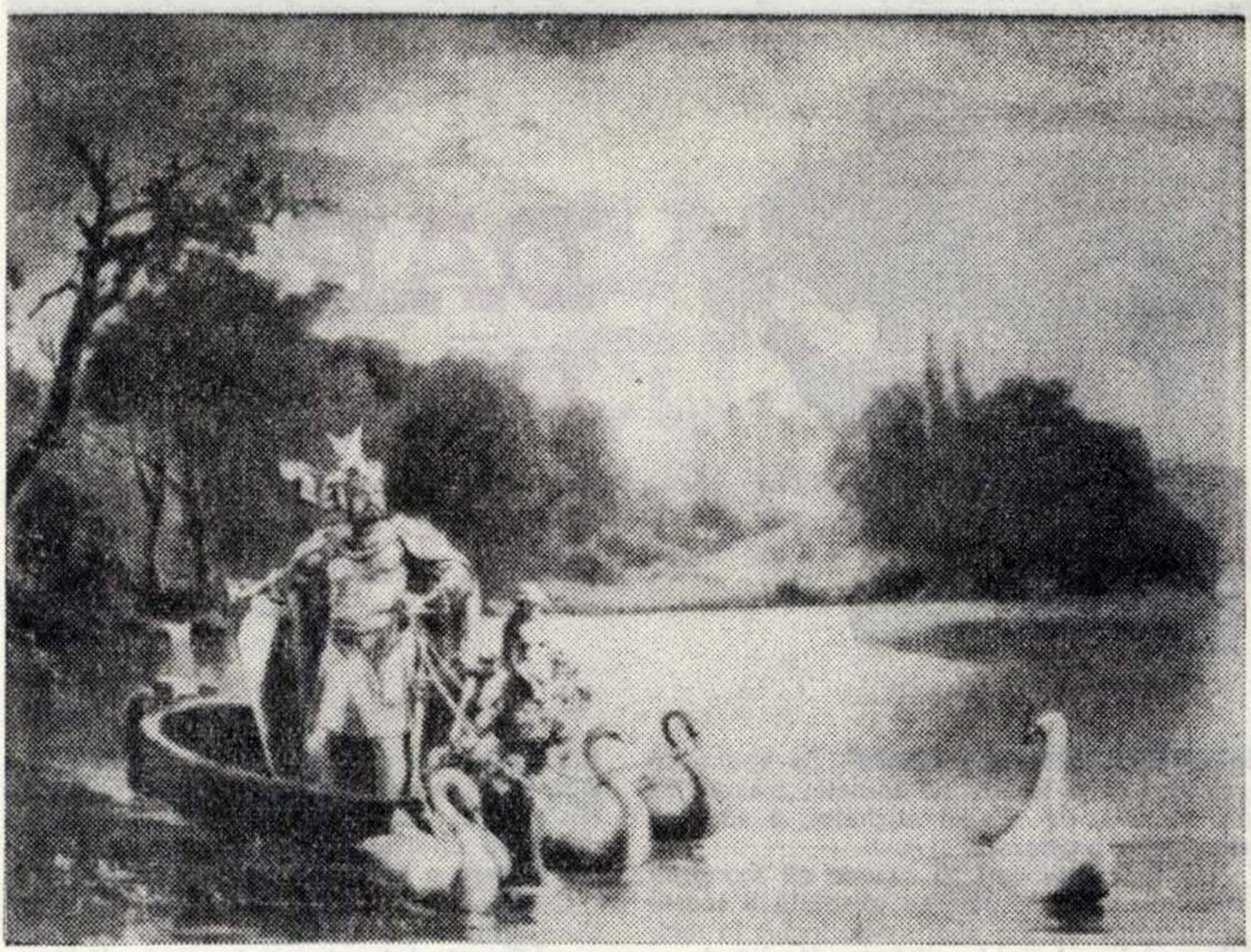

Ludovic al II-lea, regele Bavariei, a pretins pictorului său să-l înfăţişeze... într-o barcă trasă de lebede, asemenea legendarului Lohengrin

Caricaturistul englez James Hillary a înfăţişat, precum se vede, nebuniile modei de la curte (1794)

imediat *moda graviditățiî*, purtînd niște fuste care, cu ajutorul unei perniţe bine plasate, le dădeau aspectul de femei însărcinate. Dornice de succes, întrecîndu-se între ele, ilustrele doamne se străduiau să-şi potrivească pernele în funcţie de lunile de sarcină ale reginei. Din timp în timp schimbau înfoierea fustei, făcînd să apară modele potrivite, pe care le denumeau *quart de terme, demi-terme* (fusta de trei luni, fusta de patru luni şi jumătate) şi aşa mai departe, pînă în luna a noua.

Mare panică s-a produs în jurul unuia dintre cele mai „palpitante" evenimente ale curţii din Versailles. Cazul a devenit celebru sub numele de *furunculul lui Ludovic al XIV-lea*. Îl povestesc pe scurt cu omiterea amănuntelor care, aici, nu sînt necesare. Regele-Soare suferea de pe urma unui buboi — şi încă pe o parte a trupului... nu prea bătută de soare. După multe încercări de lecuire, s-a hotărît intervenţia chirurgicală. Operaţia reuşită din punctul de vedere atît al bolnavului cît şi al medicilor a avut loc la 18 noiembrie 1686, în prezenţa doamnei de Maintenon. Este uşor de imaginat emoţia care a „sfîşiat" nervii curţii de la Versailles înainte, în timpul şi după operaţie. Luni de zile nu s-a vorbit decît despre aceasta. Curteanul căruia i se întîmpla ceva asemănător era considerat binecuvîntat de soartă. Medicii îi făceau preafericitului suferind aşa-numita „intervenţie regală" *(opération du Roi)*, iar despre starea respectivului i se raporta regelui. Aceasta era o evidenţiere nemaipomenită, detaşîndu-l pe privilegiat de pîcla deasă a invidioşilor. *Chiar şi cei care nu aveau furuncul se duceau în ascuns la chirurgi, oferind sume imense, numai să li se facă şi lor „intervenţia regală".*

URMAŞII LUI NOE

Dintr-o arhivă londoneză a fost scos la lumină un act interesant : el cuprinde ordinea descendenţilor regilor anglo-saxoni *cu începere... de la Adam*. Este adevărat că, potrivit Bibliei, toţi ne „tragem" de la Adam, dar nu orice om sărac are posibilitatea să dovedească, cu arbore genealogic, acest lucru. A fost o vreme cînd o droaie de învăţaţi îşi frămîntau capul cu aceşti fantastici arbori, iar monarhii le plăteau osteneala cu sume considerabile.

Documentul menţionat a fost întocmit, după toate probabilităţile, de un anume Statyer, care l-a măgulit pe regele Iacob I cu un enorm şi stufos arbore genealogic : la rădăcina lui se afla însuşi Adam.

În cartea sa despre Carol al V-lea, istoricul spaniol Prudencio de Sandoval, dornic să cucerească obîrşia adamită în favoarea regilor iberici, a „prelucrat" cu nemaipomenită trudă 120 de generaţii, pentru a ajunge la biblicul părinte străbun. O osîrdie asemănătoare l-a cuprins şi pe suedezul Messenius ; cu ajutorul penei sale de istoric, regii suedezi s-au căţărat pe cele mai înalte ramuri ale arborelui genealogic adamit.

Era cît pe-aci să se stabilească oficial şi proveniența biblică a habsburgilor. Împăratul Maximilian avea un istoric de curte de mare erudiţie pe nume Johan Stab — cu numele latinizat Stabius —, care cocheta şi cu poezia (se pare cu succes, întrucît în 1502 colegiul poeţilor din Viena i-a decernat, în mod solemn, cununa de lauri). Datorîndu-şi cariera în mare parte bunăvoinţei împăratului, el s-a străduit să-i fie recunoscător. A întocmit un arbore genealogic în care Ham, fiul lui Noe, era socotit drept strămoş al Habsburgilor ; descendenţa a indicat-o „precis" şi „documentat", din tată în fiu. Împăratul punea mare preţ pe vechimea familiei sale şi pe legăturile de rudenie ale casei imperiale cu un sfînt sau altul.

Noe ca strămoş părea însă oarecum suspect. Aşa că problema a fost transmisă spre elucidare Facultăţii de teologie a Universităţii din Viena. Domnii de acolo l-au blestemat pe Stabius pentru încurcătura în care-i vîrîse, dar cum să se sustragă de la luarea unei decizii ? Spre norocul lor, în timp ce hotărîrea se tărăgăna, împăratul a murit şi o dată cu el şi pretenţiile la rubedenia biblică. „Capodopera" lui Stabius o fost depusă la arhivă...

GÎLCEVILE AMBASADORILOR

În Biblioteca de stat din München zăcea, acoperit de praf, un voluminos teanc de manuscrise, numărînd 50—60 de tomuri. La începutul deceniului al optulea al secolului trecut, nunţiul papal, Sebastian Brunner, a pus ces la cercetarea acestui material de proporţii înspăimîntătoare, prezentînd lumii rezultatul studiilor sale în două volume interesante : *Der Humor in der Diplomatie*, Wien, 1872. După cum arată şi titlul cărţii, materialul este plin de umor ; ceea ce nu trebuie luat în sensul că domnii ambasadori obişnuiau să-şi condimenteze rapoartele cu anecdote : prin faţa cititorului, frazele se perindă pline de seriozitate diplomatică, conform cu uzanţele de la curte, şi e foarte puţin probabil că autorii lor să se fi gîndit vreodată la faptul că posteritatea „nerecunoscătoare" va extrage din ele o lectură distractivă.

Sub ochii noştri se dezvăluie mărunte intrigi de curte, oameni neînsemnaţi care îşi dau aere, probleme de titluri şi ranguri etc. etc.

La 10 aprilie 1756, ambasadorul austriac deplînge faptul că lacheii săi, deşi îmbră-

cați în livrele, trebuie să plătească, ca cetățenii de rînd, taxa de poartă dacă stingerea îi găsește seara în afara zidurilor orașului. Oare lacheii ambasadorului bavarez plătesc și ei, la Viena, o taxă asemănătoare ? Răspunsul era *da*. Dezbaterea problemei ocupă treisprezece coli ! În sfîrșit, la 30 aprilie, ambasadorul austriac anunță că principele elector bavarez a anulat taxa de poartă pentru lacheii ambasadei.

Și mai nestăvilite se revărsau, în mormanul de rapoarte, discuțiile în legătură cu prioritatea (*praecedentia*). Ambasadorii nu cedau din privilegiile stăpînirii lor nici cît un fir de păr dintr-o perucă. Principiul director acționa în dublu sens : să se obțină tot ceea ce i se cuvenea celui pe care îl reprezentau și să se împiedice ca ambasadorul altui cap încoronat să beneficieze de același privilegiu.

La Conferința de pace de la Karlowitz (1699) s-a găsit o modalitate ingenioasă pentru a preîntîmpina discuțiile dintre ambasadorii austriac, turc, polonez și venețian în ceea ce privește prioritatea de rang. S-a construit un edificiu rotund, cu o singură sală, în mijlocul căreia se afla o masă. Sala avea patru uși, în dreptul fiecăreia fiind instalat cortul unuia dintre ambasadori. La un semnal ambasadorii ieșeau, *în același timp*, din corturi, intrau *în aceiași timp* pe cele patru uși ale sălii și cu ostășească promptitudine se trînteau *în același timp* pe scaunele din jurul mesei de ședințe. În acest chip, nici unul nu s-a simțit prejudiciat în rangul său.

...Marele maestru de ceremonii al Angliei, Sir John Finett, relatează în jurnalul său curiozitățile unui ceremonial la care a participat. Jurnalul n-a apărut decît după moartea sa, deci este sigur că și-a scris amintirile doar pentru propria sa plăcere, fără a se gîndi să-l dea publicității.

Finett a realizat cea mai izbutită lovitură de maestru atunci cînd a aplanat gîlceava dintre ambasadorul francez și cel spaniol, care erau în veșnică hartă. Problema era care dintre ei să șadă, cu ocazia unei conferințe, la dreapta nunțiului papal. Nu încăpea nici o îndoială că nunțiul nu avea decît o singură parte dreaptă. Necăjitul maestru de ceremonii a găsit, pînă la urmă, o soluție magistrală, rugîndu-l pe nunțiul papal de la Londra să-l invite la conferință și pe nunțiul de la Paris. Omul a rîs și i-a făcut pe plac. În această situație, era firesc că nunțiului de la Paris i se cuvine să stea la dreapta nunțiului de la Londra. Celor doi arțăgoși li s-a oferit să-și aleagă singuri locul. Francezul a ales locul din stînga nunțiului de la Londra, fiindcă în felul acesta era *mai aproape* de el ; spaniolul a optat pentru locul din dreapta nunțiului de la Paris, fiindcă putea fi socotit *mai de cinste*. Amîndoi erau mulțumiți...

Dar au fost și situații cînd nu ajuta nici un șiretlic. În astfel de cazuri, ambasadorii soluționau problema priorității pe calea armelor. Întîmplarea de necrezut s-a petrecut în septembrie 1661, la Londra. Pe Tamisa sosea în capitala Angliei noul ambasador suedez. Conform etichetei de la curte, îl aștepta echipajul regal care avea să-l conducă spre Whitehall. Cortegiului urmau să i se alăture și landourile ambasadorilor străini.

Acest spectacol a făcut să izbucnească o discuție furibundă : care trăsură trebuie să urmeze *imediat* după landoul ambasadorului suedez, cea a francezului sau cea a spaniolului ? Regele a ridicat din umeri : domnii să se înțeleagă între ei. Guvernul englez știa însă că „înțelegerea" va degenera într-o încăierare, așa că a luat toate măsurile ca să fie îndepărtați de la locul scandalului londonezii. În fața portului a fost scoasă armata, care a dat la o parte mulțimea imensă de curioși. În ce fel își vor sparge capetele domnii ambasadori era o problemă de care guvernului puțin îi păsa.

Ambasadorul suedez trebuia să sosească la ora 3 după-masă. Dar încă de la ora 10, trăsura spaniolului se afla la fața locului, escortată de cincizeci de oameni înarmați. Francezul a întîrziat puțin, fiind astfel dezavantajat. În schimb, el dispunea de o sută cincizeci de ostași — o sută de pedestrași și cincizeci de călăreți.

Nenumărați „nobili fără minte", cum îi numește Erasmus din Rotterdam în cartea sa „Elogiul nebuniei", își etalau pretinși strămoși iluștri. Gravura este opera lui Hans Holbein cel Tînăr

Regele Franței lua masa cu capul acoperit, ca semn al autorității sale necontestate (pictură de epocă)

A apărut ambarcațiunea și ambasadorul suedez a coborît pe uscat, ocupîndu-și locul în caleașca regală. În momentul în care cupeul s-a pus în mișcare, cei doi adversari, care se pîndeau reciproc, au și tăbărît unul asupra celuilalt. Spaniolii s-au desfășurat în linie de bătaie, barînd drumul, căci trăsura ambasadorului lor, profitînd de situația sa avantajoasă, o pornise la trap în urma trăsurii suedezului. Francezii au tras o salvă de focuri din pistoale și archebuze, apoi au năvălit cu sabia scoasă asupra spaniolilor. S-a iscat o bătălie în toată legea, în urma căreia au fost omorîți doisprezece oameni și răniți alți patruzeci...

Pentru orice eventualitate, francezii au ținut în rezervă un grup de călăreți care aveau sarcina să atace trăsura spaniolilor și să-i taie hățurile. Așa s-a și întîmplat. Însă, minunea minunilor, săbiile nu reușeau să taie hățurile. Spaniolii fuseseră mai șireți : în loc de curele folosiseră ca hamuri lanțuri îmbrăcate în piele.

Așa s-a decis soarta bătăliei, nu însă și cea a priorității. De furie, Ludovic al XIV-lea își smulgea peruca. A rupt legăturile diplomatice cu Spania. Peste Pirinei sufla vînt de război. Fiind mai slabă, Spania a fost nevoită să cedeze. Ambasadorul spaniol, marchizul Fuentes, a declarat solemn, în prezența curții de la Versailles și a celor douăzeci și șase de ambasadori și reprezentanți străini, că Spania recunoaște prioritatea Franței. În amintirea importantului eveniment, Ludovic a bătut o medalie. Pe o parte a medaliei se vede un cap încoronat, iar pe cealaltă, Ludovic pe tron și în fața lui, într-o atitudine umilă, marchizul Fuentes, înconjurat de ceilalți ambasadori.

CADAVRUL A FOST SPÎNZURAT

Magistratul de odinioară se îmbrăca în robă, își punea peruca și din momentul acela se dezumaniza, devenind o mașină judiciară, învesmîntată cu fast oficial... Pedeapsa pe care legea o hotăra pentru delict era aplicată fără cruțare. Nu existau nici nuanțe, nici circumstanțe atenuante, nici clemență ! Represiunea se exercita chiar și atunci cînd făptașul nu putea fi adus în fața instanței, ba chiar și în cazul cînd făptașul murise între timp. Cînd Carol al II-lea s-a întors în Anglia pentru a reocupa tronul, Cromwell și alți cîțiva dintre cei ce luptaseră împotriva monarhiei odihneau sub lespezile de marmură ale catedralei Westminster.

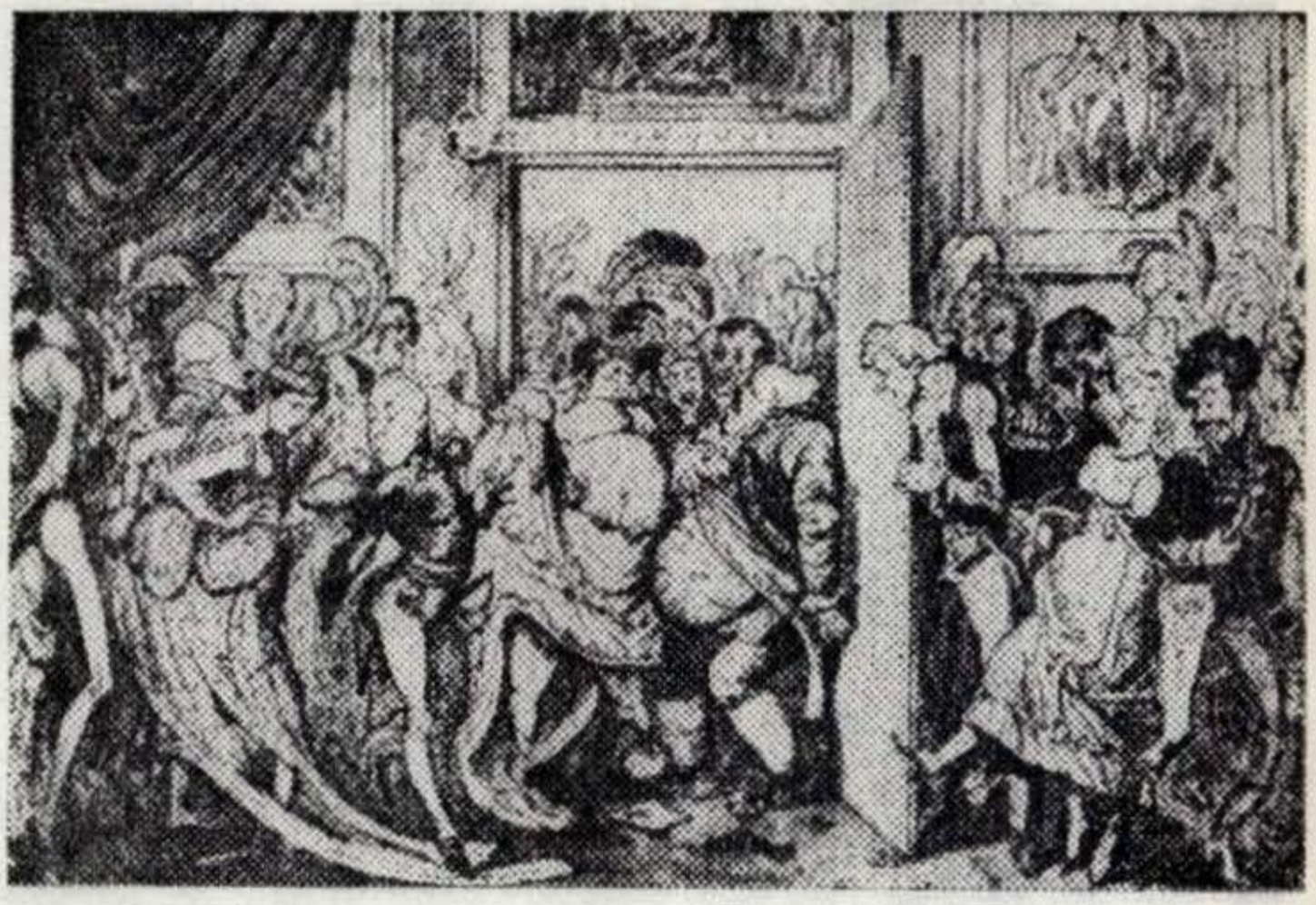

La un bal al înaltei societăți. Caricatură de George Cruikshank (1818)

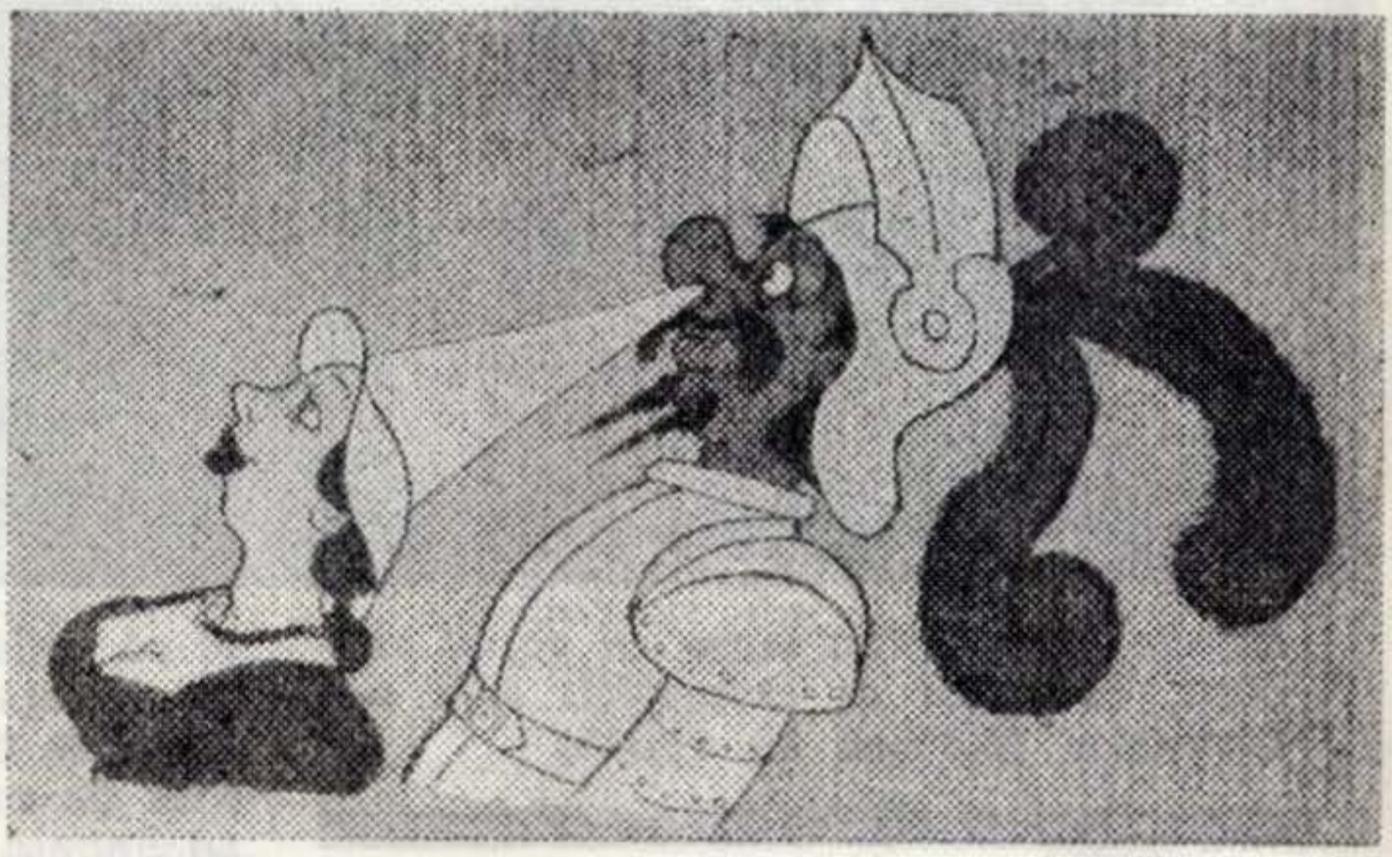

Moda nobiliară și renghiurile ei (ilustrație de Dubout la o ediție recentă a „Elogiului nebuniei")

La 30 ianuarie 1661 — aniversarea execuției lui Carol I — sicriele lui Cromwell și a doi dintre susținătorii săi au fost scoase din mormintele lor și duse la Tyburn, locul de execuție al criminalilor de rînd. Acolo, cele trei cadavre au fost spînzurate, lăsate să atîrne de funie pînă seara, apoi decapitate și înmormîntate la picioarele eșafodului. Spectacolul a avut loc în prezența unui numeros public : doamnele din elita Londrei au considerat de datoria lor să se abată pe la Tyburn, pentru a se „îmbogăți cu plăcuta amintire" a unei priveliști interesante. Ce nervi trebuie să fi avut femeile acelea ! Relatînd întîmplările din ziua de 30 ianuarie a acelui an, memorialistul Pepys notează că a ascultat o predică, a primit o scrisoare de la fratele său, apoi a vizitat-o pe lady Batten, care, împreună cu soția lui Pepys, sosise chiar atunci de la Tyburn, unde fusese să vadă cele trei cadavre spînzurate. Excursia doamnelor este amintită, fără nici un comentariu, ca lucrul cel mai firesc.

Caracteristic pentru formalismul legislației feudale era faptul că procesul împotriva cadavrului unui acuzat decurgea cu respectarea tuturor normelor procedurale. Diferența era doar că se desemna un *curator* pentru cadavru, deoarece, după cum se știe, acesta nu putea vorbi și, în consecință, nu avea cum să se apere.

N-am putut constata dacă, în cazul lui Cromwell, procesul a decurs după toate formele legale, în schimb, documenteie procesului intentat împotriva cadavrului celui care-l asasinase pe regele francez Henric al III-lea se păstrează integral pînă în zilele noastre.

Cu acest prilej au fost ascultați nouă martori, care au declarat cu toții, sub jurămînt, ceea ce toată lumea știa, și anume că atentatorul Jacques Clément înjunghiase pe rege, după care soldații și curtenii, năvălind în cameră, ciopîrțiseră pe atentator. Și totuși, după obișnuita introducere, sentința rostită în numele urmașului regal, Henric al IV-lea, dispunea :

„Urmînd sfatul consiliului judecătoresc, maiestatea sa a hotărît și hotărăște : cadavrul amintitului Clément să fie rupt în patru de patru cai, apoi ars, iar cămașa aruncată în fluviu, pentru ca, în felul acesta, să-i piară pînă și urma. Dat la St. Cloud, 2 august 1589. Iscălit Henric. *Adnotare* : S-a îndeplinit în locul și ziua stabilite".

Cînd satele

(Urmare din pag. 153)

cîți „bătrîni" sau „moși" va trebui să umble satul, un neam să voiască a vinde drepturile sale sau o parte din ele. Se vindea deci „un moș", sau numai o parte dintr-un „moș", deși el nu era încă nici „ales", nici „hotărît" sau era „ales", dar încă „nehotărît".

Uneori ceea ce se vindea era doar o cotă-parte dintr-un „moș", în proporții extrem de complicate, ca de pildă „o treime dintr-o cincime dintr-o jumătate de moș".

În asemenea condiții, mai ales cînd „moșul" cuprindea păduri în munți cu văi și rîpe a căror valoare nu putea fi precis stabilită, ceea ce se cumpăra era un bun foarte incert, mai ales dacă operațiile de alegere nu se încheiaseră. Cîte un acaparator local investea deci la noroc, cumpărînd un lot care abia ulterior urma să fie precizat.

De aci provine și expresia „a **cumpăra moși-pe-groși**" : a plăti cu bani siguri, o guri, o viitoare și nesigură proprietate.

Obiective de luptă

(Urmare din pag. 23)

Luptînd în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist, P.C.R. a organizat insurecția națională antifascistă din august 1944.

În numeroase ședințe conspirative au fost stabilite și analizate măsurile de răsturnare a dictaturii antonesciene și întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste. P.C.R. a conlucrat cu un grup de generali și ofițeri superiori pentru pregătirea militară a insurecției, a creat formațiuni de luptă patriotice, a constituit grupe de militari antifasciști în diferite unități, a desfășurat o consecventă activitate în armată pentru atragerea acesteia de partea acțiunii ce se pregătea.

Obiectivele de luptă stabilite de P.C.R. și-au confirmat temeinicia prin declanșarea insurecției armate din august 1944.

În declarația publicată la 24 august, P.C.R., arătînd temeiul participării sale în guvernul format la 23 august, menționa :

Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941. Aceste obiective, care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării Partidului Comunist din România în cadrul politicii de Bloc Național în actuala formațiune guvernamentală.

Insurecția a constituit un triumf al obiectivelor propuse de partidul comunist pentru eliberarea patriei, a deschis o eră nouă în istoria patriei noastre, a confirmat că P.C.R. — stegar neînfricat al intereselor vitale ale poporului român — a fost la înălțimea marilor sale răspunderi.

Tunurile din august

(Urmare din pag. 165)

tat din nou, condamnat și spînzurat ca spion.

Ceea ce i se întîmplă lui Suhomlinov după 1914 este semnificativ. El scăpă de fulgerele justiției numai datorită influenței țarului și țarinei, dar, pînă la urmă, în august 1917, după abdicarea țarului, cînd guvernul provizoriu era pe cale să se prăbușească, fu adus în fața tribunalului. În dezastrul și tumultul acelor vremuri, fu judecat mai puțin pentru trădare — care era acuzația de bază — cît pentru păcatele vechiului regim. Condamnat la muncă silnică pe viață, fu eliberat cîteva luni mai tîrziu, reușind să ajungă la Berlin, unde muri în 1926, după ce își publicase memoriile, pe care le dedicase Kaiserului detronat.

Război fără motiv

Cu frivolitatea belicoasă de care dau dovadă imperiile senile, Austro-Ungaria se hotărî să folosească asasinarea prințului moștenitor al Austriei, arhiducele Franz Ferdinand, de către naționaliștii sîrbi, la 28 iunie 1914, spre a înghiți Serbia, așa cum înghițise Bosnia și Herțegovina în 1909. Rusia, pe atunci slăbită de războiul cu Japonia, fusese nevoită să accepte un ultimatum german, urmat de apariția Kaiserului alături de aliatul său austriac. Pentru a răzbuna umilirea, Rusia țaristă era acum gata să intre în război. La 5 iulie, Germania asigură Austria că poate conta pe „sprijinul ei neprecupețit" dacă vreo acțiune de pedepsire întreprinsă împotriva Serbiei ar aduce-o în conflict cu Rusia. Acesta a fost semnalul care a dezlănțuit precipitarea irezistibilă a evenimentelor. La 23 iulie, Austria dădea un ultimatum Serbiei, la 26 iulie respingea răspunsul sîrb (deși Kaiserul, devenit nervos, recunoștea că acesta „înlătura orice motiv de război"), la 28 iulie declara război Serbiei, la 29 iulie bombarda Belgradul. În acea zi, Rusia mobiliza trupe de-a lungul frontierei ei cu Austria, iar la 30 iulie atît Austria cît și Rusia ordonau mobilizarea generală. La 31 iulie, Germania dădu un ultimatum Rusiei, cerîndu-i să demobilizeze în douăsprezece ore.

Războiul amenința toate frontierele.

poșta redacției

ARGUMENTE PENTRU PODUL URIAȘILOR

Colonel inginer ILIE NICOLAE, București, se referă la articolul **A existat Podul uriașilor ?** („Magazin istoric" nr. 3, martie 1968) și aduce o serie de argumente care pledează în favoarea existenței acestei construcții.

Într-o broșură publicată în 1887, în editura „Typi-Lith", C-tin Budeanu, inginer civil din Brăila, menționează urmele unui pod de piatră în dreptul unui vad (Vadul Budurului), adăugînd că a cules mărturiile unor persoane care au stat pe aceste rămășițe în mijlocul Dunării.

Ing. Budeanu a verificat personal afirmația, traversînd fluviul în două rînduri și, sondînd apa cu o prăjină, a întîlnit obstacole care păreau a dovedi că zidăria podului se afla la 1,80—2,20 m sub nivelurile de atunci ale Dunării.

Fragmente de zidărie găsite în nisipul extras de pe malul Dunării, lîngă Vadul Budurului, ca și faptul că barcagiii se fereau de locul acela pentru a evita o ciocnire, au constituit pentru Budeanu dovezi în plus asupra existenței unor rămășițe de pod. După părerea lui, construcția s-ar datora romanilor, care au stabilit astfel o cale de comunicație transdanubiană cu cetatea Troesmis (Iglița de astăzi).

Colonelul inginer Ilie Nicolae a copiat, pentru cititorii revistei noastre, planul din broșura lui Budeanu. În încheiere, corespondentul nostru scrie :

Puse una lîngă alta, cele două informări, pe bază de documente, referitoare la existența unor urme de pod la Brăila (raportul dr. Epites, întocmit în 1834 și publicat în revista „Magazin istoric" nr 3/1968 și lucrarea ing. Budeanu, apărută în anul 1887), au puncte comune. În ambele este vorba de două construcții de zidărie situate în albia Dunării în dreptul orașului Brăila ; după descrierea făcută zidăriilor de cei doi autori, se pare că avem de-a face cu suporți de pod ; cu oarecare aproximație, coincide și perioada de timp în care suprafața acestor zidării a rămas deasupra apelor Dunării. S-ar putea, de asemenea, ca informația pe care o deține ing. Budeanu, cum că unele persoane au mers cu barca și au stat pe aceste zidării în mijlocul Dunării, să se refere chiar la dr. Epites și însoțitorii săi ! Deocamdată numai presupuneri.

Istoria își dezvăluie cu zgîrcenie tainele și le încredințează mai ales celor perseverenți și iscoditori. Nu ar fi lipsit de interes să se facă unele cercetări de către specialiști (spre exemplu, una din clasele facultății de istorie într-o călătorie de studiu), care ar putea eventual adăuga noi pagini interesante.

Ne asociem și noi acestui deziderat.

GH. BIANU, abonat din Băița, ni se plînge că nu a primit nr. 12/1968 care nu a fost repartizat oficiului poștal local. Pe această cale, aducem sesizarea lui la cunoștința organelor de resort.

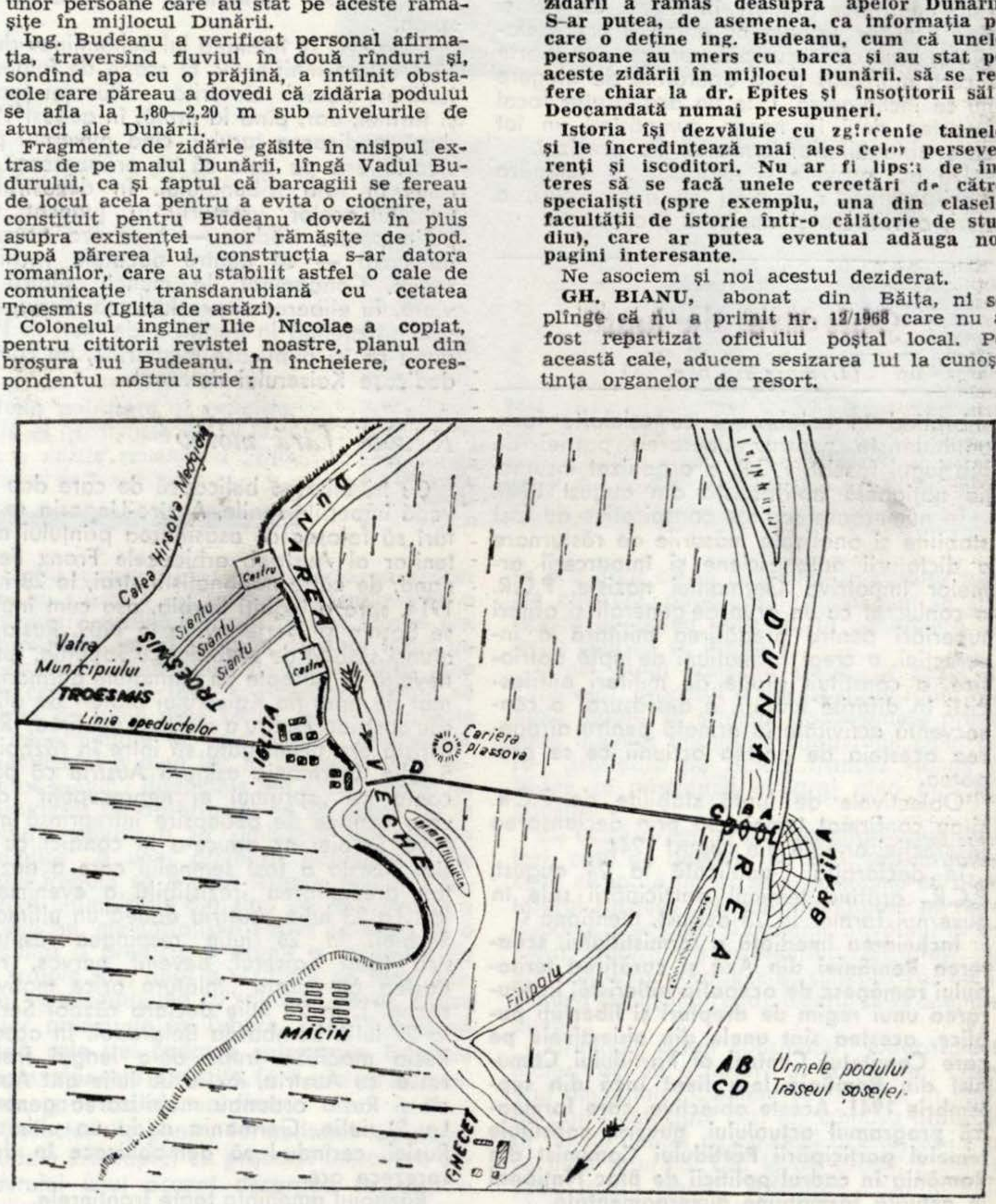

poșta redacției

magazin istoric

IOSIF SILAGHI, Baia Mare. Din păcate, redacția nu vă poate furniza numerele trecute, care s-au epuizat.

NAȘI AU FOST OIERII !

CONST. MOCANU din Ștefănești, județul Botoșani, se oprește asupra răspunsului dat în rubrica de față (nr. 1, ianuarie 1969) în problema numelui orașului Brăila, oferind o explicație a cuvîntului **brai.** Aceasta este o unealtă din lemn de stejar pentru bătut brînza în putină sau butoi. Acum pe cale de dispariție, braiul aparținea mocanilor — crescători de oi în permanentă mișcare, care au poposit și prin părțile Brăilei, unde a apărut și brînza omonimă.

Corespondentul nostru înclină să creadă că între unealta oierilor și nume ca Brăila, Brăești, Brăescu etc. ar exista o strînsă legătură. În sprijinul tezei sale, el arată că, veniți din Transilvania, mocanii au hălăduit prin multe locuri ale Moldovei și Țării Românești, lăsînd adesea astfel de urme toponimice.

La rîndul nostru, sîntem înclinați să acordăm oarecare credit acestei ipoteze.

EMIL RAMURĂ din Gura Humorului, județul Suceava, este de aceeași părere cu descendentul oierilor transilvăneni. După ce arată că braiul este **un fel de pilag lung de cca. 1,80 m, cu ajutorul căruia se bate brînza,** continuă : **Avînd în vedere transhumanța din timpurile mai vechi, cînd turmele de oi din ținuturile ardelene iernau și prin părțile Brăilei și mai departe, prin stufurile din Deltă, n-ar fi exclus ca numele orașului să derive și din acest cuvînt.** Scrisoarea lui E. Ramură cuprinde și cîteva întrebări la care ne vom strădui să furnizăm răspunsuri cît mai precise.

PETRE CRIVINARU, Timișoara. Ca de obicei în asemenea împrejurări, evenimentul este relatat în mai multe versiuni, care diferă sensibil între ele. Cunoaștem volumul lui V. Egorov și ne propunem să-l folosim într-un material viitor.

DORINȚELE CITITORILOR ȘI POSIBILITĂȚILE NOASTRE

IOAN VESTIC, Constanța, ne solicită publicarea unui articol în legătură cu războiul împotriva Japoniei. **Din material să rezulte următoarele,** ne cere tov. Vestic : **data declanșării războiului, cauzele care l-au determinat, capacitatea de luptă a țărilor angajate, cauzele care au determinat capitularea Japoniei militariste.** Sîntem rugați, de asemenea să tratăm și alte cîteva aspecte ale aceleiași teme și să „elucidăm" cazul generalului medic bacteriolog Ișii (judecat în contumacie la Habarovsk de Tribunalul internațional în cadrul unui proces al criminalilor de război).

Pentru a parafraza un cunoscut (și galant) dicton, dorințele cititorilor sînt porunci pentru noi. Desigur însă, nu **fiecare** dorință a **fiecăruia** dintre sutele de mii de cititori. Profităm de prilej pentru a sublinia din nou — nu numai la adresa tov. Vestic, ci și a celorlalți corespondenți ai noștri — că ne interesează să aflăm... ceea ce îi interesează în cele mai mici amănunte. Dar nu pentru a satisface „comenzile" așa cum sînt ele formulate — imposibilitatea materială e evidentă pentru oricine —, ci pentru a căpăta imaginea de ansamblu a problemelor care preocupă pe iubitorii istoriei și pentru a le oglindi, într-un mod cît mai corespunzător, în paginile revistei noastre. Am simțit nevoia acestei precizări deoarece unii dintre cei ce ne solicită materiale așteaptă, pare-se, răspunsuri fie avînd calibrul unui tratat, fie privind detalii lipsite de importanță științifică.

OMAGIU ARTISTIC UNIRII

D. BĂLAȘA din Craiova ne trimite fotografia unui „proiect de stemă a țării sau poate al unui tablou comemorativ" al Unirii Principatelor.

„Piesa aceasta, care inițial a fost lucrată în acuarelă, pe etamină de import, ar fi opera Mariei Aman din orașul Craiova — scrie corespondentul nostru. **În mijlocul unei coronițe de flori, cusută cu mărgele de diferite culori, se conturează silueta unei biserici și a unui turn de apărare. Această parte, precum și fondul tabloului, sînt nefinisate".**

Mulțumind tovarășului D. Bălașa, reproducem clișeul acestei piese, care se păstrează în colecția Muzeului Mitropoliei Olteniei.

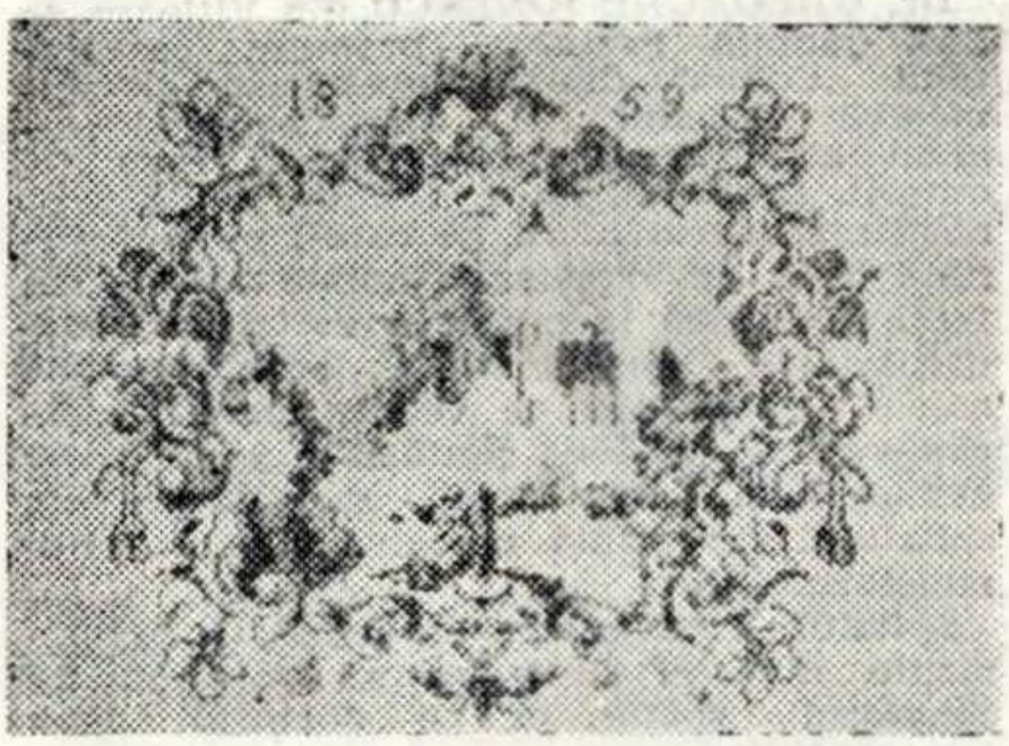

ANGHEL CIOBANU, Constanța. 1) Problema nu intră în rîndul acelora de care se ocupă revista noastră. 2) Denumirile sînt sinonime, avînd exact aceeași valoare și semnificație.

GH. MAIOR, comuna Unirea, județul Alba. Almanahul la care vă referiți și care susține că „Roma a fost întemeiată la 24 aprilie 754 î.e.n" ar fi trebuit să-și amintească de vechiul și frecvent utilizatul dicton latin : „Roma nu a fost clădită într-o singură zi". Nici măcar comuna Unirea nu a apărut într-un asemenea interval record, darmi-te încă Cetatea Eternă !

IOAN BRÎNZUȘ, Oradea. După părerea noastră, ar trebui să consultați colecția unui ziar central („Scînteia", „România liberă" etc.) din perioada respectivă pentru a vedea dacă în 1952 a survenit vreo modificare de detaliu față de stema adoptată o dată cu proclamarea republicii.

poșta redacției

RUDOLF ARZBERGER, Brașov. Din cele ce ne scrieți, reiese mai curînd că dv. ne-ați putea informa pe noi, pe baza celor aflate de la bătrînii muncitori din Valea Jiului. Așteptăm detalii.

GEO PETRESCU, Craiova. 1) Max Nordau ale cărui studii și eseuri și-au avut epoca de celebritate în anii de dinaintea primului război mondial, nu mai prezintă acum interes, tezele și interpretările lui fiind în mare măsură depășite. 2) Nu avem nimic împotriva anecdotelor istorice, cu condiția să nu fie „răsuflate" și, bineînțeles, să aibă umor.

JANA SALVIN, Timișoara. Articolul despre orașul dv. nu se încadrează în profilul revistei noastre. În legătură cu Canalul de Suez vom publica, într-unul din numerele noastre viitoare, un articol scris de un specialist. În orice caz, vă atragem atenția că nu am fi putut lua în considerare „scurta istorie", care are 43 de pagini, scrise de mînă, pe ambele fețe ale filelor.

C. CONDREA, muzeograf, Tîrgoviște. Fotografia a fost reprodusă din lucrarea „Assassinat au sommet" care a stat la baza articolului.

COLȚEA SAU CANTACUZINO?

Dr. GHEORGHE IONESCU din Vitioara de Sus, județul Prahova, propune, ca Spitalul „Colțea" din București să se numească Spitalul „M. Cantacuzino", cinstind astfel memoria spătarului care l-a ctitorit. Problema nu e, desigur, de resortul nostru, singurul lucru pe care-l putem face fiind de a ne exprima o opinie: aceea că, indiferent dacă la mijloc e vorba de o nedreptate în nomenclatură, actualul nume are o tradiție atît de veche, încît modificarea lui ar produce confuzii și poate chiar nemulțumiri. De altfel, statuia din fața spitalului reprezintă omagiul cuvenit întemeietorului său.

Spitalul bucureștean care poartă actualmente numele Cantacuzino evocă nu pe generosul spătar, ci pe doctorul Ioan Cantacuzino.

UN OASPETE ENGLEZ DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

POMPILIU VOICULEȚ-LEMENY, București. Articolul dv. se ocupă de unul dintre **călătorii ce au trecut prin România în secolul al XVIII-lea: englezul Jeremy Bentham. Grație studiului lui E. D. Tappe:** „Bentham in Vallachia and Moldavia" **(pe care-l menționați), filozoful englez ni se înfățișează ca un om pasionat de tot ceea ce întîlnește pe meleagurile noastre.**

Pentru ineditul multora din informații reținem din ceea ce ne-ați trimis cîteva fragmente:

«În drum spre Rusia, venind de la Constantinopol, Jeremy Bentham — cunoscut filozof și jurist englez — a rămas în București opt zile. În acest timp, el a cercetat viața orașului sub multiplele sale aspecte, notîndu-și impresiile în scrisorile trimise prietenilor săi în Anglia.

La București J. Bentham află cîțiva discipoli ai lui Helvetius, ceea ce arată că românii erau deja la curent cu mișcarea culturală europeană. Printre adepții filozofului francez se includeau „doi boieri europenizați" — după cum îi apreciază Bentham —, anume Ion și Nicolae, fiii lui Răducanu Cantacuzino, precum și fiul domnitorului Șuțu.

Deși filozof, Bentham nu ignorează aspectele economice. Se interesează îndeosebi de fabricile și manufacturile existente. Aflăm astfel că la București era „O FABRICĂ DE STICLĂ, CARE FURNIZA UN CRISTAL ACCEPTABIL", mult mai ieftin decît „IEFTINA STICLĂ DE BOEMIA, CARE ABUNDĂ ACI". De asemenea, erau mai multe tăbăcării care puteau prepara și bune „PIEI ROȘII", adică marochin. El a cumpărat în București două „PIEI DE BUNĂ CALITATE, AVÎND UN PRESAJ CU GRANULAȚIE MARE, DIN ACELA PE CARE AM AVUT OCAZIA SĂ-L VĂD FOLOSIT ÎN ANGLIA LA LEGAREA CELOR MAI ELEGANTE CĂRȚI".

Din București, Bentham scrie unui prieten în Anglia, sfătuindu-l să vină aci să se documenteze asupra stărilor politice și economice ale Munteniei și Moldovei și asupra transmigrării oilor din Transilvania în Muntenia, pe care o aseamănă cu cea din statul Neapole.

Călătorul englez menționează că a găsit la București o copie după ST. JAMES'S CHRONICLE, al cărui posesor, un anume Weber, se ocupa cu predarea limbii engleze, ceea ce-i dovedește lui Bentham că limba lui Shakespeare nu era necunoscută la noi.

Lui Bentham i se relevă din plin tradiționala ospitalitate românească. Invitat la masă în două case, a fost servit — notează el — cu feluri gătite de bucătari „DEMNI DE TOATĂ LAUDA".

De la București, Bentham pleacă la Iași. În scurta lui vizită la noi, filozoful englez a fost atît de puternic impresionat de cele văzute în Principate, încît după 41 de ani, încă mai scria unui prieten, despre timpul petrecut aici».

„CHEIA" RUNELOR DOBROGENE?

POPESCU VASILE — Iași. La întrebarea dv., vă reamintim că, așa cum semnalam într-un număr trecut al revistei noastre, inscripțiile runice descoperite la Murfatlar au stîrnit un interes deosebit în rîndurile cercetătorilor din țară și de peste hotare. Ipotezele emise pînă acum în legătură cu originea lor sînt numeroase. Cea mai nouă aparține cercetătorilor români Petre Diaconu și P.S. Năsturel. Ei atribuie runele de la Murfatlar unor **comunități de goți,** urmașii acelora care au trecut la sud de Dunăre la sfîrșitul secolului al IV-lea al erei noastre.

Cei doi cercetători își întemeiază concluzia pe interpretarea izvoarelor scrise și arheologice. Astfel, prezența goților în Dobrogea în secolele IX—X e.n., este atestată de un izvor literar, ca și de numeroase elemente de cultură materială, în special ceramica cenușie, aparținînd culturii de tip Dridu.

Să fie oare ipoteza celor doi cercetători „cheia" spre dezlegarea misterului runelor dobrogene?

CONTENTS

The Grand History (Twenty-Five Years since August 23, 1944) 2
The Contemporary Spirit 10
GEORGE MACOVESCU The Paper „România Liberă" Was Once Published Underground 16
C. NICOLAE Objectives That Were Reached (Preparation of the Act of August 23, 1944) ..19
GHEORGHE IONIȚĂ The Armoured Train Did not Pass (Fighting in August 1944)..42
Secret Itinerary 1944..23
GHEORGHE ZAHARIA The Surrender of General Gerstenberg at Gherghița 49
ILIE PETRE Mission in Istanbul (An Aeroplane Sent to Inform the Allies of Romania's Liberation) 53
LIVIA DANDARA, VASILE I. MOCANU Glorious Days (Nine Days of August '44) 57
The Confession of General Hans Friessner, whom Hitler sent to Romania „to restore the situation" 72
GHEORGHI JUKOV Recollections and Reflections 79
ANDRE MALRAUX The Liberation of Paris 85
The Eskimoes, the People of Eternal Snows 94
PAUL CERNOVODEANU The Unknown Peripetia of Spatharus Milescu in Constantinople ..101
TITU GEORGESCU Academician Andrei Oțetea at 75 Years of Age 107
CONSTANTIN ANTIP The Vienna Congress 110
CAIUS TEODORESCU High Boots and Iron-Braced Waggons (from the past of Brașov) 120
WINSTON CHURCHILL Memoirs (V) 123
EMIL CONDURACHI An Aristocratic Banquet at Paestum (Mural Paintings) 131
NICOLAE MIRON The Inquisition 137
H.H. STAHL When the Villages „Went after the Ancestors" (An Excursion in the Past of Romanian Peasants) 142
Famous Usurpers in the Antiquity 145
GALA GALACTION From an Unpublished Diary 150
BARBARA TUCHMAN The August Guns 154
OCTAVIAN ILIESCU Told in Confidence by a Coat of Arms of the Moldavian Prince Despot Vodă 166
I.M. ȘTEFAN The Moon — Five Millenaries of Dreams 170
Memento 178
FLORENTINA CAZAN The Clash of Ambitions (Popes and Emperors in the Middle Ages) 180
MIHAIL G. STEPHĂNESCU The Four Sinan Pashas 186
Crowned but Foolish Heads (Oddities of Court Etiquette) 188

SOMMAIRE

La grande histoire (des 25 années qui se sont ecoulées depuis le 23 Août 1944) 2
Le souffle contemporain 10
GEORGE MACOVESCU Il fut un temps où le journal „România Liberă" était publié illégalement 16
C. NICOLAE Objectifs atteints (préparation de l'acte du 23 Août 1944) 19
GHEORGHE IONIȚĂ Le train blindé n'a pas passé (épisodes de lutte du mois d'août 1944) ..23
Itinéraire conspiratif 1944 42
GHEORGHE ZAHARIA La capitulation du général Gerstenberg a Gherghița 49
ILIE PETRE Mission à Istanbul (un avion envoyé pour communiquer aux alliés la libération de la Roumanie) 53
LIVIA DANDARA, VASILE I. MOCANU Jours glorieux (9 jours du mois d'août '44) 57
Les confessions du général Hans Friessner, envoyé par Hitler en Roumanie pour „rétablir la situation" 72
GHEORGHI JOUKOV Souvenirs et réflexions 79
ANDRE MALRAUX La libération de Paris 85
Les Esquimaux, les hommes des neiges éternelles 94
PAUL CERNOVODEANU Les péripéties inconnues du connétable Milescu á Constantinople ..101
TITU GEORGESCU L'Académicien Andrei Oțetea à 75 ans 107
CONSTANTIN ANTIP Le Congrès de Vienne 110
CAIUS TEODORESCU Bottes hautes et chariots ferrés (jadis à Brașov) 120
WINSTON CHURCHILL Mémoires (V) 123
EMIL CONDURACHI Banquet aristocratique à Paestum (peintures murales) 131
NICOLAE MIRON L'Inquisition 137
H.H. STAHL Lorsque les villages „marchaient dans les pas des ancêtres" (incursion dans le passé des paysans roumains) 142
Usurpateurs célèbres de l'Antiquité 145
GALA GALACTION Pages inédites de journal 150
BARBARA TUCHMAN Les canons d'août 154
OCTAVIAN ILIESCU Les révélations des armoiries du prince moldave Despot Vodă 166
I.M. ȘTEFAN La Lune — cinq millénaires de rêves 170
Memento 178
FLORENTINA CAZAN Le conflit des ambitions (papes et empereurs au Moyen Age) 180
MIHAIL G. STEPHANESCU Les cinq Sinan Pachas 186
Têtes pourvues de couronne mais dépourvues d'intelligence (bizarreries de l'étiquette de cour) 188

СОДЕРЖАНИЕ

Великая история (двадцать пять лет со дня 23-его Августа 1944-ого года) 2
Веяние современности 10
ДЖЕОРДЖЕ МАКОВЕСКУ. Когда-то газета «Ромыния либерэ» издавалась подпольно..16
К. НИКОЛАЕ. Выполненные боевые задания (подготовка к 23-ему Августу 1944-ого года) 19
ГЕОРГЕ ИОНИЦЭ. Бронепоезд не прошел (боевые эпизоды августовских дней 1944-ого года) 23
Конспиративный маршрут — 1944 42
ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ. Капитуляция генерала Герстенберга в Гергице.....49
ИЛИЕ ПЕТРЕ. Миссия в Истанбуле (самолет извещает союзников об освобождении Румынии) 53

ЛИВИЯ ДАНДАРА, ВАСИЛЕ И. МОКАНУ. Славные дни (девять дней Августа 1944-ого года) 57
Признания генерала Ганса Фриснера, посланца Титлера в Румынию для „улучшения положения" 27
Георгий Жуков. Воспо минания и размышления 79
АНДРЕ МАЛРО. Освобождение Парижа 85
Эскимосы, люди вечных снегов 94
ПАУЛ ЧЕРНОВОДЯНУ. Неизвестные перипетии спатаря Милеску в Константинополе 101
ТИТУ ДЖЕОРДЖЕСКУ. Семидесятипятилетие академика Андрея Оцетя 107
КОНСТАНТИН АНТИП. Венский конгресс 110
КАЮС ТЕОДОРЕСКУ. Высокие сапоги и окованные железом обозы (из прошлого города Брашова) 120
УИНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ. Мемуары 123
Акад. ЕМИЛ КОНДУРАКИ Аристократический банкет в Пестуме (настенные рисунки) 131
НИКОЛАЕ МИРОН. Инквизиция 137
Х.Х. СТАЛ. Когда села жили по-стариковски (из прошлого румынского крестьянства) 142
Знаменитые узурпаторы древности 145
ГАЛА ГАЛАКТИОН: Неопубликованные страницы дневника 150
БАРБАРА ТУХМАН. Августовские пушки 154
ОКТАВИАН ИЛИЕСКУ. Что рассказывает герб молдавского господаря Деспот Водэ....166
И.М. ШТЕФАН: Луна — пять тысячелетий мечты 170
Заметки 178
ФЛОРЕНТИНА КАЗАН. Конфликт честолюбий (папы и императоры средневековья) ..180
МИХАИЛ Г. ШТЕФЭНЕСКУ Четыре Синан Паша 186
Головы с короной, но без рассудка (курьезы придворного этикета) 188

INHALT

Die grosse Geschichte (25 Jahre seit dem 23. August 1944) 2
Der zeitgenössische Geist.....10
GEORGE MACOVESCU Die Zeitung „România Liberă" wurde einst illegal herausgegeben..16
C. NICOLAE Erreichte Kampfziele (Vorbereitung des Aktes vom 23. August 1944) 19
GHEORGHE IONIŢĂ Der Panzerzug ist nicht vorbeigefahren (Kampfepisoden aus dem August 1944) 23
Konspirationsitinerar 1944 42
GHEORGHE ZAHARIA Die Kapitulation General Gerstenbergs in Gherghiţa 49
ILIE PETRE Mission in Instanbul (ein Flugzeug Wurde gesandt um den Allierten die Befreiung Rumäniens bekanntzumachen) 53
LIVIA DANDARA, VASILE I. MOCANU Glorreiche Tage (9 Tage aus dem August 44) 57
Das Geständnis General Hans Friessners, den Hitler nach Rumänien schickte, um „die Lage Wiederherzustellen" 72
GEORGI SHUKOW Erinnerungen und Gedanken 79
ANDRE MALRAUX Die Befreiung Paris 85
Die Eskimos, die Menschen des eWigen Schnees 94
PAUL CERNOVODEANU Die unbekannten Peripetien des Schwertträgers Milescu in Konstantinopel 101
TITU GEORGESCU Akademiemitglied Andrei Oţetea ist 75 Jahre alt 107
CONSTANTIN ANTIP Der Wiener Kongress 110
CAIUS TEODORESCU Hohe Stiefel und mit Eisen beschlagene Karen (aus der Vergangenheit Braşovs) 120
WINSTON CHURCHILL Memoiren (V) 123
EMIL CONDURACHI Aristokratisches Bankett in Paestum (Wandgemälde) 131
NICOLAE MIRON Die Inquisition 137
H.H. STAHL Als sich die Dörfer „nach den Ahnen richteten" (Ausflug in die Vergangenheit der rumänischen Bauern).....142
Berühmte Usurpatoren aus dem Altertum 145
GALA GALACTION Unveröffentlichte Tagebuchaufzeichnungen 150
BARBARA TUCHMAN Die Augustkanonen 154
OCTAVIAN ILIESCU Die Bekenntnisse eines Wappens des moldauischen Prinzen Despot Vodă 166
I.M. ŞTEFAN Der Mond — fünf Jahrtausende von Träumen..170
FLORENTINA CAZAN Der Zusammenstoss der Ehrgeize (Päpste und Kaiser im Mittelalter) 180
MIHAIL G. STEPHĂNESCU Die vier Sinan Paschas 186
Gekrönte aber unvernünftige Köpfe (Wunderlichkeiten der Hofetikette) 188

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

42 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București

Drapelul regimentului de gardă, care a luptat cu însufleţire şi eroism la podul Băneasa.

Brăduţ Covaliu. Moment din insurecţie.

magazin istoric

NUMĂR DUBLU
10 lei

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, numărul dublu 10 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

„Unul din măreţele acte istorice ce vor rămîne nepieritoare în conştiinţa poporului român, acoperind pentru totdeauna de glorie partidul nostru comunist, a fost organizarea şi înfăptuirea cu succes, în colaborare cu alte forţe politice, patriotice, a insurecţiei armate din august 1944, care a dus la eliberarea ţării de sub jugul fascist, la ieşirea României din războiul antisovietic şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Cot la cot cu Armata Sovietică — care a purtat pe umerii săi greul războiului antifascist, binemeritîndu-şi, pentru vitejia şi spiritul său de jertfă, recunoştinţa tuturor popoarelor — Armata Română a luptat eroic pentru eliberarea întregului teritoriu al ţării, iar apoi pentru eliberarea Ungariei şi Cehoslovaciei, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste.“

NICOLAE CEAUŞESCU